

แพรวาเรียนรู๋ วิถีชุมชนบางสำโรง

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
Academic Journal of Humanities and Social Sciences
Burapha University

ปีที่ 32 ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน 2567
ISSN: 3027-8171 (Online)

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ชื่อภาพปก: ตำนานกีฬาตกปลาบางเสร่

ความหมาย: ภาพวาดเป็นส่วนหนึ่งของแหล่งเรียนรู้วิถีชุมชนบางเสร่ ได้แรงบันดาลใจมาจากภาพถ่ายโบราณของหม่อมราชวงศ์พงษ์อมร กฤตากร ผู้ก่อตั้งสมาคมตกปลาบางเสร่ กำเนิดของตำนานกีฬาตกปลา (big game fishing) ที่ทำให้บางเสร่มีชื่อเสียงโด่งดัง เป็นการบันทึกความทรงจำการตกปลากระโทง (marin) ที่ใหญ่ที่สุดและมีน้ำหนักถึง 90 กิโลกรัม ภาพดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ชุมชนและความอุดมสมบูรณ์ของท้องทะเลของบางเสร่

เจ้าของผลงาน: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรียุทธ เวลล์ส หัวหน้าโครงการวิจัย
สังกัดคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
โครงการวิจัยเรื่อง "การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้าน
เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี"
ได้รับการจัดสรรทุนวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.)
ประเภท Fundamental Fund ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ปีที่ 32 ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน 2567

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ผลงานที่แสดงทัศนะทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
2. เพื่อเป็นแหล่งในการเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการเกี่ยวกับข้อมูลท้องถิ่นภาคตะวันออก

ขอบเขตเนื้อหา

ขอบเขตของบทความวิจัยและบทความวิชาการครอบคลุมเนื้อหาสาขาวิชาต่าง ๆ ทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้แก่ ภาษา ภาษาศาสตร์และวรรณคดี ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา นิเทศศาสตร์ ศาสนาและปรัชญา สารสนเทศศาสตร์ และจิตวิทยา

กำหนดออกเผยแพร่

วารสารตีพิมพ์เผยแพร่ราย 4 เดือน (ปีละ 3 ฉบับ) คือ

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม - เมษายน

ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม - สิงหาคม

ฉบับที่ 3 เดือนกันยายน - ธันวาคม

ทุกบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ (peer reviewed) ที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสตร์ดังกล่าวไม่น้อยกว่า 3 ท่าน ซึ่งทั้งผู้เขียนและผู้ประเมินจะไม่ทราบข้อมูลรายชื่อของกันและกัน (double-blind peer review)

ข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความต่าง ๆ ในวารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ถือเป็นความเห็นและความรับผิดชอบโดยตรงของผู้เขียน

เจ้าของ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

โทรศัพท์: 0-3810-2344 โทรสาร: 0-3839-0355

อ่านและดาวน์โหลดบทความได้ที่

<https://www.tci-thaijo.org/index.php/husojournal/index>

คณะกรรมการกองบรรณาธิการ
วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรรณิภา อนุรักษ์ากรกุล

มหาวิทยาลัยบูรพา

กองบรรณาธิการ

1. ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. ศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย ยาวะประภาษ	มหาวิทยาลัยรังสิต
3. รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา ตันโพธิ์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
4. รองศาสตราจารย์ ดร.คนางค์ คันธมธูรพจน์	มหาวิทยาลัยมหิดล
5. รองศาสตราจารย์ ดร.จันทิมา อังคพณิชกิจ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
6. รองศาสตราจารย์ ดร.น้ำทิพย์ วิชาวิน	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
7. รองศาสตราจารย์ ดร.บุหงา ชัยสุวรรณ	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
8. รองศาสตราจารย์ ดร.บุลย์จีรา ชีรเวทย์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
9. รองศาสตราจารย์ ดร.มรกต ไมยเออร์	มหาวิทยาลัยมหิดล
10. รองศาสตราจารย์ ดร.สันทัต ทองรินทร์	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
11. รองศาสตราจารย์ ดร.สุนิย์รัตน์ เนียรเจริญสุข	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
12. รองศาสตราจารย์ประณต คำฉิม	มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
13. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนกพร ศรีญาณลักษณ์	มหาวิทยาลัยบูรพา
14. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ขจิตา ศรีพุ่ม	มหาวิทยาลัยบูรพา
15. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนทร สุวรรณละออง	มหาวิทยาลัยบูรพา
16. อาจารย์ปวีลี บุญปก	มหาวิทยาลัยบูรพา

ฝ่ายพิสูจน์อักษรและประชาสัมพันธ์

1. นางสาวธนทรัพย์ โกกอง
2. นางสาวจุฑาทิพย์ คำเจริญกุล
3. นายประกร เถกิงเกียรติ
4. นางสาววรี สกุนิรัตน์

ฝ่ายประสานงาน

นางสาวสาธิตา อจรรย์าภิบาล

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ
วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ปีที่ 32 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2567)

รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา ต้นโพธิ์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รองศาสตราจารย์ ดร.โกวิทย์ พิมพวง	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐวิภา สิ้นสุวรรณ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
รองศาสตราจารย์ ดร.น้ำทิพย์ วิภาวิน	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
รองศาสตราจารย์ ดร.บุหงา ชัยสุวรรณ	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทรา บุรารักษ์	มหาวิทยาลัยพะเยา
รองศาสตราจารย์ ดร.ภุชงค์ เสนานุช	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ศรีบริสุทธิ์สกุล	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สมสุข หินวิมาน	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์	มหาวิทยาลัยบูรพา
รองศาสตราจารย์ ดร.โสวัตรี ณ ถลาง	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนิษฐา ใจมโน	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงทอง สรประเสริฐ	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรรณพิลาศ กุลติลก	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาสนันท์ อัครวิทย์	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัตนพล ชื่นคำ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วราภรณ์ ฉัตรชาติ	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ มั่งมีสุขศิริ	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาโรจน์ บัวพันธุ์งาม	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทนต์ ตรีไสย	มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อริชัย อรรถอุดม	มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
ดร.วรรณ พงษ์สีชมพู	มหาวิทยาลัยบูรพา

บทบรรณาธิการ

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ปีที่ 32 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2567) เนื้อหาของบทความยังคงเผยแพร่ผลงานที่แสดงทัศนะทางวิชาการสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สามารถเชื่อมโยงสู่การใช้ประโยชน์ในเชิงวิชาการและเชิงสาธารณะวารสารฉบับนี้มีบทความที่ผ่านกระบวนการพิจารณาคุณภาพ จำนวน 8 เรื่อง ประกอบด้วย บทความวิชาการจำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ บทความเรื่อง *กลยุทธ์ร่วมสมัยในการหาความรู้ทางสังคม* เป็นมุมมองของการบูรณาการกลยุทธ์ร่วมสมัยระหว่างการใช้เหตุผลยุคเก่าและยุคใหม่ ทำให้เกิดการค้นพบความรู้ใหม่ที่ได้รับการยอมรับและมีความน่าเชื่อถือมากขึ้นภายใต้ปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและอุบัติใหม่อย่างรวดเร็ว บทความวิจัย จำนวน 7 เรื่อง ได้แก่ บทความเรื่อง *รูปแบบ หน้าที่ และความสัมพันธ์ทางความหมายของคำปฏิญาณตนในหน้าที่และอาชีพในสังคมไทย* แสดงให้เห็นถึงความหมายที่ปรากฏผ่านการใช้อัยคำ บทความเรื่อง *คำยืม: กรณีศึกษาลักษณะการยืมคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทย* ทำให้เกิดคำยืมที่มีความหมายเหมาะสมกับบริบทการใช้ภาษาในสังคมไทย บทความเรื่อง *แนวทางการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชินีเวศน์มฤคทายวัน* เป็นแนวทางในการดำเนินงานเอกสารให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ มีการนำทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนมาอธิบายการยอมรับพฤติกรรมของคนในสังคม ดังบทความเรื่อง *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรมในการปฏิบัติตามศาสตร์พระราชอาของประชาชน* แสดงให้เห็นถึงการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาหรือการแก้ไขให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

สังคมปัจจุบันถือว่าเป็นยุคของ “สังคมข่าวสาร” นักวิชาการ ผู้กำหนดนโยบายของประเทศได้ให้ความสำคัญกับบทบาทของการสื่อสารในฐานะกลไกหลักประการหนึ่งของสังคม บทความที่มีเนื้อหาเชื่อมโยงถึงการวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องในบริบทของการสื่อสารในปัจจุบัน อิทธิพลและผลกระทบของการสื่อสารในด้านต่าง ๆ ที่มีต่อบุคคล กลุ่มคน สังคมหรือในภาพรวม ได้แก่ บทความเรื่อง *สื่อท้องถิ่นกับการแสดงความเป็นสื่อท้องถิ่นในภาวะชุมชนประสพภัยพิบัติ* บทความเรื่อง *สัญญาณทางร่างกายของผู้พิการในภาพยนตร์โฆษณา* บทความเรื่อง *ละครโทรทัศน์ศึกษา: การสำรวจสถานภาพของงานวิจัยว่าด้วยละครโทรทัศน์ไทย (พ.ศ. 2545-2564)*

ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ให้คำแนะนำที่มีประโยชน์และมีคุณค่าแก่เจ้าของบทความ กองบรรณาธิการขอขอบคุณผู้อ่านที่ได้ให้ความสนใจและติดตามวารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา มาอย่างต่อเนื่อง หากผู้อ่านมีข้อเสนอแนะใด ๆ เพื่อทำให้วารสารมีการพัฒนาดีขึ้น ทางกองบรรณาธิการยินดีพร้อมด้วยความขอบคุณยิ่ง

บรรณาธิการ

บทความวิจัย

รูปแบบ หน้าที่ และความสัมพันธ์ทางความหมายของคำปฏิญาณตนในหน้าที่และอาชีพในสังคมไทย ขจิตา ศรีพุ่ม	1
ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรมในการปฏิบัติตามศาสตร์พระราชاةของประชาชน คมสัน รัตนะสีมากุล และอัญมณี รักดีมวลงน	14
คำยืม: กรณีสึกษาลักษณะการยืมคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทย จิตตภา สารพัฒน์ก ไชยปัญญา	28
สัญญาะทางร่างกายของผู้พิการในภาพยนตร์โฆษณา บดินทร์ เดชาบูรณานนท์	42
สื่อท้องถิ่นกับการแสดงความเป็นสื่อท้องถิ่นในภาวะชุมชนประสภักย์พิบัติ ภัทรา บุรารักษ์	58
แนวทางการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชินีเวศน์มฤคทายวัน ศรีหทัย เวลล์ส	71
ละครโทรทัศน์ศึกษา: การสำรวจสถานภาพของงานวิจัยว่าด้วยละครโทรทัศน์ไทย (พ.ศ. 2545-2564) สมสุข หินวิมาน	86

บทความวิชาการ

กลยุทธ์ร่วมสมัยในการหาความรู้ทางสังคม เรวัต แสงสุริยงค์	99
--	----

รูปแบบ หน้าที่ และความสัมพันธ์ทางความหมายของคำปฏิญาณตน ในหน้าที่และอาชีพในสังคมไทย

Form, Function, and Semantics Relationship of the Pledges in Duties and Careers in Thai Society

ขจิตา ศรีพุ่ม (Khajita Sripoom)¹

Received: January 19, 2024

Revised: March 13, 2024

Accepted: March 26, 2024

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบ หน้าที่ และความสัมพันธ์ทางความหมายของคำปฏิญาณตนในหน้าที่และอาชีพในสังคมไทย โดยเก็บข้อมูลคำปฏิญาณตนในหน้าที่และอาชีพของคนไทยจากเว็บไซต์ของหน่วยงานราชการและเอกชนในเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน พ.ศ. 2566 รวมจำนวน 35 คำปฏิญาณ ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบของถ้อยคำปฏิญาณตนเป็นร้อยแก้ว ใช้กลวิธีแบบพรรณนาโวหาร และบรรยายโวหารมี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ การออกนามตนเอง การกล่าววาทกรรมผูกมัด การกล่าวคำมั่นในการประพฤติตนและการกล่าวคำมั่นในการไม่ประพฤติตน การแสดงเหตุ-ผลแห่งการกระทำตามคำมั่น การกล่าวอ้างกฎระเบียบ มาตรฐานวิชาชีพหรือบัญญัติต่าง ๆ และการออกนามอาชีพ ผลการศึกษาหน้าที่ของคำปฏิญาณตน พบว่ามี 3 หน้าที่ ได้แก่ หน้าที่ส่งเสริมการประพฤติตน หน้าที่แสดงความเป็นพวกเดียวกัน และหน้าที่สร้างความเชื่อมั่นและไว้วางใจ การจัดหมวดหมู่ทางความหมายของคำศัพท์สามารถจัดได้ 8 หมวดหมู่ ได้แก่ หมวดความหมาย “จริยธรรม” “การดูแล” “คำแทนตน” “ความตั้งมั่น” “ศีลธรรม” “ดินแดน” “ระบอบการปกครอง” และ “ความภาคภูมิใจ”

คำสำคัญ: คำปฏิญาณตน, อาชีพ, ความสัมพันธ์ทางความหมาย, หมวดความหมาย

Abstract

The research investigates the structure, purpose, and semantics relations within Thai society's pledge of duties and careers from October to November 2023. Data was collected from government and private agencies' websites, resulting in 35 pledges. The findings indicate a prose style, utilization of descriptive rhetoric, and rhetorical strategies. The Pledge has six components: saying names, commissive speech acts, a pledge to behave and not to behave, saying cause-effect of fulfilling promises, citing professional standards or regulations, and saying the profession's name. The pledges encompass 3 duties: guiding personal behavior, fostering solidarity, and instilling confidence and trust. The study categorizes word meanings

¹ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Department of Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University

into 8 groups: “ethics,” “care,” “self-representation,” “determination,” “morality,” “territory,” “regime,” and “pride.”

Keywords: Pledges, Careers, Semantics Relationship, Semantics Field

บทนำ

ภาษาเป็นวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการสื่อความหมาย ทำหน้าที่ถ่ายทอดประสบการณ์ ทศนคติ และสื่อสาร เพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจกันโดยทั่วไป ภาษาจึงมีบทบาทสำคัญมากในสังคม บทบาทหนึ่งของภาษาที่มีความสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่และทำงานในอาชีพต่าง ๆ ในสังคมไทยเพราะเป็นสิ่งที่ผู้เข้าทำงานในหน้าที่ต่าง ๆ ต้องกล่าวให้คำมั่นก่อนการปฏิบัติงาน คือ “คำปฏิญาณตน” ราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของคำว่า “ปฏิญาณ” ไว้ว่า “ให้คำมั่นสัญญา โดยมากมักเป็นไปตามแบบพิธี เช่น พิธีถวายสัตย์ปฏิญาณของข้าราชการเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 647) ลิขิตธีรเวคิน (2551) กล่าวว่า “คำปฏิญาณ คือ คำมั่นสัญญาที่ผู้กล่าวคำปฏิญาณประกาศให้ทราบว่าตนจะมีจุดยืนอย่างไรในประเด็นเรื่องที่ปฏิญาณนั้น เป็นถ้อยคำที่แสดงความหมายเฉพาะเจาะจงและเป็นสิ่งที่คนไทยกระทำกันมาช้านาน” การปฏิญาณตนมีบทบาทสำคัญในการเข้ารับหน้าที่ในอาชีพและการปฏิบัติงานต่าง ๆ ในสังคมไทย เช่น อาชีพตำรวจ ทหาร นักการเมือง แพทย์ วิศวกร ฯลฯ

การกล่าวคำปฏิญาณตนเป็นวจนกรรมผูกมัด (commissives) ตามการแบ่งประเภทของวจนกรรมจากหนังสือ How to do things with words ของออสติน (Austin, 2002, pp. 157-158) ซึ่งเป็นถ้อยคำแสดงความจำนนที่ผู้พูดได้แสดงจุดยืนออกมาว่าตนเองจะปฏิบัติตามที่ตนได้กล่าวถ้อยคำไว้คล้ายกับการกล่าวคำสัญญานั้นเอง ดังนั้นเมื่อมีการกล่าวคำปฏิญาณตนที่ได้กระทำสืบทอดกันมาอย่างยาวนานในสังคมไทย ทำให้ผู้วิจัยต้องการทราบรูปแบบ และหน้าที่ของถ้อยคำปฏิญาณตนในหน้าที่และอาชีพในสังคมไทย รวมทั้งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางความหมายของถ้อยคำที่ปรากฏเหล่านั้น โดยในงานวิจัยนี้ คำปฏิญาณจะหมายรวมถึง คำสัญญา คำถวายสัตย์ และคำปฏิญาณตนในอาชีพต่าง ๆ เช่น คำถวายสัตย์ปฏิญาณของคณะรัฐมนตรีก่อนเข้ารับตำแหน่งว่า “ข้าพระพุทธเจ้า (ชื่อผู้ปฏิญาณ) ขอถวายสัตย์ปฏิญาณว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อประโยชน์ของประเทศและประชาชน ทั้งจะรักษาไว้และปฏิบัติตามซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกประการ” (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 175)

เมื่อสืบค้นงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่ามีการศึกษาวจนกรรมการผูกมัดโดยศึกษาเกี่ยวกับคำสัตย์สาบานและคำสาปแช่ง ได้แก่ งานวิจัยเรื่องวรรณกรรมคำสัตย์สาบานในกฎหมายตราสามดวงของอาทิตย์ ศรีจันทร์ (2555) พบว่าการกระทำสัตย์สาบานเป็นกิจกรรมที่สร้างความเชื่อมั่นแก่มนุษย์ โดยสะท้อนให้เห็นแนวคิดของคนไทย เรื่องศาสนา เรื่ององค์พยาน เรื่องการลงโทษและให้พร งานวิจัยเรื่องหน้าที่ของถ้อยคำสาปแช่งและสาบานในวาทกรรมการเมืองไทยของวิภาดา เกียรติพานิช และจันทิมา อังคพณิกิจ (2559) แสดงให้เห็นว่าการสาปแช่งและการสาบานมีหน้าที่สำคัญในวาทกรรมการเมืองในหลายประการ เช่น การปฏิเสธข้อกล่าวหา การแสดงความบริสุทธิ์ใจ การย้ำความจริง เป็นต้น เมื่อพิจารณางานวิจัยดังกล่าวข้างต้นพบว่า ถ้อยคำปฏิญาณตนเป็นส่วนหนึ่งที่พบในการกระทำสัตย์สาบาน แต่มีความแตกต่างกันตรงที่ในถ้อยคำปฏิญาณนั้นไม่มีการกล่าวถึงการสาปแช่ง จากความเป็นมาดังกล่าวผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาถ้อยคำปฏิญาณตนในหน้าที่และอาชีพของคนไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์รูปแบบของคำปฏิญาณตนในหน้าที่และอาชีพในสังคมไทย

วิเคราะห์หน้าที่ของคำปฏิญาณตนในหน้าที่และอาชีพในสังคมไทย และวิเคราะห์เนื้อหาและความสัมพันธ์ทางความหมายของคำปฏิญาณตนในหน้าที่และอาชีพในสังคมไทย

การทบทวนวรรณกรรม

1. การวิเคราะห์อรรถลักษณะ (Componential Analysis)

สุริยา รัตนกุล (2544, หน้า 245-249) กล่าวถึงการวิเคราะห์อรรถลักษณะ สรุปได้ว่าเป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบส่วนย่อยของความหมาย เพราะคำไม่ได้เป็นส่วนที่เล็กที่สุดของความหมาย ในคำแต่ละคำยังแตกองค์ประกอบย่อยลงไปอีกเหมือนกับสสารแตกส่วนย่อยออกเป็นโมเลกุล นักอรรถศาสตร์เรียกโมเลกุลของความหมายนี้ว่าอรรถลักษณะ (semantic features) คำแต่ละคำจะนำความหมายมาแตกเป็นอรรถลักษณะได้และเราจะเห็นความสัมพันธ์ทางความหมายของคำได้โดยพิจารณาอรรถลักษณะเหล่านั้น และไนดา (Nida, 1979 อ้างถึงใน นันทนา วงษ์ไทย, 2562, หน้า 85) ได้กล่าวว่า การวิเคราะห์องค์ประกอบทางความหมายจะต้องหาองค์ประกอบทางความหมายที่จำเป็นและพอเพียง (necessary and sufficient features) ในการที่จะแยกความแตกต่างของคำที่อยู่ในวงความหมาย (semantic domain) ส่วนคำว่า “วงความหมาย” หมายถึง ขอบเขตทางความหมายของคำต่าง ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันทางความหมาย คำที่มีองค์ประกอบทางความหมายร่วมกันจะสามารถจัดให้อยู่ในกลุ่มเดียวกันได้

2. ความสัมพันธ์ของคำ (Lexical Relations)

อุดม วโรตม์สิขิตติธ (2537, หน้า 236-240) แบ่งความสัมพันธ์ของคำไว้ 8 ประเภท ได้แก่ 1. คำพ้อง 2. คำตรงข้าม 3. คำหลายความหมาย (polysemy) 4. คำพ้องเสียง (homophone) 5. ลักษณะไม่ประสาน (anomaly) 6. การคลุมคำ 7. การคลุมความ (inclusion) และ 8. การเกยความ (overlapping) นันทนา วงษ์ไทย (2562, หน้า 50-59) ได้กล่าวถึงประเภทของความสัมพันธ์ของคำว่าแบ่งออกได้เป็น 8 ประเภท ได้แก่ 1. พหุณัย (polysemy) 2. การพ้องความหมาย (synonymy) 3. การเป็นคำที่มีความหมายตรงข้าม (antonymy) 4. การจัดกลุ่ม (hyponymy) 5. การเป็นส่วนประกอบ (meronymy) 6. การเป็นสมาชิก - กลุ่ม (member - collection) 7. การเป็นส่วน - มวล (portion-mass) และ 8. การปรากฏร่วมจำเพาะ (collocation) ความสัมพันธ์ทางความหมายของคำทั้ง 8 ประเภทที่กล่าวมาข้างต้นเป็นความสัมพันธ์แบบเครือข่าย (semantic network) กล่าวคือ คำคำหนึ่งสามารถมีความสัมพันธ์ได้มากกว่า 1 แบบ

จากการทบทวนวรรณกรรมแสดงให้เห็นว่า การวิเคราะห์องค์ประกอบย่อยทางความหมายหรือการระบุอรรถลักษณะทางความหมายของคำจะแสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องทางความหมายระหว่างคำแต่ละคำและเป็นเครื่องมือในการจัดหมวดความหมายของกลุ่มคำได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำแนวคิดการวิเคราะห์อรรถลักษณะและการจัดหมวดความหมายของคำมาใช้ในงานวิจัยนี้

วิธีการวิจัย

1. ประเภทของการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การวิเคราะห์เอกสารที่ปรากฏในเว็บไซต์ทางการของหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่สามารถสืบค้นได้อย่างเป็นสาธารณะ โดยผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล เก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนตุลาคม-พฤศจิกายน พ.ศ. 2566

2. ข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัย ได้แก่ ข้อความปฏิญาณตนในหน้าที่และอาชีพ โดยแบ่งอาชีพตามการจัดประเภทมาตรฐานอาชีพ (ประเทศไทย) จากเอกสารการจัดการประเภทมาตรฐานอาชีพ (ประเทศไทย) ฉบับปี 2544 ของกรมการจัดหางาน ซึ่งได้แบ่งอาชีพไว้ 10 ประเภท ทั้งนี้เมื่อเก็บข้อมูลพบข้อมูลคำปฏิญาณในหน้าที่และอาชีพจำนวน 35 คำปฏิญาณ ประกอบด้วย หมวดที่ 1 ผู้บัญญัติกฎหมาย ข้าราชการระดับอาวุโส ผู้จัดการ ได้แก่

คำปฏิญาณตนขององคมนตรี คณะรัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผู้พิพากษา ตุลาการ สมาชิกวุฒิสภา เนติบัณฑิต ข้าราชการ ข้าราชการกระทรวงสาธารณสุข และข้าราชการองค์การบริหารส่วนตำบล หมวดที่ 2 ผู้ประกอบวิชาชีพด้านต่าง ๆ ได้แก่ คำปฏิญาณตนของวิศวกร ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม สัตวแพทย์ เกษตรกร ครู นักศึกษาแพทย์ และทันตแพทย์ หมวดที่ 3 ช่างเทคนิคสาขาต่าง ๆ และผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คำปฏิญาณตนของนักเรียนอาชีวศึกษา นักกีฬา และตัวแทนประกันชีวิต หมวดที่ 4 เสมียน ไม่พบข้อมูล หมวดที่ 5 พนักงานบริการ พนักงานขายในร้านค้าและตลาด ได้แก่ คำปฏิญาณตนของตำรวจ หมวดที่ 6 ผู้ปฏิบัติงานฝีมือ ด้านการเกษตรและประมง ได้แก่ คำปฏิญาณตนของพนักงานพิทักษ์ป่า และอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หมวดที่ 7 ผู้ปฏิบัติงานฝีมือในธุรกิจต่าง ๆ ไม่พบข้อมูล หมวดที่ 8 ผู้ปฏิบัติการด้านเครื่องจักรในโรงงานและผู้ปฏิบัติงานด้านการประกอบการ ไม่พบข้อมูล หมวดที่ 9 อาชีพงานพื้นฐาน ไม่พบข้อมูล และหมวดที่ 10 ทหาร คำปฏิญาณตนของทหาร ทหารบก ทหาร-ตำรวจ นักศึกษาวิชาทหาร ทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์ และทหารรักษาพระองค์ ทั้งนี้จากการเก็บข้อมูลพบคำปฏิญาณ 6 หมวดอาชีพ และไม่พบคำปฏิญาณ 4 หมวดอาชีพ

3. วิเคราะห์รูปแบบโดยพิจารณากลวิธีทางภาษาและองค์ประกอบของถ้อยคำปฏิญาณ วิเคราะห์หน้าที่โดยพิจารณาตีความจากเนื้อหาสาระของถ้อยคำปฏิญาณว่ามีวัตถุประสงค์ของการกล่าวถ้อยคำเพื่อสิ่งใด และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางความหมายของคำโดยวิเคราะห์อรรถลักษณะของคำและจัดหมวดหมู่ทางความหมายของคำศัพท์ที่ปรากฏ โดยคัดเลือกเฉพาะถ้อยคำที่แสดงความหมาย (content words) และไม่เก็บคำชนิดที่ทำหน้าที่ทางไวยากรณ์ เช่น คำเชื่อม การพิจารณาอรรถลักษณะของคำและจัดหมวดหมู่ความหมายโดยอ้างอิงจากหนังสือคลังคำของนวรรณ พันธุเมธา (2544) และความหมายของคำจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554

ผลการวิจัย

1. รูปแบบของคำปฏิญาณตนในหน้าที่และอาชีพในสังคมไทย

1.1 ลักษณะการเรียบเรียง คำปฏิญาณตนในหน้าที่และอาชีพในสังคมไทยที่ปรากฏในข้อมูลทั้งหมดพบว่าเป็นการเรียบเรียงด้วยวิธีการเขียนแบบร้อยแก้วทั้งสิ้น โดยแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ พรรณนาโวหารและบรรยายโวหาร

1.1.1 พรรณนาโวหาร พบที่มีการเลือกใช้กลวิธีพรรณนาโวหาร จำนวน 21 คำปฏิญาณตน โดยใช้ถ้อยคำที่เรียบเรียงอย่างสละสลวย ทำให้เกิดความซาบซึ้ง ประทับใจ และให้ความรู้สึกถึงสิ่งต่าง ๆ เช่น ความรักชาติ ความเสียสละ ความกล้าหาญ ความมุ่งมั่น เป็นถ้อยคำที่เลือกสรรมาใช้เพื่อสื่อความหมายและอารมณ์ความรู้สึกที่ชัดเจน เช่น

ตัวอย่างคำปฏิญาณตนของเนติบัณฑิตเนื่องในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตร “...ข้าพระพุทธเจ้า จักเทิดทูนบูชา ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และความยุติธรรมแก่ประชาชนไว้เหนือสิ่งใดทั้งสิ้น ข้าพระพุทธเจ้า จักบำเพ็ญตนเป็นพลเมืองดี ประกอบวิชาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ภายในกรอบแห่งนิติธรรม จะใช้ความรู้ความสามารถ กระทำตนเป็นผู้ช่วยเหลือ และเป็นพี่เลี้ยงของประชาชนด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม ข้าพระพุทธเจ้า จักดำรงไว้ซึ่งศักดิ์และสิทธิแห่งเนติบัณฑิต โดยมุ่งถือประโยชน์ส่วนรวมและความเจริญของประเทศชาติสืบไป...”

ตัวอย่างคำถวายสัตย์ปฏิญาณเพื่อเป็นข้าราชการที่ดีของข้าราชการกระทรวงสาธารณสุข “...ข้าพระพุทธเจ้า ขอถวายสัตย์ปฏิญาณว่า จะประพฤติปฏิบัติตนเป็นข้าราชการที่ดี มีความซื่อสัตย์สุจริต

เจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาท มุ่งมั่นแน่วแน่แก้ไขปัญหาของประเทศชาติและประชาชน สร้างสรรค์คุณประโยชน์แก่แผ่นดิน และดำเนินชีวิตโดยยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนแห่งศาสนา ตามแนวทางในพระบรมราโชวาทตลอดไป...”

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าถ้อยคำปฏิญาณตนได้ถูกเรียบเรียงโดยใช้ถ้อยคำที่กินความหมายลึกซึ้ง เช่น คำว่าเทิดทูนบูชา ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม สร้างสรรค์คุณประโยชน์แก่แผ่นดิน มุ่งมั่นแน่วแน่แก้ไขปัญหา เป็นต้น

1.1.2 บรรยายโวหาร พบว่ามีการเลือกใช้บรรยายโวหารจำนวน 14 คำปฏิญาณตน โดยใช้วิธีการอธิบายไปเป็นลำดับข้อ หรือลำดับด้วยการกล่าวคำแทนตนซ้ำเมื่อเริ่มประเด็นปฏิญาณแต่ละข้อ เพื่อเรียงประเด็นความสำคัญและกล่าวปฏิญาณไปเป็นลำดับ แสดงให้เห็นการอธิบายเป็นประเด็น ๆ และเลือกใช้ถ้อยคำในการบรรยายอย่างกระชับแต่ตรงประเด็นและให้ความหมายลึกซึ้งด้วย โดยในแต่ละประเด็นอาจจะลำดับด้วยตัวเลขเป็นข้อ เช่น ข้อ 1 ข้อ 2 ข้อ 3 และจะขึ้นต้นด้วยคำแทนตัวผู้กล่าวถ้อย เช่น ข้าฯ ข้าพเจ้า ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างคำปฏิญาณตนของผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม “...ข้าฯ จักปรับปรุงตนเพื่อเพิ่มความรู้ความชำนาญในวิชาชีพตามควรอยู่เป็นนิจ ข้าฯ จักถือเป็นการกิจที่มุ่งบำรุงความรักความสามัคคี... ข้าฯ จักประพฤติปฏิบัติตนเพื่อแผ่ขยายเกียรติคุณแห่งวิชาชีพ... ข้าฯ จักสืบสานจารีตอันงามของวิชาชีพ ข้าฯ จักตั้งตนอยู่ในธรรมประทีปสุปั褥 และบำเพ็ญประโยชน์...”

ตัวอย่างคำปฏิญาณตนของนักเรียนอาชีวศึกษา “...1. ข้าพเจ้าจักยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย... 2. ข้าพเจ้าจักเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม... 3. ข้าพเจ้าจักเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวและสังคม... 4. ข้าพเจ้าจักแสวงหาความรู้... 5. ข้าพเจ้าจักทำหน้าที่เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ มีจิตอาสา ร่วมบำเพ็ญตนที่เป็นประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง...”

จากตัวอย่างเห็นได้ว่าการเรียบเรียงถ้อยคำปฏิญาณตนด้วยการใช้โวหารบรรยาย โดยการเรียบเรียงแบบอธิบายไปเป็นลำดับขั้นตอนหรือลำดับประเด็นสำคัญ มีการเรียงลำดับข้อและกล่าวเป็นข้อ ๆ ไป เพื่อเน้นย้ำความสำคัญของประเด็นที่ได้ให้คำมั่นสัญญาอย่างเป็นลำดับ

1.2 รูปแบบของถ้อยคำปฏิญาณตน ผลการวิเคราะห์รูปแบบของถ้อยคำปฏิญาณตนในหน้าที่และอาชีพในสังคมไทยพบว่าถ้อยคำปฏิญาณตนมีรูปแบบประกอบด้วยองค์ประกอบ 6 องค์ประกอบ ได้แก่

- 1.2.1 การออกนามตนเอง
- 1.2.2 การกล่าววาทกรรมผูกมัด (สัญญา)
- 1.2.3 การกล่าวคำมั่นในการประพฤติตน และการกล่าวคำมั่นในการไม่ประพฤติตน
- 1.2.4 การแสดงเหตุ-ผลแห่งการกระทำตามคำมั่น
- 1.2.5 การกล่าวอ้างกฎระเบียบ มาตรฐานวิชาชีพหรือบัญญัติต่าง ๆ
- 1.2.6 การออกนามอาชีพ

ผลการศึกษารายละเอียดของการกล่าวถ้อยคำปฏิญาณตนในงานวิจัยนี้พบว่ามีทั้งสิ้น 6 องค์ประกอบ ซึ่งในการกล่าวคำปฏิญาณตนในอาชีพต่าง ๆ นั้นอาจไม่ปรากฏใช้ครบทั้ง 6 องค์ประกอบ โดยแต่ละองค์ประกอบมีดังนี้

1.2.1 การออกนามตนเอง การออกนามตนเอง เป็นองค์ประกอบแรกสุดของถ้อยคำปฏิญาณ มีหน้าที่แสดงให้เห็นทราบว่าผู้กล่าวถ้อยคำเป็นใคร มีชื่อ นามสกุลอะไร เช่น

ตัวอย่างคำปฏิญาณตนของนักศึกษาวิชาทหาร “...ข้าพเจ้า (กล่าวยศ ชื่อ นามสกุล) ขอให้สัตย์ปฏิญาณว่า...”

ตัวอย่างคำปฏิญาณตนของทหารบก “...ข้าพเจ้า (กล่าวยศ ชื่อ และนามสกุล) ขอกระทำสัตย์ปฏิญาณว่า...”

ตัวอย่างคำถวายสัตย์ปฏิญาณตนของทหาร-ตำรวจแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในพิธีสวนสนาม “...ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม ข้าพระพุทธเจ้า (กล่าว ยศ-ชื่อนามสกุล) ขอถวายคำสัตย์ปฏิญาณ ต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า...”

ตัวอย่างคำปฏิญาณตนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ครั้งแรก พ.ศ. 2475) “...ข้าพเจ้า (ออกนามผู้ปฏิญาณ) ขอให้คำปฏิญาณว่า...”

1.2.2 การกล่าววัจจนกรรมผูกมัด (สัญญา) การกล่าววัจจนกรรมผูกมัด (สัญญา) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่พบว่าปรากฏในคำปฏิญาณตนของทุกอาชีพ ทั้งนี้เพราะวัจจนกรรมประเภทนี้เป็นการแสดงว่าผู้พูดสัญญาที่จะผูกมัดตนเองให้ทำตามถ้อยคำที่กล่าว เช่น

ตัวอย่างการถวายสัตย์ปฏิญาณขององคมนตรีก่อนเข้ารับตำแหน่งต่อพระมหากษัตริย์ “...ข้าพระพุทธเจ้า (ชื่อผู้ปฏิญาณ) ขอถวายสัตย์ปฏิญาณว่า...”

ตัวอย่างคำปฏิญาณตนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ครั้งแรก พ.ศ. 2475) “...ข้าพเจ้า (ออกนามผู้ปฏิญาณ) ขอให้คำปฏิญาณว่า...”

ตัวอย่างคำปฏิญาณตนของเนติบัณฑิตเนื่องในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตร “...ข้าพระพุทธเจ้า ผู้เข้ารับพระราชทานประกาศนียบัตรเนติบัณฑิตทุกคน ขอพระราชทานกราบบังคมทูลปฏิญาณตนดังต่อไปนี้...”

ตัวอย่างคำปฏิญาณของผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม “...ข้าพระพุทธเจ้า... (ชื่อ-นามสกุล) ในฐานะผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม ขอให้คำสัตย์ปฏิญาณว่าข้าพเจ้า...”

1.2.3 การกล่าวคำมั่นในการประพฤติตน และการกล่าวคำมั่นในการไม่ประพฤติตน
การกล่าวคำมั่นในการประพฤติตน หมายถึง ถ้อยคำที่ระบุถึงสิ่งที่จะกระทำ เป็นความมุ่งหวังที่จะทำให้เกิดขึ้น ในตลอดช่วงเวลาของการทำหน้าที่หรืออาชีพนั้น ๆ โดยถ้อยคำแสดงคำมั่นในการประพฤติตนที่แสดงไว้เป็นเนื้อความที่เป็นคุณประโยชน์ เป็นสิ่งพึงปฏิบัติ โดยองค์ประกอบนี้ปรากฏในคำปฏิญาณตนทุกอาชีพ เช่น

ตัวอย่างคำปฏิญาณของผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม “...ข้าพเจ้า จักปฏิบัติตามข้อบังคับแพทยสภา ว่าด้วยการรักษาจริยธรรมแห่งวิชาชีพเวชกรรมโดยเคร่งครัดทุกประการ ข้าพเจ้า จักปรับปรุงตนเพื่อเพิ่มความรู้ความชำนาญในวิชาชีพตามควรอยู่เป็นนิจ ข้าพเจ้า จักถือเป็นภารกิจทะนุบำรุงความรักความสามัคคีของมวลสมาชิกผู้ร่วมวิชาชีพเสมือนเครือญาติ ข้าพเจ้า จักประพฤติปฏิบัติตนเพื่อแผ่ขยายเกียรติคุณแห่งวิชาชีพและผดุงเกียรติศักดิ์แห่งวิชาชีพอย่างประณีต ข้าพเจ้า จักสืบสานจารีตอันงามของวิชาชีพ ข้าพเจ้า จักตั้งตนอยู่ในธรรมประทีปสัปปุริส และบำเพ็ญประโยชน์ เกื้อกูลสังคมและมนุษยชาติ มิเสื่อมคลาย ข้าพเจ้า จักรักษาสัตย์ปฏิญาณทั้งหลายนี้เสมอด้วยชีวิตตลอดไป...”

ตัวอย่างคำปฏิญาณของครู “...ข้อ 1. ข้าพเจ้าบำเพ็ญตนให้สมกับที่ได้ชื่อว่าเป็นครู ข้อ 2. ข้าพเจ้าตั้งใจฝึกสอนศิษย์ให้เป็นพลเมืองดีของชาติ ข้อ 3. ข้าพเจ้ารักษาชื่อเสียงของคณะครูและบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม...”

การกล่าวคำมั่นในการไม่ประพฤติตน หมายถึงถ้อยคำที่ระบุถึงสิ่งที่จะไม่ประพฤติปฏิบัติเป็นอันขาดในการดำรงตำแหน่งหน้าที่ เพราะเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเสื่อมและทำลายศักดิ์ศรีของวิชาชีพ โดยองค์ประกอบข้อนี้พบในการปฏิญาณในบางอาชีพเท่านั้น เช่น คำกล่าวปฏิญาณตนของทหารบก และคำปฏิญาณตนต่อธงชัยเฉลิมพลของทหาร ว่า “...ข้าพเจ้า จะไม่แพร่งพรายความลับของราชการทหารเป็นอันขาด...”

1.2.4 การแสดงเหตุ-ผลแห่งการกระทำตามคำมั่น การแสดงเหตุ-ผลแห่งการกระทำตามคำมั่น หมายถึง การบอกถึงเหตุผลที่ทำให้ต้องทำตามคำปฏิญาณที่กล่าวและการกล่าวถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับประเทศหรือสังคมเมื่อได้กระทำตามคำปฏิญาณที่ให้ไว้ เช่น

ตัวอย่างการถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระมหากษัตริย์ขององคมนตรี “...ข้าพระพุทธเจ้าจะจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเพื่อประโยชน์ของประเทศและประชาชน...”

ตัวอย่างการถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระมหากษัตริย์ของผู้พิพากษาและตุลาการ “...ข้าพระพุทธเจ้าจะจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และจะปฏิบัติหน้าที่ในพระปรมาภิไธยด้วยความซื่อสัตย์สุจริตโดยปราศจากอคติทั้งปวงเพื่อให้เกิดความยุติธรรมแก่ประชาชน และความสงบสุขแห่งราชอาณาจักร...”

ตัวอย่างคำปฏิญาณสัตวแพทย์ “...ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่าจะอุทิศตนและความรู้ความสามารถทั้งปวงที่ข้าพเจ้ามีอยู่ เพื่อประโยชน์แก่สังคม ข้าพเจ้าจะประกอบวิชาชีพ ด้วยความสำนึกในคุณธรรม อันกอปรด้วยศีลธรรม มนุษยธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ ข้าพเจ้าจะคำนึงถึงสุขภาพของสัตว์ ผลประโยชน์ของเจ้าของสัตว์และสวัสดิภาพแห่งเพื่อนมนุษย์เป็นสำคัญ...”

ตัวอย่างคำปฏิญาณตนของตำรวจ “...ข้อ 2 ข้าพเจ้า จักยอมเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อระงับทุกข์ และบำรุงสุขให้แก่ประชาชนตามหน้าที่ของผู้พิทักษ์สันติราษฎร์...”

1.2.5 การกล่าวอ้างกฎระเบียบ มาตรฐานวิชาชีพหรือบัญญัติต่าง ๆ การกล่าวอ้างกฎระเบียบบัญญัติ หมายถึง การเอ่ยถึงข้อบังคับตามกฎหมาย ระเบียบการปกครอง หรือมาตรฐานทางวิชาชีพที่ได้บัญญัติไว้เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน โดยปรากฏในบางอาชีพเท่านั้น เช่น

ตัวอย่างการถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระมหากษัตริย์ขององคมนตรี “...ทั้งจะรักษาไว้และปฏิบัติตามซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกประการ...”

ตัวอย่างการถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระมหากษัตริย์ของผู้พิพากษาและตุลาการ “...ทั้งจะรักษาไว้และปฏิบัติตามซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและกฎหมายทุกประการ...”

ตัวอย่างคำปฏิญาณของผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม “...ข้าฯ จักตั้งตนอยู่ในธรรมประทีปสัปปุริส และบำเพ็ญประโยชน์ เกื้อกูลสังคมและมนุษยชาติ มิเสื่อมคลาย...”

ตัวอย่างคำปฏิญาณสัตวแพทย์ “...ข้าพเจ้าจะประกอบวิชาชีพ ด้วยความสำนึกในคุณธรรม อันกอปรด้วยศีลธรรม มนุษยธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ...”

ตัวอย่างคำปฏิญาณตนของนักเรียนอาชีวศึกษา “...ข้อ 1. ข้าพเจ้าจักยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์...”

1.2.6 การออกนามอาชีพ การออกนามอาชีพ เป็นการกล่าวถึงอาชีพหรือสาขาวิชาชีพ รวมถึงบทบาทหน้าที่เพื่อเน้นย้ำให้ผู้กล่าวประกาศตนเป็นพวกเดียวกันและแสดงถึงความยึดมั่นในวิชาชีพของตน เช่น

ตัวอย่างคำปฏิญาณตนของเนติบัณฑิตเนื่องในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตร “...ข้าพระพุทธเจ้า จักดำรงไว้ซึ่งศักดิ์และสิทธิแห่ง**เนติบัณฑิต** โดยมุ่งถือประโยชน์ส่วนรวมและความเจริญของประเทศชาติสืบไป...”

ตัวอย่างคำปฏิญาณของข้าราชการกระทรวงสาธารณสุข “...ข้าพระพุทธเจ้า ขอถวายสัตย์ปฏิญาณว่า จะประพฤติปฏิบัติตนเป็น**ข้าราชการ**ที่ดี มีความซื่อสัตย์สุจริต...”

ตัวอย่างคำปฏิญาณตนของวิศวกร “...ในฐานะที่เป็น**วิศวกร** ข้าฯ จะเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องเฉพาะในงานที่สุจริตเท่านั้น...ข้าฯ จะพยายามปกป้องผลประโยชน์และชื่อเสียงของ**วิศวกร**ทุกคน... อีกทั้งการอุทิศตนเพื่อมาตรฐานและศักดิ์ศรีแห่ง**อาชีพวิศวกร**ของเรา ทั้งนี้ด้วยการระลึกอยู่เสมอว่าความเชี่ยวชาญพิเศษของพวกเราที่เป็น**วิศวกร**นั้น มีมาพร้อมกับพันธกรณีที่จะต้องรับใช้มนุษยชาติด้วยความจริงใจถึงที่สุด...”

ตัวอย่างคำปฏิญาณของผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม “...ขอให้คำสัตย์ปฏิญาณว่าข้าฯ จักปฏิบัติตามข้อบังคับแพทยสภา ว่าด้วยการรักษาจริยธรรมแห่ง**วิชาชีพเวชกรรม**โดยเคร่งครัดทุกประการ...”

ตัวอย่างคำปฏิญาณสัตวแพทย์ “...ในฐานะที่ข้าพเจ้าได้รับการยอมรับเข้ามาอยู่ใน**วิชาชีพสัตวแพทย์** ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่าจะอุทิศตนและความรู้ความสามารถทั้งปวงที่ข้าพเจ้ามีอยู่...”

2. หน้าที่ของคำปฏิญาณตนในหน้าที่และอาชีพในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่าคำปฏิญาณตนในหน้าที่และอาชีพในสังคมไทยมีหน้าที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

2.1 หน้าที่ส่งเสริมการประพฤติตน จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าคำปฏิญาณตนเป็นคำแนะนำทางจริยธรรมและคุณธรรมที่สอนให้ปฏิบัติตาม มีบทบาทสำคัญในการสร้างสังคมอุดมคติ ถ้อยคำที่ปรากฏใช้ในคำสัตย์ปฏิญาณช่วยสร้างกรอบค่านิยมและบทบาทที่ถูกต้องตามจริยธรรม และวัฒนธรรมทางสังคมของสังคมไทย เป็นแนวทางการบังคับใช้เพื่อให้เกิดการสร้างสังคมที่มีความสุขและสมดุล เช่น ข้าพเจ้าจะจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต จะรักษาไว้และปฏิบัติตามซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกประการ จะประพฤติปฏิบัติตนเป็น**ข้าราชการ**ที่ดี มีความซื่อสัตย์สุจริต จะอุทิศตนและความรู้ความสามารถทั้งปวงที่ข้าพเจ้ามีอยู่เพื่อประโยชน์แก่สังคม เป็นต้น

2.2. หน้าที่แสดงความเป็นพวกเดียวกัน จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าคำปฏิญาณตนแสดงถึงความเป็นพวกเดียวกันหรือการร่วมอุดมการณ์เดียวกันในสายอาชีพหรือบทบาทนั้น ๆ ถ้อยคำที่ปรากฏความเป็นพวกเดียวกัน เช่น

คำปฏิญาณสัตวแพทย์ “...ในฐานะที่ข้าพเจ้าได้รับการยอมรับเข้ามาอยู่ใน**วิชาชีพสัตวแพทย์**... ข้าพเจ้าจะละเว้นที่จะใช้วิชาชีพไปในทางที่ผิด หรือปฏิบัติตนเป็นที่เสื่อมเสียต่อวิชาชีพของข้าพเจ้า แต่จะดำรงไว้ซึ่งเกียรติและศักดิ์ศรี ตลอดจนขนบธรรมเนียมอันดีงามของ**วิชาชีพสัตวแพทย์**ให้วัฒนาถาวรสืบไป...”

คำปฏิญาณตนของวิศวกร “...ข้อ 3. ด้วยความมุ่งมั่นที่จะดำรงไว้ซึ่งเกียรติภูมิแห่งงานอาชีพของข้าฯ ข้าฯ จะพยายามปกป้องผลประโยชน์และชื่อเสียงของ**วิศวกร**ทุกคนที่ข้าฯ รู้ดีว่าสมควรจะได้รับความปกป้องคุ้มครอง... ข้อ 5. ข้าฯ ขอให้คำมั่นสัญญาต่อเพื่อนร่วมอาชีพของข้าฯ อย่างแข็งขัน เช่นเดียวกับที่

ข้าฯ เรียกร้องจากพวกเขาว่า ข้าฯ จะดำรงไว้ซึ่งความซื่อสัตย์สุจริต และยุติธรรม ความอดทนและความเคารพต่อผู้อื่นอีกทั้งการอุทิศตนเพื่อมาตรฐานและศักดิ์ศรีแห่งอาชีพวิศวกรรมของเรา...”

คำปฏิญาณตนของเกสซ์กร “...ในฐานะของเกสซ์กรข้าพเจ้าขอปฏิญาณต่องานบริการในการจรรโลงไว้ซึ่งความเป็นเลิศแห่งมาตรฐานของอาชีพและพันธสัญญาแห่งการประกอบวิชาชีพทางเกสซ์กรรม...”

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่ามีการกล่าวถึงความเป็นเพื่อนร่วมอาชีพกันเป็นผู้ที่จะยึดมั่นในแนวทางเดียวกันในการทำงานและจะรักษาเกียรติยศศักดิ์ศรีของอาชีพไว้ ทำให้ผู้ที่กล่าวคำปฏิญาณรู้สึกว่ามีผู้ร่วมอุดมการณ์เดียวกันเกิดความเป็นพวกพ้องในสายอาชีพร่วมกัน

2.3 หน้าทีสร้างเชื่อมั่นและไว้นือเชื่อใจ คำปฏิญาณตนช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่น่าเชื่อถือและทำให้สังคมเกิดความเคารพในอาชีพหน้าที่ต่าง ๆ ส่งเสริมความไว้นือเชื่อใจจากบุคคลทั้งภายในและภายนอกองค์กร คำปฏิญาณตนเป็นการแสดงความเคารพและนับถือต่อพระมหากษัตริย์และสถาบันราชการในทางกลับกันก็เ็นส่วนแสดงให้เห็นว่าอาชีพต่าง ๆ นั้นมีความน่าเชื่อมั่นน่าไว้วางใจ เพราะได้กระทำสัตย์ต่อสถาบันสูงสุดของประเทศ ถ้อยคำที่กล่าวเ็นการกล่าวต่อสาธารณชนจึงนับเ็นการสื่อสารที่เปิดเผย ชัดเจน และน่าเชื่อถือ

3. ความสัมพันธ์ทางความหมายของคำศัพท์ที่ปรากฏในคำปฏิญาณตนในหน้าที่และอาชีพไทย

ผลการวิเคราะห์อรรถลักษณะของคำศัพท์ที่ปรากฏในคำปฏิญาณตนในหน้าที่อาชีพไทยสามารถจัดหมวดหมู่ความหมายของคำได้ 8 หมวดความหมาย ดังนี้

3.1 หมวดความหมาย “จริยธรรม”

ปรากฏคำที่อยู่ในกลุ่มความหมายจริยธรรม ได้แก่ คำว่า ความซื่อตรง ความอดทน ความจริง ซื่อสัตย์สุจริต ความเที่ยงธรรม เสียสละ ยุติธรรม สามัคคี และจงรักภักดี โดยคำเหล่านี้มีอรรถลักษณะร่วมกัน ได้แก่ [+ลักษณะการเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น] [+คุณสมบัติบุคคลที่เกี่ยวกับการกระทำ] [+ลักษณะจิตใจที่ดี] [+การกระทำที่เป็นประโยชน์แก่สังคม] [+ความประพฤติชอบ] จะเห็นได้ว่าอรรถลักษณะเหล่านี้แสดงความหมายถึงหมวดความหมาย “จริยธรรม” หมายถึง ความดีและความชอบธรรม ซึ่งครอบคลุมทั้งพฤติกรรม ค่านิยม และการตัดสินใจที่ถูกต้องตามหลักวิธีที่ยุติธรรม จริยธรรมเน้นในเรื่องการกระทำต่อผู้อื่นที่เป็นสิ่งที่ถูกต้องและเป็นธรรม มีความชอบธรรม และไม่กระทำผิด ก่อเกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคม การที่ถ้อยคำปฏิญาณตนมุ่งเน้นไปที่หลักจริยธรรมเพราะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า หากผู้ประกอบอาชีพกิจการงานต่าง ๆ มีจริยธรรมจะทำให้สังคมมีความเป็นธรรมและเป็นสุข

3.2 หมวดความหมาย “การดูแล”

ปรากฏคำที่อยู่ในกลุ่มความหมายการดูแล ได้แก่ คำว่า ปกป้อง ค้ำครอง บำรุงสุข ระวังทุกข์ มุ่งบำเพ็ญประโยชน์ รักษา ผดุง บำรุง แก้ไข ระวัง แก้ปัญหา โดยคำเหล่านี้มีอรรถลักษณะร่วมกัน ได้แก่ [+การทำให้ปลอดภัย] [+การกระทำของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์] [+การทำให้ไม่มีเหตุร้ายเกิดขึ้น] [+การทำให้ความเป็นปกติคงอยู่] [+การทำให้ดีขึ้น] จะเห็นได้ว่าอรรถลักษณะเหล่านี้แสดงความหมายถึงหมวดความหมาย “การดูแล” หมายถึงกระบวนการหรือกิจกรรมที่เป็นไปในทิศทางของการให้ความช่วยเหลือ การปกป้องและการรักษาความเป็นอยู่ของบุคคลหรือสิ่งต่าง ๆ รวมถึงการให้การดูแลทางกาย จิตใจ และสังคม การดูแลมีความสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ เนื่องจากเป็นคุณลักษณะของมนุษย์ที่ส่งเสริมความเป็นมนุษย์และความอบอุ่นในสังคม ในถ้อยคำปฏิญาณตนพบว่าการกล่าวถึงความหมาย การดูแลหลายมิติ เช่น แพทย์ช่วยในการรักษาและป้องกันโรค นักการเมืองดูแลความเสมอภาคของประชาชน เ็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาสังคมให้มีความคืบหน้าที่สุด อาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติดูแลสิ่งแวดล้อมเพื่อช่วยรักษาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

ให้เกิดประโยชน์สูงสุด การดูแลต่าง ๆ เหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างสังคมที่มีความเป็นอยู่ที่ดี เป็นสุข และส่งผลให้มีสังคมที่แข็งแกร่งและยั่งยืน

3.3 หมวดความหมาย “คำแทนตน”

ปรากฏคำที่อยู่ในกลุ่มความหมายคำแทนตน ได้แก่ คำว่า ข้าพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้า ตน กระหม่อม ฝ่าละอองธุลีพระบาท เขา พวกเรา โดยคำเหล่านี้มีอรรถลักษณะร่วมกัน ได้แก่ [+คำที่ใช้แทนชื่อบุคคลหรือสิ่งต่าง ๆ] [+คำที่ใช้แก่นมนุษย์] [+คำที่ใช้แทนผู้ชายหรือผู้หญิง] จะเห็นได้ว่าอรรถลักษณะเหล่านี้แสดงถึงความหมายถึงหมวดความหมาย “คำแทนตน” หมายถึง การใช้คำหรือวลีที่แทนตัวบุคคลที่พูดหรือเขียนเพื่ออ้างอิงถึงบุคคลอื่นและตนเอง โดยการใช้คำแทนตนนี้ทำให้การสื่อสารในลักษณะของการกระทำด้วยคำพูดหรือวัจนกรรมมีเงื่อนไขที่ครบถ้วน เพราะการกล่าวคำสัญญาต้องเป็นการพูดโดยผู้พูดเอง ดังนั้นในคำปฏิญาณตนจึงมีคำแทนตนโดยเฉพาะอย่างยิ่งคำแทนตัวผู้พูด

3.4 หมวดความหมาย “ความตั้งมั่น”

ปรากฏคำที่อยู่ในกลุ่มความหมายความตั้งมั่น ได้แก่ คำว่า ยึดมั่น มุ่งมั่น แน่วแน่ เคร่งครัด โดยคำเหล่านี้มีอรรถลักษณะร่วมกัน ได้แก่ [+สภาพทางจิตใจ] [+ลักษณะการควบคุม] [+ความมุ่งหมาย] [+การกระทำตามแนวทางที่กำหนด] [+การกระทำซึ่งมีจุดประสงค์] จะเห็นได้ว่าอรรถลักษณะเหล่านี้แสดงถึงความหมายถึงหมวดความหมาย “ความตั้งมั่น” หมายถึง การมีความประพฤติอย่างต่อเนื่องและมุ่งมั่นที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยมักเกี่ยวข้องกับการมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ชัดเจนและการทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น การมีความตั้งมั่นมีความสำคัญอย่างมากในการประกอบอาชีพเพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้บุคคลบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ไม่ย่อท้อในการเผชิญหน้ากับความท้าทาย เกี่ยวข้องกับความมีวินัยในการทำงานและทำสิ่งต่าง ๆ ช่วยให้คนทนทานและไม่ยอมสิ้นหวังในเวลาที่ยากลำบากหรืออุปสรรค ดังนั้นในคำปฏิญาณตนจึงพบคำในหมวดความหมายความตั้งมั่น เพราะการมีความตั้งมั่นเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อการทำงานให้สำเร็จและพัฒนาตนเองในทางที่ดีขึ้น

3.5 หมวดความหมาย “ศีลธรรม”

ปรากฏคำที่อยู่ในกลุ่มความหมายศีลธรรม ได้แก่ คำว่า หลักธรรม คำสอน ศีลธรรม คุณธรรม ความสงบสุข โดยคำเหล่านี้มีอรรถลักษณะร่วมกัน ได้แก่ [+การสืบทอดความรู้ความเชื่อประเพณี] [+สิ่งที่มนุษย์ยึดถือปฏิบัติ] [+หลักธรรมในพระพุทธศาสนา] [+หลักคิดในการดำเนินชีวิต] จะเห็นได้ว่าอรรถลักษณะเหล่านี้แสดงถึงความหมายถึงหมวดความหมาย “ศีลธรรม” หมายถึง ค่านิยม และกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมที่เป็นที่ยอมรับในสังคมหรือชุมชน มักจะเกี่ยวข้องกับการกระทำตามค่านิยมทางศีลธรรมที่สูงสุด การทำตามกฎเกณฑ์ที่ได้ถูกปลูกฝังเป็นจารีตปฏิบัติ การทำตนตามหลักศีลธรรมที่ถูกต้อง ศีลธรรมช่วยให้มนุษย์มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างเหมาะสม มีบทบาทในการสร้างสังคมที่เป็นสุข

3.6 หมวดความหมาย “ดินแดน”

ปรากฏคำที่อยู่ในกลุ่มความหมายดินแดน ได้แก่ คำว่า ประเทศ ราชอาณาจักร ราชอาณาจักรไทย แผ่นดินไทย ประเทศชาติ โดยคำเหล่านี้มีอรรถลักษณะร่วมกัน ได้แก่ [+ที่อยู่] [+พื้นดินที่มีคนอาศัย] [+พื้นที่ใช้ประโยชน์หรือทำกิจกรรมต่าง ๆ] [+เขตการปกครอง] [+ดินแดนที่ปกครองแบบต่าง ๆ] จะเห็นได้ว่าอรรถลักษณะเหล่านี้แสดงถึงความหมายถึงหมวดความหมาย “ดินแดน” หมายถึง พื้นที่ที่เป็นส่วนหนึ่งของบริเวณที่กว้างใหญ่ สังคม หรือรัฐบาล ซึ่งมีลักษณะเด่นเป็นพิเศษหรือแตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ การที่คำปฏิญาณตนปรากฏใช้คำในหมวดความหมาย “ดินแดน” สามารถอธิบายได้ว่าเป็นการแสดงถึงความเป็นสังคมหรือกลุ่มคนที่มีลักษณะเด่น

และแตกต่างหากจากสังคมหรือกลุ่มคนอื่น ๆ เช่น ประเทศไทยไม่ได้หมายรวมถึงประเทศอื่น การกล่าวถึงดินแดนโดยเฉพาะเจาะจงจึงเป็นแง่มุมที่มีความสำคัญให้เป็นอาณาบริเวณของการให้บริการตามคำมั่นสัญญาได้

3.7 หมายความว่า “ระบอบการปกครอง”

ปรากฏคำที่อยู่ในกลุ่มความหมายระบอบการปกครอง ได้แก่ คำว่า รัฐธรรมนูญ ประชาธิปไตย กฎหมาย ระบอบประชาธิปไตย การเมือง ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ประชาชน ราชนคร โดยคำเหล่านี้มีอรรถลักษณะร่วมกัน ได้แก่ [+การบริหารบ้านเมือง] [+การรวมกลุ่มคน] [+ข้อความที่กำหนดให้ปฏิบัติ] [+สิ่งที่หมิ่นชยัตถิอปฏิบัติ] [+ข้อกำหนดให้บ้านเมืองเรียบร้อย] [+ที่เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของมนุษย์] จะเห็นได้ว่าอรรถลักษณะเหล่านี้แสดงความหมายถึงหมายความว่า “ระบอบการปกครอง” หมายถึง วิธีการจัดระเบียบและการบริหารประเทศบางประการที่เป็นรูปแบบหนึ่ง เพื่อให้มีการควบคุมและการบริหารจัดการทรัพยากรทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และประชาชน การปฏิญาณโดยใช้ถ้อยคำที่มีความหมายในหมวดระบอบการปกครองเกี่ยวข้องกับสังคมไทย เพราะระบอบการปกครองมีความสำคัญมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งมีผลต่อการกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการ และความเป็นอยู่ของประชาชน การประกอบอาชีพโดยยึดมั่นในระบอบการปกครองในประเทศไทยจึงนับว่ามีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางของระบอบการปกครองในประเทศได้

3.8 หมายความว่า “ความภาคภูมิใจ”

ปรากฏคำที่อยู่ในกลุ่มความหมายความภาคภูมิใจ ได้แก่ คำว่า อหังการ เกียรติ ศักดิ์ศรี เกียรติยศ เกียรติศักดิ์ โดยคำเหล่านี้มีอรรถลักษณะร่วมกัน ได้แก่ [+การคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง] [+การถือว่าตนดี] [+ความเป็นไปในชีวิต] [+การเปลี่ยนแปลงไปทางที่ดี] [+ฐานะของบุคคลในสังคม] จะเห็นได้ว่าอรรถลักษณะเหล่านี้แสดงความหมายถึงหมายความว่า “ความภาคภูมิใจ” หมายถึง ความรู้สึกที่มีต่อตนเอง ผลงาน หรือสิ่งที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมักเป็นความสัมพันธ์ระหว่างความสำเร็จและการเห็นค่าของตนเอง คนที่มีความภาคภูมิใจมักมีความสุขและมีแรงบันดาลใจในการทำงาน ดังนั้นจึงปรากฏถ้อยคำที่มีความหมายในหมวดความหมายนี้ในคำปฏิญาณ เนื่องจากการสร้างขวัญกำลังใจให้คนทำงานได้ภาคภูมิใจในอาชีพหน้าที่ของตน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบของคำปฏิญาณตนในหน้าที่และอาชีพไทยเป็นแบบบร้อยแก้ว โดยใช้กลวิธีโวหารแบบพรรณนาโวหารและบรรยายโวหารด้วยวิธีอธิบายเป็นข้อ ซึ่งการใช้พรรณนาโวหารจะมุ่งให้เกิดภาพและอารมณ์ความรู้สึกสอดคล้องกับเนื้อหาที่กำลังพรรณนาเป็นคำสัญญาในเรื่องต่าง ๆ ที่จะกระทำโดยเลือกคำที่ให้ ความหมายละเอียดและชัดเจน ส่วนการใช้โวหารบรรยายด้วยกลวิธีการอธิบาย พบว่า เป็นการกล่าวปฏิญาณด้วยเนื้อความสำคัญเป็นข้อ ๆ เช่น เรื่องความจงรักภักดีต่อสถาบัน เรื่องจริยธรรม เรื่องภารกิจสำคัญของอาชีพ ส่วนหน้าที่ของคำปฏิญาณตน พบว่ามี 3 หน้าที่ ได้แก่ หน้าที่สั่งสอนการประพฤติตน หน้าที่แสดงความเป็นพวกเดียวกัน และหน้าที่สร้างความเชื่อมั่นและไว้น้ำใจใจ องค์ประกอบของคำปฏิญาณตน แบ่งออกเป็น 6 องค์ประกอบ ซึ่งองค์ประกอบที่ปรากฏร่วมกันทั้งหมดมี 3 องค์ประกอบ ได้แก่ การกล่าวว้จณกรรมผูกมัด (สัญญา) การกล่าวคำมั่นในการประพฤติตนและการกล่าวคำมั่นในการไม่ประพฤติตน และการแสดงเหตุ-ผลแห่งการกระทำตามคำมั่น โดยการกล่าวว้จณกรรมผูกมัดเป็นการบ่งชี้ว่าผู้พูดเสนอตนที่จะแสดงความจำนงของตนเข้าเป็นผู้ประพฤติตามคำที่จะเอ่ย ส่วนการกล่าวคำมั่นในการประพฤติตนและการกล่าวคำมั่นในการไม่ประพฤติตนเป็นสาระสำคัญให้ผู้กล่าวถ้อยคำปฏิญาณตนได้สัญญาต่อประชาชนหรือผู้บังคับบัญชาว่าตนจะกระทำสิ่งใดและงดเว้นการกระทำสิ่งใดบ้าง การแสดงเหตุ-ผลแห่งการกระทำเป็นการบอกจุดมุ่งหมายในการกระทำตามสัตย์สัญญาว่ามีวัตถุประสงค์เพื่ออะไร ส่วนองค์ประกอบอื่น ๆ พบว่าปรากฏอย่างไม่สม่ำเสมอ โดยสังเกตว่าอาชีพที่มีกล่าวอ้างกฎระเบียบ

และมาตรฐานวิชาชีพเป็นวิชาชีพในหมวดของผู้บัญญัติกฎหมาย เช่น ผู้พิพากษา ทนายความ และในหมวดผู้ประกอบวิชาชีพด้านต่าง ๆ เช่น ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม เกษกร แพทย์ เป็นต้น

โดยเมื่อเปรียบเทียบกับผลการศึกษาด้านรูปแบบและโครงสร้างของวรรณกรรมคำสัตย์ในกฎหมายตราสามดวง (อาทิตย์ ศรีจันทร์, 2555) พบว่า มีความแตกต่างในด้านรูปแบบเนื่องจากวรรณกรรมคำสัตย์สาบานในกฎหมายตราสามดวงใช้ฉันทลักษณ์ 2 ประเภท คือ กาพย์และร้อยแก้ว แต่ในงานวิจัยนี้คำปฏิญาณตนพบเพียงแค่รูปแบบร้อยแก้ว ทั้งนี้จะเป็นเพราะกฎหมายตราสามดวงถูกเขียนขึ้นด้วยความประณีตและการถวายสัตย์ในสมัยก่อนใช้สื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงใช้ภาษาที่มีท่วงทำนองเป็นพิเศษ ส่วนองค์ประกอบก็มีความแตกต่างกันตรงที่ในวรรณกรรมคำสัตย์สาบานพบว่าการสาปแช่งและลงโทษผู้ที่ละเมิดคำสัตย์ การเชิญพยานซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการให้พรผู้ปฏิบัติตามคำสัตย์ ซึ่งไม่พบในข้อมูลคำปฏิญาณตนในหน้าที่และอาชีพในสังคมไทยแสดงให้เห็นได้ถึงพลังของคำปฏิญาณและการสร้างความยำเกรงต่อคำมั่นสัญญาของตนที่มีความศักดิ์สิทธิ์และพลังต่างกัน

หมวดความหมายที่พบในการศึกษาความสัมพันธ์ทางความหมายของคำศัพท์ พบว่ามีการใช้ความหมายใน 8 หมวดความหมาย คือ จริยธรรม การดูแล คำแทนตน ความมุ่งมั่น ศีลธรรม ดินแดน ระบอบการปกครอง และความภาคภูมิใจ ซึ่งเมื่อพิจารณาความหมายต่าง ๆ เป็นความหมายที่เกี่ยวกับผู้ให้คำสัญญาว่าจะปฏิบัติตามคำสัญญาที่ให้ไว้อย่างมุ่งมั่นตั้งใจ ยึดถือหลักจริยธรรม ให้ความสำคัญกับการดูแลประโยชน์ของบ้านเมืองและดินแดนเป็นใหญ่ และยังเกี่ยวข้องกับความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง งานที่ทำหรือผลงานที่สร้างขึ้น เมื่อนำมาใช้กล่าวปฏิญาณตนแล้วย่อมมีพลังก่อให้เกิดผลในการปฏิบัติที่ดีและสร้างผลลัพธ์ของงานที่มีคุณภาพ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

ควรศึกษารูปแบบการให้คำสัญญาหรือการสาบานตนที่ปรากฏในงานเขียนนวนิยายประเภทต่าง ๆ เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบความเหมือนความต่างระหว่างภาษาที่ใช้ในงานพิธีการกับงานด้านบันเทิงคดี

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นความหมายที่ปรากฏผ่านการใช้ถ้อยคำเท่านั้น ผู้วิจัยเห็นว่าหากพิจารณาอุดมการณ์ในวาทกรรมคำสัญญาหรือปฏิญาณในอาชีพต่าง ๆ จะสะท้อนการประกอบสร้างชุดความคิดบางประการในสังคมไทยได้

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “วงศ์ศัพท์และความสัมพันธ์ทางความหมายของคำปฏิญาณตนในหน้าที่และอาชีพไทย” ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากเงินรายได้ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

รายการอ้างอิง

- นวรรณ พันธุมธธา. (2544). *คลังคำ*. อมรินทร์.
 นันทนา วงษ์ไทย. (2562). *ภาษาและความหมาย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). เวิร์ค ออล พรินท์.
 ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
 ลิขิต ธีรเวคิน. (2551). *การถวายสัตย์ปฏิญาณ*. <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=การถวายสัตย์ปฏิญาณ>

- วิกานดา เกียรติมาโนชญ์ และจันทิมา อังคพนิชกิจ. (2559). หน้าที่ของถ้อยคำสาปแช่งและสาบานใน
วาทกรรมการเมืองไทย. *วารสารวจนะ*, 4(2), 1-19.
- สุริยา รัตนกุล. (2544). *อรรถศาสตร์เบื้องต้น*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อาทิตย์ ศรีจันทร์. (2555). *วรรณกรรมคำลัทธิสาบานในกฎหมายตราสามดวง*. [รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์].
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- อุดม วโรตม์สิขิตติธ. (2537). *ภาษาศาสตร์เหมาะสมเบื้องต้น*. ต้นธรรมสำนักพิมพ์.
- Austin, J. L. (2002). *How to do things with words* (2nd ed.). Oxford University Press.

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรมในการปฏิบัติตามศาสตร์พระราชารองประชาชน

Factors Influencing the Behavioral Intention to Follow the King's Philosophy of the People

คมสัน รัตนะสิมากุล (Komsan Rattanasimakul)

อัญมณี ภัคติมवलชน (Anyamanee Pakdeemualchon)

Received: October 3, 2023

Revised: February 2, 2024

Accepted: February 23, 2024

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาตามทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน และ 2) ศึกษาอิทธิพลของทัศนคติต่อแนวทางของศาสตร์พระราชารองประชาชน การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง การรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม ที่ส่งผลต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรมการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชารองประชาชน ดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงราย โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ จำนวน 400 คน

ผลการศึกษา พบว่า 1) ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับความตั้งใจเชิงพฤติกรรมการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชารองประชาชนสูงสุด คือ การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง (0.807) และทัศนคติต่อแนวทางศาสตร์พระราชารองประชาชน (0.727) มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 2) ผลการวิเคราะห์อิทธิพลที่ส่งผลต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรมการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชารองประชาชน พบว่า เพศ อายุ ทัศนคติ การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง และการรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมเป็นปัจจัยที่สามารถพยากรณ์ร่วมกันได้ร้อยละ 71.80

คำสำคัญ: ทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน, โครงสร้างเชิงพฤติกรรม, ศาสตร์พระราชารองประชาชน

Abstract

The objectives of this study were: 1) to study the relationship between the variables used in the study according to the theory of planned behavior and 2) to study the influence of attitudes on the approach of King's philosophy. Amenable to reference groups' Perceptions of the ability to control behavior that affects behavioral intentions by the lines of King's philosophy. This research is quantitative, conducted by conducting survey research and collecting questionnaires from a sample group in Chiang Rai Province. The researcher used a random sampling method of 400 people.

The study's results found that the variable with the highest relationship with behavior following King's philosophy guidelines is conformity to the reference group (0.807). Furthermore,

¹ สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Department of Communication Arts, Faculty of Management Sciences, Chiang Rai Rajabhat University

² สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Department of Communication Arts, Faculty of Management Sciences, Chiang Mai Rajabhat University

the attitude towards King's philosophy approach (0.727) is at the statistical significance level of 0.01. Then, the results of the analysis of influences on behavioral intentions and compliance with the guidelines of the King's Science. It found that gender, age, attitude, conformity to the reference group, and perceived ability to control behavior were factors that could together predict 71.80%.

Keywords: Theories of Planned Behavior, Behavioral Structural Models, the King's Philosophy

บทนำ

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติเป็นประมุขแห่งประเทศไทยเป็นต้นมา พระองค์ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจในด้านต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์แก่ชาวไทยตลอดพระชนมายุของพระองค์ พระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระองค์ คือ การเสด็จพระราชดำเนินเยือนประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศ ดังในปฐมพระบรมราชโองการในระหว่างพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนชาวสยาม” ซึ่งในขณะนั้นสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ยังคงบอบช้ำจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ประชาชนเดือดร้อน ชีวิตความเป็นอยู่แออัด ฐานะยากจน ดังนั้น เมื่อเสด็จฯ กลับจากการไปศึกษาที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ในปี พ.ศ. 2493 จึงได้พระราชทานพระราชดำริในการช่วยเหลือพสกนิกรให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (คมชัดลึกออนไลน์, 2566)

การทรงงานพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ในแต่ละช่วงเวลานั้น พระองค์ทรงใช้ศาสตร์ความรู้แขนงต่าง ๆ มาบูรณาการหลักการทรงงานของพระองค์เพื่อให้ประชาชนของพระองค์นั้นได้รับประโยชน์สูงสุด ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่าเป็นเป้าหมายในการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ บรมนาถบพิตร คือ การพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของคน โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ให้คนมีความสุข โดยต้องคำนึงเรื่องสภาพภูมิศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติ และภูมิหลังทางเศรษฐกิจ สังคม แม้ว่าวิธีการพัฒนามีหลากหลาย แต่ที่สำคัญคือ การพัฒนาจะต้องมีความรัก ความห่วงใย ความรับผิดชอบ และการเคารพในเพื่อนมนุษย์จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเกี่ยวข้องกับมนุษยชาติ และเป็นเรื่องของจิตใจ (ห้องสมุดมั่นพัฒนา, 2561)

การปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา จึงเป็นทางออกที่ประชาชนและชุมชนจะสามารถใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสุขอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนความคิดและพฤติกรรมดังกล่าวไปสู่แนวทางดังกล่าว ย่อมไม่ใช่เรื่องง่ายดายนัก เพราะเป็นการต่อสู้กับความเคยชินของคนที่เคยปฏิบัติมาอย่างยาวนาน กระนั้นก็ไม่ใช่ว่าเรื่องที่จะกระทำไม่ได้ จากแนวคิดทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนพบว่า ความตั้งใจมีความสำคัญในการกำหนดการกระทำพฤติกรรมของบุคคล ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ

ทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน (The Theory of Planned Behavior: TPB) เป็นทฤษฎีที่สามารถนำมาอธิบายการสื่อสารโน้มน้าวใจ เมื่อเราต้องการจะเปลี่ยนพฤติกรรมของคนไปสู่พฤติกรรมที่พึงประสงค์ TPB อธิบายไว้ว่า บุคคลจะแสดงพฤติกรรมใดได้ย่อมต้องมีปัจจัย ปัจจัยดังกล่าว คือ 1) ทศคติที่มีต่อพฤติกรรมนั้น (Attitude Toward Behavior: ATB) 2) การคล้อยตามคนรอบข้างหรือกลุ่มอ้างอิง (Subjective Norm: SN) และ 3) การรับรู้หรือเชื่อว่าตนสามารถแสดงพฤติกรรมนั้นได้ (Perceived Behavior Control: PBC) ซึ่งปัจจัยทั้ง 3 นี้ จะเกิดขึ้นได้ต้องมีความเชื่อเป็นพื้นฐาน ปัจจัยทั้ง 3 นี้ ส่งผลโดยตรงต่อความตั้งใจหรือเจตนาที่จะแสดงพฤติกรรม

(Intention) ดังกล่าว ประกอบกับการควบคุมพฤติกรรมจริง (actual behavioral control) ไม่ใช่แค่เพียงเชื่อว่าจะควบคุมได้เท่านั้น จะผลักดันให้เกิดการแสดงพฤติกรรม (behavioral) ดังนั้น คาดว่าการรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมจะมีส่วนช่วยในการคาดเดาความตั้งใจมากกว่าผลกระทบจากส่วนอื่น ๆ (Ajzen & Fishbein, 1980)

ทั้งนี้จากงานวิจัยของวงศ์กร เพิ่มผล (2563) พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความตั้งใจที่จะสืบสานศาสตร์พระราชามีทั้งหมด 3 ปัจจัย ได้แก่ 1) ปัจจัยทางด้านเจตคติต่อศาสตร์พระราชา โดยมีความเชื่อว่าศาสตร์พระราชาสามารถนำไปแก้ไขปัญหาวีชีวิตได้ สามารถสร้างเศรษฐกิจครัวเรือนได้อย่างยั่งยืน นำไปพัฒนาดินเอง สังคม และประเทศชาติได้อย่างยั่งยืน มีประโยชน์ต่อตนเอง สังคม และสืบสานศาสตร์พระราชาสู่คนรุ่นใหม่ 2) ปัจจัยทางด้านความรู้ความเข้าใจเรื่องศาสตร์พระราชา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ สามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันได้ และ 3) ปัจจัยทางการเรียนรู้ศาสตร์พระราชา พบว่า สามารถนำศาสตร์พระราชาไปใช้ในชีวิต มีการรับรู้รับฟังข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับศาสตร์พระราชา มีการสืบค้นข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับศาสตร์พระราชา การร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สืบค้นข้อมูลเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้ จึงได้นำทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน (The Theory of Planned Behavior: TPB) มาประยุกต์ใช้อธิบายการยอมรับพฤติกรรมตามแนวทางศาสตร์ของพระราชาไปปฏิบัติ โดยการวิเคราะห์ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมตามทฤษฎีดังกล่าวจะทำให้ได้แบบจำลองความตั้งใจเชิงพฤติกรรมและการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาตามทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน และเพื่อศึกษาอิทธิพลของทัศนคติต่อแนวทางของศาสตร์พระราชา การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง การรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมกับความตั้งใจในการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องนำไปใช้ในการวางแผนเพื่อให้ประชาชนยอมรับและปฏิบัติได้อย่างยั่งยืนต่อไป

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะประชากรศาสตร์

ลักษณะประชากรส่วนใหญ่เป็นข้อมูลเพศ อายุ สถานภาพ ครอบครัว สมาชิกในครอบครัว ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน ถือเป็นหลักเกณฑ์ที่นิยมใช้แบ่งส่วนทางการตลาด มีสถิติที่วัดได้ของประชากรที่จะช่วยกำหนดตลาดเป้าหมายที่ง่ายต่อการวัดมากกว่าตัวแปรอื่น ทำให้ลักษณะประชากรศาสตร์จึงเป็นสิ่งสำคัญในการวัดความแตกต่างของตัวแปรอื่น ๆ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์, 2550)

ในขณะที่ลักษณะด้านจิตวิทยา สังคมและวัฒนธรรมช่วยอธิบายถึงความคิดและความรู้สึกของกลุ่มเป้าหมายนั้น ข้อมูลลักษณะประชากรศาสตร์ที่ต่างกันจะมีลักษณะทางจิตวิทยาต่างกัน การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกตัวแปรของผู้รับสารในเรื่องของเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ และรายได้ เนื่องจากทั้ง 5 ตัวแปรนี้เป็นปัจจัยที่สำคัญในการวิเคราะห์ผู้รับสาร จะมีอิทธิพลต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรมในการปฏิบัติตามศาสตร์พระราชาของประชาชน ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ และนิคม ชัยขุนพล (2555) กล่าวว่า คนที่มีคุณสมบัติหรือลักษณะทางประชากรที่ต่างกันจะส่งผลต่อพฤติกรรมที่แตกต่างกันออกไปด้วย

2. ทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล (Theory of Reasoned Action)

ทฤษฎีนี้ถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้อธิบายพฤติกรรมที่อยู่ในการควบคุมของบุคคลอย่างเต็มที่ (volitional control) (Ajzen & Fishbein, 1980) กล่าวคือ บุคคลไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้จากเหตุผลเพียงอย่างเดียว ทฤษฎีนี้เป็นการทำนายการกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์โดยใช้ความตั้งใจ (intention) เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจว่าจะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น เวลา เงิน ทักษะต่าง ๆ รวมไปถึงความร่วมมือจากผู้อื่น ในกรณีที่บุคคลมีโอกาสมิثرพยากรณ์ที่ต้องการ ประกอบกับมีความตั้งใจ บุคคลจะสามารถกระทำการนั้น ๆ ได้สำเร็จ โดยหากเทียบกันระหว่างบุคคลสองท่านที่มีความตั้งใจ และมีความสามารถในการทำพฤติกรรมนั้นเท่ากัน แต่บุคคลที่มีการรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมจะประสบผลสำเร็จได้มากกว่า ทำให้ความแตกต่างของทฤษฎีพฤติกรรมตามแบบแผนกับทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผลอยู่ที่ “การรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม (perceived behavioral control)”

3. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรม

3.1 ทิศนคติต่อการกระทำพฤติกรรม (Attitude toward Behavior: AB) หมายถึง การประเมินผลของบุคคลจากความเชื่อส่วนบุคคลว่าในทางบวกหรือลบ หรือเป็นการตัดสินใจต่อการกระทำว่าสิ่งนั้นดีหรือไม่ดีของบุคคล หรือจะสนับสนุนหรือต่อต้านการกระทำนั้น หากบุคคลมีทัศนคติทางบวกต่อการกระทำนั้นมากเท่าใด บุคคลนั้นจะมีความตั้งใจแน่วแน่ในการกระทำนั้นมากตามไปด้วย หรือในทางกลับกันหากมีทัศนคติเชิงลบที่ไม่ดีต่อการกระทำนั้น บุคคลจะมีความตั้งใจที่จะไม่ทำพฤติกรรมนั้นตามไปด้วย (Ajzen & Fishbein, 1980)

จากการศึกษาในทฤษฎีพฤติกรรมตามแบบแผน พบว่า พฤติกรรมที่ดีจะมีทัศนคติที่ดีโดยขึ้นอยู่กับความตั้งใจในการแสดงออกถึงพฤติกรรมและทัศนคติของผู้บริโภคที่จะแสดงว่าชอบหรือไม่ชอบสินค้านั้น ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดความตั้งใจซื้อ (Ajzen, 1991)

Ajzen and Fishbein (1980) ได้เสนอวิธีการวัดทัศนคติต่อการกระทำไว้ 2 วิธี คือ การวัดทัศนคติต่อพฤติกรรมทางตรงและการวัดทัศนคติต่อพฤติกรรมโดยทางอ้อม ทัศนคติทางอ้อมจะเป็นตัวกำหนดทัศนคติทางตรง และทัศนคติทางตรงจะเป็นตัวกำหนดความตั้งใจในการกระทำพฤติกรรมนั้น ๆ โดยทัศนคติต่อพฤติกรรมเกิดขึ้นจากการเชื่อมโยงของสองสิ่งที่สำคัญ คือ 1) ความเชื่อต่อพฤติกรรม หมายถึง ความเชื่อเกี่ยวกับผลที่ตามมาจากพฤติกรรม ตัวอย่างเช่น ความเชื่อว่าการแสดงพฤติกรรมการควบคุมอาหารและออกกำลังกายจะทำให้หน้าหนักตัวลดลง และ 2) การประเมินผลลัพธ์ หมายถึง การให้คุณค่าในผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น คนอ้วนบางคนให้คุณค่ากับการลดน้ำหนัก ในขณะที่คนอ้วนบางคนไม่ให้คุณค่ากับการลดน้ำหนัก ทั้งสองสิ่งมีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อพฤติกรรม ถ้าบุคคลมีความเชื่อการกระทำพฤติกรรมนั้นจะทำให้ได้ผลทางบวกแก่ตนตามมา และให้คุณค่ากับผลลัพธ์นั้นอย่างมากก็จะมีทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรม ในทางตรงข้ามหากบุคคลจะมีความเชื่อว่า ถ้าทำพฤติกรรมนั้นแล้วจะได้รับผลในทางลบและให้คุณค่ากับผลทางลบที่จะเกิดขึ้นอย่างมากก็จะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อพฤติกรรมนั้น โดยสรุปกล่าวได้ว่า ทัศนคติต่อพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเป็นผลรวมของความเชื่อว่าจะตามมาจากการพฤติกรรม และการประเมินคุณค่าในผลลัพธ์

3.2 การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง (Subjective Norm) กลุ่มอ้างอิง (reference group) หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ใช้เป็นแหล่งอ้างอิง สำหรับบุคคลในการกำหนดค่านิยม ทัศนคติ และพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือพฤติกรรมทั่ว ๆ ไป (Schiffman & Kanuk, 1987 อ้างถึงใน ภัทรดนัย พิริยะธนภัทร, 2558) หรือบุคคล

หรือกลุ่มบุคคล ซึ่งมีอิทธิพลที่สำคัญต่อพฤติกรรมของบุคคล เป็นกลุ่มที่ใช้อ้างอิงในการตัดสินใจซื้อของบุคคล (Engel, Blackwell, & Miniard, 1995)

Ajzen and Fishbein (1980) กล่าวว่า การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง หมายถึง การรับรู้ถึงความสำคัญของบุคคลที่มีผลต่อพฤติกรรมในเชิงต้องการหรือไม่ต้องการให้บุคคลกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมนั้น ซึ่งกลุ่มอ้างอิงที่สำคัญ ได้แก่ บิดา มารดา คู่สมรส เพื่อนสนิท เพื่อนร่วมงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับสิ่งนั้น ๆ โดยกลุ่มอ้างอิงจะมีอิทธิพลต่อความตั้งใจในการกระทำพฤติกรรมมากหรือน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 ประการ คือ 1) ความเชื่อเกี่ยวกับกลุ่มอ้างอิง เป็นความเชื่อของบุคคลที่เห็นว่ากลุ่มอ้างอิงมีความคาดหวังและคิดว่าตนเองควรจะทำหรือไม่ทำพฤติกรรมนั้น เมื่อบุคคลเชื่อว่ากลุ่มอ้างอิงคิดว่าตนควรจะทำพฤติกรรมนั้นแล้ว บุคคลก็จะรับรู้ว่ามีแรงกดดันจากสังคมต้องกระทำพฤติกรรมนั้น ตรงกันข้ามถ้าเขาเชื่อว่าคนที่สำคัญของเขาไม่เห็นด้วยหรือคัดค้านไม่ให้นำพฤติกรรม และเขารับรู้ว่ามีแรงกดดันทางสังคมต่อต้านการแสดงพฤติกรรมนั้นเพิ่มขึ้น และ 2) แรงจูงใจที่คล้อยตามกลุ่มอ้างอิง เป็นความเชื่อของบุคคลที่ปฏิบัติตามความคาดหวังของกลุ่มอ้างอิง ซึ่งบุคคลจะมีแรงจูงใจที่จะกระทำตามความคาดหวังของกลุ่มอ้างอิงมากก็ต่อเมื่อบุคคลมีการประเมินแล้วว่าพฤติกรรมที่กลุ่มอ้างอิงอยากให้กระทำมีผลทางบวกต่อตน ในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลประเมินแล้วว่าพฤติกรรมนั้นมีผลทางลบและกลุ่มผู้ที่ใกล้ชิดที่มีความสำคัญต่อเขาไม่เห็นด้วยที่จะให้เขากระทำพฤติกรรมเขาก็จะหลีกเลี่ยงที่จะกระทำพฤติกรรมนั้น

3.3 การรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม (Perceived Behavioral Control) (Bandura, Adams, Hardy, & Howells, 1980) กล่าวว่า พฤติกรรมของคนมีอิทธิพลมาจากความเชื่อมั่นที่เกิดจากความสามารถที่จะควบคุมพฤติกรรมของตนเอง ดังนั้นคาดว่าจะการรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมจะมีส่วนช่วยในการคาดเดาความตั้งใจมากกว่าผลกระทบจากส่วนอื่น ๆ

กล่าวได้ว่า การรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม หมายถึง ความยากง่ายในการรับรู้ความสามารถของบุคคลที่มีผลมาจากประสบการณ์จากอดีตทั้งของตนเอง เพื่อน หรือข้อมูลข่าวสารจากการบอกเล่าจากผู้อื่นและตัวแปรอื่น ๆ ที่อาจส่งผลต่อการรับรู้ของบุคคล โดยเชื่อว่าหากไม่มีทรัพยากรหรือโอกาสในการทำพฤติกรรมนั้น บุคคลจะไม่มีเจตจำนงที่จะกระทำพฤติกรรมที่หนักแน่นพอในการจะกระทำพฤติกรรมนั้น แม้จะมีทัศนคติเชิงบวกต่อพฤติกรรมหรือมีบุคคลสำคัญเห็นด้วยในการทำพฤติกรรมนั้นก็ตาม

ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน (Theory of Planned Behavior: TPB) ในการวางกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตามแนวทางศาสตร์พระราชา โดยเห็นว่าการรับรู้เกี่ยวกับความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับศาสตร์พระราชา จะส่งผลทำให้เกิดทัศนคติต่อแนวทางตามศาสตร์พระราชา และจะเป็นตัวกำหนดความตั้งใจในการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชาจนนำไปสู่พฤติกรรมปฏิบัติได้ในพื้นที่

4. แนวคิดเกี่ยวกับศาสตร์พระราชา

คำว่า “ศาสตร์พระราชา” ถูกนำมาใช้ในความหมายเกี่ยวกับหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ บรมนาถบพิตร นับตั้งแต่พระองค์ครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรไทยเป็นต้นมา อาจกล่าวได้ว่าศาสตร์พระราชา คือ การน้อมนำพระบรมราโชวาท แนวคิด ปรัชญา และหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยมากำหนดเป็นหลักในการปฏิบัติเป็น “ศาสตร์ของแผ่นดิน”

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีพระราชดำรัสถึงเป้าหมายในการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เมื่อปี พ.ศ. 2554 ไว้ว่า “คือ ‘การพัฒนาที่ยั่งยืน’ เพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของคน โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ให้คนมีความสุข โดยต้องคำนึงเรื่องสภาพภูมิศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติ และภูมิหลังทางเศรษฐกิจ สังคม แม้ว่าวิธีการพัฒนามีหลากหลาย แต่ที่สำคัญคือนักพัฒนาจะต้องมีความรัก ความห่วงใย ความรับผิดชอบ และการเคารพในเพื่อนมนุษย์ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเกี่ยวข้องกับมนุษยชาติ และเป็นเรื่องของจิตใจ” (ห้องสมุดมั่นพัฒนา, 2561)

ทั้งนี้ประเภทของศาสตร์จะเกี่ยวข้องกับ 3 กลุ่มใหญ่ด้วยกัน ได้แก่ กลุ่มที่ 1 กลุ่มวิทยาศาสตร์ธรรมชาติหรือธรรมชาติศาสตร์ กลุ่มที่ 2 กลุ่มสังคมศาสตร์ และกลุ่มที่ 3 กลุ่มมนุษยศาสตร์ เป้าหมายของศาสตร์นั้นจะมุ่งไปที่เพื่อการบรรยาย/พรรณนาปรากฏการณ์ เพื่อการอธิบาย เพื่อการทำงาน และเพื่อควบคุมปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ลักษณะของศาสตร์พระราชา หากกล่าวเชิงบูรณาการในมิติต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่าเป็นมิติที่ให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี การแก้ปัญหา และการให้ความยั่งยืน ทั้งเกษตรทฤษฎีใหม่ และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นหากประชาชนได้นำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันย่อมจะส่งผลดี มีความสุข ความเจริญรุ่งเรือง ร่มเย็นและสมดุลงាំងในทางโลกและทางธรรม

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงได้นำแนวคิด “ศาสตร์พระราชา” โดยอิงกรอบแนวคิดของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Philosophy) มาใช้เป็นเกณฑ์วิเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา ทศนคติต่อแนวทางของศาสตร์พระราชา รวมถึงความตั้งใจในการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา

5. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความรู้ ทศนคติ และพฤติกรรม

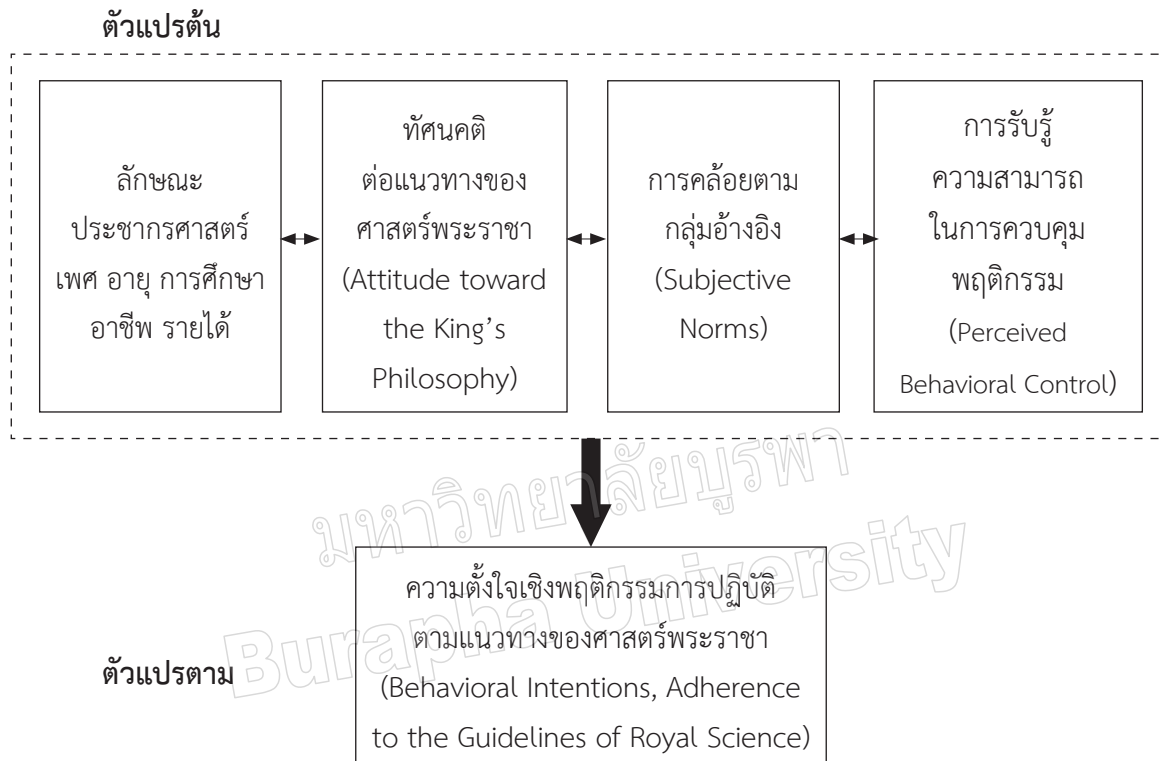
ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับตัวแปร 3 ตัว คือ ความรู้ (knowledge) ทศนคติ (attitude) และการยอมรับปฏิบัติ (practice) หรือเรียกว่า KAP ของผู้รับสารอันอาจมีผลกระทบต่อสังคมต่อไปจากการรับสารนั้น ๆ การเปลี่ยนแปลงทั้งสามประเภทนี้ จะเกิดขึ้นในลักษณะต่อเนื่อง กล่าวคือ เมื่อผู้รับสารได้รับสารก็จะทำให้เกิดความรู้ เมื่อเกิดความรู้ขึ้นก็จะมีผลทำให้เกิดทศนคติ และขั้นสุดท้ายคือการก่อให้เกิดการกระทำ ทฤษฎีนี้อธิบายการสื่อสารหรือสื่อมวลชนว่าเป็นตัวแปรต้นที่สามารถเป็นตัวนำการพัฒนาเข้าไปสู่ชุมชนได้ ด้วยการอาศัย KAP เป็นตัวแปรตามในการวัดความสำเร็จของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าสื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญในการนำข่าวสารต่าง ๆ ไปเผยแพร่เพื่อให้ประชาชนในสังคมได้รับทราบว่ามีปัญหาอะไร เมื่อประชาชนได้รับทราบข่าวสารนั้น ๆ ย่อมก่อให้เกิดทศนคติและเกิดพฤติกรรมต่อไปซึ่งมีลักษณะสัมพันธ์กัน เป็นลูกโซ่เป็นที่ยอมรับกันว่าการสื่อสารมีบทบาทสำคัญในการดำเนินโครงการต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ การที่ประชาชนจะปฏิบัติตามศาสตร์พระราชาได้นั้นต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญในการเพิ่มพูนความรู้ สร้างทศนคติที่ดีและเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่เหมาะสมผ่านสื่อชนิดต่าง ๆ ไปยังประชาชนกลุ่มเป้าหมาย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้เป็นเกณฑ์ในการตั้งคำถามในส่วนของคุณรู้ ทศนคติของประชาชนทั่วไปที่มีต่อศาสตร์พระราชา

สมมติฐานการวิจัย

1. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาตามทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน (The Theory of Planned Behavior: TPB) ได้แก่ ทศนคติต่อแนวทางศาสตร์พระราชา การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง และการรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมมีความสัมพันธ์กัน

2. ทศนคติต่อแนวทางศาสตร์พระราชา การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง และการรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม มีอิทธิพลต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรมตามแนวทางของศาสตร์พระราชา

กรอบแนวคิด

วิธีการวิจัย

1. ประเภทของการวิจัย ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสำรวจด้วยแบบสอบถาม จำนวน 400 ชุด เพื่อศึกษาตัวแปรต่าง ๆ หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) และสถิติเชิงอนุมาน (inference statistics) เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ

2. ประชากร คือ ประชาชนทุกกลุ่มในจังหวัดเชียงราย ทั้งกลุ่มคนทำงาน นักเรียน นักศึกษา โดยผู้วิจัยทำการสุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน เลือกพื้นที่เฉพาะเจาะจงที่มีประชากรอันดับ 1 และอันดับ 2 ของจังหวัดเชียงราย ได้แก่ อำเภอเมืองเชียงรายและอำเภอพาน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (accidental sampling) คำนวนจากทฤษฎีการสุ่มตัวอย่าง (sampling theory) และกำหนดค่าความคลาดเคลื่อนอันเนื่องมาจากการสุ่มตัวอย่าง (sampling error) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

โดยใช้สูตรอ้างอิงของ Yamane (1973)

สูตรการคำนวณ คือ

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ e = ค่าความคลาดเคลื่อนของกลุ่มตัวอย่างกำหนดให้เท่ากับ 0.05

N = ขนาดของประชากร

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

3. เครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดต่าง ๆ เพื่อนำมาสร้างเป็นแบบสอบถาม โดยแบบสอบถามแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับลักษณะประชากรศาสตร์ เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา ฯลฯ

ส่วนที่ 2 ตัวแปรตามกรอบแนวคิดพฤติกรรมตามแผน (The Theory of Planned Behavior: TPB) โดยใช้คำถามประเภทวัดทางตรง (direct measurement) คือ ให้ผู้ตอบแบบสอบถามตอบในภาพรวม และทางอ้อม (indirect measurement) โดยหาความเชื่อ วัดระดับความเชื่อ และผลของความเชื่อสำหรับแบบสอบถาม

ส่วนที่ 3-6 เป็นคำถามเกี่ยวข้องกับทัศนคติต่อแนวทางของศาสตร์พระราชา การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง การรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม และความตั้งใจในการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา ในส่วนการรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม ใช้ลักษณะแบบสอบถามเป็นมาตราส่วน 7 ระดับ (rating scale) ให้เลือกตอบเพียงข้อเดียว

ใช้เกณฑ์การประเมินและการแปลความหมายของคะแนน ดังนี้

ระดับคะแนน	ค่าเฉลี่ยคะแนน	การแปลความหมายค่าคะแนน
7	6.11-7.00	มากที่สุด
6	5.31-6.10	ค่อนข้างมาก
5	4.41-5.30	มาก
4	3.61-4.40	ปานกลาง
3	2.81-3.60	น้อย
2	1.91-2.80	ค่อนข้างน้อย
1	1.00-1.90	น้อยที่สุด

ทั้งนี้ ผู้วิจัยทำการทดสอบแบบสอบถามก่อนนำไปใช้จริง (pretest) โดยทดลองเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน และนำมาคำนวณค่าสัมประสิทธิ์ความน่าเชื่อถือ (reliability) ด้วยสถิติครอนบาคอัลฟา (Cronbach's Alpha) พบว่ามีค่า 0.90 แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือวัดมีความน่าเชื่อถือ ก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล นอกจากนี้ ยังใช้วิธีการหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยหาค่าความสอดคล้องหรือดัชนีของความสอดคล้องกันระหว่างข้อคำถามแต่ละข้อกับจุดประสงค์ (index of item – objective congruence) ซึ่งผู้วิจัยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบสอบถามการวิจัย ผลการตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามในด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (content validity) พบว่า ผลค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา มีค่า IOC เท่ากับ 0.70 มากกว่า 0.50 (ค่า IOC $\geq$ 0.50) (สิน พันธุ์พินิจ, 2554) แสดงว่า ข้อคำถามทุกข้อในแบบสอบถามมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ จึงนำเครื่องมือดังกล่าวไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางประชากรศาสตร์ ใช้วิธีการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (descriptive analysis) ด้วยการแจกแจง (categorical data analysis) และแสดงค่าเป็นร้อยละ (percentage) หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (multiple regression analysis) (ตัวแปรต้นมีประกอบด้วยเพศ (X_1) โดยกำหนดเพศหญิง = 1 และเพศชาย = 0 อายุ (X_2) กำหนดอายุ 0-25 ปี = 1 และอายุมากกว่า 25 = 0) เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของลักษณะประชากรศาสตร์ ความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา ทัศนคติต่อแนวทางของศาสตร์พระราชา การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง การรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมกับความตั้งใจในการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชาที่มีต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรมปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา

ผลการวิจัย

1. ลักษณะทางประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่าง

ลักษณะทางประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 56.00 เพศชาย ร้อยละ 44.00 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุน้อยกว่า 25 ปี ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาปริญญาตรี ประกอบอาชีพข้าราชการ/พนักงาน/ลูกจ้างของรัฐ มีรายได้อยู่ระหว่าง 10,000-20,000 บาท

2. การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาตามทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน (The Theory of Planned Behavior: TPB)

การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ทั้งหมด 9 ตัวแปร ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ ความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา ทศนคติต่อแนวทางศาสตร์พระราชา การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง และการรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม โดยใช้วิธีหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson correlation coefficient) ได้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์

ตัวแปร	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. เพศ	-									
2. อายุ	0.121*	-								
3. การศึกษา	0.157**	-0.059	-							
4. อาชีพ	0.149**	0.545**	0.122*	-						
5. รายได้	0.012	0.413**	0.487**	0.418**	-					
6. ความรู้ ศาสตร์พระราชา	-0.009	0.081	-0.179**	-0.005	0.145**	-				
7. ทศนคติ ศาสตร์พระราชา	0.119*	0.247**	0.120*	0.164**	0.281**	.000	-			
8. การคล้อยตาม กลุ่มอ้างอิง	0.108*	0.142**	0.125*	0.082	0.245**	-0.052	0.715**	-		
9. การรับรู้ การควบคุมพฤติกรรม	0.046	0.022	0.193**	-0.007	0.202**	0.020	0.436**	0.495**	-	
10. ความตั้งใจ เชิงพฤติกรรมตาม ศาสตร์พระราชา	0.047	0.193**	0.101*	0.082	0.228**	-0.006	0.727**	0.807**	0.504**	-

หมายเหตุ: * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 1 พบว่า ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษามีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา จำนวน 6 คู่ ซึ่งประกอบด้วย อายุ การศึกษา รายได้ ทศนคติต่อแนวทางศาสตร์พระราชา การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง และการรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r)

อยู่ระหว่าง 0.101 ถึง 0.807 ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับความตั้งใจเชิงพฤติกรรมการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชาสูงสุด คือ การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง (0.807) และทัศนคติต่อแนวทางศาสตร์พระราชา (0.727) มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 คือ การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง (0.807) และทัศนคติต่อแนวทางศาสตร์พระราชา (0.727) มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 หมายความว่า การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงกับความตั้งใจเชิงพฤติกรรมการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา มีความสัมพันธ์อย่างมากในเชิงบวก นั่นคือ ถ้ามีความคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงมาก ก็จะมีเจตจำนงเชิงพฤติกรรมการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชาเหมือนกัน ทัศนคติต่อแนวทางศาสตร์พระราชากับความตั้งใจเชิงพฤติกรรม การปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์ของพระราชา มีความสัมพันธ์อย่างมากในเชิงบวก นั่นคือ ถ้ามีทัศนคติต่อแนวทางศาสตร์พระราชา มาก ก็จะมีเจตจำนงเชิงพฤติกรรมการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา มากด้วย

ตาราง 2

ค่าเฉลี่ยตัวแปรตามทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน

ตัวแปรตามทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน	$\bar{x}$	SD	ระดับ
1. ระดับความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา	4.117	0.855	ปานกลาง
2. การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง	4.799	1.099	มาก
3. การรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม	4.577	0.864	มาก
4. ความตั้งใจในการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา	4.836	1.075	มาก
ค่าเฉลี่ย	4.582	0.973	มาก

จากตาราง 2 พบว่า ค่าเฉลี่ยของตัวแปรตามทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 4.582$, $SD = 0.973$) ความตั้งใจในการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา ระดับมาก ($\bar{x} = 4.836$, $SD = 1.075$) รองลงมา การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง ระดับมาก ($\bar{x} = 4.799$, $SD = 1.099$) การรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม ระดับมาก $\bar{x} = 4.577$, $SD = 0.864$) และระดับความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา อยู่ระดับปานกลาง ($\bar{x} = 4.117$, $SD = 0.855$) ตามลำดับ

3. การวิเคราะห์สมการถดถอยพหุคูณระหว่างตัวแปรพยากรณ์ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา

ผู้วิจัยได้ทำการประมาณค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรพยากรณ์จากตัวแปรทั้งหมด 9 ตัวแปร ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ ความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชา ทัศนคติต่อแนวทางศาสตร์พระราชา การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง และการรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยมาตรฐาน และสมการพยากรณ์ ดังแสดงในตาราง 3

ตาราง 3

การวิเคราะห์สมการถดถอยเพื่อพยากรณ์ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา

ตัวแปรพยากรณ์	R ²	a constant	b	Std. Error	β	t	p
เพศ (X ₁)	0.713	0.169	-0.125	0.061	-0.058	-2.030*	0.043
อายุ (X ₂)			0.068	0.031	0.079	2.178*	0.030
ทัศนคติ (X ₃)			0.291	0.042	0.283	7.008**	0.000
การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง (X ₄)			0.541	0.040	0.555	13.592**	0.000
การรับรู้ความสามารถใน การควบคุมพฤติกรรม (X ₅)			0.137	0.040	0.110	3.416**	0.001

หมายเหตุ: * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 3 การวิเคราะห์สมการถดถอยเพื่อพยากรณ์ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา พบว่า มี 5 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยที่ 1 เพศ (X₁) (b = -0.125, Sig = 0.043) ปัจจัยที่ 2 อายุ (X₂) (b = 0.068, Sig = 0.030) ปัจจัยที่ 3 ได้แก่ ทัศนคติ (X₃) (b = 0.291, Sig = 0.000) ปัจจัยที่ 4 ได้แก่ การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง (X₄) (b = 0.541, Sig = 0.000) และปัจจัยที่ 5 ได้แก่ การรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม (X₅) (b = 0.137, Sig = 0.001) มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สามารถร่วมกันพยากรณ์ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา มีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R²) เท่ากับ 0.713 หมายความว่าตัวแปรทั้ง 5 ตัวดังกล่าวสามารถพยากรณ์ได้ร้อยละ 71.30 ที่เหลืออีกร้อยละ 29.70 พยากรณ์ได้ด้วยตัวแปรอื่น ๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ทัศนคติต่อศาสตร์พระราชา การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง และการรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมมากขึ้น จะทำให้แนวโน้มความตั้งใจเชิงพฤติกรรมการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชาจะมีสูงขึ้น ซึ่งสามารถนำมาพยากรณ์ในรูปของคะแนนดิบและคะแนนมาตรฐานได้ ดังนี้

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ

$$\hat{Y} = 0.169 - 0.125(X_1) + 0.068(X_2) + 0.291(X_3) + 0.541(X_4) + 0.137(X_5)$$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน

$$\hat{Z} = 0.058(X_1) + 0.079(X_2) + 0.283(X_3) + 0.555(X_4) + 0.110(X_5)$$

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์สมการถดถอยเพื่อพยากรณ์พฤติกรรมการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา พบว่า ลักษณะประชากรศาสตร์ประกอบด้วย เพศ และอายุ ส่งผลต่อพฤติกรรมการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชวลา ไชยฤทธิ์ ศรีวรรณ, ยอดนิล และวรวิทย์ เฟื่องพันธ์ (2561) ที่พบว่าลักษณะประชากรศาสตร์เรื่องเพศ ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ จากการวิเคราะห์สมการถดถอยเพื่อพยากรณ์พฤติกรรมการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา พบว่า ทัศนคติต่อศาสตร์พระราชา การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง และการรับรู้ความสามารถในการควบคุม

พฤติกรรม สามารถร่วมกันพยากรณ์ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชามีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) เท่ากับ 0.731 ซึ่งผลการศึกษาค้างนี้เป็นไปตามทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนของ Ajzen and Fishbein (1980) ที่ได้อธิบายว่า การที่บุคคลจะแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมานั้น ต้องผ่านกระบวนการของความตั้งใจ ซึ่งมีความสำคัญในการกำหนดการกระทำพฤติกรรมของบุคคล โดยเป็นการประเมินการรับรู้เกี่ยวกับความตั้งใจของบุคคลที่จะกระทำพฤติกรรมความตั้งใจ โดยได้รับอิทธิพลมาจากตัวแปร 3 ตัว ได้แก่ ทักษะติดต่อพฤติกรรม การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง และการรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม ซึ่งตัวแปรดังกล่าวสามารถนำมาทำนายความตั้งใจกระทำพฤติกรรมของบุคคลได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของชลิตา ลขิตาวงศ์ (2551) ที่พบว่าปัจจัยทางด้านการรับรู้มีผลต่อการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มตัวอย่างสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านห้วยมะเฟือง

เมื่อพิจารณาความตั้งใจเชิงพฤติกรรมในการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชานั้น จะเห็นได้ว่ากลุ่มตัวอย่างจะมีพฤติกรรมการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา นั้น ปัจจัยที่น่าจะส่งผลมากที่สุดจนก่อให้เกิดพฤติกรรมได้นั้น ประกอบขึ้นมาจากปัจจัยสำคัญ 3 ประการ คือ ทักษะติดต่อแนวทางของศาสตร์พระราชากล้อยตามกลุ่มอ้างอิง และการรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรม จึงทำให้ผลการศึกษาในครั้งนี้ได้ยืนยันแนวคิดทฤษฎีพฤติกรรมตามแผน (Theory of Planned Behavior: TPB) (Ajzen, 1991) ที่กล่าวว่า บุคคลไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้จากเหตุผลเพียงอย่างเดียว ทฤษฎีนี้เป็นการทำนายการกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์โดยใช้ความตั้งใจ (intention) เป็นเกณฑ์ในการตัดสินว่าจะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ สำหรับการศึกษาครั้งนี้ได้นำทฤษฎี TPB มาประยุกต์กับแนวคิดศาสตร์พระราชา ยังพบว่า อธิบายผลได้ในลักษณะเดียวกัน นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของปวิศ เมตตา (2560) ที่พบว่าพฤติกรรมในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมจะช่วยลดปัญหาต่าง ๆ จากการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย อยากมีอยากได้ตกอยู่ภายใต้กระแสบริโภคนิยม ซึ่งหากมีพฤติกรรมการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา ก็จะทำให้ได้รับการพัฒนาที่ยั่งยืน ในระดับปัจเจกบุคคล ประชาชนสามารถหารายได้ด้วยตนเองจากการเพิ่มมูลค่าทางการเกษตร สามารถขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาได้ด้วยตนเอง กระตุ้นให้ประชาชนรู้จักคิดและลงมือทำด้วยตนเอง ส่งผลให้เกิดความมั่นคงในครัวเรือน ปลดแอกความทุกข์ยากและสร้างความสุขที่ยั่งยืนให้กับครัวเรือน อีกทั้งยังมีการนำไปประยุกต์ใช้ในหน่วยงานต่าง ๆ ในระดับนโยบายที่นำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติปรับให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของหน่วยงานและองค์กร ความพอเพียงในภาคธุรกิจเอกชนที่เน้นแสวงหาผลตอบแทนบนพื้นฐานของการแบ่งปัน มุ่งให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับประโยชน์อย่างเหมาะสมและเป็นธรรมทั้งลูกค้า คู่ค้า ผู้ถือหุ้น และพนักงาน ด้านการขยายธุรกิจต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป มีความซื่อสัตย์ รับผิดชอบต่อสังคม และป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลให้มีความพอเพียงระดับประเทศที่เป็นการบริหารจัดการประเทศ ร่วมกันพัฒนาตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างรู้จัก สามัคคี เสริมสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชนให้เกิดเป็นสังคมแห่งความพอเพียงในที่สุด

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. หน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรสนับสนุนให้ประชาชนและชุมชนนำแนวคิดศาสตร์พระราชามาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของชุมชนและสิ่งแวดล้อม ควรจะสื่อสารข้อมูลศาสตร์ของพระราช ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อส่งเสริมทัศนคติที่ดีและถูกต้องเกี่ยวกับศาสตร์พระราช เพราะผลการศึกษาระบุว่า ทักษะติดต่อศาสตร์พระราชเป็นปัจจัยที่ทำนายความตั้งใจกระทำพฤติกรรมของบุคคล

ซึ่งหากบุคคลมีทัศนคติต่อศาสตร์พระราชาในทิศทางบวก ก็จะส่งผลให้บุคคลมีความตั้งใจกระทำพฤติกรรมดำเนินตามศาสตร์พระราชาในทิศทางบวก

2. ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความตั้งใจในการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสื่อมวลชนควรนำเสนอหรือสื่อสารเนื้อหาหรือเรื่องราวตัวอย่างจากบุคคลอื่นที่นำศาสตร์พระราชาไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันจนประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นแรงจูงใจให้บุคคลอื่น ๆ ต่อไป

3. หน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ให้ประชาชนและชุมชนมีส่วนร่วมหรือฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการนำศาสตร์พระราชาไปใช้ในชีวิตประจำวันในมิติต่าง ๆ เพราะการให้ความรู้เพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอต่อการสนับสนุนให้เกิดพฤติกรรมได้ การจัดกิจกรรมให้ประชาชนและชุมชนได้ทดลองและมีส่วนรวมในการปฏิบัติจะช่วยส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมายเกิดการรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมได้ เพราะผลการศึกษาพบว่า การรับรู้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมเป็นหนึ่งในหลายปัจจัยที่ช่วยนำไปสู่ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมได้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

1. การศึกษาครั้งต่อไปควรเพิ่มการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมหรือความตั้งใจของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งอาจจะยังมีตัวแปรอื่น ๆ ที่ช่วยทำนายทฤษฎีพฤติกรรมตามแผนได้ เช่น การเรียนรู้ในสังคมทักษะความเป็นพลเมืองที่ดี เป็นต้น

2. ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับสาเหตุหรืออุปสรรคของการไม่ยอมรับหรือปฏิบัติตามศาสตร์พระราชา ซึ่งอาจจะนำมาพัฒนาแนวทางในการศึกษาในการทำนายความตั้งใจในการปฏิบัติตามแนวทางของศาสตร์พระราชา

รายการอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ และนิคม ชัยขุนพล. (2555). *คู่มือสื่อใหม่ศึกษา*. ภาพพิมพ์.
- คมชัดลึกออนไลน์. (2566). หัวใจไทยแผ่นดินเรา. <https://www.komchadluek.net/kom-lifestyle/80756>
- ชลิตา ลขิตาวงศ์. (2551). *พฤติกรรมและปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต*. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่].
- ชวลา ไชยฤทธิ์, ศรีวรรณ ยอดนิล และวรวิมล เฟื่องพันธ์. (2561). การประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชาเพื่อการปฏิบัติงานชุมชนของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในเขตภาคตะวันออก. *วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม*, 14(1), 186-195.
- ปวีศ เมตตา. (2560). *ความรู้และพฤติกรรมในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของข้าราชการกรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์*. [การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสยาม].
- ภัทรดนัย พิริยะธนภัทร. (2558). *การศึกษาปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ ด้านพฤติกรรมผู้บริโภคและปัจจัยด้านเว็บไซต์พระเครื่องพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ที่มีผลต่อการตัดสินใจเช่าหรือประมูลพระเครื่องออนไลน์ (E-Commerce)*. [การค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ].
- วงศ์กร เพิ่มผล. (2563). *ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความตั้งใจสืบสารพระราชปณิธาน ศาสตร์พระราชาในการดำเนินชีวิตของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี กรุงเทพมหานคร*. [รายงานวิจัย]. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

- สิน พันธุ์พินิจ. (2554). *เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. วิทย์พัฒน์.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. (2550). *พฤติกรรมผู้บริโภค*. ชีระฟิล์มและไซเท็ก.
- ห้องสมุดนันทพัฒนา. (2561). *แนวคิดเกี่ยวกับศาสตร์พระราช*. <http://gened.cmru.ac.th/ebook/pdf/GSOC2205-01.pdf>
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211.
- Ajzen, I., & Fishbein, M. (1980). *Understanding attitudes and predicting social behavior*. Prentice-Hall.
- Bandura, A., Adams, N. E., Hardy, A. B., & Howells, G. N. (1980). Tests of the generality of self-efficacy theory. *Cognitive Therapy and Research*, 4, 39-66.
- Engel, J. F., Blackwell, R. D., & Miniard, P. W. (1995). *Consumer behavior* (6thed.). Dryden Press.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis*. Harper & Row.

คำยืม: กรณีศึกษาลักษณะการยืมคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทย

Loan Word: A Case Study of Pali and Sanskrit Loan Words in the Thai Language

จิตตภา สารพัฒน์ก ไชยปัญญา (Chittapa Sarapadnuek Chaipunya)¹

Received: January 15, 2024

Revised: March 13, 2024

Accepted: March 26, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการยืมคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทย โดยรวบรวมคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตเฉพาะที่เป็นคำเดียวใน “หนังสือคำไทยที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต” ที่จัดพิมพ์เผยแพร่โดยราชบัณฑิตยสถาน จัดพิมพ์ครั้งที่ 1 ผลการวิจัยพบลักษณะการยืมคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทย คือ 1) การยืมคำจากภาษาใดภาษาหนึ่ง แบ่งออกเป็น การยืมคำจากภาษาสันสกฤต การยืมคำจากภาษาบาลี 2) การยืมคำจากทั้งสองภาษา แบ่งออกเป็น การยืมคำจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่มีรูปคำและความหมายเหมือนกัน การยืมคำจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่มีรูปคำต่างกัน แต่ความหมายเหมือนกัน ซึ่งในกรณีนี้แบ่งย่อยได้เป็น การยืมคำจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาใช้ในความหมายเดียวกันในภาษาไทย การยืมคำจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาแยกความหมายใช้ในภาษาไทย และการยืมคำจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาสร้างรูปคำใหม่โดยวิธีการผสมผสาน (blending) และ 3) การยืมคำจากภาษาบาลีและ/หรือภาษาสันสกฤตแล้วมีการเปลี่ยนรูปคำในภาษาไทย แบ่งออกเป็น การยืมคำโดยมีการเปลี่ยนรูปคำเพื่อให้ได้รูปคำใหม่ที่มีความหมายแตกต่างกันในภาษาไทย และการยืมคำโดยมีการเปลี่ยนรูปคำในลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้ได้รูปคำใหม่ใช้ในภาษาไทย

คำสำคัญ: ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทย, ลักษณะการยืมคำ, คำยืม

Abstract

This research article was conducted to examine Pali and Sanskrit loan words in the Thai language focusing on one-syllable words appearing in the 1st edition of the book entitled *Nang Sue Kam Thai Tee Ma Jak Pasa Bali Lae Sansakrit (Thai Words Derived from Pali and Sanskrit Loan Words)* published by the Royal Academy. The findings were found that the loaning is conducted in some forms: 1) loaning from one of the two languages (from Pali or Sanskrit); 2) loaning from both languages using (a) homographs with the same meaning of Pali and Sanskrit, (b) synonyms of Pali and Sanskrit conveying the same meaning in Thai and sharing partial meaning in Thai and (c) initiation of new words through blending method; and 3) loaning from either Pali and/or Sanskrit by transforming the original forms into Thai which are (a) initiating new word forms in Thai with different meanings and (b) transforming Pali/Sanskrit words to form new words in the Thai language.

Keywords: Pali and Sanskrit in the Thai Language, Loaning Form, Loan Word

¹ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Department of Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University

บทนำ

ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตถือกำเนิดมาจากภาษาเดียวกันคือภาษาพระเวท (Vedic language) ซึ่งเป็นภาษาที่มีวิวัฒนาการมาจกภาษาในตระกูลอินเดีย-ยุโรป (Indo-European) ภาษาพระเวทเป็นภาษาของชนชาติ “อารยัน” เชื่อกันว่าชาวอารยันมาจากดินแดนเปอร์เซีย หรืออิหร่านปัจจุบัน ภาษาพระเวทนี้เองที่เป็นต้นกำเนิดของภาษาสันสกฤตและภาษาปรากฤตในระยะเวลาต่าง ๆ ซึ่งภาษาปรากฤตได้พัฒนาต่อไปเป็นภาษาปัจจุบันของอินเดีย เช่น ภาษาฮินดี เบนกาลี มราฐี กุชราตี ปัญจาบี ฯลฯ

ภาษาไทยมีการยืมคำจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาใช้เป็นระยะเวลายาวนานนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตเข้ามาพร้อมกับเรื่องศาสนา การปกครองและกลมกลืนอยู่ในวัฒนธรรมไทยมานาน จึงอาจเป็นเหตุให้คนไทยไม่ปฏิเสธคำเหล่านี้ ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพประทานคำอธิบายไว้ในเรื่องสาส์นสมเด็จพระเจ้า “คำภาษาอื่นที่เอามาใช้ปนกับภาษาไทยแต่โบราณเดิมมีแต่คำภาษาจีนต่อมามีคำภาษาสันสกฤต ภาษาเขมร ภาษาบาลีเข้ามาแต่คำภาษาไทยมคธนั้นดูเหมือนจะพึงมาขอบใช้ปนกับภาษาไทยแพร่หลายในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้เอง... เหตุที่มากล้นนิยมใช้ศัพท์ภาษามคธปนภาษาไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ คงเป็นเพราะหมดตัวพวกพราหมณ์ที่รู้ภาษาสันสกฤตครั้งเสียกรุง มีแต่ผู้รู้ภาษามคธ เพราะเคยบวชเรียนพระปริยัติธรรม เพราะฉะนั้นจึงตั้งท่านพวกนั้นเป็นลูกขุนและราชบัณฑิต ท่านเหล่านั้นไม่รู้ภาษาสันสกฤตมันก็เลยยุ่งแล้วเลยมีผลมาให้ใช้กันตามเคยสืบมา” (สยาม ภัทรานุประวัติ, 2550, หน้า 131)

ภาษาไทยได้นำคำจากภาษาทั้งสองมาใช้ได้หลากหลายลักษณะ จนทำให้ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมีอิทธิพลต่อภาษาไทยในหลายด้าน อาทิ อิทธิพลต่อระบบเสียง อิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงศัพท์ และอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านไวยากรณ์ ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้คำยืมจากทั้งสองภาษาได้รับการบันทึกไว้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 จนถึงพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ซึ่งเป็นเล่มปัจจุบัน นอกจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานที่ได้เก็บคำยืมจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตไว้แล้ว ราชบัณฑิตยสถานยังได้จัดพิมพ์เผยแพร่หนังสือ “คำไทยที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต” ซึ่งได้รวบรวมคำในภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต รวมทั้งแสดงการประสมคำและได้ให้ความหมายของคำไว้ เนื่องจากราชบัณฑิตยสถานพิจารณาแล้วเห็นว่ามีความจำเป็นที่ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตเป็นจำนวนมากที่ใช้อยู่ในภาษาไทยแต่มีผู้ใช้ภาษาไทยจำนวนไม่น้อยที่ไม่สามารถแยกแยะที่มาของคำที่นำมาใช้ได้

การให้ที่มาของคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในหนังสือเล่มนี้ได้แสดงที่มาของคำโดยใช้อักษรย่อ ป. หมายถึงคำยืมที่มีที่มาจากภาษาบาลี และ ส. หมายถึงคำยืมที่มีที่มาจากภาษาสันสกฤต โดยรูปแบบการให้ที่มาของคำมีหลายลักษณะ ทั้งคำที่ในหนังสือเล่มนี้เรียกว่า “คำเดี่ยว” และ “คำประสม” ดังตัวอย่างคำต่อไปนี้

คำเดี่ยว	เช่น	กฐิน	ป., ส. กฐิน
		กรรม	ส. กรรม (ป. กัมม)
		กระฎุมพี	ป. กุฎุมพิก (ส. กุฎุมพิน)
		กาพย์	ส. กาวย
		ปฏิสนธิ	ป. ปฏิสนธิ
คำประสม	เช่น	บริบาล	ปรี + บาล
			ป., ส. ปรี
			ป., ส. ปาล

อธิบดี	อธิ + ปติ ป., ส. อธิ ป., ส. ปติ
ราชธานี	ราช + ธานี ป. ราช (ส. ราชน) ป., ส. ธานี

จากตัวอย่างการให้ที่มาของคำข้างต้น แสดงให้เห็นว่าเป็นเพียงการบอกที่มาของคำยืมภาษาบาลีและคำยืมสันสกฤตที่ใช้อยู่ในภาษาไทยเท่านั้น แต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดแล้วพบว่า มีประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษาเพิ่มเติม คือ คำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่ไทยยืมมาใช้นั้นมีลักษณะการยืมคำอย่างไร เช่น กภาพ-ส. กวายุ และกรรม-ส. กรม (ป. กมม) ทั้งสองคำนี้ให้ที่มาของคำว่ามาจากภาษาสันสกฤต แต่จากการให้ที่มาในลักษณะนี้ยังสามารถพิจารณาในรายละเอียดได้ว่าทั้งกภาพและกรรม แม้จะเป็นการยืมคำจากภาษาสันสกฤตเหมือนกัน แต่มีลักษณะการยืมคำที่แตกต่างกัน กล่าวคือ กภาพ เป็นการยืมคำจากภาษาสันสกฤต คือ กวายุ เนื่องจากเป็นคำที่มีเฉพาะในภาษาสันสกฤต ส่วน กรม เป็นการยืมคำจากภาษาสันสกฤต คือ กรม โดยในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมีคำใช้ในรูปแบบที่ต่างกัน ส. กรม และ ป. กมม แต่ไทยเลือกยืมคำจากภาษาใดภาษาหนึ่งคือภาษาสันสกฤต

เมื่อพิจารณาลักษณะการยืมคำจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตดังที่ได้ตั้งข้อสังเกตมานี้ จะทำให้ต้องทำความเข้าใจเพิ่มเติมนอกเหนือจากที่มาของคำ ซึ่งความรู้ในเรื่องลักษณะการยืมคำนี้จะสามารถนำไปใช้ในการศึกษาภาษาบาลีสันสกฤตในประเด็นอื่น ๆ ได้อีก เช่น การเปลี่ยนแปลงเสียงคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต การคงรูปคำและการเปลี่ยนแปลงรูปคำ วิธีการสังเกตคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทย ตลอดจนสามารถนำคำยืมเหล่านั้นไปใช้อย่างถูกต้องเหมาะสมต่อไป

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาลักษณะการยืมคำจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต โดยการเก็บรวบรวมคำจากหนังสือ “คำไทยที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต” เป็นกรณีศึกษาเพื่อให้ทราบถึงลักษณะการยืมคำจากทั้งสองภาษามาใช้ในภาษาไทยจากหนังสือดังกล่าว

การทบทวนวรรณกรรม

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหนังสือ “คำไทยที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต” ซึ่งจัดพิมพ์เผยแพร่โดยราชบัณฑิตยสถาน

หนังสือ “คำไทยที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต” จัดพิมพ์เผยแพร่โดยราชบัณฑิตยสถาน จัดพิมพ์ครั้งที่ 1 เมื่อปี พ.ศ. 2553 จำนวน 2,000 เล่ม หนังสือเล่มนี้มีจำนวนทั้งสิ้น 240 หน้า โดยราชบัณฑิตยสถาน ในขณะนั้นได้มอบหมายให้นักวรรณศิลป์กองศิลปกรรม ได้แก่ นางสาวบุญธรรม กรานทอง นางทิพาภรณ์ ชารีเกษ นางชวนพิศ เชาวนัสกุล และนางสาวพัชระ บุญประดิษฐ์ เป็นผู้เรียบเรียง และมีผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้ตรวจแก้ไขคำอธิบายที่ผู้เรียบเรียงได้จัดทำขึ้น คือ ศาสตราจารย์ (พิเศษ) อติศักดิ์ ทองบุญ ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร. จำลอง สารพัดนึก และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ร.ท. บรรจบ บรรณรุจิ

การเก็บคำในหนังสือเล่มนี้ ใช้วิธีรวบรวมคำซึ่งเป็นคำที่คนไทยส่วนใหญ่รู้จักและใช้กันทั่ว ๆ ไป ทั้งในภาษาพูดและภาษาเขียน ทั้งนี้คำเหล่านี้อาจมีใช้อยู่เดิมในภาษาบาลีและ/หรือภาษาสันสกฤต หรืออาจเป็นคำที่คนไทยนำคำจากภาษาทั้งสองมาสร้างเป็นคำใหม่

หนังสือเล่มนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมคำในภาษาไทยที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต รวมทั้งแสดงการประสมคำและได้ให้ความหมายของคำไว้ด้วย ในคำชี้แจงของหนังสือได้กล่าวไว้ว่า เนื่องจากราชบัณฑิตยสถานในช่วงเวลานั้นพิจารณาแล้วเห็นว่ามีความจำเป็นคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตเป็นจำนวนมากที่ใช้อยู่ในภาษาไทยแต่มีผู้ใช้ภาษาไทยจำนวนไม่น้อยที่ไม่สามารถแยกแยะที่มาของคำที่นำมาใช้ได้ ดังนั้นหนังสือเล่มนี้ จึงสามารถใช้เป็นแนวทางในการแยกที่มาของคำที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตซึ่งใช้อยู่ในภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง

เอกสารที่อธิบายเกี่ยวกับภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทย

จากการทบทวนวรรณกรรมพบหนังสือ ตำราและเอกสารวิชาการที่อธิบายเกี่ยวกับภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในแง่มุมต่าง ๆ อาทิ บาลี-สันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย (สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์, 2517) บาลีสันสกฤตในภาษาไทย (บรรจบ พันธุมธรา, 2523) ภาษาบาลีสันสกฤตที่เกี่ยวกับภาษาไทย (วรลักษณ์ พับบรจ, 2532) หนังสือบาลี-สันสกฤตที่เกี่ยวกับภาษาไทย (ปรีชา ทิชนพวงศ์, 2534) บาลีสันสกฤตในภาษาไทย (พัฒน์ เพ็งผลา, 2543) หนังสือภาษาบาลีสันสกฤตที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทย (วิสันต์ กฏแก้ว, 2545) ภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาไทย (สยาม ภัทรานประวัตติ, 2550) หนังสือบรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 2: คำ การสร้างคำ และการยืมคำ (พิมพ์ครั้งที่ 2) (วัลยา ช่างขวัญยืน และคณะ, 2553) ภาษาบาลีสันสกฤตในภาษาไทย (บุญเหลือ ใจมโน, 2556) ภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาไทย กระบวนวิชา (014211) (สาโรจน์ บัวพันธุ์งาม, 2558) บาลีสันสกฤตในภาษาไทย (อภิชาญ ปานเจริญ, 2559)

จากการศึกษาข้อมูลในหนังสือ ตำราและเอกสารวิชาการที่กล่าวข้างต้น พบว่ามีนักวิชาการหลายท่านที่อธิบายเรื่องลักษณะการยืมคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาใช้ในภาษาไทย แต่นักวิชาการบางท่านอาจใช้คำที่แตกต่างกัน เช่น ใช้คำว่า “ลักษณะการยืมคำ” “วิธีการรับคำ” หรือ “ลักษณะการรับคำ” และการอธิบายของนักวิชาการแต่ละท่านในประเด็นนี้มีทั้งความเหมือนกันในบางประเด็น แต่ในบางประเด็นก็มีความแตกต่างกัน โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมในส่วนนี้มาประกอบการพิจารณาเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดที่เหมาะสมในการศึกษาต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าม้งงานวิจัยซึ่งประเด็นในการศึกษามีความเกี่ยวข้องหรือเชื่อมโยงกับการยืมคำของภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทย เช่น การรับคำ รูปคำ ความหมายของคำยืมและลักษณะการยืมคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ตัวอย่างงานวิจัยที่พบ อาทิ บทความวิจัยเรื่อง “การลากเข้าความ: กลวิธีการนำบาลีสันสกฤตมาใช้ในภาษาไทย” ของวาริต เจริญราษฎร์ (2555) งานวิจัยเรื่อง “คำยืมภาษาสันสกฤตในนิทานเวตาล” ของศราวุธ หล่อดี (2557) บทความวิจัยเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำบาลีสันสกฤตในภาษาไทย” ของอดุลย์ คนแรง (2557) และบทความวิจัยเรื่อง “ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต: การสังเคราะห์กรอบแนวคิดลักษณะการยืมคำในภาษาไทย” ของจิตตภา สารพัฒน์กไชยปัญญา (2566)

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่าม้งงานวิจัยเพียงเรื่องเดียวที่ใช้ข้อมูลในการศึกษาจากหนังสือ “หนังสือคำไทยที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่ราชบัณฑิตยสถานจัดพิมพ์เผยแพร่เมื่อปีพุทธศักราช 2553” คือ งานวิจัยของ สุวนันท์ ลีปราศภัย (2562) ศึกษาเรื่องคำสมาสในหนังสือคำไทยที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต แม้ว่างานวิจัยเล่มนี้จะใช้เอกสารฉบับเดียวกันกับที่ผู้วิจัยจะใช้เป็นข้อมูลในการศึกษา แต่ประเด็นที่ผู้วิจัยทำการศึกษา

เป็นคนละประเด็นกับงานวิจัยเล่มดังกล่าว เนื่องจากผู้วิจัยศึกษาลักษณะการยืมคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทย โดยจะเก็บข้อมูลเฉพาะคำที่อยู่ในหนังสือเล่มนี้เรียกว่า “คำเดี่ยว” เท่านั้น

เมื่อได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่ายังไม่มีงานวิจัยใดที่ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะการยืมคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทย โดยใช้ข้อมูลจากหนังสือคำไทยที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา “ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทย: กรณีศึกษาลักษณะการยืมคำ” จากหนังสือเล่มดังกล่าว โดยใช้ข้อมูลจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่กล่าวมาข้างต้นเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ซึ่งผลการวิจัยที่ได้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในศึกษาวิเคราะห์ลักษณะการยืมคำจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่ปรากฏในแหล่งข้อมูลอื่น ๆ เช่น ในคำที่ใช้ทั่วไป คำที่ใช้ในการตั้งชื่อต่าง ๆ รวมทั้งคำที่อยู่ในวรรณคดีหรือวรรณกรรมด้วย ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาด้านภาษาไทยและวรรณคดีไทยต่อไป

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (documentary research) ซึ่งขั้นตอนในการวิจัยเริ่มจากการที่ผู้วิจัยสำรวจและรวบรวมเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหนังสือ “คำไทยที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต” ซึ่งจัดพิมพ์เผยแพร่โดยราชบัณฑิตยสถาน หนังสือ ตำราและเอกสารวิชาการที่อธิบายเกี่ยวกับภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในแง่มุมต่าง ๆ และงานวิจัยซึ่งมีประเด็นในการศึกษามีความเกี่ยวข้องหรือเชื่อมโยงกับการยืมคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาลักษณะการยืมคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทย จากนั้นผู้วิจัยจึงรวบรวมคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตเฉพาะที่เป็นคำเดี่ยวใน “หนังสือคำไทยที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต” เมื่อได้ข้อมูลครบถ้วนแล้วจึงนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์โดยใช้กรอบแนวคิดที่ผู้วิจัยสังเคราะห์จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังประเด็นที่ผู้วิจัยนำเสนอในผลการวิจัย จากนั้นจึงนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis) อภิปรายผล รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะต่อไป

ผลการวิจัย

จากการศึกษาคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตเฉพาะคำเดี่ยวใน “หนังสือคำไทยที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต” ผลการศึกษพบว่า การยืมคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาใช้ในภาษาไทยในหลายลักษณะ ดังนี้

1. การยืมคำจากภาษาใดภาษาหนึ่ง

การยืมคำในลักษณะนี้เป็นการยืมคำจากภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤตเพียงภาษาเดียว การยืมลักษณะดังกล่าวสามารถแบ่งออกได้ดังนี้

1.1 การยืมคำจากภาษาสันสกฤต การยืมคำจากภาษาสันสกฤตมาใช้ในภาษาไทยเกิดขึ้นได้ในกรณีที่คำดังกล่าวมีใช้อยู่เฉพาะในภาษาสันสกฤตเท่านั้นไม่มีใช้ในภาษาบาลี และเกิดขึ้นในกรณีที่คำดังกล่าวมีใช้อยู่ทั้งในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตแต่ไทยเลือกยืมจากภาษาใดภาษาหนึ่ง คือ ภาษาสันสกฤต ตัวอย่างคำที่พบ เช่น

ภาพย์	ส. กาวย	บัญญัติ	ส. ปญชี
ปราศรัย	ส. ปุรศรัย	พิสุจน์	ส. วิสุจน
สถาปนิก	ส. สถาปนิก	สวาท	ส. สุวาท

กรรม	ส. กรรม (ป. กम्म)	กรรม	ส. กรรม (ป. คพภ)
โฆษก	ส. โฆษก (ป. โฆสก)	จักร	ส. จกร (ป. จกฏ)
ฉัตร	ส. ฉัตร (ป. ฉตต)	ชวลิต	ส. ชวลิต (ป. ชลิต)
ตัสกร	ส. ตัสกร (ป. ตกฏ)	นิทรา	ส. นิทรา (ป. นิททา)
บาศก์	ส. ปาศก (ป. ปาสก)	บุตร	ส. บุตร (ป. บุตต)
ประปา	ส. พรปา (ป. ปปา)	ปักษ์	ส. ปกษ (ป. ปกข)
ไพบูลย์	ส. ไพบูลย์ (ป. เวปุลล)	ภาษา	ส. ภาษา (ป. ภาสา)
บุษบก	ส. ปุษบก	โพยม	ส. โวยมน
อวตาร	ส. อวตาร		

1.2 การยืมคำจากภาษาบาลี

การยืมคำจากภาษาบาลีมาใช้ในภาษาไทยเกิดขึ้นได้ในกรณีที่คำดังกล่าวมีใช้อยู่เฉพาะในภาษาบาลีเท่านั้นไม่มีใช้ในภาษาสันสกฤต และเกิดขึ้นในกรณีที่คำดังกล่าวมีใช้ทั้งในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตแต่ไทยเลือกยืมจากภาษาใดภาษาหนึ่ง คือ ภาษาบาลี ตัวอย่างคำที่พบ เช่น

กติกา	ป. กติกา	จตุรัส	ป. จตุรสส	ทมิฬ	ป. ทมิฬ
นิสิต	ป. นิสิต	ปฏิสันธิ	ป. ปฏิสันธิ	เมตตา	ป. เมตตา
ลามก	ป. ลามก	วิปัสสนา	ป. วิปัสสนา	อุปัฏฐาก	ป. อุปัฏฐาก
ขันติ	ป. ขันติ (ส. กุชานติ)	จารีต	ป. จาริตต (ส. จาริตร)		
ชุตี	ป. ชุตี (ส. ชยุตี, ทยุตี)	ญาณ	ป. ญาณ (ส. ชญาณ)		
ตบะ	ป. ตป (ส. ตปส)	เถระ	ป. เถร (ส. สลวิร)		
นิพพาน	ป. นิพพาน (ส. นิรวาณ)	ปริจาค	ป. ปริจาค (ส. ปริตยาจ)		
บุคคล	ป. บุคคล (ส. บุคคล)	ปาฏิหาริย์	ป. ปาฏิหาริย (ส. ปราดิหารย)		
พิสัย	ป. วิสย (ส. วิชย)	ภาคี	ป. ภาคี (ส. ภาคิน)		

2. การยืมคำจากทั้งสองภาษา

การยืมคำจากทั้งสองภาษาเป็นการยืมคำจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาใช้ในภาษาไทย ซึ่งการยืมลักษณะดังกล่าวแบ่งเป็นประเด็นย่อยได้ คือ

2.1 การยืมคำจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่มีรูปคำและความหมายเหมือนกัน

การยืมในลักษณะนี้เป็นการยืมคำที่มีรูปคำและความหมายของคำเหมือนกันทั้งในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาใช้ในภาษาไทย

กบาล	ป., ส. กปาล	กาล	ป., ส. กาล	กุมาร	ป., ส. กุมาร
คงคา	ป., ส. คงคา	คติ	ป., ส. คติ	โค	ป., ส. โค
จราจร	ป., ส. จราจร	จุมพิต	ป., ส. จุมพิต	เจตนา	ป., ส. เจตนา
ชน	ป., ส. ชน	ชาคริต	ป., ส. ชาคริต	ชีพ	ป., ส. ชีว
ฎีกา	ป., ส. ฎีกา	ตรุณี	ป., ส. ตรุณี	ดาบส	ป., ส. ตาปส
ดีถี	ป., ส. ดีถี	ทายก	ป., ส. ทายก	ทิวา	ป., ส. ทิวา
เทวดา	ป., ส. เทวดา	ธรรณี	ป., ส. ธรรณี	ธาร, ธารา	ป., ส. ธารา

รูป	ป., ส. รูป	นรก	ป., ส. นรก	นาค	ป., ส. นาค
นิवास	ป., ส. นิवास	บดี	ป., ส. ปติ	บาป	ป., ส. ปาป
ปาราชิก	ป., ส. ปาราชิก	ปโรหิต	ป., ส. ปุโรหิต	ผลิต	ป., ส. พลิต
พากย์	ป., ส. วากย	พิการ	ป., ส. วิการ	พิโรธ	ป., ส. วิโรธ
ภาค	ป., ส. ภาค	ภูต	ป., ส. ภูต	โภชนา	ป., ส. โภชนา
มกร	ป., ส. มกร	มติ	ป., ส. มติ	มาลา	ป., ส. มาลา
ยาม	ป., ส. ยาม	ยุทธ	ป., ส. ยุทธ	โยชน์	ป., ส. โยชน
รจนา	ป., ส. รจนา	รส	ป., ส. รส	โรจน์	ป., ส. โรจน
ลาม	ป., ส. ลาม	โลก	ป., ส. โลก	โลหิต	ป., ส. โลหิต
วัย	ป., ส. วัย	วิปาก	ป., ส. วิปาก	เวลา	ป., ส. เวลา
สมการ	ป., ส. สมการ	สหาย	ป., ส. สหาย	สุข	ป., ส. สุข
หิมะ	ป., ส. หิม	เหตุ	ป., ส. เหตุ	เหม็นด์	ป., ส. เหมนุด
องค์	ป., ส. องค์	อรุณ	ป., ส. อรุณ	อาหาร	ป., ส. อาหาร

2.2 การยืมคำจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่มีรูปคำต่างกันแต่ความหมายเหมือนกัน

จากการศึกษาสามารถแบ่งเป็นประเด็นย่อยได้ดังนี้

2.2.1 การยืมคำจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาใช้ในความหมายเดียวกันในภาษาไทย

การยืมในลักษณะนี้เป็นการยืมคำที่มีรูปเขียนต่างกันแต่มีความหมายเหมือนกัน ในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาใช้ในภาษาไทย ซึ่งเมื่อภาษาไทยนำคำยืมจากทั้งสองภาษามาใช้จะใช้ในความหมายเดียวกันตัวอย่างคำที่พบ เช่น

ป. ขมา, ส. กษมา	น. ความอดกลั้น
ขมา, ขมา	ก. กล่าวคำขอโทษ, น. การยกโทษให้ เมื่ออีกฝ่ายหนึ่งยอมรับผิด
ส. จรยา, ป. จริยา	น. ความประพฤติ, กิริยาที่ควรประพฤติ
จรรยา, จริยา	น. ความประพฤติ, กิริยาที่ควรประพฤติ
ส. ตรชนี, ป. ตชชนี	น. นิ้วชี้
ตรชนี, ดชนี	น. นิ้วชี้; บัญชีสำคัญ ๆ ซึ่งมีกล่าวในหนังสือพิมพ์ เรียงตามลำดับอักษรไว้ท้ายหนังสือโดยบอกเลขหน้า ที่มีคำนั้น ๆ ปรากฏอยู่
ส. ทรวี, ป. ทพพี	น. ซ้อน
ทรวี, ทัพพี	น. เครื่องตักข้าวและแกงมีรูปร่างคล้ายซ้อนแต่ใหญ่กว่า
ป. ปกติ, ส. ปรกฤติ	ว. ธรรมดา, คงที่
ปกติ, ปกติ	ว. ธรรมดา, เป็นไปตามเคย
ป. ปาโมชช, ส. ปราโมทย	น. ความบันเทิง, ความยินดี
ปราโมช, ปราโมทย์	น. ความบันเทิงใจ, ความปลื้มใจ

ส. ภรรยา, ป. ภรรยา ภรรยา, ภรรยา	น. หญิงอันสามีพึงเลี้ยง น. เมีย, หญิงที่เป็นคู่ครองของชาย
ป. มนต์, ส. มนต์ มนต์, มนต์	น. คำคม; บทสวด, พระเวท; ปัญญาอันรู้รอบ น. คำศักดิ์สิทธิ์, คำสำหรับสวดเพื่อเป็นสิริมงคล, คำเสกเป่าที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์
ป. ยนต์, ส. ยนต์ ยนต์, ยนต์	น. เครื่องยนต์ทั่วไป น. เครื่องกลไก, เครื่องจักรที่ให้กำเนิดพลังงานหรือ ทำให้วัตถุเคลื่อนที่
ส. อาญา, ป. อาญา อาญา, อาญา	น. ความบังคับ, อำนาจ, คำสั่ง น. อำนาจ; โทษ

2.2.2 การยืมคำจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาแยกความหมายใช้ในภาษาไทย

การยืมในลักษณะนี้เป็นการยืมคำที่มีรูปเขียนต่างกันแต่มีความหมายเหมือนกันในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาใช้ในภาษาไทย ซึ่งเมื่อภาษาไทยนำคำยืมจากทั้งสองภาษามาใช้จะใช้ในความหมายที่แตกต่างกัน ตัวอย่างคำที่พบ เช่น

ส. ภรรยา, ป. ภรรยา ภรรยา ภรรยา	น. การกระทำ น. คำที่แสดงอาการของนามหรือสรรพนาม น. การกระทำ; อาการที่แสดงออกด้วยกาย
ป. คารว, ส. คารว คารวะ เคารพ	น. ความเคารพ น. ความเคารพ, ความนับถือ, ก. แสดงความเคารพ ก. แสดงอาการนับถือ; ไม่ล่วงเกิน, ไม่ล่วงละเมิด
ส. โทษ, ป. โทส โทษ โทษะ	น. ความโกรธ, ความผิด น. ความไม่ดี, ความชั่ว, ความผิด, ผลร้าย น. ความโกรธ, ความฉุนเฉียว
ส. ปรัยาย, ป. ปรัยาย บรรยาย ปรัยาย	น. กระบวน, แบบ, อันดับ, เหตุ; หนทาง; คำกล่าวซ้ำ, อ้อมค้อม; ความเข้าใจกว้างขวาง ก. ชี้แจงหรืออธิบายให้ฟังเป็นต้น, เล่าเรื่อง น. อย่าง, ทาง, หนทาง; การกล่าวอ้อมค้อม, นัยอ้อมค้อม; การสอน, การเล่าเรื่อง
ส. วิสวาส พิสวาส วิสาสะ	ป. วิสวาส น. ความคุ้นเคย, ความวางใจ ว. รักใคร่, สนิทหา น. ความคุ้นเคย, ความสนิทสนม; การถือว่าเป็นกันเอง ก. พูดยาปราศรัยอย่างคุ้นเคยกัน

ป. รสี, รสมี, ส. รศมี	น. แสง
รังสี	น. แสง, แสงสว่าง
รศมี	น. แสงสว่างที่พวยพุ่งออกจากจุดกลาง, แสงสว่าง
ป. วิชชา, ส. วิทยา	น. ความรู้
วิชา	น. ความรู้, ความรู้ที่ได้ด้วยการเล่าเรียนหรือฝึกฝน
วิทยา	น. ความรู้
ส. ศูนย์, ป. ศูนย์	ว. ว่าง, เปล่า, สว่าง
ศูนย์	ว. ว่างเปล่า, ก. หายไปสิ้น, น. ตัวเลข ๐; จุดกลาง, ใจกลาง, แหล่งกลาง, แหล่งรวม
สูญ	ก. ทำให้หายสิ้นไป, หายไป, ว. ที่หมดไป เช่น หนี้สูญ
ป. อธิปาย, ส. อภิปราย	น. ความประสงค์, ความมุ่งหมาย
อธิบาย	ก. ไขความ, ขยายความ, ชี้แจง
อภิปราย	ก. พูดชี้แจงแสดงความคิดเห็น
ป. อมต, ส. อมฤต	น. ธรรมชาติอันไม่ตาย
อมตะ	ว. ไม่ตาย, เป็นที่นิยมยั่งยืน
อมฤต	น. น้ำทิพย์, เครื่องทิพย์

2.2.3 การยืมคำจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาสร้างรูปคำใหม่โดยวิธีการผสมผสาน (blending)

การยืมลักษณะนี้เป็นการยืมคำจากทั้งสองภาษามีสภาพเขียนต่างกันแต่มีความหมายเหมือนกันในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาใช้ในภาษาไทย โดยเมื่อภาษาไทยนำคำยืมจากทั้งสองภาษามาใช้ จะสร้างรูปคำใหม่ ซึ่งเป็นรูปคำที่มีการผสมผสาน (blending) ระหว่างรูปคำภาษาบาลีกับภาษาสันสกฤต เช่น

กษาปณ	ส. การษาปณ, ป. กหาปณ
ปฏิบัติ	ป. ปฏิปท, ส. ประติปท
ประจักษ์	ป. ปจกท, ส. ประตยท
ประวัติ	ป. ปวตติ, ส. ปรวฤตติ
สฤป	ส. สตุป, ป. ถูป

3. การยืมคำจากภาษาบาลีและ/หรือภาษาสันสกฤตแล้วมีการเปลี่ยนรูปคำในภาษาไทย การยืมคำในลักษณะนี้แบ่งเป็นประเด็นย่อยได้ดังนี้

3.1 การยืมคำโดยมีการเปลี่ยนรูปคำเพื่อให้ได้รูปคำใหม่ที่มีความหมายแตกต่างกันในภาษาไทย ดังตัวอย่างคำต่อไปนี้

ป. ฐาน	น. ที่, ที่ตั้ง, ตำแหน่ง
ฐาน	น. ที่ตั้ง, ที่รองรับ
ฐานะ	น. ตำแหน่งหน้าที่; หลักฐาน, ลำดับความเป็นอยู่ในสังคม

ป. สภาว	น. ความเป็นกันเอง, ความเป็นของตน
สภาพ	น. ความเป็นเองตามธรรมชาติหรือตามธรรมชาติ
สภาวะ	น. สภาพ
ส. จักรวรรดิน	น. พระราชาผู้ยังโลกให้เป็นไป
จักรพรรดิ	น. พระราชาธิราช, ประมุขของจักรวรรดิ
จักรวรรดิ	น. รัฐหรือสหภาพของรัฐต่าง ๆ ที่มีจักรพรรดิเป็นประมุข, อาณาเขตหรืออาณาจักรที่อยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยการปกครองอันเดียวกัน
ส. วรค	น. พวก
พรรค	น. หมู่คนที่เข้าร่วมกันเป็นพวกเป็นฝ่าย เช่น พรรคการเมือง
พรรค	น. พวก เช่น คนพรรคนั้น
วรรค	น. ตอน, หมวด; ช่วงหนึ่งของคำหรือข้อความที่ส่ดลงแล้วเว้นเป็นช่องว่างไว้ระยะหนึ่ง; ย่อหน้าหนึ่ง ๆ ของบทบัญญัติในแต่ละมาตราของกฎหมาย
ป., ส. เวลา	น. กาล, คราว, สมัย
เวลา	น. ช่วงระยะเวลาที่ยาวนานที่มีอยู่หรือเป็นอยู่โดยนิยามกำหนดขึ้นเป็นครู่คราววัน เดือน ปี เป็นต้น
เพล	น. เวลาพระฉันกลางวัน คือ เวลาระหว่าง 11 นาฬิกาถึงเที่ยง
ป., ส. สาธารณ	ว. ทั่วไป, สามัญ
สาธารณ	ว. ต่ำ, เลว; ชั่วช้า; ทั่ว ๆ ไป
สาธารณะ	ว. เพื่อประชาชนทั่วไป, ทั่วไป

3.2 การยืมคำโดยมีการเปลี่ยนรูปคำในลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้ได้รูปคำใหม่ใช้ในภาษาไทยสามารถแบ่งเป็นประเด็นย่อยได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

3.2.1 รูปคำที่เกิดจากการตัดหรือเพิ่มรูปสระหรือรูปพยัญชนะของคำในภาษาบาลีและ/หรือภาษาสันสกฤตเมื่อภาษาไทยยืมคำเหล่านั้นมาใช้ เช่น

โบสถ์	ป. อุโปสถ
ศาสนา	ส. ศาสน
จิต	ป., ส. จิตต
ทุจจริต	ป. ทุจจจริต
วิสัยชนา	ป. วิสสุชนา
สัมผัส	ป. สมผัส
ทรมาน	ป., ส. ทมน

3.2.2 รูปคำที่เกิดจากการเปลี่ยนรูปสระของคำในภาษาบาลีและ/หรือภาษาสันสกฤตเมื่อภาษาไทยยืมคำเหล่านั้นมาใช้ เช่น

โกหก	ป., ส. กุหก
เกษียณ	ส. กุชีณ

เกียรติ	ส. กียรติ
เคราะห์	ส. ครห
วิเคราะห์	ส. วิครห
ไตร่จณาน, เตียรจณาน	ป. ตีรจณาน
เนรมิต	ส. นิรมิต
ไปรษณีย์	ส. เปรษณีย์
มนเทียร	ป., ส. มนทียร
สรูป	ป., ส. สรูป

3.2.3 รูปคำที่เกิดจากการเปลี่ยนรูปพยัญชนะของคำในภาษาบาลีและ/หรือภาษาสันสกฤต
เมื่อภาษาไทยยืมคำเหล่านั้นมาใช้ เช่น

คนธรรพ์	ส. คนธรว
ตรรกะ	ส. ตรก
ทรรศนะ	ส. ทรรศน
ธรรมดา	ส. ธรมตา
บรรยาย	ส. ปรยาย
พรรณ	ส. วรณ
วรรณนา	ส. วรณนา
สรรค์	ส. สรค
ปรารภ	ส. ปรารพธ
สันนิษฐาน	ป. สนนินฐาน
กัณดาร	ป. กนดาร์
ตรุณี	ป., ส. ตรุณี
บริวาร	ป., ส. ปริวาร
บัตร	ส. ปตร
พิกล	ป., ส. วิกล
พิการ	ป., ส. วิการ

3.2.4 รูปคำที่เกิดจากการเปลี่ยนรูปสระและรูปพยัญชนะของคำในภาษาบาลีและ/หรือ
ภาษาสันสกฤตเมื่อภาษาไทยยืมคำเหล่านั้นมาใช้ เช่น

ดีถิ	ป., ส. ดีถิ
เตียรถิย	ส. ตีรถย
ตุล	ป., ส. ตุล
บดี	ป., ส. ปติ
บัญญัติ	ส. ปญชี
บูรพา	ส. ปูรว
พิน	ป., ส. วิณ
วิเคราะห์	ส. วิครห

พฤษภา	ส. วฤกษ
เพช	ส. วสุ
เพดาน	ป., ส. วิดาน
เพียร	ส. วีรย
แพทย์	ส. ไวย
แพศยา	ส. เวศยา
ไพศาล	ส. วิศาล

3.2.5 รูปคำที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบอื่น ๆ ของคำในภาษาบาลีและ/หรือภาษาสันสกฤตเมื่อภาษาไทยยืมคำเหล่านั้นมาใช้ อาทิ

การเปลี่ยนรูปสระและการตัดรูปพยัญชนะ เช่น	ไวยวัจกร	ป. เวยยาวัจกร
	อุโมงค์	ป. อุมมงค
การตัดและการเปลี่ยนรูปพยัญชนะ เช่น	อุดม	ป., ส. อุตตม
	อุดร	ป., ส. อุตตร
	บุคลิก	ป. บุคคฺลิก
	บุญ	ป. ปุณฺณ
การเปลี่ยนรูปสระและรูปพยัญชนะ และการตัดรูปพยัญชนะ เช่น	อุบาทว์	ป. อุปททว

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาพบว่าประเด็นที่ควรพิจารณา ดังนี้

1. การยืมคำจากภาษาใดภาษาหนึ่ง ผู้วิจัยพบว่าการยืมในลักษณะนี้จะเกิดได้ในสองกรณี ดังนี้ กรณีแรก คำที่ยืมมามีอยู่เฉพาะในภาษาสันสกฤตหรือมีอยู่เฉพาะในภาษาบาลีเท่านั้น กรณีที่สอง หากคำยืมนั้นมีในทั้งสองภาษา จากการสังเกตพบว่าการที่จะเลือกยืมคำจากภาษาใดนั้นอาจเนื่องมาจากเสียงของคำเป็นหลัก กล่าวคือหากคำในภาษาใดออกเสียงง่ายกว่า หรือเมื่อออกเสียงแล้วมีความใกล้เคียงกับภาษาไทยมากกว่าก็จะเลือกยืมจากภาษานั้น สอดคล้องกับปรีชา ทิชนพงศ์ (2534, หน้า 126) ที่กล่าวไว้ว่า คำประเพณีในภาษาเดิมมีรูปต่างกัน แต่มีความหมายตรงกัน เมื่อไทยรับเข้ามาก็เลือกใช้เพียงภาษาเดียว โดยอาจจะเลือกเอาคำที่มีรูปออกเสียงได้ง่ายกว่าเป็นสำคัญ ซึ่งในประเด็นนี้ สารโจน บัณฑิตงาม (2558, หน้า 178) ได้ให้เหตุผลเป็นไปในทิศทางเดียวกันว่า ถ้าคำภาษาสันสกฤตกับคำภาษาบาลีออกเสียงใกล้เคียงกัน มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันและคนไทยออกเสียงคำภาษาสันสกฤตได้สะดวกก็จะเลือกรูปคำภาษาสันสกฤต แต่ถ้าคนไทยออกเสียงคำภาษาบาลีได้สะดวกกว่าคำภาษาสันสกฤตก็จะเลือกรูปคำภาษาบาลี

2. การยืมคำจากทั้งสองภาษา ในกรณีที่คำจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่มีรูปคำและความหมายเหมือนกันมาใช้ในภาษาไทย การยืมลักษณะนี้อาจเกิดขึ้นเนื่องจากคำภาษาบาลีและคำภาษาสันสกฤตจำนวนหนึ่งเป็นคำร่วมเชื้อสาย (cognate term) และมีรูปคำเหมือนกัน คำร่วมเชื้อสายที่มีรูปคำเหมือนกันนี้ไม่อาจจะระบุได้แน่นอนว่าไทยยืมมาจากคำภาษาบาลีหรือคำภาษาสันสกฤต เพราะคำเหล่านี้ต่างก็เป็นคำที่มีใช้ทั้งในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต (สารโจน บัณฑิตงาม, 2558, หน้า 179) ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้การยืมคำที่มีรูปคำและความหมายเหมือนกันในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต เป็นลักษณะการยืมคำรูปแบบหนึ่งของลักษณะการยืมคำจากทั้งสองภาษา

3. การยืมคำจากทั้งสองภาษา ในกรณีที่น่าคำจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาใช้ในความหมายเดียวกันในภาษาไทย การยืมลักษณะนี้อาจเกิดขึ้นเนื่องจากรูปคำในภาษาบาลีและรูปคำในภาษาสันสกฤตมีความแตกต่างกันไม่มาก ส่งผลให้การออกเสียงต่างกันเพียงเล็กน้อย ไทยจึงยืมรูปคำจากภาษาทั้งสองมาใช้ในความหมายเดียวกัน ผู้วิจัยพบว่า การยืมในลักษณะนี้หากพิจารณาถึงบริบทการใช้คำในภาษาไทยแล้วมีประเด็นที่น่าสนใจ เช่น คำยืมบางคำมีข้อจำกัดในการใช้ร่วมกับคำอื่น เช่น อาชญา, อาญา (น. อำนาจ; โทษ) ยืมมาจากคำ ส. อาชญา, ป. อาณา (น. ความบังคับ, อำนาจ, คำสั่ง) คำว่า “อาชญา” ใช้ร่วมกับ “กรรม” เป็น “อาชญากรรม” ส่วน คำว่า “อาญา” ใช้ร่วมกับ “แผ่นดิน” เป็น “อาญาแผ่นดิน” หรือคำยืมบางคำใช้เป็นคำต่างระดับกัน เช่น คำว่า ภรรยา, ภริยา (น. เมีย, หญิงที่เป็นคู่ครองของชาย) ยืมมาจากคำ ส. ภรรยา, ป. ภริยา (น. หญิงอันสามีพึงเลี้ยง) คำว่า ภริยา ใช้ในบริบทที่เป็นทางการกว่า ภรรยา

4. การยืมคำจากทั้งสองภาษา ในกรณีที่น่าคำจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาแยกความหมายใช้ในภาษาไทย และการยืมคำจากภาษาบาลีและ/หรือภาษาสันสกฤตแล้วมีการเปลี่ยนรูปคำในภาษาไทย โดยมีการเปลี่ยนรูปคำเพื่อให้ได้รูปคำใหม่ที่มีความหมายแตกต่างกันในภาษาไทย การยืมคำทั้งสองลักษณะนี้เป็นไปเพื่อประโยชน์ทางการใช้ภาษา นั่นคือการทำให้เกิดคำที่มีความหมายแตกต่างกันใช้ในภาษาไทยจากคำที่ไทยยืมมา

5. การยืมในลักษณะที่มีการสร้างรูปคำใหม่เมื่อภาษาไทยยืมคำจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาใช้โดยวิธีการผสมผสานระหว่างรูปคำภาษาบาลีกับภาษาสันสกฤต หรือการยืมคำจากภาษาบาลีและ/หรือภาษาสันสกฤตแล้วมีการเปลี่ยนรูปคำในภาษาไทย เช่น รูปคำที่เกิดจากการเปลี่ยนรูปของสระหรือพยัญชนะ ไม่ว่าจะเป็นการตัด เพิ่มหรือเปลี่ยนรูปก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า การสร้างรูปคำใหม่หรือการเปลี่ยนรูปคำดังกล่าว นอกจากเป็นไปเพื่อให้ได้รูปคำที่เหมาะสมกับอักขรวิธีของภาษาไทยแล้ว ยังเป็นประโยชน์ในการออกเสียงคำยืมเหล่านั้น กล่าวคือ เป็นการทำให้คำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่ใช้ในภาษาไทยสามารถออกเสียงได้สะดวก และสอดคล้องกับระบบเสียงในภาษาไทยมากยิ่งขึ้น

จากผลการศึกษาลักษณะการยืมคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทย กรณีศึกษาคำยืมเฉพาะที่เป็นคำเดียวที่พบใน “หนังสือคำไทยที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต” หากพิจารณาลักษณะการยืมคำในภาพรวมอาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า ลักษณะการยืมคำที่เกิดขึ้นทำให้ในภาษาไทยมีคำยืมที่การเขียนและการออกเสียงตามอักขรวิธีในภาษาไทย ซึ่งส่งผลให้การเขียนรวมทั้งการออกเสียงคำยืมเหล่านั้นทำได้ง่ายกว่าการเขียนและออกเสียงให้เหมือนคำในภาษาเดิม นอกจากนี้ยังทำให้เกิดคำยืมที่มีความหมายเหมาะสมกับบริบทการใช้ภาษาในสังคมไทยอีกด้วย

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปเป็นแนวทางในศึกษาวิเคราะห์ลักษณะการยืมคำจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่ปรากฏในแหล่งข้อมูลอื่น ๆ เช่น ในคำที่ใช้ทั่วไปทั้งในภาษาพูดและภาษาเขียน คำที่ใช้ในการตั้งชื่อต่าง ๆ เช่น ชื่อสถานที่ ชื่อบุคคล รวมทั้งคำที่อยู่ในวรรณคดีหรือวรรณกรรม

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

ควรมีการนำความรู้เรื่องลักษณะการยืมคำจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตไปใช้ในการศึกษาคำยืมจากภาษาทั้งสองในประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องต่อไป เช่น การเปลี่ยนแปลงเสียง การคงรูปคำและ

การเปลี่ยนแปลงรูปคำ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงความหมายของคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทยต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทย: กรณีศึกษา ลักษณะการยืมคำและการปรับเปลี่ยนรูปเขียน” ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากเงินรายได้ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ผู้วิจัยขอขอบคุณ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ที่จัดสรรทุนสนับสนุนงานวิจัยนี้

รายการอ้างอิง

- จิตตาภา สารพัฒน์ ไชยปัญญา. (2566). ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต: การสังเคราะห์กรอบแนวคิด “ลักษณะการยืมคำในภาษาไทย”. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*. 31(2), 1-16.
- บรรจบ พันธุมธธา. (2523). *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย*. โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- บุญธรรม กรานทอง, ทิพาภรณ์ ธาณีเกษ, ขวนพิศ เขาวนัสกุล และพัชระ บุญประดิษฐ์. (2553). *คำไทยที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต*. ราชบัณฑิตยสถาน.
- บุญเหลือ ใจมโน. (2556). *ภาษาบาลีสันสกฤตในภาษาไทย*. แดเน็กซ์ อินเทอร์เน็ตปอเรชั่น.
- ปรีชา ทิชนพงศ์. (2534). *บาลีสันสกฤตที่เกี่ยวกับภาษาไทย*. โอเดียนสโตร์.
- พัฒน์ เพ็งผลา. (2543). *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย*. ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วรลักษณ์ พับบรรจง. (2532). *ภาษาบาลีสันสกฤตที่เกี่ยวกับภาษาไทย*. ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.
- วัลยา ช่างขวัญยืน และคณะ. (2553). *บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 2: คำ การสร้างคำ และการยืมคำ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). สถาบันภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- วาริต เจริญราษฎร์. (2555). การลากเข้าความ: กลวิธีการนำบาลีสันสกฤตมาใช้ในภาษาไทย. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์*, 7(15), 72-74.
- วิสันต์ ภูแก้ว. (2545). *ภาษาบาลีสันสกฤตที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทย*. พัฒนาศึกษา.
- ศราวุธ หล่อดี. (2557). *คำยืมภาษาสันสกฤตในนิทานเวตาล*. สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา.
- สยาม ภัทรานุประวัติ. (2550). *ภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาไทย*. ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สาโรจน์ บัวพันธุ์งาม. (2558). เอกสารประกอบการสอนกระบวนวิชา (014211) ภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาไทย. ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2517). *บาลีสันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย*. ไทยวัฒนาพานิช.
- สุนันท์ ลีปราศภัย. (2562). *คำสมาสในหนังสือคำไทยที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต*. ในการศึกษาค้นคว้ารายวิชา 228492. ภาควิชาภาษาไทย, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- อดุลย์ คนแรง. (2557). การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำบาลีสันสกฤตในภาษาไทย. <https://www.mcu.ac.th/article/detail/371>
- อภิชาญ ปานเจริญ. (2559). *บาลีสันสกฤตในภาษาไทย*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สัญลักษณ์ทางร่างกายของผู้พิการในภาพยนตร์โฆษณา Semiotic of Disabled Body in Television Commercials

บดินทร์ เดชาบุรณานนท์ (Bodin Dechaburananon)¹

Received: January 11, 2024

Revised: March 12, 2024

Accepted: March 22, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการประกอบสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางร่างกายของผู้พิการในภาพยนตร์โฆษณา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการวิเคราะห์ตัวบทที่มุ่งเน้นการนำเสนอร่างกายผู้พิการเป็นตัวละครหลักในเรื่อง ประกอบด้วย ร่างกายที่มีความพิการทางการมองเห็น ร่างกายที่มีความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย ร่างกายที่มีความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกาย และร่างกายที่มีความพิการทางการเรียนรู้ จำนวน 6 เรื่อง โดยใช้กรอบแนวคิดได้แก่ แนวคิดเรื่องร่างกายของผู้พิการ แนวคิดเรื่องสัญลักษณ์และการเล่าเรื่อง และแนวคิดเรื่องการโฆษณา ผลการวิจัยพบว่า การสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางร่างกายของผู้พิการในภาพยนตร์โฆษณา แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) ร่างกายที่อ่อนแอน่าสงสาร คือเจ้าของร่างกายช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ซึ่งเป็นความพิการทางร่างกายที่ส่งผลต่อจิตใจ ความพิการทางร่างกายกลายมาเป็นข้อจำกัดของการใช้ชีวิตหรือการมีส่วนร่วมของคนในสังคม 2) ร่างกายที่ต้องพิสูจน์ความสามารถ คือ แม้คนในสังคมจะปฏิเสธร่างกายที่พิการ แต่คนพิการได้มีการพิสูจน์ร่างกายเพื่อให้สังคมยอมรับในความสามารถ สามารถใช้ชีวิตปกติเหมือนกับคนทั่วไป 3) ร่างกายที่มีศักยภาพเทียบเท่าคนทั่วไป คือ เป็นการก้าวข้ามขีดจำกัดของร่างกาย กลายเป็นร่างกายที่เปี่ยมด้วยความสามารถ มีคุณค่าน่าชื่นชม สามารถสร้างอาชีพและรายได้

คำสำคัญ: สัญลักษณ์, ร่างกาย, คนพิการ, ภาพยนตร์โฆษณา

Abstract

This research aimed to study the significance of the bodies of people with disabilities in television commercials using qualitative research methods by analyzing the textual analysis that focuses on presenting the disabled body as the main character in the story, consisting of a visually impaired body. Bodies with hearing or communication disabilities, bodies with mobility or physical disability, and bodies with learning disabilities, a total of 6 stories using a theoretical framework, including the concept of the body of people with disabilities, concepts of semiotics, and storytelling and advertising concepts. The research results found that the symbolic interpretation of the body of the disabled in commercials can be divided into three forms: 1) weak body and pitiful, that is, the owner of the body is unable to help himself, which is a physical disability that affects the mind physical disability has become a constraint on living life or participating in society. 2) A body that must prove its abilities; that is, even though people

¹ สาขาวิชาการตลาดดิจิทัล คณะบัญชีและวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเซาท์อีสต์บางกอก

Digital Marketing Major, Faculty of Accounting and Management, Southeast Bangkok University

in society reject disabled bodies, people with disabilities have had their bodies proven so that society accepts them in their knowledge, ability, and ability to live everyday life like ordinary people. 3) A body with the same potential as an average person is a step beyond the body's limits. Becoming a body full of abilities with admirable value can create a career and income.

Keywords: Semiotics, Body, Disabled Man, Television Commercials

บทนำ

“ความพิการ” เป็นถ้อยคำที่ใช้ในการอธิบายลักษณะของคนที่ไม่มีความสมบูรณ์หรือมีความบกพร่องทางร่างกาย ครอบคลุมเรื่องความไม่สมประกอบทางกายภาพ ประสาทสัมผัส ความสามารถทางปัญญา หรือจิตวิทยาสังคม อาจมีหรือไม่มีผลกระทบต่อความสามารถของบุคคลในการดำรงชีวิต หากกล่าวถึง “ร่างกายของผู้พิการ” (disabled body) สังคมคงตระหนักถึงผู้ที่มีข้อจำกัดในการเข้าไปมีส่วนร่วมในสังคม เนื่องจากเป็นร่างกายที่มีความบกพร่องทางการเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหว ทั้งในเรื่องการสื่อสาร จิตใจ อารมณ์ พฤติกรรม สติปัญญา และการเรียนรู้ สังคมไทยยังมีความเชื่อว่าคนพิการส่วนใหญ่มีสภาพร่างกายไม่เท่าเทียมกับคนปกติ ไม่สามารถที่จะเป็นผู้นำคนปกติได้ การให้โอกาสคนพิการยังอยู่บนพื้นฐานของความน่าสงสาร โดยรวมอาจเรียกว่าเป็นคนชายขอบทางสังคมหรือความเป็นชายขอบ (marginality) ซึ่งถูกกล่าวถึงกันอย่างแพร่หลายจนดูเหมือนเรื่องปกติทั่วไปในวัฒนธรรมและสังคม คนชายขอบมีสถานภาพอยู่ภายนอกหรือบริเวณศูนย์กลางของสังคม จัดเป็นคนกลุ่มน้อยในสังคมใหญ่ ซึ่งได้รับการเลือกปฏิบัติจากผู้คนในกระแสวัฒนธรรมหลัก มีวัฒนธรรมย่อยที่เป็นวัฒนธรรมประจำกลุ่ม ซึ่งไม่ได้รับการคุ้มครองจากรัฐอย่างที่คนอื่น ๆ พึงได้รับ กรณีร่างกายของผู้พิการมักถูกได้รับการเลือกปฏิบัติจากผู้คนในกระแสวัฒนธรรมหลักทางสังคมทั่วไป คนชายขอบมีวิถีชีวิตที่ต้องเรียนรู้เพื่อที่จะต้องปรับตัวรวมทั้งการดิ้นรนต่อสู้ในรูปแบบต่าง ๆ ภายใต้สภาพการณ์ดังกล่าวจึงเป็นสาระสำคัญในวิถีชีวิตของคนกลุ่มนี้ โดยกระบวนการทำให้เป็นชายขอบนั้นเกิดจากการถูกกีดกันและถูกเบียดขับ ทำให้แปลกแยกจากสังคม หากแต่คนกลุ่มนี้ได้พยายามสร้างตัวตนหรือวัฒนธรรมประจำกลุ่มของพวกเขาเอง เพื่อให้สังคมยอมรับ (พัชรี กล่อมเมือง, 2562) แม้สังคมส่วนหนึ่งจะมองร่างกายของผู้พิการที่ถูกเลือกปฏิบัติจัดอยู่ในกลุ่มของคนชายขอบ หากแต่ผู้พิการก็มีการเสริมสร้างพลังอำนาจ (empowerment) ของตนเองให้เกิดขึ้นได้ ทำให้มีพื้นที่ในการแสดงออกทางสังคม ส่งผลต่อความภาคภูมิใจในตนเอง ดังปรากฏให้เห็นกรณีผู้พิการที่มีชื่อเสียงและประสบความสำเร็จในหลากหลายอาชีพ อาทิ ผู้พิการที่มีอาชีพเป็นหมอดูตาบอดทิพย์เนตร ศิลปินพิการผู้ซึ่งใช้ปากและเท้าในการวาดรูป นักพูดไร้แขนขาสร้างแรงบันดาลใจให้คนทั่วโลก เป็นต้น

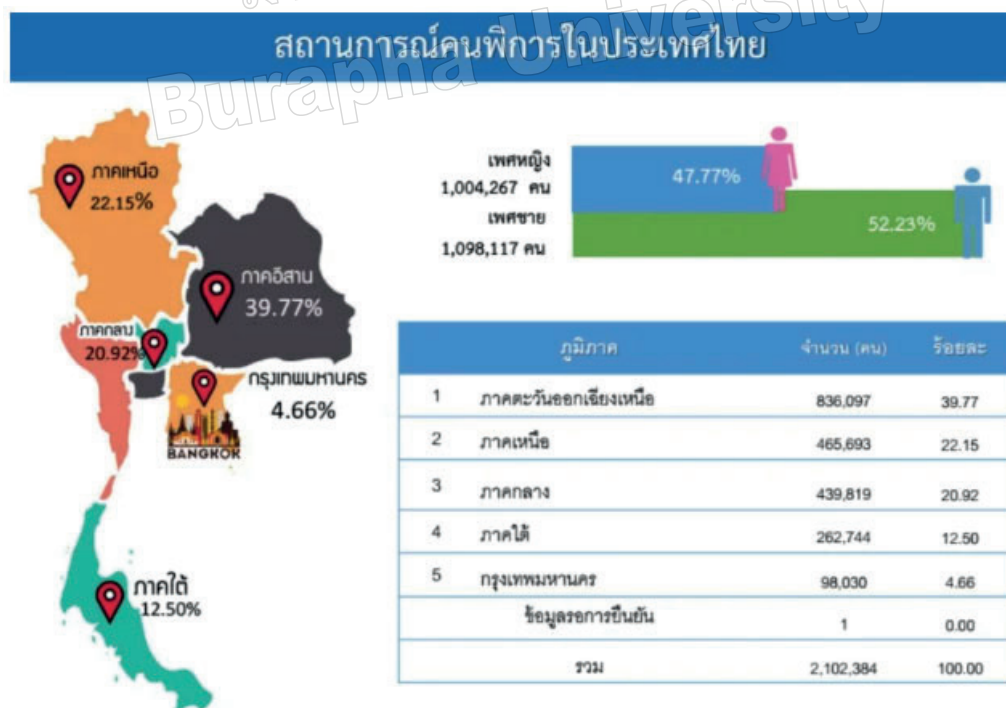
อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนผ่านมุมมองแบบเก่าแบบเวทนานิยม ที่มุ่งเน้นการช่วยเหลือผู้พิการด้านสิทธิมนุษยชนและมุ่งเน้นการพัฒนาผู้พิการอย่างเท่าเทียมกัน ช่วยเสริมให้ผู้พิการก้าวข้ามการถูกตีตราและเลือกปฏิบัติได้เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) โดยเฉพาะเป้าหมายในการลดความไม่เสมอภาคภายในประเทศและระหว่างประเทศ ให้มองผู้พิการว่ามีศักยภาพเทียบเท่ากับคนทั่วไป ได้รับโอกาสทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้ โดยไม่ถูกเลือกปฏิบัติทั้งยังได้รับค่าตอบแทนอย่างเป็นธรรมเฉกเช่นกับคนทั่วไป โดยพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 ได้ให้ความสำคัญในการจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการดำรงชีวิตของคนพิการ ในมาตรา 20 ว่า คนพิการมีสิทธิเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้จากสิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะตลอดจนสวัสดิการและความช่วยเหลือจากรัฐสิทธิสวัสดิการต่าง ๆ จากพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 เป็นส่วนสำคัญ

ในการเสริมสร้างพลังอำนาจผู้พิการ ซึ่งจะทำให้ผู้พิการมีพลังอำนาจในการควบคุมหรือทำสิ่งต่าง ๆ ได้ เพื่อให้เกิดเจตคติที่ดี ช่วยให้ผู้พิการรู้สึกว่าคุณค่าตนเองมีพื้นที่ทางสังคม (เนตรชนก สุนา, 2556)

จากสถิติข้อมูลผู้พิการในประเทศไทยเริ่มมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น สำหรับการประมวลผลฐานข้อมูลทะเบียนกลางผู้พิการของกรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พบว่า มีผู้พิการทั้งสิ้นรวม 2,102,384 คน นับจากจำนวนผู้พิการที่ได้รับการออกบัตรประจำตัวคนพิการ ตามข้อมูลสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง วันที่ 31 ธันวาคม 2564 จำแนกเป็นเพศหญิง จำนวน 1,004,267 คน (ร้อยละ 47.77) เพศชาย จำนวน 1,098,117 คน (ร้อยละ 52.23) สามารถแบ่งประเภทของความพิการ ได้แก่ 1) ทางการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกาย จำนวน 1,054,786 คน (ร้อยละ 50.17) 2) ทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย จำนวน 393,027 คน (ร้อยละ 18.69) 3) ทางการเห็น จำนวน 187,546 คน (ร้อยละ 8.92) 4) ทางจิตใจหรือพฤติกรรม จำนวน 164,710 คน (ร้อยละ 7.83) 5) ทางสติปัญญา จำนวน 143,819 คน (ร้อยละ 6.84) 6) พิการมากกว่า 1 ประเภท จำนวน 123,835 คน (ร้อยละ 5.89) 7) ออทิสติก จำนวน 17,101 คน (ร้อยละ 0.82) 8) ทางการเรียนรู้ จำนวน 13,711 คน (ร้อยละ 0.66) และ 9) ข้อมูลรอการยืนยัน จำนวน 3,849 คน (ร้อยละ 0.18) (HealthServ, 2565)

ภาพ 1

สถานการณ์ผู้พิการในประเทศไทยจำแนกตามภูมิภาค

หมายเหตุ. จาก “รายงานข้อมูลสถานการณ์ด้านผู้พิการในประเทศไทย กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปี พ.ศ. 2564” โดย HealthServ, 2565 (<https://healthserv.net/healthupdate/13140#>)

วิธีคิดของคนในสังคมปัจจุบันเปิดกว้างทำให้ผู้พิการมีการเปิดเผยตัว แสดงบทบาททางสังคมมากขึ้น ซึ่งมีลักษณะรูปลักษณ์ทางกายภาพ และสถานภาพทางสังคมที่แตกต่างกันออกไป อีกทั้งมุมมองในบริบทสังคมไทยเอง ผู้พิการก็ได้มีการออกมาต่อสู้ต่อรอง เคลื่อนไหวเพื่อสิทธิความเท่าเทียมอย่างต่อเนื่องในเชิงโครงสร้างของกฎหมายไม่ว่าจะเป็นในเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานในเบี้ยผู้พิการ สำหรับผู้พิการทุกรูปแบบให้ได้มาซึ่งสิทธิ

ที่ภาครัฐพึงให้หรือในประเด็นเรื่องของสิทธิสวัสดิการด้านการส่งเสริมอาชีพของผู้พิการ และการเรียกร้องสิทธิในองค์กรต่าง ๆ ของผู้พิการจะต้องได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนจากภาครัฐอย่างแท้จริง ในขณะที่สังคมเองก็เริ่มเปิดใจยอมรับคนพิการในสังคมไทย ทางด้านการมีความรู้ความสามารถและศักยภาพที่เพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ผู้วิจัยเกิดประเด็นคำถามว่าในความเป็นจริงนั้น สังคมไทยยอมรับคนเหล่านี้จริงหรือไม่ หรือยังมีกำแพงทางสังคมบางประการที่ขวางกั้นอยู่ ดังเช่นในงานวิจัยของวิชัย จันทร์บุญ และมณีนัย ทองอยู่ (2559) ศึกษากระบวนการต่อสู้ต่อความเชื่อทางสังคมของคนพิการ พบว่า จากสภาพปัญหาความต้องการด้านต่าง ๆ ของคนพิการทั้งทางด้านการแพทย์ การศึกษาสังคม และอาชีพที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองเท่าที่ควร จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้คนพิการต้องลุกขึ้นมาต่อสู้เรียกร้องสิทธิ ก็เพื่อต้องการนิยามตนเองว่าเป็นคนที่สามารถทำงานได้และมีคุณค่าเหมือนกับคนทั่วไปในสังคม จนกระทั่งได้เกิดแนวนโยบายทางสังคมไม่ว่าจะเป็นโอกาสทางการศึกษาที่เปิดกว้างให้คนพิการสามารถเรียนร่วมได้กับคนทั่วไป โอกาสในการรักษาพยาบาลที่ก้าวหน้ามากกว่าในอดีต รวมถึงอุปกรณ์ทางการแพทย์ที่ทันสมัยที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตให้กับคนพิการ รวมถึงโอกาสในการจ้างงานโดยที่คนพิการมีสิทธิในการใช้ความรู้ความสามารถในด้านที่ตนเองถนัดเข้าทำงานตามความเหมาะสมในบางหน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมถึงองค์กรต่าง ๆ ทางสังคม

สำหรับมิติของการสื่อสารมวลชนนั้น ร่างกายของผู้พิการมักถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในสื่อโดยไม่รู้ตัว ปรากฏสื่อโฆษณาที่ผู้พิการมักถูกเลือกปฏิบัติทั้งที่โดยเจตนาและไม่เจตนา ในกรณีการนำร่างกายของผู้พิการมานำเสนอเพื่อวัตถุประสงค์ทางการตลาด โดยมุ่งเน้นการสร้างตราสินค้าเพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ให้กับองค์กรและการนำเสนอข่าวที่ยังเป็นไปในภาพลักษณ์เชิงลบ ทำให้ผู้พิการมีภาพที่ติดกรอบของการเป็นผู้นำสงสาร เพราะสื่อมุ่งนำเสนอความพิการมากกว่าการนำเสนอในประเด็นด้านความสามารถ ซึ่งเนื้อหาในสื่อต่าง ๆ ล้วนมีอิทธิพลต่อการรับรู้และการตัดสินใจ พฤติกรรมของบุคคล ที่ผ่านมการนำเสนอข่าวของคนพิการในสังคมไทยยังมีน้อย จึงทำให้คนทั่วไปรับสารจากสื่อเพียงด้านเดียว (ศวิตา ศิลตระกูล, 2563)

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบการศึกษาประเด็นร่างกายของผู้พิการที่ปรากฏในสื่อในงานวิจัยของศวิตา ศิลตระกูล (2563) ศึกษาการสร้างสรรคภาพยนตร์สารคดีสั้นที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้ที่มีภาวะดาวน์ซินโดรม พบว่า ภาพลักษณ์ของดาวน์ซินโดรมที่ปรากฏในภาพยนตร์ไทยจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ โวก้าวก (2547) เอ้อเธอ (2548) และเดอะดาวน์ (2558) ถูกนำเสนอออกมาในลักษณะที่เป็นข้อด้อยเป็นส่วนใหญ่ ว่าเด็กเหล่านี้ไม่สามารถเรียนรู้และช่วยเหลือตนเองได้ ซึ่งเป็นอิทธิพลของสื่อที่ทำให้คนในสังคมมีความเข้าใจไม่ถูกต้องเกี่ยวกับผู้ที่มีภาวะดาวน์ซินโดรม โดยแท้จริงแล้วยังมีอีกหลายมุมมองเกี่ยวกับดาวน์ซินโดรมที่คนในสังคมยังไม่รับรู้ นอกจากนี้ยังมีการศึกษาร่างกายของคนพิการที่ปรากฏในวรรณกรรมไทย ในงานวิจัยของกุลภา วจนะสาระ (2548) ศึกษาภาพตัวแทนทางสังคมของคนพิการในสังคมไทย: กรณีศึกษาผ่านวรรณกรรมไทย พบว่า อัตลักษณ์ของตัวละครพิการถูกตอกย้ำถึงความบกพร่องต่าง ๆ ซึ่งกลายมาเป็นการสร้างภาพที่เป็นแบบฉบับตายตัว (stereotype) ว่ามีชะตากรรมที่น่าสงสารและน่าเวทนา การมีสภาพร่างกายที่ช่วยเหลือและพึ่งพาตนเองไม่ได้ตลอดจนการปฏิเสธไม่ยอมรับความพิการที่สื่อถึงความไม่สมบูรณ์แบบของชีวิต และงานวิจัยของปราง ธาระวานิช (2563) ศึกษาการสื่อสารอัตลักษณ์คนพิการทางการเคลื่อนไหวผ่านเว็บไซต์ข่าวในประเทศไทย พบว่า การนำเสนออัตลักษณ์คนพิการทางการเคลื่อนไหวผ่านหัวข้อข่าวและภาพข่าวในเว็บไซต์ข่าวขององค์กรที่เป็นสมาชิกของสภาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย คนพิการทางการเคลื่อนไหวคือ ผู้มีร่างกายแตกต่างจากคนทั่วไป ผู้ไม่ใช่กลุ่มเดียวกับคนทั่วไป ผู้นำเสนอนำสงสารแต่ก็เป็นผู้มีศักยภาพได้ ส่วนการนำเสนออัตลักษณ์คนพิการ

ทางการเคลื่อนไหวผ่านหัวข้อข่าวและภาพข่าวในเว็บไซต์ข่าวขององค์กรที่ก่อตั้งโดยคนพิการทางการเคลื่อนไหว คนพิการทางการเคลื่อนไหว คือ ผู้มีร่างกายแตกต่างจากคนทั่วไป ผู้ไม่ใช่กลุ่มเดียวกับคนทั่วไป แต่ไม่ใช่ผู้นำเสนอน่าสนใจและเป็นผู้มีศักยภาพ ความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์คนพิการในเว็บไซต์ พบอัตลักษณ์ที่มีความสอดคล้องคือ ผู้มีร่างกายแตกต่างจากคนทั่วไป ไม่ใช่กลุ่มเดียวกับคนทั่วไป และเป็นผู้มีศักยภาพ ส่วนอัตลักษณ์ที่มีความขัดแย้งกันคือ ผู้นำเสนอน่าสนใจ ซึ่งสะท้อนความจริงว่าสังคมไทยยังคงอยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านมุมมองในการมองความพิการยังไม่อาจสลัดทัศนคติเชิงลบต่อคนพิการได้ แต่ก็ได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป เนื่องจากพื้นที่สื่อออนไลน์เปิดโอกาสให้คนพิการได้ต่อรองอัตลักษณ์ที่ถูกมอบให้ได้กลับด้วยอัตลักษณ์ที่ตนเองกำหนด ในขณะที่ผู้วิจัยมองว่าการศึกษาวิจัยในบริบทของงานโฆษณาไทยยังไม่มีผู้ศึกษาประเด็นการประกอบสร้างความหมายทางร่างกายของผู้พิการ จึงทำให้ผู้วิจัยมองเห็นถึงช่องว่างและโอกาสในการศึกษา

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะศึกษาการวิเคราะห์สัญลักษณ์ทางร่างกายของผู้พิการในภาพยนตร์โฆษณา ซึ่งหากพิจารณาร่างกายของผู้พิการในมุมมองเชิงสัญลักษณ์ ประกอบด้วย ร่างกายที่มีความพิการทางการมองเห็น ร่างกายที่มีความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย ร่างกายที่มีความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกาย และร่างกายที่มีความพิการทางการเรียนรู้ นั้น ได้มีการประกอบสร้างความหมายนอกเหนือจากตัวของมันเอง พื้นที่ร่างกายได้ถูกนำมาใช้ในการผลิตซ้ำความหมายเดิมช่วงชิงความหมายและสร้างความหมายใหม่ให้กับร่างกายของผู้พิการจนกลายเป็นการรับรู้ความหมายของคนในสังคม ซึ่งผลจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะเผยให้เห็นมุมมองที่หลากหลายสำหรับร่างกายของคนพิการ ซึ่งโฆษณาได้ทำหน้าที่แพร่ขยายไปถึงร่างกายของผู้พิการที่ต้องบริโภคสินค้าในการดำรงชีวิตประจำวันทั่วไป และในเวลาเดียวกันภายใต้บริบทที่แปรเปลี่ยนไป โฆษณาอาจมีการสร้างความหมายใหม่ให้กับสัญลักษณ์ทางร่างกายของผู้พิการในภาพยนตร์โฆษณาด้วย

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบความคิดในการศึกษา เพื่อช่วยในการอธิบายสัญลักษณ์ทางร่างกายของผู้พิการในภาพยนตร์โฆษณา ได้แก่

1. ร่างกายของผู้พิการ

ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ “ร่างกาย” (body) เป็นสิ่งที่มนุษย์ให้ความสำคัญมาแต่โบราณ โดยเป็นสาระทางชีววิทยาที่มีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับ ร่างกายในอดีตเป็นสิ่งที่ได้มาจากธรรมชาติ การศึกษาประเด็นเรื่องร่างกายภายใต้กรอบความคิดแบบโลกตะวันตก สามารถกระทำผ่านแนวคิดทางสังคมศาสตร์ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน หากกล่าวถึงร่างกายของผู้พิการเป็นร่างกายที่มีข้อจำกัดของความสามารถในการดำรงชีวิต เช่น การทำกิจวัตรประจำวันพื้นฐาน การเดินหรือการเคลื่อนที่ไปไหนด้วยตนเอง การสื่อสารกับผู้อื่น ตลอดจนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมตามวัยและสถานะของตน สำหรับมิติของร่างกายผู้พิการนั้นมีความหลากหลาย หากศึกษาผ่านมุมมองความเชื่อทางพุทธศาสนา มองเป็นความพิการทางร่างกายเป็นเรื่องของเวรกรรม เป็นผลกรรมที่ส่งผลมาจากชาติปางก่อน คนที่เกิดมาพิการในชาตินี้ต้องทำบาปกรรมไว้มากจนไม่มีความดีเหลือเลย หากไม่ยอมมีร่างกายพิการต้องทำบุญให้มากจะได้มีร่างกายที่สมบูรณ์ หรือมุมมองเชิงการแพทย์มองสภาพร่างกายเป็นความบกพร่องทางร่างกายที่ต้องคอยรับความช่วยเหลือและถูกจำกัดพื้นที่จากบุคคลใกล้ชิด ผู้พิการไม่สามารถใช้ชีวิตข้างนอกเองได้โดยลำพัง และมุมมองเชิงสังคมที่ความพิการไม่ได้เกิดจากการด้อยความสามารถ หากเกิดจากข้อจำกัดบางอย่างทางสังคม ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงโอกาสต่าง ๆ เช่น การจ้างงาน ทำให้ขาดรายได้กลายเป็นภาระต่อครอบครัวและสังคม (สุชาติ พันธุ์ลาภ และนพพร จันทรนาชู,

2564) ซึ่งประเทศไทยได้กำหนดประเภทความพิการ (notifications of national office for empowerment of persons with disabilities, 2012 cited in Suwaphan, 2010) เป็น 6 ประเภท 1) ความพิการทางการเห็น (vision) เช่น ตาบอด สายตาเลือนราง 2) ความพิการทางการได้ยิน (hearing) หรือสื่อความหมาย เช่น หูหนวก หูตึง พูดไม่ได้ 3) ความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย เช่น การเป็นอัมพาต แขนขาขาด 4) ความพิการทางจิตหรือพฤติกรรม เช่น ภาวะจิตเวชเรื้อรัง ออทิสติก (autism) 5) ความพิการทางสติปัญญา (intellectual disability: id) การที่บุคคลมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม เนื่องมาจากการมีพัฒนาการช้ากว่าปกติ หรือมีระดับเชาวน์ปัญญาต่ำกว่าบุคคลทั่วไป และ 6) ความพิการทางการเรียนรู้ การที่บุคคลมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เป็นผลมาจากความบกพร่องทางสมอง หรือมีกระบวนการเรียนรู้พื้นฐานอื่น

2. แนวคิดเรื่องสัญวิทยาและการเล่าเรื่อง

สัญวิทยาเป็นการศึกษาทางด้านการสื่อความหมาย Barthes (1993) มองการวิเคราะห์ความหมายที่มีความสัมพันธ์ในเรื่องของอำนาจ (power) ที่ปรากฏในสถาบันต่าง ๆ ในสังคม โดยมองว่าสถาบันที่มีอำนาจจะสามารถสร้างความหมายและอุดมการณ์ จากสิ่งที่เป็นความหมายโดยตรง (denotation) ให้กลายเป็นความหมายโดยนัย (connotation) และทำความเข้าใจโดยนัย (connotation) ให้กลายเป็นความหมายโดยตรง (denotation) อีกครั้งผ่านวาทะ ซึ่งจะถูกเพิ่มความหมายจากสถาบันที่มีอำนาจขึ้นไปเป็นชั้น ๆ (upgrade) อย่างไม่ทันสังเกต ซึ่งเป็นหัวใจหลักที่ Barthes ให้ความสนใจศึกษาสิ่งที่เรียกว่า มายาคติ (myth) อันเป็นความหมายที่คุ้นชินเพราะสถาบันที่มีอำนาจ (power) จะสามารถสร้างความหมายที่สามารถเปลี่ยนแปลง ปกปิด ลดทอน หรือบิดเบือนในฐานะการเป็นสัญลักษณ์ของสรรพสิ่งในสังคมให้กลายเป็นเรื่องปกติธรรมดา ดูราวกับเป็นธรรมชาติ โดยเรียกว่าเป็นความหมายอันเกิดจากข้อตกลงของกลุ่ม หรือเกิดจากประสบการณ์เฉพาะของบุคคล การกล่าวในการศึกษาสัญวิทยานั้น มีความสัมพันธ์กับการเล่าเรื่อง โดยวิธีการวิเคราะห์การเล่าเรื่องถือเป็นกลวิธีสำคัญที่ทำให้เข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งตามแนวความคิดของสำนักวัฒนธรรมศึกษาที่ได้รับอิทธิพลมาจากทฤษฎีปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) ที่สนใจในเรื่องการประกอบสร้างความหมายของสื่อ โดยการเล่าเรื่องก็ถูกอำนาจจากผู้ผลิตกำหนดเช่นกัน โดยในตัวของงานโฆษณาล้วนแต่อาศัยสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ถูกประกอบสร้างขึ้น ซึ่งผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีโฆษณา ประกอบด้วย การวิเคราะห์แก่นเรื่อง โครงเรื่อง ลักษณะที่ปรากฏ ร่างกาย ตัวละคร ความสัมพันธ์ของตัวละคร ฉาก มุมมองการเล่าเรื่อง ภาษาโฆษณา และบริบท

3. แนวคิดเรื่องการโฆษณา

โฆษณาเป็นการสื่อสารทางสังคมอย่างหนึ่ง ที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากในชีวิตประจำวันของผู้คนในยุคสมัยแห่งสังคมของการบริโภค อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความก้าวหน้าของระบบทุนนิยมสมัยใหม่ที่ส่งผลให้พฤติกรรมหรือแบบแผนในการใช้ชีวิตของผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงไป โฆษณาพยายามนำเสนอและผนวกความหมายต่าง ๆ เข้ากับสินค้า ทุกวันนี้โฆษณาไม่ได้ทำหน้าที่ขายเพียงสรรพประโยชน์ของสินค้าแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ขายในเรื่องของความคิด จินตนาการ หรือความหมายเชิงสัญลักษณ์ไปพร้อมกัน ดังนั้นคนเราจึงบริโภคสินค้าเพื่อบอกถึงตำแหน่งที่ รสนิยม รูปแบบการใช้ชีวิต รวมไปถึงการสร้างอัตลักษณ์ที่น่าปรารถนาบางอย่างให้กับผู้บริโภค นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538) ได้กล่าวถึงสารในงานโฆษณาที่สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท กล่าวคือ 1) สารแรกไม่ต่างอะไรกับการบอกกล่าว เพียงแต่ทำให้วิถีจิตพิสดารด้วยลูกไม้ต่าง ๆ เพื่อจูงใจคนให้รับสารนี้เท่านั้น แต่สารอันแรกผู้รับไม่ตกเป็นเหยื่อง่าย ๆ เพราะเคยชินเสียแล้วกับการรับสาร

ที่ถูกจัดว่าเป็นการโฆษณา และสรุปไว้ก่อนว่าเชื่อถือไม่ได้ ไม่ควรเอาใจใส่ และ 2) สารที่สองซึ่งซ่อนอยู่ข้างสารอันแรกที่ทำให้คนเราเข้าไปไม่รู้ตัวเป็นอำนาจเหลือล้นของการโฆษณา บังคับให้เหยื่อสร้างภาพในความคิดขึ้น เช่น คิดว่าตนเป็นนักธุรกิจชั้นนำ จึงไม่สามารถมีชีวิตอยู่โดยปราศจากบัตรเครดิตได้ กล่าวในการเล่นสารแฝงคือรู้จักวัฒนธรรมนั่นเอง คือ รู้วิถีชีวิต วิถีความคิด วิถีของระบบค่านิยม วิถีความใฝ่ฝัน และความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจสังคมของคนที่จะเป็นกลุ่มเป้าหมาย เช่น รู้ว่าเขาอยู่กันอย่างไร เขาอยากเป็นอะไร เขาคิดว่าอะไรดีอะไรงาม ฯลฯ ยิ่งรู้เรื่องเหล่านี้ซึ่งเรียกรวม ๆ ว่า วัฒนธรรมของกลุ่มเป้าหมายได้มากเท่าไร ก็ยิ่งสร้างสารแฝงไปบังคับขับไล่เหยื่อได้แนบเนียนเท่านั้น แต่วัฒนธรรมไม่ใช่ของที่อยู่นิ่งกับที่ มันภาพว่าเราควรเป็นคนชนิดไหนนั้น นอกจากเปลี่ยนไปตามวัยของตัวเองแล้ว ยังเปลี่ยนไปด้วยอิทธิพลจากภายนอกอยู่ตลอดเวลาด้วย สารแฝงของนักโฆษณาที่มีฝีมือจึงต้องสร้างขึ้นโดยโลโก้ให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม

วิธีวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ตามแนวทางวัฒนธรรมศึกษา (cultural studies) ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์ตัวบท (textual analysis) มาใช้วิเคราะห์หัตถ์ลายทางร่างกายของผู้พิการในภาพยนตร์โฆษณาไทย สำหรับเกณฑ์ในการคัดเลือกโฆษณาที่นำมาศึกษานั้น เป็นการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย ซึ่งเป็นภาพยนตร์โฆษณาไทยที่นำเสนอร่างกายผู้พิการเป็นตัวละครหลักในเรื่อง ตลอดจนมีความหลากหลายทางร่างกาย อันประกอบด้วย 1) ร่างกายที่มีความพิการทางการมองเห็น 2) ร่างกายที่มีความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย 3) ร่างกายที่มีความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกาย และ 4) ร่างกายที่มีความพิการทางการเรียนรู้ที่ได้รับการเผยแพร่ทางสื่อออนไลน์ ได้แก่ เว็บไซต์ www.youtube.com ในช่วงระยะเวลา 6 ปี (พ.ศ. 2560-2566)

สำหรับกรอบระยะเวลาในการศึกษาในช่วงระยะเวลา 6 ปี ผู้วิจัยใช้เกณฑ์โดยอ้างอิง 2 บริบทที่สำคัญคือ 1) บริบทเวลา กล่าวคือ ระยะเวลา 6 ปี เป็นช่วงที่เวลาที่ไม่มากและไม่น้อยจนเกินไป ทำให้ผู้วิจัยสามารถมองเห็นถึงแนวโน้ม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงสำหรับรูปแบบการนำเสนอร่างกายของคนพิการผ่านภาพยนตร์โฆษณา และ 2) บริบททางสังคม กล่าวคือ ในช่วงเวลาที่ทำการศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลในการดำเนินการทำวิจัย ผู้วิจัยพบว่ามีความที่ปรากฏทางสื่อออนไลน์เกี่ยวกับองค์กรเพื่อผู้พิการที่ออกมาเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ในประเด็นสิทธิที่ผู้พิการพึงได้รับจากทางรัฐบาลในด้านต่าง ๆ อาทิ การศึกษาของผู้พิการต้องได้เรียนฟรีจนถึงระดับปริญญาตรี ความต้องการในเรื่องรถเข็นและอุปกรณ์ช่วยเหลือ การเตรียมสถานประกอบอาชีพสำหรับการจ้างงาน และการสร้างถนนสาธารณะให้ผู้พิการใช้เดินทางได้สะดวก เป็นต้น

เกณฑ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์หัตถ์ลายทางร่างกายของผู้พิการที่ปรากฏในภาพยนตร์โฆษณาไทยนั้น ผู้วิจัยได้ทำเป็นตารางบันทึกข้อมูล (coding sheet) แยกตามองค์ประกอบของการเล่าเรื่องที่สำคัญ ประกอบด้วย การวิเคราะห์แก่นเรื่อง โครงเรื่อง ลักษณะที่ปรากฏ ร่างกาย ตัวละคร ฉาก มุมมองการเล่าเรื่อง ภาษาโฆษณา และบริบท จำนวน 6 เรื่อง ประกอบด้วย

- 1) งานโฆษณาที่นอนโลดส ชุตคนที่มองเห็นวันพรุ่งนี้ ด้วยดวงตาที่มองไม่เห็น (ปี พ.ศ. 2560)
- 2) งานโฆษณา 7-Eleven ชุตครูผู้สอนด้วยหัวใจ (from the heart) (ปี พ.ศ. 2560)
- 3) งานโฆษณา ยาสิฟนคอลเกต ชุตยิ้มสู้ (ธันย์) (ปี พ.ศ. 2564)
- 4) งานโฆษณา มุลนิธิเอสซีจี ชุตกำลังใจ แรงบันดาลใจ คนพิการยังสู้ชีวิต (ปี พ.ศ. 2564)
- 5) งานโฆษณา ดีแทค ชุตพบกับ...ผู้พลิกการขาดหาย ให้เป็นพลังใหม่! (ปี พ.ศ. 2565)
- 6) งานโฆษณา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ชุตพ่อที่รัก (ปี พ.ศ. 2566)

เมื่อผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation) คือ การเปรียบเทียบข้อมูลต่าง ๆ ที่หาได้ว่ามีความเหมือนกันหรือไม่มีความแตกต่างกันอย่างไร เพื่อความน่าเชื่อถือของข้อมูล ในส่วนของการนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยใช้การนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis)

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สัญญาณทางร่างกายของผู้พิการในภาพยนตร์โฆษณา โดยใช้แนวคิดเรื่องร่างกายของผู้พิการ สัญญาและการเล่าเรื่อง และการโฆษณา มาเป็นกรอบในการศึกษา จากการวิเคราะห์ตัวบทของงานโฆษณาทั้ง 6 เรื่อง ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. การวิเคราะห์การเล่าเรื่องของภาพยนตร์โฆษณาที่นำเสนอร่างกายของผู้พิการ

จากผลการศึกษาภาพยนตร์โฆษณาโฆษณาทั้ง 6 เรื่อง หากพิจารณาในมุมมองของการเล่าเรื่องพบว่า ภาพยนตร์โฆษณาจะนำเสนอให้เห็นถึงมิติการสื่อสาร ในการกำหนดความหมายทางร่างกายของผู้พิการ ซึ่งจะเห็นได้จากการนำเสนอเรื่องราวของตัวละครที่เกี่ยวข้องกับความบกพร่องทางร่างกายไม่ว่าจะเป็น 1) ร่างกายที่มีความพิการทางการมองเห็น 2) ร่างกายที่มีความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย 3) ร่างกายที่มีความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกาย และ 4) ร่างกายที่มีความพิการทางการเรียนรู้ เป็นร่างกายที่บกพร่อง ผิดแผก แปลกแยก ทั้งยังถูกเลือกปฏิบัติจากคนในสังคม โดยมีจุดร่วมที่สำคัญ คือ การพยายามต่อสู้ดิ้นรน กับสถานการณ์ในจุดตกต่ำที่สุดของชีวิตที่ต้องเผชิญ โดยมีการนำเสนอพื้นที่การแสดงออกทางร่างกายพิการมาเกี่ยวข้องกับการดำเนินเรื่อง ผู้วิจัยยังพบว่าร่างกายตัวละครส่วนใหญ่ถูกกีดกันจากคตินิยม ความเชื่อต่าง ๆ เช่น การถูกเลือกปฏิบัติในการเข้าถึงการศึกษา การไม่มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือการถูกดูแคลน เป็นต้น ทั้งหมดส่งผลให้ตัวละครส่วนใหญ่เกิดภาวะความกลัว รู้สึกสับสน ด้อยคุณค่า ส่งผลให้แรงจูงใจในการใช้ชีวิตขาดพลังงานขับเคลื่อนในการทำงาน ความมั่นใจในตัวเองน้อยลง ทำให้รู้สึกว่าร่างกายมีความแปลกแยก บกพร่อง ไม่เหมือนคนอื่น หากแต่สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ พื้นที่ทางร่างกายของคนพิการที่ปรากฏในบริบทของภาพยนตร์โฆษณานั้น มีการประกอบสร้างความหมายนอกเหนือจากตัวของมันเอง โดยถูกนำมาใช้เป็นสัญญาณในการช่วงชิงความหมาย สร้างความหมายใหม่ เสมือนเป็นเวทีในการต่อสู้ ต่อรองคนในสังคมที่เหลื่อมล้ำหรือมีอำนาจเหนือกว่า ด้วยการต่อรองความหมายใหม่ กล่าวคือ แม้คนในสังคมจะปฏิเสธร่างกายที่พิการ แต่คนพิการได้มีการพิสูจน์ร่างกายของตนเองเพื่อให้สังคมยอมรับในความรู้ความสามารถและใช้ชีวิตปกติเหมือนกับคนทั่วไปในสังคมในงานโฆษณา 7- Eleven ปรากฏตัวละครหลัก คือ ด.ช.ขาว เด็กพิเศษ ไม่ค่อยพูด มีโลกส่วนตัวสูง เวลาอยู่ในห้องเรียนมักจะนั่งเหม่อมองสิ่งต่าง ๆ ความเป็นเด็กพิเศษ มักทำให้ถูกเพื่อน ๆ กลั่นแกล้ง แต่ได้ครูในชั้นเรียนออกมาแสดงให้เห็นถึงศักยภาพอัจฉริยะที่ถูกซ่อนไว้ภายใต้ภาพลักษณ์เด็กพิเศษ นอกจากนี้ภาพยนตร์โฆษณายังมีการนำเสนอมุมมองของร่างกายที่มีศักยภาพเทียบเท่าคนทั่วไป กล่าวคือ เป็นการก้าวข้ามขีดจำกัดของร่างกายกลายเป็นร่างกายที่เปี่ยมด้วยความสามารถ มีคุณค่า น่าชื่นชม สามารถประกอบอาชีพที่หลากหลายได้ไม่แพ้ อาทิ บิวตี้บล็อกเกอร์ นักดนตรี บาริสต้า เจ้าของร้านผัดไทย ที่ประสบความสำเร็จ มีชื่อเสียง มีอาชีพและรายได้จนนำไปสู่ความเสมอภาค อันเป็นร่างกายที่คนพิการ จะสลัดขึ้นมาเป็นบทบาทสำหรับการแสดงตัวตนในอัตลักษณ์ทางร่างกายของตนเอง เพื่อให้เกิดการยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางร่างกายของคนกลุ่มดังกล่าว

หากพิจารณาในส่วนของมุมมองการเล่าเรื่องนั้น ภาษาในงานโฆษณาส่วนใหญ่จะอิงเค้าโครงจากพื้นฐานเรื่องจริงของตัวละคร เช่น งานโฆษณา 7- Eleven ชุดครูผู้สอนด้วยหัวใจ (from the heart) งานโฆษณา ยาสีฟันคอลเกต ชุดยิ้มสู้ (ยิ้ม) เป็นต้น ว่าการใช้ชีวิตทางสังคมของผู้พิการที่ไม่ง่ายอย่างที่คิด ต้องเผชิญกับ

อุปสรรคนานัปการ ในการต่อสู้ ดิ้นรนในการที่จะให้ไม่เป็นภาระของคนในครอบครัวหรือการพยายามให้สังคมเปิดใจยอมรับ โดยเป็นการเล่นกับอารมณ์ความรู้สึกให้ผู้ชมเอาใจช่วย ใช้เสียงบรรยายจริงของตัวละคร ได้ความรู้สึกใกล้ชิดกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยการนำเสนอเช่นนี้จึงเหมือนกับว่าร่างกายของบุคคลดังกล่าว เป็นกระบอกเสียงให้กับกลุ่มร่างกายของผู้พิการด้วยตนเอง ฉากปรากฏในพื้นที่สาธารณะ นอกจากนี้โฆษณา ยังชี้ให้เห็นว่าการจัดการร่างกายของตัวละครให้เป็นที่ยอมรับได้นั้น ส่วนหนึ่งจำเป็นต้องพึ่งพิงอำนาจระบบทุนนิยมเชิงพาณิชย์ที่มุ่งส่งเสริมการสร้างภาพลักษณ์ให้กับตราสินค้า เป็นสูตรสำเร็จที่ช่วยลดบันดาลให้ชีวิตประสบความสำเร็จ มั่นใจในร่างกาย สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุขเหมือนร่างกายของคนทั่วไปในสังคม เช่น ยิ้มสู้ไม่ยอมแพ้ต่อโชคชะตาด้วยยาสีฟันคอลเกต ค่ายสัญญาณโทรศัพท์มือถือดีแทคพร้อมสนับสนุนและต่อยอดศักยภาพในการใช้ชีวิตของผู้พิการอย่างรอบด้าน ผ่านแพ็คเกจดีทัวตีสถึงเพื่อผู้พิการ หรือการให้กำลังใจคนในสังคม เพียงหลับตาข้ามคืนอย่างมีความสุขสำหรับผู้ไม่ยอมแพ้ด้วยทีนออนโลดส์ เป็นต้น

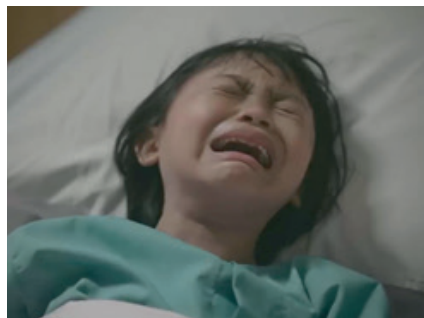
2. การสื่อความหมายของสัญลักษณ์ทางร่างกายของผู้พิการในภาพยนตร์โฆษณา

หากพิจารณาประเด็นทางด้านการสื่อความหมายของสัญลักษณ์ทางร่างกายของผู้พิการในภาพยนตร์โฆษณาไทย สามารถแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ กล่าวคือ

2.1 ร่างกายที่อ่อนแอน่าสงสาร เป็นมุมมองการผลิตซ้ำร่างกายแบบเก่า ผ่านการเล่าเรื่องที่สะท้อนความคิดเรื่องเวทนาคนพิการ การมีร่างกายเป็นผู้พิการเป็นความทุกข์ของปัจเจกบุคคล อันเกิดมาจากการประสบอุบัติเหตุ ซึ่งเป็นผู้ต้องการความช่วยเหลือ การดูแลเอาใจใส่ในการดำรงชีวิตอย่างใกล้ชิด ร่างกายจึงเป็นสัญลักษณ์ของความอ่อนแอ เป็นร่างกายช่วยเหลือตนเองไม่ได้ สูญเสียกำลังใจควบคุมตนเอง ซึ่งเป็นความพิการทางร่างกายที่ส่งผลต่อจิตใจ ความพิการทางร่างกายกลายมาเป็นข้อจำกัดของการใช้ชีวิตหรือการมีส่วนร่วมกับสังคม ปรากฏในงานโฆษณาของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ชุดพ่อที่รัก ซึ่งร่างกายของตัวละครหลัก คือ ลูกสาวที่ต้องมาพิการขาขาอย่างไม่คาดคิด จากผู้ที่เมาแล้วขับทำให้เกิดอุบัติเหตุบนท้องถนนทำให้เกิดเป็นความพิการทางร่างกายที่ส่งผลถึงจิตใจคือการสูญเสียบุคคลในครอบครัว ผู้เป็นพ่อในเหตุการณ์ครั้งนี้ด้วย แม้ว่าผู้ขับขี่ยะสำนึกผิด โดยพยายามมาทำหน้าที่ยาเยียวหา ช่วยเหลือชีวิตความเป็นอยู่ของเด็กหญิงผู้พิการ แต่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ไม่อาจทดแทนสิ่งที่สูญเสียไปได้ โดยเฉพาะการสูญเสียอวัยวะร่างกาย ซึ่งผู้พิการทางร่างกายต้องอยู่ในสภาวะซึมเศร้า เจ็บปวดในใจ จนเกิดภาวะของการคิดสั้นฆ่าตัวตายนับเป็นอุบัติเหตุจากการเมาแล้วขับบนท้องถนนที่ทำลายสภาพร่างกาย ครอบครัว และชีวิตของเด็กหญิงผู้พิการอย่างคาดไม่ถึง

ภาพ 2

ตัวอย่างร่างกายที่อ่อนแอน่าสงสาร ในงานโฆษณาของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ชุดพ่อที่รัก

หมายเหตุ. โดย บดินทร์ เดชาบุรณานนท์, ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2566

2.2 ร่างกายที่ต้องพิสูจน์ความสามารถ เป็นมุมมองการต่อรองความหมายผ่านการเล่าเรื่อง ที่สะท้อนความคิดเรื่องเวทนาคนพิการควบคู่กับการก้าวออกจากพื้นที่เดิม ให้ไปสู่การเลือกวิถีของการดำรงชีวิตได้ด้วยตนเอง เป็นร่างกายที่เปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นได้ แม้ในบางสถานการณ์ร่างกายของผู้พิการอาจจะต้องพึ่งพิง การช่วยเหลือจากคนรอบข้างบ้าง ซึ่งในความเป็นจริงร่างกายของคนปกติก็ต้องได้รับการช่วยเหลือในการใช้ ชีวิตประจำวันเช่นกัน ซึ่งแม้คนในสังคมจะปฏิเสธร่างกายที่พิการในตอนแรก หากแต่คนพิการได้มีการพิสูจน์ ตนเองเพื่อให้สังคมยอมรับในความรู้ ความสามารถ สามารถใช้ชีวิตปกติเหมือนกับคนทั่วไปในสังคม ปรากฏ ในงานโฆษณาของ 7-Eleven ชุดครูผู้สอนด้วยหัวใจ (from the heart) ได้นำเรื่องจริงของครูสุริพร ครูผู้เสียสละ ห่มเทก้าร่างกายและกำลังใจ เพื่อดูแลศิษย์ประสบความสำเร็จในอาชีพการงาน ซึ่งเป็นเด็กพิเศษที่มีความพิการ ทางการเรียนรู้ คือ ด.ช.เชาวลิต หนูทอง ที่มักถูกเพื่อนร่วมชั้นเรียนแกล้งและล้อเลียนว่าไม่สมประกอบ จนสามารถใช้ชีวิตในสังคมได้ และปัจจุบันประสบความสำเร็จสอบบรรจุราชการเป็นครูผู้ช่วย ตามความฝันในวัยเด็ก แสดงให้เห็นถึงศักยภาพความเป็นอัจฉริยะที่ถูกซ่อนไว้ในร่างกาย ภายใต้ภาพลักษณ์ของเด็กพิเศษ เพื่อให้สังคม ยอมรับในความรู้ ความสามารถ ใช้ชีวิตได้เหมือนกับคนทั่วไป หรือในงานโฆษณาสาส์นพินacolเกต ชุดยิ้มสู้ (ฉัน) เรื่องราวจากชีวิตจริงของฉัน (คุณณิชากรีย์ เป็นเอกชนะศักดิ์) ที่ชีวิตพลิกผันหลังประสบอุบัติเหตุพลัดตกไป บนทางรถไฟที่ต่างประเทศ จนสูญเสียขาทั้งสองข้างไปเมื่ออายุเพียง 14 ปี แม้จะประสบกับความยากลำบากจาก การดูถูกดูแคลนของคนในสังคม แต่ร่างกายก็ยังคงมีรอยยิ้ม และมีพลังใจที่เข้มแข็ง พร้อมทำความฝันให้เป็นจริง ตัวละครจึงเป็นตัวแทนมีการแสดงออกทางวิจักษณ์ด้วยการยิ้มสู้ เมื่อต้องต่อสู้กับสถานการณ์วิกฤติต่าง ๆ ที่ถาโถมเข้ามาบนทอนจิตใจ แต่ร่างกายดังกล่าวสามารถข้ามผ่านมองโลกในแง่ดี เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นได้เสมอ

ภาพ 3

ตัวอย่างร่างกายที่ต้องพิสูจน์ความสามารถ ในงานโฆษณาของ 7-Eleven ชุดครูผู้สอนด้วยหัวใจ (from the heart)

หมายเหตุ. โดย บดินทร์ เตชาบุรณานนท์, ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2566

ภาพ 4

ตัวอย่างร่างกายที่ต้องพิสูจน์ความสามารถ ในงานโฆษณาของยาสิฟีนคอลเกต ชูดย์มัส (อินย์)

หมายเหตุ. โดย บดินทร์ เตชาบุรณานนท์, ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2566

2.3 ร่างกายที่มีศักยภาพเทียบเท่าคนทั่วไป กล่าวคือ เป็นการสร้างความหมายใหม่ เพื่อยกระดับร่างกายของผู้พิการให้ก้าวข้ามขีดจำกัดของร่างกาย กลายเป็นร่างกายที่เปี่ยมด้วยความสามารถ มีคุณค่าน่าชื่นชม สามารถประสบความสำเร็จ มีชื่อเสียง มีอาชีพและรายได้ ปรากฏในงานโฆษณาของทีนออนไลน์ส์ ชูดคนที่มีมองเห็น วันพรุ่งนี้ ด้วยดวงตาที่มองไม่เห็น ได้นำเรื่องจริงของวงดนตรี P.K.Folk ผู้พิการทางสายตา เป็นตัวแทนของผู้พิการที่สามารถมอบความบันเทิงหรือคุณค่าทางจิตใจให้กับผู้อื่นได้ ใช้พรสวรรค์ทางด้านการร้องเพลงเพื่อให้กำลังใจคนในสังคมให้ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ย่อท้อ ผ่านบทเพลง “หลับตา” เพื่อให้กำลังใจคนในสังคมที่ท้อแท้ เหินดีเหนื่อย ลื่นหวงในชีวิต ให้ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ย่อท้อ เพราะเขาเชื่อว่า ยังมีพรุ่งนี้สำหรับทุกคน ที่ไม่ยอมแพ้เสมอ งานโฆษณาของมูลนิธิเอสซีจี ชูดกำลังใจ แรงบันดาลใจ คนพิการยังสู้ชีวิต (ปี พ.ศ. 2564) ร่างกายของคนพิการแขนขาด ที่มีความพิการทางการเคลื่อนไหว อาชีพบิวตี้บล็อกเกอร์ เป็นตัวแทนของผู้พิการที่มีอำนาจในการกำหนดความหมายของความสวย ความงามได้ด้วยตนเอง ทั้งยังออกมาให้กำลังใจคนในสังคม เมื่อยามต้องเผชิญกับวิกฤติในชีวิตในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 ทำให้หลายคนต้องออกจากงาน เปลี่ยนอาชีพ หากแต่คนกลุ่มดังกล่าวได้มีการปรับตัว ใช้พรสวรรค์ทางร่างกายเพื่อสร้างอาชีพ ให้เกิดรายได้ อาทิ เซฟเวอร์รณ ออกจากภัตตาคารหามาขายอาหารบนรถเข็น หรือคุณเต๋รัก เจ้าของบาร์ ปรับตัวขายกาแฟ เป็นต้น และงานโฆษณาของดีแทค ชูดพบกับ...ผู้พิการการขาดหาย ให้เป็นพลังใหม่! (ปี พ.ศ. 2565) เรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงของเพราะผู้พิการทุกคนล้วนมีศักยภาพเป็นของตัวเอง ดีแทคจึงขอเป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่ช่วยเปิดมุมมองใหม่พร้อมต่อยอดและสนับสนุนศักยภาพของผู้พิการทุกคน เพื่อเปิดโอกาสต่าง ๆ ในด้านอาชีพและการทำงานให้ทุกคนสามารถใช้ชีวิตในแบบที่ต้องการได้ดียิ่งขึ้นในทุกวัน เสมือนเป็นการก้าวข้ามขีดจำกัดของร่างกายผ่านร่างกายของผู้พิการที่ประสบความสำเร็จในหลากหลายอาชีพ เช่น คุณโอ๊ต เจ้าของร่างกายที่พิการทางการมองเห็น สามารถเล่นดนตรีกลองได้อย่างมีอาชีพ มีความฝันในการผลักดันให้วงการดนตรีคนตาบอดเป็นที่ยอมรับ คุณเต็ง เจ้าของร่างกายที่พิการทางการมองเห็น ประกอบอาชีพเป็นบาร์ิสต้าในร้านกาแฟ จากการฝึกใช้ประสาทสัมผัสและการจดจำ ซึ่งนักดนตรีหรือบาร์ิสต้าเป็นตัวแทนของผู้พิการที่สามารถมอบความบันเทิงหรือคุณค่าทางจิตใจให้กับผู้อื่น และคุณหนู เจ้าของร่างกายที่พิการทางการเคลื่อนไหว ซึ่งเป็นนักผลิตสื่อเพื่อความเท่าเทียม เพื่อพิทักษ์สิทธิและศักดิ์ศรีของคนพิการ เป็นตัวแทนของสิทธิและเสรีภาพของผู้พิการ

ภาพ 5

ตัวอย่างร่างกายที่มีศักยภาพเทียบเท่าคนทั่วไป ในงานโฆษณาของดีแทค ชูพบกับ...ผู้พิการขาดหาย ให้เป็นพลังใหม่!

หมายเหตุ. โดย บดินทร์ เตชาบุราณนท์, ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2566

อภิปรายผล

หากหยิบยกประเด็นร่างกายของผู้พิการนั้น ยังจัดอยู่ในสถานะของคนชายขอบ ทั้งยังถูกเบียดขับจากสังคมในหลายบทบาท ทำให้ต้องรู้สึกร่างกายตนเองเป็นส่วนน้อยของสังคม สูญเสียโอกาสและการมีส่วนร่วมในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการถูกกีดกันในการเข้ารับการศึกษา การประกอบอาชีพ เป็นต้น ทั้งนี้เป็นเพราะการมีสภาพร่างกายที่ไม่ครบ 32 ประการเหมือนคนทั่วไป ด้วยเหตุนี้คนพิการจึงมีความพยายามที่จะใช้ร่างกายดิ้นรน ต่อสู้ ต่อรองกับสถานการณ์ที่ต้องเผชิญกับความยากลำบากในการใช้ชีวิตหลายลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้ในระดับปัจเจกบุคคล หรือการรวมกลุ่มเพื่อเป็นพลังการต่อสู้ ต่อรองกับชุดความคิดของคนในสังคม รวมไปถึงความพยายามในการใช้พื้นที่ร่างกายในการแสดงออกถึงความรู้ ความสามารถ ให้เป็นที่ยอมรับเพื่อดำรงคุณค่าของตนเองผ่านภาพยนตร์โฆษณา ซึ่งผู้วิจัยมองว่าโฆษณาเป็นเครื่องมืออันทรงพลังในการสื่อสารการตลาดของสินค้าหรือบริการให้กับระบบเศรษฐกิจสังคมแบบทุนนิยม หากแต่ในอีกด้านหนึ่ง ในบริบทของการโฆษณาเชิงวัฒนธรรม โฆษณาก็เปรียบเสมือนกระจกสะท้อนความจริงในสังคมแต่ละยุคสมัย นอกจากนี้โฆษณาเป็นเครื่องมือสำคัญในการปลูกฝังวิถีชีวิต คุณค่า ความหมาย ทัศนคติ และจิตสำนึกของคนในสังคม โดยเฉพาะมิติของการประกอบสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ผ่านภาพยนตร์โฆษณาที่น่าเสนอร่างกายของผู้พิการแต่ละรูปแบบ ให้กลายเป็นภาพตัวแทนความจริงที่สอดคล้องกับระบบความคิดของคนในสังคม ภายใต้ระยะเวลาเพียง 30 วินาที 60 วินาที หรือ 1 นาที ที่เผยแพร่ผ่านทางสื่อออนไลน์ ด้วยเหตุนี้พื้นที่ในการโฆษณาจึงเป็นสนามแห่งการต่อสู้ในการถ่ายทอด ช่วงชิง และผลิตซ้ำอุดมการณ์ความหมายสำหรับร่างกายของผู้พิการ ให้เกิดความเสมอภาคและเป็นที่ยอมรับในสังคมได้

จากผลการวิจัยการสื่อความหมายของสัญลักษณ์ทางร่างกายของผู้พิการในภาพยนตร์โฆษณาไทย สามารถแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ

1) ร่างกายที่อ่อนแอน่าสงสาร กล่าวคือ ร่างกายเป็นสัญลักษณ์ของความอ่อนแอ เป็นร่างกายช่วยเหลือตนเองไม่ได้ สูญเสียกำลังใจควบคุมตนเอง ซึ่งเป็นความพิการทางร่างกายที่ส่งผลต่อจิตใจ ความพิการทางร่างกาย

กลายมาเป็นข้อจำกัดของการใช้ชีวิตหรือการมีส่วนร่วมกับสังคม ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าเป็นการผลิตซ้ำความหมาย (reproduction) ของสัญญาณที่เกิดขึ้นในบริบทของโฆษณาไทย ดังเช่นที่ Barthes (1993) ได้นำความคิดเรื่อง มายาคติ มาใช้ในการอธิบายการสื่อความหมายของปรากฏการณ์ทางสังคม ซึ่งมาพร้อมกับคติความเชื่อ ถูกทำให้เป็นที่รับรู้ประหนึ่งราวกับว่าสิ่งที่ถูกนำเสนอขึ้นเป็นความจริงตามธรรมชาติที่สังคมต้องยอมรับโดยดุษณี หากแต่พิจารณาถึงกลในรายละเอียดจะพบว่า ความคิดหรือมโนทัศน์ที่ถูกถ่ายทอดที่มุ่งสู่การรับรู้ของสังคมนั้นไม่ได้เป็นไปหรือเกิดขึ้นตามหลักของข้อเท็จจริง หากแต่เป็นความหมายที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาและกลายเป็นมายาคติที่หล่อหลอมความคิดของคนในสังคม เป็นเหมือนภาพลวงอันน่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับเชิงสากลทั่วไป โดยการผลิตซ้ำร่างกายที่อ่อนแอแบบเดิมนั้น ทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษาของวิชัย จันทรบุญ และณณมัย ทองอยู่ (2559) ศึกษากระบวนการต่อสู้ต่อความเชื่อทางสังคมของพิการ พบว่า ความเชื่อทางสังคมที่มีต่อคนพิการ เป็นวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไปตามแต่ละบริบท หากแต่ในสังคมไทยนั้นยังมีความเชื่อว่าคนพิการส่วนใหญ่มีความสามารถที่ไม่เท่าเทียมกับคนปกติ และไม่สามารถที่จะเป็นผู้นำคนปกติได้ การให้โอกาสคนพิการยังตั้งอยู่บนพื้นฐานของความน่าสงสาร นอกจากนี้หน่วยงานที่ให้โอกาสผู้พิการจะถูกสร้างความหมายใหม่ว่าเป็นหน่วยงานที่เปิดกว้าง เป็นตัวอย่างที่ดีขององค์กร แต่คนพิการยังถูกเบียดขับไม่ให้การสนับสนุนด้านการแสดงออกซึ่งความรู้ ความสามารถได้อย่างเต็มที่ ทั้งยังไม่สามารถเข้าสู่ตำแหน่งการบริหารและสั่งการได้ คนพิการถูกจัดวางให้อยู่ในระดับสัญลักษณ์ของหน่วยงาน และยังไม่สามารถสร้างความหมายให้กับตนเองภายใต้บริบทนั้นได้ และยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Girli, Sari, Kirkim, and Narin (2016) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง University student' attitudes towards disability and their views on discrimination ผลการวิจัยพบว่า ทศนคติทั่วไปในสังคมที่มองคนพิการถูกสังคมเลือกปฏิบัติมากกว่าสมาชิกคนอื่น ๆ ของชุมชน เชื่อว่าการเลือกปฏิบัติเป็นอุปสรรคจากการได้รับการศึกษาสุขภาพวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมในชีวิตทางสังคม มุมมองจากประสบการณ์ของคนพิการมีอุปสรรคจากทัศนคติเชิงลบการมีส่วนร่วมสร้างบรรทัดฐานที่ต้องการเห็นสังคมมีโอกาสมือเทียม

2) ร่างกายที่ต้องพิสูจน์ความสามารถ กล่าวคือ แม้คนในสังคมจะปฏิเสธร่างกายที่พิการ หากแต่คนพิการไม่ยอมจำนนต่อโชคชะตา ซึ่งได้มีการพิสูจน์ตนเองเพื่อให้สังคมยอมรับในความรู้ ความสามารถในการใช้ชีวิตปกติเหมือนกับคนทั่วไปในสังคม พบบางงานวิจัยที่นำเสนอร่างกายของผู้พิการในวรรณกรรมของอิทธิพร เือบมกล (2565) ศึกษาประเด็นการต่อสู้ของผู้พิการในวรรณกรรมของเจิ้งฟงสี่ พบว่า ผู้พิการในวรรณกรรมเรื่องนี้มีความเปราะบาง 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) ความเปราะบางทางด้านร่างกาย และ 2) ความเปราะบางทางด้านจิตใจ ซึ่งเป็นสาเหตุให้ผู้พิการต้องการต่อสู้เพื่อแสวงหาพื้นที่ทางสังคม ได้แก่ 1) การแสวงหาพื้นที่ในครอบครัว 2) การแสวงหาพื้นที่ทางการศึกษา และ 3) การแสวงหาพื้นที่ในการทำงาน โดยผู้พิการได้สร้างความหมายใหม่ให้แก่ตนเอง 3 ลักษณะ ประกอบด้วย 1) ผู้พิการ คือ นักสู้ที่ไม่ยอมจำนนต่อโชคชะตาและอุปสรรคต่าง ๆ 2) ผู้พิการ คือ ผู้ที่มีสมรรถนะเทียบเท่าหรืออาจเหนือกว่าคนทั่วไป และ 3) ผู้พิการ คือ มนุษย์ปดุงคนทั่วไปที่สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ตัวละครในวรรณกรรมเรื่องนี้ได้นำเสนอภาพแทนของการต่อสู้เพื่อเอาชนะอุปสรรคของผู้พิการ โดยเป็นการส่งสารแก่ผู้อ่านว่าแม้ผู้พิการทุกคนไม่สามารถเลือกเกิดได้ ทว่าสามารถเลือกจะใช้ชีวิตอย่างที่ตนต้องการได้

3) ร่างกายที่มีศักยภาพเทียบเท่าคนทั่วไป กล่าวคือ เป็นการก้าวข้ามขีดจำกัดของร่างกาย กลายเป็นร่างกายที่เปี่ยมด้วยความสามารถ มีคุณค่าน่าชื่นชม สามารถประสบความสำเร็จ มีชื่อเสียง มีอาชีพและรายได้ ถือเป็นการสร้างความหมายให้กับร่างกายตามศักยภาพความสามารถ อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น

ร่างกายของคนพิการแขนขาที่มีความพิการทางการเคลื่อนไหว อาชีพบิวตี้บล็อกเกอร์ เป็นตัวแทนของผู้พิการที่มีอำนาจในการกำหนดความหมายของความสวย ความงามได้ด้วยตนเอง หรือร่างกายที่พิการทางการมองเห็น อาชีพนักดนตรีหรือบาร์ISTA เป็นตัวแทนของผู้พิการที่สามารถมอบความบันเทิงหรือคุณค่าทางจิตใจให้กับผู้อื่น เป็นต้น โดยสอดคล้องกับ ธนพล แสงจันทร์ (2555) การเสริมสร้างเครือข่ายการดำรงชีวิตอิสระของคนพิการ ผู้นำมีความรู้และความเข้าใจ และคณะทำงานมีความเข้าใจถึงแนวคิดการดำรงชีวิตอิสระ เพื่อการขับเคลื่อนแนวคิดการดำรงชีวิตอิสระ โดยสร้างความตระหนักการจัดกลุ่มสนับสนุนคนพิการในชุมชน เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือในชุมชนและสังคมเป็นต้นแบบของคนพิการที่ก้าวผ่านอุปสรรค สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้ โดยสอดคล้องกับ ธัญวลัย จารุเฉลิมพันธ์ (2553) การสร้างความตระหนักในสิทธิและโอกาสทางสังคมของคนพิการทางการเคลื่อนไหว วิธีการเรียกร้องพิทักษ์สิทธิคนพิการ การสร้างความเท่าเทียมด้านสิทธิและโอกาสของคนพิการ โดยกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจและหันมาสนใจสิทธิและโอกาสของตนมากขึ้น และกระตุ้นสังคมเพื่อความตระหนักในสิทธิและศักดิ์ศรี รับฟังเสียงเรียกร้องจากคนพิการมากขึ้น นำไปสู่ความเท่าเทียมและโอกาสทางสังคม มีการรวมกลุ่มที่มีความพิการในลักษณะเดียวกันที่ประสบปัญหาเหมือนกันหรืออยู่ในพื้นที่เดียวกัน เพื่อทำให้เกิดพลังในการดำเนินกิจกรรมเรียกร้องสิทธิคนพิการด้วยสื่อสาธารณะ เช่น โทรทัศน์ รายการวิทยุ อินเทอร์เน็ต เพื่อสร้างความตระหนักในสิทธิและโอกาสของคนพิการ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม และสร้างความเข้าใจ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน โดยสอดคล้องกับ ฐิติวจน์ ทองแก้ว และพิทักษ์ ศิริวงศ์ (2559) ศึกษาประเด็นการสร้างพื้นที่ทางสังคมและการดำรงอัตลักษณ์ของคนพิการที่ทำงานในองค์กรด้านการสื่อสารโทรคมนาคม พบว่า การสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนพิการอื่นไม่แตกต่างจากบุคคลทั่วไป คนพิการเป็นผู้มีศักยภาพและความสามารถในการทำงาน หากได้รับการมอบหมายภาระงานที่เหมาะสม และสามารถยกระดับการยอมรับให้เกิดขึ้นในสังคมอันจะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อคนพิการในการทำงานต่อไป

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ภาพยนตร์โฆษณาที่นำเสนอร่างกายของผู้พิการ นอกจากจะทำหน้าที่โน้มน้าวชักจูงใจกลุ่มผู้บริโภคเป้าหมายให้เกิดการซื้อสินค้าแล้ว ยังเป็นพื้นที่ขยายในการติดต่อสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้สึก ความนึกคิด และความมุ่งหวังของผู้พิการที่มีสภาพร่างกายบกพร่องในแบบต่าง ๆ ไปยังคนในสังคม สิ่งสำคัญที่ผู้วิจัยพึงได้รับจากการศึกษาครั้งนี้ กล่าวคือ สังคมไทยต้องตระหนักในการปรับเปลี่ยนมุมมองเพื่อลบล้างชุดความคิดแบบเดิมที่ว่าร่างกายของผู้พิการเป็นร่างกายที่อ่อนแอ น่าสงสาร ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ หากแต่มุมมองความคิดที่มองเพียงเวทมนิยามได้เปลี่ยนแปลงไป ร่างกายของคนกลุ่มดังกล่าวสามารถยกระดับทางด้านการเรียนรู้ และฝึกฝนในการประกอบอาชีพที่สำเร็จได้ ไม่แพ้ร่างกายของคนปกติทั่วไปในสังคม หากเพียงสังคมเปิดใจและให้โอกาสร่างกายของคนพิการ โดยเผยแพร่มุมมองของร่างกายที่มีศักยภาพเทียบเท่าคนทั่วไปในบริบทของภาพยนตร์โฆษณาแบบค่อยเป็นค่อยไป เพื่อให้ผู้ชมเกิดความตระหนักมากขึ้น ในท้ายที่สุดคือการใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุข ก้าวข้ามขีดจำกัดของร่างกายที่นำไปสู่ความเสมอภาคทางสังคม ดังคำกล่าว “ผู้พิการไม่สามารถเลือกเกิดได้ แต่สามารถเลือกดำรงชีวิตในแบบฉบับของตนเองได้อย่างแท้จริง”

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. แนวทางการสร้างสรรค์ภาพยนตร์โฆษณาของนักศึกษาชีว หากพิจารณามุมมองการสื่อความหมายของสัญญาณร่างกายของผู้พิการ 3 รูปแบบ ประกอบด้วย 1) ร่างกายที่อ่อนแอ น่าสงสาร กล่าวคือ นักวิชาชีพพึ่งระมัดระวังการผลิตซ้ำร่างกายที่อ่อนแอในสื่อโฆษณา ทำให้ผู้คนส่วนใหญ่มีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน

เกี่ยวกับร่างกายของผู้พิการ ภาพตัวแทนของร่างกายถูกนำเสนอว่าเป็นคนพิการไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้และสุดท้ายกลายเป็นคนที่น่าสงสาร ทำให้เกิดเป็นภาพเหมารวม (stereotype) กลายเป็นมาตรฐานว่าผู้พิการทุกคนจะต้องมีสภาพร่างกาย หรือประสบชะตากรรมของความพิการเหมือนในภาพยนตร์โฆษณา 2) ร่างกายที่ต้องพิสูจน์ความสามารถ กล่าวคือ นักวิชาชีพพึงระมัดระวังการสร้างสรรค์รูปแบบการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางร่างกายของผู้พิการในภาพยนตร์โฆษณา ด้วยการต่อรองความหมายของร่างกายใหม่ เพราะรูปแบบการนำเสนอดังกล่าวจะมีทั้งการผลิตซ้ำร่างกายที่อ่อนแอแบบเดิม ควบคู่กับการต่อรองความหมายใหม่ในการพิสูจน์ความสามารถทางร่างกาย ทั้งนี้อาจส่งผลต่อการรับรู้ความหมายเชิงสัญลักษณ์ต่อกรณีร่างกายของผู้พิการสำหรับผู้ชมภาพยนตร์โฆษณาในสังคมทั้งปวงและยอมรับ 3) ร่างกายที่มีศักยภาพเทียบเท่าคนทั่วไป กล่าวคือ นักวิชาชีพควรนำเสนอมุมมองของร่างกายในแบบที่ต่างไปจากสังคมรับรู้ โดยเป็นการก้าวข้ามขีดจำกัดของร่างกาย กลายเป็นร่างกายที่เปี่ยมด้วยความสามารถ มีคุณค่าน่าชื่นชม สามารถประกอบอาชีพอิสระ และสร้างรายได้ให้กับตนเอง ไม่ว่าจะเป็นอาชีพ บาร์ISTA เจ้าของร้านอาหาร หรือบิวตี้บล็อกเกอร์ (ใช้เท้าแต่งหน้า) เสมือนเป็นการพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาส เป็นการส่งเสริมพลังให้ผู้พิการ โดยเป็นการปรับเปลี่ยนแนวคิดว่าความพิการเป็นภาระ ให้กลายเป็นพลังที่จะช่วยพัฒนาประเทศต่อไป

2. ในปัจจุบันเนื่องจากภูมิทัศน์สื่อ (media landscape) มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว แนวทางการกำกับดูแลเนื้อหาในภาพยนตร์โฆษณาที่เผยแพร่ทางแพลตฟอร์มต่าง ๆ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับร่างกายของผู้พิการ นอกจากจะมีองค์กรและสมาคมวิชาชีพสื่อกำกับดูแลอยู่แล้ว ควรใช้ให้สื่อกำกับดูแลตนเองหรือการกำกับดูแลร่วมกัน เช่น สมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย ตามความเหมาะสมของสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

นักวิจัยในอนาคตควรทำวิจัยต่อยอดประเด็นการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางร่างกายของผู้พิการผ่านสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ทั้งสื่อใหม่และสื่อเก่า โดยสามารถนำผลการศึกษามาเปรียบเทียบกับงานวิจัยชิ้นนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนและรอบด้านยิ่งขึ้น นอกจากนี้ นักวิจัยในอนาคตยังสามารถศึกษาการถอดรหัสความหมายของผู้รับสารในกลุ่มผู้ชมโฆษณา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสารที่ภาพยนตร์โฆษณาต้องการสื่อสารกับกลุ่มผู้ชมโฆษณาได้ดียิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

- กุลภา วจนสาระ. (2548). *ภาพตัวแทนสังคมของคนพิการในสังคมไทย: กรณีศึกษาผ่านวรรณกรรมไทย*. [รายงานการวิจัย] ศูนย์สิทธิมนุษยชนเพื่อการพัฒนาสุขภาพทางกายและการแพทย์แห่งชาติ.
- ฐิติวัจน์ ทองแก้ว และพิทักษ์ ศิริวงศ์. (2559). การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการดำรงอัตลักษณ์ของคนพิการที่ทำงานในองค์กรด้านการสื่อสารโทรคมนาคม. *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 9(3), 1443-1462.
- ธัญวลัย จารุเฉลิมพันธ์. (2553). *การสร้างความตระหนักในสิทธิและโอกาสทางสังคมของคนพิการทางร่างกายและการเคลื่อนไหว*. ภาควิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธนพล แสงจันทร์. (2555). *การเสริมสร้างเครือข่ายการดำรงชีวิตอิสระของคนพิการ กรณีศึกษา: ศูนย์การดำรงชีวิตอิสระของคนพิการพุทธมณฑล*. [วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร].

- เนตรชนก สุนา. (2556). เจตคติของคนพิการต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจ. *วารสารวิทยาลัยราชสุดาเพื่อการวิจัยและพัฒนาคนพิการ*, 9(12), 4-21.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). *ผ้าขาวม้า, ผ้าขี้ริ้ว, กางเกงใน และฯลฯ ว่าด้วยประเพณี, ความเปลี่ยนแปลง และเรื่องสรรพสาระ*. มติชน.
- ปราง ธาระวานิช. (2563). การสื่อสารอัตลักษณ์คนพิการทางการเคลื่อนไหวผ่านเว็บไซต์ข่าวในประเทศไทย. *วารสารวิทยาลัยราชสุดาเพื่อการวิจัยและพัฒนาคนพิการ*, 16(1), 99-114.
- พัชรี กล่อมเมือง. (2562). คนชายขอบ: ชาวไทยเชื้อสายมลายูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี*, 8(2), 1-10.
- วิชัย จันท์บุญ และมณีนัย ทองอยู่. (2559). กระบวนการต่อสู้ต่อความเชื่อทางสังคมของคนพิการ. *วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 11(1), 171-181.
- ศวิตา ศีลตระกูล. (2563). *การสร้างสรรคภาพยนตร์สารคดีสั้นที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้ที่มีภาวะดาวน์ซินโดรม*. [ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ].
- สุชาติ พันธุ์ลาภ และนพพร จันทรนาชู. (2564). รูปแบบการเปลี่ยนผ่านอัตลักษณ์ไปสู่การดำรงชีวิตอิสระของคนพิการ. *วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย*, 5(3), 673-686.
- อธิภัทร เอิบกมล. (2565). ที่รักอย่าจากฉันไป: ชีวิต เลือดเนื้อ และการต่อสู้ของผู้พิการในวรรณกรรมของเจิ้งฟงสี. *วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 35(3), 1-17.
- Barthes, R. (1993). *Mythologies*. Cox & Wymand.
- Girli, A., Sari, H. Y., Kirkim, G., & Narin, S. (2016). University students' attitudes towards disability and their views on discrimination. *International Journal of Developmental Disabilities*, 62(2), 98-107.
- HealthServ. (2565). รายงานข้อมูลสถานการณ์ด้านผู้พิการในประเทศไทย กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปี 2564. <https://healthserv.net/healthupdate/13140#>
- Suwaphan, D. (Ed.). (2010). *Handbook of evaluation and diagnosis for disability*. National Office for Empowerment of Persons with Disabilities.

สื่อท้องถิ่นกับการแสดงความเป็นสื่อท้องถิ่นในภาวะชุมชนประสบภัยพิบัติ

The Local Media and Expressing of the Localness of Media during Community Faces Disasters

ภัทรา บุรารักษ์ (Phattar Burarak)¹

Received: November 12, 2023

Revised: March 4, 2024

Accepted: March 19, 2024

บทคัดย่อ

การสื่อสารภัยพิบัติถือเป็นหน้าที่หนึ่งของสื่อท้องถิ่นที่สะท้อนบทบาทความเป็นสื่อท้องถิ่นให้กับประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ แต่เหตุใดเมื่อชุมชนท้องถิ่นประสบภัยพิบัติ กลับพบว่าแทบไม่เห็นความคาดหวังและการเรียกร้องให้สื่อท้องถิ่นทำหน้าที่เหมือนที่เกิดขึ้นกับสื่อกระแสหลักระดับชาติ สาเหตุดังกล่าวนี้อาจเป็นเพราะการแสดงบทบาทของสื่อท้องถิ่นยังไม่เพียงพอ บทความนี้จึงศึกษาการรายงานเหตุการณ์ที่มีคุณค่าข่าวสูง คือ ช่วงที่ชุมชนประสบวิกฤติน้ำท่วมและฝุ่นควัน PM 2.5 เกินค่ามาตรฐานบนแพลตฟอร์มออนไลน์ของสื่อท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดพะเยา จำนวน 5 แห่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเข้าใจถึงบทบาทของสื่อท้องถิ่นในยามที่ชุมชนประสบปัญหาภัยพิบัติผ่านการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร และศึกษาการนำเสนอเนื้อหาที่ตอบสนองชุมชนท้องถิ่นตามหลักการและคุณค่าของสื่อท้องถิ่น โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อท้องถิ่นนำเสนอในช่วงเวลาก่อนระหว่าง และหลังการเกิดภัยพิบัติ ผลการวิจัย พบว่า บทบาทของสื่อท้องถิ่นแตกต่างกันตามประเภทภัยพิบัติ และแสดงถึงบทบาทของการเป็นสื่อมวลชนได้มากกว่าบทบาทความเป็นสื่อท้องถิ่น

คำสำคัญ: สื่อท้องถิ่น, สื่อท้องถิ่นออนไลน์, การสื่อสารภัยพิบัติ

Abstract

Disaster reporting is one of the functions of the local media that reflects the role of local media to the local people, but when the local community faces a disaster, we hardly see the expectations and voices for the local media to do as the national mainstream media, it's because of the role of local media have not done enough. Based on that consideration, this article is interested in news reporting on five online local media in Chiang Mai and Phayao provinces during disasters, floods, and haze pollution (PM 2.5) life cycle. The two objectives applied to this article are to understand the role of local media and to study news reporting when their community faces disasters. Local media content in 3 periods, before, during, and after a disaster, were analyzed. The study results show that the local media's role differs according to the type of disaster and is expressed in more mass media's role than the local media philosophy.

Keywords: Local Media, Hyperlocal Media, Disaster Communication

¹ สาขาวิชาการสื่อสารสื่อใหม่ คณะบริหารธุรกิจและนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

Department of New Media Communication, School of Business and Communication Arts, University of Phayao

บทนำ

การสื่อสารข้อมูลเกี่ยวกับภัยพิบัติ ถือเป็นบทบาทที่สำคัญหนึ่งของสื่อท้องถิ่น บทบาทของสื่อท้องถิ่นนั้นควรนำเสนอเนื้อหาที่เป็นการแจ้งเตือนประชาชน เฝ้าระวังประชาชนโดยด่วน ให้ข้อมูลข่าวสารที่ช่วยให้ประชาชนพร้อมเผชิญวิกฤติ (alerting people) รวมถึงควรนำเสนอข้อมูลที่ประชาชนรับรู้สถานการณ์รับมือ เข้าใจสถานการณ์ และใช้รับมือกับเหตุการณ์ฉุกเฉินต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างเกิดภัยพิบัติอย่างถูกต้องแม่นยำ เพื่อลดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินลง (Nahak, 2021) และแม้ว่าภัยพิบัติจะจบลง แต่สื่อท้องถิ่นควรนำเสนอเนื้อหาต่อเนื่องในช่วงหลังเกิดภัยพิบัติโดยเฉพาะเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการการฟื้นฟู ซ่อมแซม หรือการเยียวยาความเสียหายต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นช่วงเวลาที่ยังสื่อท้องถิ่นจะได้แสดงถึงบทบาทและการนำเสนอเนื้อหาที่ต่างจากสื่อกระแสหลักอื่น ๆ ของการเป็นสื่อท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิด เข้าใจ และเข้าถึงชุมชนพื้นที่ได้ดีกว่า

แต่จากการติดตามการทำงานของสื่อท้องถิ่นในพื้นที่ พบประเด็นที่น่าสังเกต กล่าวคือ เมื่อชุมชนเกิดภัยพิบัติขึ้น คนในชุมชนมักจะหันกลับไปพึ่งพาแหล่งข้อมูลข่าวสารจากสื่อมวลชนกระแสหลักและมักปรากฏการเรียกร้องกดดัน และคาดหวังให้สื่อมวลชนกระแสหลักทำหน้าที่รายงานข่าวสารของเหตุการณ์ แต่น้อยครั้งที่เห็นคนในชุมชนกดดันการทำงานที่เรียกร้องหรือวิจารณ์การทำงานของสื่อท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่หรือท้องถิ่นของตน หรือแทบไม่ให้ความสนใจกับสื่อท้องถิ่นอย่างที่ควรจะเป็น จากประเด็นข้อสังเกตดังกล่าว นำมาซึ่งข้อสงสัยของผู้วิจัย จึงตั้งข้อสมมติฐานว่าสาเหตุที่คนในชุมชนไม่ตอบสนองหรือไม่ให้ความสำคัญกับสื่อท้องถิ่นแม้ในช่วงเวลาที่พวกเขาประสบภัยพิบัตินั้น อาจเป็นเพราะสื่อท้องถิ่นแสดงบทบาทของสื่อท้องถิ่นได้ไม่เพียงพอ จึงไม่สามารถเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่ประชาชนจะพึ่งพาหรือติดตามได้ จากข้อสังเกตและข้อสงสัยดังกล่าว จึงนำมาสู่การศึกษาในครั้งนี้ โดยเลือกช่วงเวลาที่ชุมชนประสบปัญหาวิกฤติจากภัยพิบัติสองเหตุการณ์คือ น้ำท่วมซึ่งเป็นภัยพิบัติที่เกิดขึ้นประจำในระดับชุมชนพื้นที่ ส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินในระยะสั้น และฝุ่นควัน PM 2.5 สูงเกินมาตรฐานความปลอดภัย ซึ่งเป็นภัยพิบัติของพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยที่เกิดขึ้นประจำฤดูกาล มีขอบเขตของผลกระทบกว้างขวาง มีระยะเวลาเกิดต่อเนื่องยาวนานกว่าน้ำท่วม เป็นปัญหาระดับชาติส่งผลกระทบต่อชีวิตและสุขภาพทั้งระยะสั้นจนถึงระยะยาวรวมถึงกระทบต่อเศรษฐกิจของคนในพื้นที่ จึงศึกษาว่าเมื่อชุมชนกำลังเผชิญกับภาวะวิกฤติที่เกิดจากภัยพิบัติดังกล่าวแล้ว สื่อท้องถิ่นจะแสดงบทบาทการเป็นสื่อท้องถิ่นที่นำเสนอเนื้อหาที่ตอบสนองความต้องการของพื้นที่หรือชุมชนที่ให้บริการและสามารถให้ข้อมูลข่าวสารที่ตรงกับความ ต้องการ เข้าถึง ครอบคลุม ใกล้ชิด และติดตามอย่างเข้าใจชุมชน ซึ่งถือเป็นจุดแข็งของสื่อท้องถิ่น (Jati, 2021; Yonkongpun, 2015) ได้มากหรือน้อยเพียงใด

การศึกษานี้ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาบนแพลตฟอร์มเฟซบุ๊กเพจของสื่อท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่ และพะเยา ในช่วงเวลาที่ชุมชนเผชิญหน้ากับภัยพิบัติน้ำท่วมและฝุ่นควัน PM 2.5 จำนวน 5 แห่ง ผ่านนิยามของสื่อท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของสื่อท้องถิ่นในยามที่ชุมชนประสบปัญหาภัยพิบัติผ่านการนำเสนอข้อมูลข่าวสารและศึกษาการนำเสนอเนื้อหาที่ตอบสนองชุมชนท้องถิ่น ตามนิยามและบทบาทของสื่อท้องถิ่น

การทบทวนวรรณกรรม

1. ภัยพิบัติกับการสื่อสาร

ภัยพิบัติ (disaster) เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติและการกระทำของมนุษย์ ที่อาจเกิดขึ้นอย่างฉับพลันทันทีหรือค่อย ๆ เกิด และส่งผลกระทบไม่เพียงแต่ต่อชีวิตและทรัพย์สินของคน ที่ประสบภัยเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อระบบสาธารณสุข เศรษฐกิจของสังคมหรือประเทศด้วย ประเทศไทย

ให้ความสำคัญกับการจัดการภัยพิบัติในมาตรการเชิงป้องกันโดยยึดหลักการจัดการความเสี่ยงภัยโดยใช้ชุมชนเป็นฐานตามหลักปรัชญาที่ว่าไม่มีใครไม่สามารถป้องกันไม่ให้เกิดภัยพิบัติได้ สามารถลดผลกระทบจากการเกิดภัย และสามารถอยู่ร่วมกันได้ หากมีการเตรียมพร้อมที่ดี (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, ม.ป.ป.)

สำหรับวงจรชีวิตของภัยพิบัติ ซึ่งสัมพันธ์และเกี่ยวข้องโดยตรงกับการวางแผนการจัดการการสื่อสารประกอบด้วย 4 ระยะ (Baker & Cornier, 2015) ได้แก่ 1) ระยะป้องกันความเสี่ยงหรืออันตรายต่าง ๆ ที่มาจากภัยพิบัติ (prevention) 2) ระยะการเตรียมพร้อมรับมือก่อนการเกิดภัยพิบัติ (preparedness) ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการวางแผนการรับมือกับเหตุการณ์ฉุกเฉิน แผนการป้องกัน แผนการอพยพ หรือแผนการสร้างห้องปลอดภัย การฝึกอบรมให้ความรู้ หรือสร้างการตระหนักรู้ถึงอันตราย การเตือนภัยและการฝึกซ้อมแผนการต่าง ๆ ร่วมกัน เป็นต้น 3) ระยะการตอบสนองต่อเหตุการณ์หรือภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในระหว่างการเกิดเหตุ (disaster response) เช่นการช่วยเหลือ การช่วยชีวิต การหาที่หลบภัยและการสร้างการตระหนักรู้ถึงสถานการณ์อันตรายของเหตุการณ์ (situational awareness) เป็นต้น และ 4) ระยะหลังหรือการฟื้นฟูชุมชน (recovery and mitigation) ไม่ว่าจะเป็นการฟื้นฟูสภาพบ้านเรือน สุขภาพ เศรษฐกิจ และสภาพจิตใจของคนในชุมชน เป็นต้น อย่างไรก็ตามสำหรับในบทความนี้ได้ปรับวงจรของภัยพิบัติดังกล่าวให้เป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะก่อนการเกิดภัยพิบัติ โดยรวมเอาระยะป้องกันและระยะเตรียมพร้อมไว้ด้วยกัน และระยะการตอบสนองหรือระหว่างการเกิดภัยพิบัติ และระยะหลังฟื้นฟูหรือหลังการเกิดภัยพิบัติ โดยใช้กรอบแนวทางมาจากแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2564 – 2570 ของคณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ

2. ความหมายและคุณค่าของสื่อท้องถิ่น

สื่อมวลชนท้องถิ่นหรือสื่อท้องถิ่น หมายถึง องค์กรสื่อข่าว สำนักข่าวและนักข่าวที่ปฏิบัติการในท้องถิ่นหรือชุมชน ที่มีพื้นที่ทางกายภาพเฉพาะเป็นหลักในการให้บริการข้อมูลข่าวสารที่เผยแพร่ไปยังกลุ่มผู้อ่านหรือผู้ชมทั้งออฟไลน์และออนไลน์ ซึ่งแนวคิดนี้เมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมามีนักวิชาการด้านสื่อมวลชนของไทยได้นำหลักคิดที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของสื่อมวลชนท้องถิ่น โดยมองว่าสื่อท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาประเทศโดยใช้กระบวนการเผยแพร่ข่าวสาร ความคิด ทศนคติ ไปสู่ผู้รับสารที่อยู่ในพื้นที่ภูมิประเทศที่ต่างกัน โดยเฉพาะในสังคมชนบทที่อยู่ห่างไกลและมีข้อจำกัดในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาทางการเมือง พัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชนบท โดยมองว่าสื่อมวลชนท้องถิ่นมีศักยภาพในการนำเสนอเรื่องราวของชุมชนได้อย่างเจาะลึก ถูกต้อง ตรงประเด็นและตอบสนองความต้องการของผู้รับสารในชุมชน (พิศิษฐ์ ขวาลาวรัช, 2542, หน้า 3-4) 20 ปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อสำรวจถึงความสำคัญของสื่อมวลชนท้องถิ่นก็ยังคงตอกย้ำและยืนยันถึงความสำคัญของสื่อมวลชนท้องถิ่นไม่ต่าง โดยเฉพาะในมิติของการพัฒนาพื้นที่และผู้คนในท้องถิ่น (DEHLI, n.d.) และ เป็นสื่อที่มีการนำเสนอเนื้อหาข่าวในมิติต่าง ๆ ในพื้นที่ที่ไม่สามารถหาจากที่อื่นได้ (Radcliffe, 2017) จากความหมายและความสำคัญของสื่อท้องถิ่นดังกล่าว จะเห็นว่าคุณค่าของสื่อท้องถิ่นขึ้นอยู่กับความสามารถในการทำหน้าที่การเป็นช่องทางการสื่อสารกับคนในชุมชน ที่ตอบสนองท้องถิ่นเป็นสำคัญ ไม่ใช่เป็นเพียงการรายงานข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นเท่านั้น แต่ต้องแสดงออกถึงการทำงานในฐานะเป็นสถาบันหนึ่งของท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญต่อการเป็นปากเป็นเสียงให้กับคนในท้องถิ่น เผยแพร่ส่งมอบความรู้ และข่าวสารที่ถูกต้องอย่างทันเหตุการณ์และตอบสนองความจำเป็นและต้องการของคนในท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง เพื่อสร้างเกราะปกป้องให้กับคนในชุมชนให้มีข้อมูลเพียงพอต่อการรับมือกับความไม่แน่นอนหรือการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วหรือนำไปใช้เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยนำเสนอเนื้อหาที่เป็นที่พึ่งพาที่น่าเชื่อถือและวางใจได้ของคนในท้องถิ่นเกาะติดกับปัญหาของพื้นที่หรือเรื่องราวภายนอกต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต

เป็นเรื่องราวทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิต (ภัทรา บุรารักษ์, 2022) ซึ่งตามแนวคิดของวารสารศาสตร์ท้องถิ่นก็คือเนื้อหาที่เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงในสังคมหรือข่าว (news) และความคิด (ideas) หรือบทความ บทรายงาน คอลัมน์ บทวิจารณ์ บทสัมภาษณ์ ไปยังสาธารณชนผ่านช่องทางประเภทต่าง ๆ ที่สามารถเข้าถึงและตอบสนองพื้นที่และเป็นเนื้อหาได้รับการผลิต โดยสื่อมวลชนท้องถิ่นที่รู้จักปัญหาของท้องถิ่นและรู้ว่าประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ จำเป็นต้องรู้และเข้าใจในเรื่องราวใดบ้างที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาทั่วไปที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น โดยที่เนื้อหานั้นมีกระบวนการตรวจสอบคัดกรองข้อมูลที่ถูกต้องเพื่อเป็นประโยชน์ให้แก่ผู้รับสารในท้องถิ่น โดยปราศจากการมีโฆษณาแฝงหรือเพื่อสนับสนุนองค์กรใดองค์กรหนึ่งเป็นการเจาะจง ดังนั้นคุณค่าของวารสารท้องถิ่น จึงอยู่ที่ข่าวหรือเนื้อหาที่ผลิตโดยสื่อมวลชนท้องถิ่นที่รู้จัก เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงปัญหาของท้องถิ่นและรู้ว่าประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ จำเป็นต้องรู้อะไรบ้างเพื่อแก้ไขปัญหาทั่วไปที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตนเอง โดยการติดตามประเด็นต่าง ๆ ในท้องถิ่นอย่างเจาะลึก ต่อเนื่องทันเหตุการณ์ เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารที่คนในพื้นที่พึงพาไว้ใจได้ (Nielsen, 2015; Wharton, 2019)

จากนิยามและคุณค่าของสื่อท้องถิ่นข้างต้น เมื่อนำมาพิจารณากับปรากฏการณ์ที่สื่อท้องถิ่นต้องปรับตัวหันมาใช้ช่องทางออนไลน์ นักวิชาการกลุ่มหนึ่งกังวลว่าอาจจะส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนท้องถิ่นและสื่อท้องถิ่นที่เคยใช้พื้นที่กายภาพเป็นจุดยึดโยงรวมกันอาจอ่อนแอลง เพราะสื่อท้องถิ่นอาจทำให้เกิดความรัก ความใกล้ชิดของชุมชนเสมือนมากกว่าชุมชนกายภาพ (Friedland, 2012 cited in Robinson, 2014) ส่งผลต่อการแสดงบทบาทของสื่อท้องถิ่นออนไลน์ทำได้ไม่ดีเท่าที่สื่อท้องถิ่นแบบดั้งเดิมที่เคยทำได้ดี (Franklin, 2000 cited in Robinson, 2014) ขณะที่นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งเห็นแย้งว่าการใช้สื่อออนไลน์ของสื่อท้องถิ่นสามารถสร้างพื้นที่ของการเชื่อมสัมพันธ์ผู้คนเข้ามาทำงานร่วมกันและบ่มเพาะความรู้สึกต่อพื้นที่ (sense of place) เพราะไม่ใช่เพียงนำเสนอเรื่องราวของชุมชนกายภาพเท่านั้น แต่ยังสามารถนำเสนอเนื้อหาที่มาจากชุมชนเสมือนที่ขยายกว้างออกไป ซึ่งการทำงานบนพื้นที่ออนไลน์นั้น สื่อท้องถิ่นควรสร้างแรงจูงใจและความผูกพันของผู้ชมให้เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเปิดพื้นที่ให้ผู้ชมได้แสดงความคิดเห็นต่อเนื้อหา และการส่งต่อแบ่งปัน (share) เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการบ่มเพาะความรู้สึกร่วมและความผูกพันที่มีต่อพื้นที่ของผู้ชม (sense of place) (Robinson, 2014, p. 117) ด้วยเหตุนี้เองไม่ว่าสื่อท้องถิ่นจะทำงานบนสื่อออฟไลน์หรือสื่อออนไลน์ ประเด็นที่ควรตระหนักถึงคือการสร้างและรักษาความสัมพันธ์ (connection) ระหว่างผู้ปฏิบัติการสื่อชุมชน/สื่อชุมชนและคนในชุมชนกายภาพที่เคยเป็นจุดแข็งของสื่อชุมชนแบบดั้งเดิมโดยไม่ทิ้งบทบาทเป็นผู้เฝ้าระวังตรวจสอบสภาพของพรมแดนชุมชนเสมือนให้กับคนในชุมชน ส่งเสริมทักษะและหน้าที่การเป็นพลเมืองให้กับสมาชิกในชุมชนทั้งโลกกายภาพและเสมือน เพื่อให้ผู้คนทั้งโลกกายภาพและเสมือนเกิดความสัมพันธ์เชื่อมถึงกันบนพื้นที่การสื่อสารออนไลน์ (Robinson, 2014, p. 118) เพราะพื้นที่กายภาพของท้องถิ่นนั้น ๆ ยังคงมีความสำคัญต่อสื่อชุมชนในฐานะเป็นหลักยึดโยง (anchoring) ความรู้สึกถึงความเป็นชุมชนที่ไม่เน้นเรื่องภูมิศาสตร์กายภาพหรือเสมือน แต่เป็นชุมชนของความสัมพันธ์ของผู้คนทั้งสองโลก ทำหน้าที่รักษาและใช้สื่อสารเพื่อให้ผู้คนเกิดความรู้สึกถึงความเป็นบ้าน (belong to a home) ว่าจะจะเป็นโลกจริงหรือโลกเสมือน (Robinson, 2014, p. 115)

3. สื่อท้องถิ่น: บทบาทในการสื่อสารเพื่อบรรเทาภัยพิบัติ

การสื่อสารข้อมูลเกี่ยวกับภัยพิบัติ ถือเป็นหน้าที่ของสื่อท้องถิ่นที่ต้องแสดงบทบาทถึงความเป็นสื่อท้องถิ่นให้กับประชาชนที่อยู่ในพื้นที่นั้น โดยมีการจัดการข้อมูลข่าวสารที่สามารถทำให้คนในชุมชนรับรู้เข้าใจสถานการณ์ และรับมือที่สามารถเผชิญหน้ากับภัยพิบัติได้ เพราะหากสื่อท้องถิ่นไม่แสดงบทบาทดังกล่าว จะทำให้

ชุมชนขาดข้อมูลที่ดีและทันสถานการณ์แล้ว ย่อมส่งผลกระทบและสร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินอย่างมาก (Nahak, 2021) นอกจากนั้นแล้วสื่อท้องถิ่นควรนำเสนอเนื้อหาที่แจ้งเตือนประชาชนหรือข้อมูลเพื่อให้อพยพประชาชนโดยเร่งด่วน ให้ข้อมูลข่าวสารที่ช่วยให้ประชาชนพร้อมเผชิญวิกฤติ (alerting people) ที่ทำให้ประชาชนสามารถเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ฉุกเฉินต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นระหว่างเกิดภัยพิบัติด้วย (Nahak, 2021) และควรมีส่วนช่วยในช่วงหลังเกิดภัยพิบัติซึ่งเป็นการฟื้นฟูชุมชน นอกจากนั้นสื่อมวลชนควรแสดงบทบาทการเป็นกลไกหนึ่งร่วมกับภาครัฐในการส่งต่อข้อมูลหรือให้ความช่วยเหลือประชาชนเช่นกัน

การรายงานข่าวภัยพิบัติและภาวะวิกฤติ นอกจากยึดหลักตอบคำถาม ใคร อะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ ทำไม อย่างไร (who, what, where, when, why, how) รวมทั้งความสำคัญด้านคุณค่าข่าวและการให้ข้อเท็จจริงเป็นหลักแล้ว ควรพิจารณาประเด็นอื่น ๆ ที่ควรนำเสนอได้แก่ 1) จำนวนผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บ ลักษณะการเสียชีวิตและบาดเจ็บ สถานที่ สภาพแวดล้อมของการได้รับบาดเจ็บ ผู้มีชื่อเสียงที่ประสบชะตากรรม ผู้รอดตาย ความรุนแรง การช่วยชีวิต ปัญหาระหว่างการช่วยเหลือ ฯลฯ 2) ระดับความเสียหาย มูลค่าทรัพย์สินที่เสียหาย อาคารบ้านเรือนที่รู้จักกันทั่วไป 3) รายละเอียดของเหตุการณ์ คำบอกเล่าของผู้เห็นเหตุการณ์ ข้อเท็จจริงจากผู้รอดชีวิต ผู้กล้าหาญ ผู้เสียสละ ความช่วยเหลือและเยียวยา ตลอดจนสภาพพื้นที่หลังภัยพิบัติ ฯลฯ 4) ลักษณะการให้ความช่วยเหลือ สถานที่พักชั่วคราว การดูแลประคับประคองความอยู่รอด ความช่วยเหลือจากองค์กรต่าง ๆ การรับบริจาค ปัญหา อุปสรรค ผู้ใจบุญ 5) สาเหตุของภัยพิบัติ (ผลการศึกษาหรือการพิสูจน์) ความเห็นจากนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ระบบการเตือนภัย วิธีการจัดการ การป้องกัน การแก้ปัญหาในอนาคต การเตรียมความพร้อมสำหรับประชาชน การให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน และ 6) ความคืบหน้าในการบริหารจัดการหลังภัยพิบัติ การติดตามอย่างต่อเนื่องในประเด็นที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน อาทิ การป้องกัน และแก้ปัญหาอย่างครบวงจร การเตือนภัย การกำหนดระเบียบปฏิบัติ การออกกฎหมายเพื่อป้องกันพิบัติภัยในอนาคต ฯลฯ ข้อสำคัญผู้รายงานข่าวภัยพิบัติต้องตระหนักถึงผลกระทบของการรายงานข่าวว่าต้องไม่เป็นเหตุให้เกิดความแตกตื่นในหมู่ประชาชนเสียเอง ผู้สื่อข่าวควรฝึกฝนการควบคุมอารมณ์และความรู้สึกที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการรายงานสภาพเหตุการณ์ที่น่าสะเทือนใจ ไม่ให้สะท้อนอารมณ์และความรู้สึกออกมาระหว่างการรายงานข่าว รวมทั้งควรระมัดระวังการทำข่าวที่เพื่อเร้าอารมณ์ (วิสยศ งามขำ, 2558)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Burarak (2020) ศึกษาสื่อชุมชนออนไลน์ พบว่า การนำเสนอเนื้อหาหรือรูปแบบการเผยแพร่เนื้อหาของสื่อชุมชนออนไลน์ โดยเนื้อหาของทีวีชุมชนบนสื่อออนไลน์มากกว่าร้อยละ 50 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนและการแจ้งเตือนภัย หรือข่าวอาชญากรรมที่ผลิตโดยทีวีชุมชนเอง มากกว่าร่วมผลิตกับประชาชนในพื้นที่ ขณะที่จิตระพี บัวผัน (2554) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์การจัดวางและเนื้อหาของ การนำเสนอข่าวภัยพิบัติทางธรรมชาติของหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย พบว่า หนังสือพิมพ์ให้ความสำคัญกับข่าวภัยพิบัติมากเป็นลำดับต้น ๆ เนื่องจากมีคุณค่าข่าวสูงและประชาชนให้ความสนใจส่วนใหญ่แล้วหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยจะเสนอข่าวภัยพิบัติใน 6 ประเด็นหลัก โดยนำเสนอประเด็นความสูญเสียและความเสียหายมากที่สุด รองลงมาคือ ประเด็นความช่วยเหลือ ประเด็นผลกระทบ ประเด็นปลุขชนสนใจ ประเด็นการเชื่อมโยง และประเด็นความขัดแย้งมีการนำเสนอน้อยที่สุด ส่วนการศึกษาบทบาทและการทำงานของสื่อมวลชนในภาวะภัยพิบัติการทำงานของสื่อมวลชนทั้งหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์พบว่ายังคงเน้นการรายงานด้วยความรวดเร็วเกี่ยวกับสถานการณ์ภัยพิบัติ โดยเน้นไปที่เหตุการณ์ปัจจุบันและความสูญเสีย ซึ่งประเมินจากคุณค่าข่าวเป็นหลัก ทั้งนี้เนื่องจากปัจจุบันมีสื่อมวลชนเกิดขึ้นจำนวนมากจากการที่รัฐเปิดสัมปทานทีวีดิจิทัล

ทำให้เกิดการแข่งขันกันสูง โดยเฉพาะในส่วนของสื่อโทรทัศน์ทำให้มีการรายงานข่าวตลอดเวลาทุกต้นชั่วโมง (วิเศษ งามข้า, 2558)

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) กลุ่มตัวอย่างคือเฟซบุ๊กเพจของสื่อท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่และพะเยา ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยพิจารณาจากสื่อที่มีการนำเสนอเนื้อหาในพื้นที่หนึ่ง ๆ ที่ใช้ช่องทางการนำเสนอผ่านเฟซบุ๊กเพจ ไม่ได้เป็นหน่วยงานภาครัฐ และมีฐานผู้ติดตามช่องทางเพจในปัจจุบัน (ตุลาคม พ.ศ. 2566) ไม่น้อยกว่า 100,000 รายขึ้นไป ที่อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นจังหวัดใหญ่ในภาคเหนือ และจังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่นักวิจัยทำงานใกล้ชิด โดยจังหวัดเชียงใหม่ เลือกกลุ่มตัวอย่าง 2 แห่ง ประกอบด้วย เพจเชียงใหม่นิวส์ (Chiang Mai News) ข่าวเชียงใหม่ (<https://www.facebook.com/chiangmainews>) มีผู้ติดตาม 1 ล้านคน และเพจ The north องค์กรเหนือ (<https://www.facebook.com/thaithenorth>) ปัจจุบันมีผู้ติดตาม 260,00 คน และจังหวัดพะเยา ได้เลือกกลุ่มตัวอย่าง 3 แห่ง ประกอบด้วย เพจพะเยาทีวี (<https://www.facebook.com/phayaotv>) มีผู้ติดตาม 130,000 คน เพจสายด่วนคนพะเยา (<https://www.facebook.com/profile.php?id=100068522923982>) มีผู้ติดตาม 150,000 คน และเพจพะเยาโพสต์ PhayaoPost (<https://www.facebook.com/PHAYAOPOST1>) มีผู้ติดตาม 290,000 คน

สำหรับเครื่องมือการวิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา พัฒนามาจากกรอบทฤษฎีสื่อท้องถิ่นและการสื่อสารเพื่อการจัดการภัยพิบัติและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยออกแบบประเด็นการวิเคราะห์ ดังนี้ 1) การนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติ และ 2) ประเด็นของเนื้อหาที่แบ่งย่อยออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มข้อมูลเหตุการณ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สิน กลุ่มข้อมูลการช่วยเหลือ วิธีการและอุปสรรคในการช่วยเหลือ กลุ่มข้อมูลด้านสาเหตุต้นตอของการเกิดภัยพิบัติ กลุ่มข้อมูลการแจ้งเตือนภัยการจัดการป้องกัน และการให้ความรู้ประชาชนเพื่อเตรียมพร้อมรับมือ และกลุ่มข้อมูลการจัดการแก้ไขปัญหาและการติดตามความคืบหน้าการแก้ไขปัญหา

ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลจะรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในช่วงเวลาแตกต่างกันตามการเกิดขึ้นของภัยพิบัติ โดยการวิเคราะห์เนื้อหาในช่วงภัยพิบัติน้ำท่วม ทำการเก็บข้อมูลในช่วงที่เกิดน้ำท่วมในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดพะเยา ระหว่างวันที่ 29 กันยายน - 10 ตุลาคม พ.ศ. 2565 รวม 13 วัน แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงก่อนเกิดน้ำท่วม คือระหว่างวันที่ 29-31 กันยายน พ.ศ. 2565 จำนวน 3 วัน ช่วงระหว่างน้ำท่วม คือระหว่างวันที่ 1-5 ตุลาคม พ.ศ. 2565 จำนวน 5 วัน ช่วงหลังน้ำท่วม คือ ระหว่างวันที่ 6-10 ตุลาคม พ.ศ. 2565 จำนวน 5 วัน ส่วนการวิเคราะห์เนื้อหาในช่วงภัยฝุ่นควัน PM 2.5 ในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดพะเยา ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ - พฤษภาคม พ.ศ. 2566 รวม 12 วัน แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงก่อนฤดูฝุ่นควัน (ก่อนห้ามเผาของทุกจังหวัด) คือระหว่างวันที่ 14-16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566 จำนวน 3 วัน ช่วงระหว่างฝุ่นควัน (ช่วงห้ามเผาของทุกจังหวัด) 2 ช่วง คือระหว่างวันที่ 9-11 มีนาคม และ 12-14 เมษายน พ.ศ. 2566 รวม 6 วัน และช่วงหลังฤดูฝุ่นควัน (หลังสิ้นสุดช่วงห้ามเผาของทุกจังหวัด) คือระหว่างวันที่ 3-5 พฤษภาคม พ.ศ. 2566 จำนวน 3 วัน

การวิเคราะห์จะวิเคราะห์หลังจากการรวบรวมข้อมูลเสร็จสิ้น โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบ Thematic Analysis และนำไปนับความถี่และหาค่าร้อยละ เพื่อนำมาตีความและพรรณนาเพื่อนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. การนำเสนอเนื้อหาของสื่อท้องถิ่นในช่วงที่ชุมชนประสบภัยพิบัติ

การนำเสนอเนื้อหาในช่วงที่ชุมชนประสบภัยน้ำท่วม พบว่า สัดส่วนการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องเทียบกับเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวข้องกับน้ำท่วมของสื่อท้องถิ่นอยู่ที่ร้อยละ 36.22:63.78 หรือ 205:361 ครั้ง รวมเนื้อหาที่นำเสนอทั้งหมด 566 ครั้ง เมื่อพิจารณาแยกตามช่วงเวลาตามวงจรชีวิตของภัยพิบัติทั้งสามช่วง พบว่า ช่วงเวลาที่มีสัดส่วนการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติน้ำท่วมนั้น ช่วงเวลาที่น่าสนใจเนื้อหาที่เกี่ยวข้องมากที่สุดคือ ช่วงเวลาระหว่างการเกิดภัยพิบัติมีสัดส่วนร้อยละ 70.79:29.21 รองลงมาคือ ช่วงเวลา ก่อนการเกิดภัยพิบัติน้ำท่วม มีสัดส่วนร้อยละ 32.88:67.12 และน้อยที่สุดคือช่วงหลังการเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติ มีสัดส่วนร้อยละ 13.06:86.94 ดังตาราง 1

ตาราง 1

การนำเสนอเนื้อหาของสื่อท้องถิ่นในช่วงภัยพิบัติน้ำท่วม ระหว่างวันที่ 28 กันยายน - 10 ตุลาคม พ.ศ. 2565

ความเกี่ยวข้องกับภัยพิบัติ	ก่อนเกิด		ระหว่างเกิด		หลังเกิด		รวม	
	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ
เนื้อหาเกี่ยวข้องกับภัยพิบัติน้ำท่วม	24	32.88	143	70.79	38	13.06	205	36.22
เนื้อหาไม่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติน้ำท่วม	49	67.12	59	29.21	253	86.94	361	63.78
รวม	73	100.00	202	100.00	291	100.00	566	100.00

การนำเสนอเนื้อหาในช่วงที่ชุมชนประสบปัญหาภัยพิบัติทางธรรมชาติของสื่อท้องถิ่นในสามช่วงเวลาตามวงจรชีวิตของภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5 นั้น สัดส่วนการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องเทียบกับเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวข้องกับฝุ่นควัน PM 2.5 ของสื่อท้องถิ่น มีสัดส่วนร้อยละ 7.36:92.64 หรือ 55:692 ครั้ง จากเนื้อหาที่นำเสนอทั้งหมดรวม 747 ครั้ง เมื่อพิจารณาแยกตามช่วงเวลาตามวงจรชีวิตของภัยพิบัติทั้งสามช่วง พบว่า ช่วงเวลาที่มีสัดส่วนการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องนั้น ช่วงเวลาที่น่าสนใจเนื้อหาที่เกี่ยวข้องมากที่สุดคือ ช่วงเวลาก่อนการเกิดภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5 มีสัดส่วนร้อยละ 13.12:86.88 รองลงมาคือ ช่วงเวลาระหว่างการเกิดภัยพิบัติ มีสัดส่วนร้อยละ 7.11:92.89 และน้อยที่สุดคือ ช่วงหลังการเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติ มีสัดส่วนร้อยละ 1.76:98.24 ดังตาราง 2

ตาราง 2

การนำเสนอเนื้อหาของสื่อท้องถิ่นในช่วงภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5 ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ - พฤษภาคม พ.ศ. 2566

ความเกี่ยวข้องกับภัยพิบัติ	ก่อนเกิด		ระหว่างเกิด		หลังเกิด		รวม	
	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ
เนื้อหาเกี่ยวข้องกับภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5	24	13.12	28	7.11	3	1.76	55	7.36
เนื้อหาไม่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5	159	86.88	366	92.89	167	98.24	692	92.64
รวม	183	100.00	394	100.00	170	100.00	747	100.00

2. การนำเสนอเนื้อหาภัยพิบัติน้ำท่วมของสื่อท้องถิ่น

จากการวิเคราะห์การนำเสนอประเด็นเนื้อหาของสื่อท้องถิ่นในช่วงที่ชุมชนประสบภัยพิบัติน้ำท่วมพบว่า เนื้อหาที่สื่อท้องถิ่นนำเสนอมากที่สุดในช่วงก่อนการเกิดภัยพิบัติคือ การแจ้งเตือนภัย การจัดการป้องกัน และการให้ความรู้ประชาชนเพื่อเตรียมพร้อมรับมือ ณ ขณะนั้น เช่น “อัปเดตเส้นทางพายุฯ “โนรู” เข้าวันนี้... ขอให้ประชาชนในบริเวณดังกล่าวระวังอันตรายจากฝนตกหนักและฝนที่ตกสะสม ซึ่งอาจทำให้เกิดน้ำท่วมฉับพลัน...” มีจำนวน 11 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 40.74 และที่น้อยที่สุดคือ การช่วยเหลือ วิธีการและอุปสรรค การจัดการปัญหาและการติดตามแก้ปัญหา จำนวนเท่ากันคือ 2 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 7.41 ส่วนช่วงระหว่างการเกิดภัยพิบัติ สื่อท้องถิ่นนำเสนอเนื้อหาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น คำบอกเล่า ผู้ได้รับผลกระทบและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สิน “***ประกาศด่วน*** เทศบาลนครเชียงใหม่ จัดตั้งศูนย์ประสานงานและให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม ณ สำนักงานแขวงกาวิละ ถนนเชียงใหม่-ลำพูน...” มากที่สุด จำนวน 76 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 49.35 และนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับสาเหตุต้นตอของการเกิดภัยพิบัติน้อยที่สุด จำนวน 6 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 3.89 และช่วงหลังการเกิดภัยพิบัติ สื่อท้องถิ่นนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สิน เช่น “...พะเยา ขวานาลุยน้ำเกี่ยวข้าวชาวบ้านอิงโค้ง หมู่ 5 ตำบล ห้วยแก้ว อำเภอภูกามยาว จังหวัดพะเยา ลุยเกี่ยวข้าวในนา ขณะยังมีน้ำท่วมเพราะถึงเวลาแล้ว หากปล่อยไว้น้ำท่วมเน่าเสียแน่นอน ขณะเดียวกันยังมีน้ำท่วมสวนมะพร้าวบ้านใหม่ หมู่ 10 ตำบลห้วยแก้ว เชื่อมต่อกับตำบลห้วยลานอีกด้วย” มากที่สุด จำนวน 13 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 39.40 และนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการหาสาเหตุต้นตอของการเกิดภัยพิบัติน้อยที่สุด จำนวน 1 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 3.03 ดังตาราง 3

ตาราง 3

การนำเสนอประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติน้ำท่วมของสื่อท้องถิ่นตามช่วงเวลาวงจรชีวิตภัยพิบัติ

ประเด็น	ก่อนเกิด		ระหว่างเกิด		หลังเกิด		รวม	
	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ
1. เหตุการณ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สิน	9	33.33	76	49.35	13	39.40	98	45.80
2. การช่วยเหลือ วิธีการและอุปสรรค	2	7.41	15	9.74	7	21.21	24	11.21
3. สาเหตุต้นตอของการเกิดภัยพิบัติ	3	11.11	6	3.89	1	3.03	10	4.67
4. การแจ้งเตือนภัยป้องกันและให้ความรู้เพื่อเตรียมพร้อม	11	40.74	45	29.22	6	18.18	62	28.97
5. การจัดการปัญหาและการติดตามแก้ปัญหา	2	7.41	12	7.80	6	18.18	20	9.35
รวม	27	100.00	154	100.00	33	100.00	214	100.00

3. การนำเสนอเนื้อหาภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5 ของสื่อท้องถิ่น

จากการวิเคราะห์การนำเสนอประเด็นเนื้อหาของสื่อท้องถิ่นในช่วงที่ชุมชนประสบภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5 พบว่า เนื้อหาที่สื่อท้องถิ่นนำเสนอมากที่สุดในช่วงก่อนการเกิดภัยพิบัติคือ การแจ้งเตือนภัย การจัดการป้องกัน และการให้ความรู้ประชาชนเพื่อเตรียมพร้อมรับมือ ณ ขณะนั้น เช่น “สถานการณ์หมอกควัน

จังหวัดพะเยา ช่วงนี้สถานการณ์หมอกควันในภาคเหนือและจังหวัดพะเยายังคงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ค่าฝุ่นละอองขนาดเล็ก PM 2.5 เกินค่ามาตรฐาน ปัญหาหมอกควันส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงป่วยจาก 4 กลุ่มโรค ได้แก่...” จำนวน 14 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 43.75 และที่น้อยที่สุดคือ การจัดการปัญหาและการติดตามแก้ปัญหา จำนวน 1 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 3.12 ส่วนช่วงระหว่างการเกิดภัยพิบัติ สื่อท้องถิ่นนำเสนอเนื้อหาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สิน เช่น “อำเภอปง วันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2566 นายชุตติเดช กมนนชนุตม์ ผอ.สบอ. 15 (จังหวัดเชียงราย) ได้รับรายงานจากหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้างว่า เจ้าหน้าที่ที่ออกปฏิบัติภารกิจลาดตระเวนเพื่อป้องกันการเกิดไฟป่าประจำวัน ณ พิกัด 47Q 0649453E 2124559N ตำบลงิม อำเภอปง จังหวัดพะเยา ได้พบเห็นกลุ่มควันไฟจึงได้ทำการดับกลุ่มควันแล้วเข้าตรวจสอบพื้นที่ พบเห็นชายอายุ 63 ปี ได้กระทำความผิดโดยการลักลอบจุดไฟเผาป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จึงได้เข้าจับกุม แล้วนำชายดังกล่าวส่งพนักงานสอบสวนสถานีตำรวจภูธรปง จังหวัดพะเยา ดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป” มากที่สุด จำนวน 13 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 41.94 และนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการปัญหาและการติดตามแก้ปัญหาที่น้อยที่สุด จำนวน 1 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 3.23 และช่วงหลังการเกิดภัยพิบัติ สื่อท้องถิ่นนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น คำบอกเล่าผู้ได้รับผลกระทบและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สินมากที่สุด “เปิดเผาวันกันทำไมนะเจ้ายันนะครับ..ฮ้อนกะฮ้อน เผาหาตายหยั่งแด่” จำนวน 3 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 75 และไม่นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือ วิธีการและอุปสรรคการหาสาเหตุต้นตอของการเกิดภัยพิบัติและการจัดการปัญหาและการติดตามแก้ไขปัญหา ดังตาราง 4

ตาราง 4

การนำเสนอประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5 ของสื่อท้องถิ่นตามช่วงเวลาวงจรชีวิตภัยพิบัติ

ประเด็น	ก่อนเกิด		ระหว่างเกิด		หลังเกิด		รวม	
	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ	ครั้ง	ร้อยละ
1. เหตุการณ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สิน	13	40.63	13	41.94	3	75	29	43.28
2. การช่วยเหลือ วิธีการและอุปสรรค	3	9.38	7	22.58	0	0	10	14.93
3. สาเหตุต้นตอของการเกิดภัยพิบัติ	1	3.12	3	9.67	0	0	4	5.97
4. การแจ้งเตือนภัยป้องกันและให้ความรู้เพื่อเตรียมพร้อม	14	43.75	7	22.58	1	25	22	32.84
5. การจัดการปัญหาและการติดตามแก้ปัญหา	1	3.12	1	3.23	0	0	2	2.98
รวม	32	100.00	31	100.00	4	100.00	67	100.00

อภิปรายผล

สื่อท้องถิ่นเป็นสื่อที่นำเสนอเนื้อหาข่าวสารที่ตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการในชุมชนเฉพาะพื้นที่ โดยนำเสนอเนื้อหาที่เข้าถึง เจาะลึก โดยใช้ศักยภาพของการเป็นสื่อในพื้นที่ที่สามารถเข้าถึง รู้จักเข้าใจสภาพปัญหาและข้อจำกัดของชุมชนมาใช้ในการได้มาซึ่งข้อมูลข่าวสารที่เจาะลึก ติดตาม ครอบคลุม และใกล้ชิดกับชุมชนอย่างที่ไม่สามารถหาหรือได้รับจากสื่ออื่น โดยช่วงเวลาที่สื่อท้องถิ่นจะสามารถแสดงบทบาทให้ผู้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงการเป็นสื่อท้องถิ่นภายในคุณค่าและหลักการดังกล่าวได้นั้นก็คือช่วงเวลา

ที่ชุมชนเผชิญหน้ากับภัยพิบัติ ซึ่งถือเป็นช่วงเวลาวิกฤติของชุมชนที่ต้องตกอยู่ในอันตรายทั้งชีวิตและทรัพย์สิน จำเป็นต้องได้รับข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องทันทั่วถึง เข้าถึงพื้นที่ที่ประสบปัญหาตลอดจนการเป็นปากเป็นเสียง ในการช่วยเหลือหรือจัดการกับปัญหาให้ (พิศิษฐ์ ชวลาธวัช, 2542; ภัทรา บุรารักษ์, 2022; DEHLI, n.d.; Nielsen, 2015; Radcliffe, 2017; Wharton, 2019) จากกรอบนิยามของสื่อท้องถิ่นดังกล่าวนั้นเมื่อนำมา พิจารณากับผลการวิจัยในการนำเสนอเนื้อหาในช่วงที่ชุมชนประสบภัยพิบัติน้ำท่วมและฝุ่นควัน PM 2.5 นั้น พบว่า สื่อท้องถิ่นกลุ่มตัวอย่างได้แสดงบทบาทการเป็นสื่อท้องถิ่นแตกต่างกันตามประเภทของภัยพิบัติ โดยภัยพิบัติ น้ำท่วมนั้น สื่อท้องถิ่นกลุ่มตัวอย่างสามารถแสดงบทบาทผ่านการนำเสนอเนื้อหาได้มากกว่าภัยพิบัติ PM 2.5 แม้ว่า ภาพรวมของการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติ เมื่อเทียบกับเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวข้อง ยังมีสัดส่วนที่น้อยก็ตาม

เมื่อพิจารณาแยกตามประเภทของภัยพิบัติ พบว่า การแสดงบทบาทของสื่อท้องถิ่นในยามที่ ชุมชนเกิดน้ำท่วม สื่อท้องถิ่นกลุ่มตัวอย่างได้นำเสนอเนื้อหาระหว่างการเกิดภัยพิบัติได้มากกว่าในช่วงเวลา ก่อนและหลังการเกิดภัยพิบัติ โดยเนื้อหาที่ได้รับการนำเสนอในสัดส่วนที่มากที่สุดคือ เนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สินมากที่สุด รองลงมาคือ การแจ้งเตือนภัยป้องกันและให้ความรู้ เพื่อเตรียมพร้อมตามลำดับ ซึ่งแสดงถึงบทบาทของการเป็นสื่อที่รายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อบอกให้กับ คนในชุมชนรับทราบว่าจะเกิดอะไรขึ้นในชุมชนบ้าง และควรจะเตรียมพร้อมที่จะรับมือกับสถานการณ์ฉุกเฉินระหว่าง ที่เกิดภัยพิบัติอย่างไร แต่ขณะที่เนื้อหาที่ควรได้รับการนำเสนอในช่วงระหว่างการเกิดภัยพิบัติ เช่น การช่วยเหลือ วิธีการช่วยเหลือและอุปสรรคในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยหรือชุมชนที่ประสบภัยนั้นกลับมีน้อย ทั้ง ๆ ที่เป็นช่วง ที่ประชาชนหรือคนในชุมชนรอการช่วยเหลือหรืออยู่ในสภาพที่ต้องการการช่วยเหลืออย่างยิ่ง ส่วนในช่วงเวลา ก่อนการเกิดภัยพิบัติน้ำท่วมนั้น สื่อท้องถิ่นกลุ่มตัวอย่างนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการแจ้งเตือนภัยให้กับชุมชน ซึ่งถือเป็นบทบาทของสื่อที่ต้องเฝ้าระวังและแจ้งเตือนให้กับคนในชุมชนมากที่สุด รองลงมาคือ เนื้อหาเกี่ยวกับ เหตุการณ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สิน ส่วนช่วงหลังการเกิดภัยพิบัติ สื่อท้องถิ่นกลุ่มตัวอย่าง นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สินมากที่สุด รองลงมาคือ เนื้อหาเกี่ยวกับการแจ้งเตือนภัยให้กับชุมชน ขณะที่เนื้อหาที่สื่อท้องถิ่นควรนำเสนอ ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับการจัดการปัญหาและการติดตามการแก้ไขปัญหาการหาสาเหตุหรือต้นตอของการเกิดภัยพิบัติ เพื่อเป็นการสำรวจ ติดตาม เกาะติดการช่วยเหลือ หรือความเสียหายว่ามีการตกลงหรือเข้าไม่ถึงการช่วยเหลือ รวมทั้งการหาสาเหตุ ของการเกิดน้ำท่วมเพื่อนำไปสู่การวางแผนป้องกันการลดความเสี่ยงลงในอนาคตกลับได้รับการนำเสนอในสัดส่วน ที่น้อย

ส่วนในช่วงที่ชุมชนประสบปัญหาภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5 ที่เป็นภัยพิบัติที่มีความซับซ้อน ทั้งด้านสภาพปัญหา โครงสร้าง ระบบและผู้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาากกว่าน้ำท่วมนั้น สื่อท้องถิ่น กลุ่มตัวอย่างแสดงบทบาทโดยนำเสนอเนื้อหาในช่วงเวลาระหว่างการเกิดภัยพิบัติได้มากกว่าในช่วงเวลา ก่อนและหลังการเกิดภัยพิบัติ โดยเนื้อหาที่ได้รับการนำเสนอในสัดส่วนที่มากที่สุดคือ เนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สินมากที่สุด รองลงมาคือ การช่วยเหลือ วิธีการช่วยเหลือและอุปสรรค ในการช่วยเหลือ การแจ้งเตือนภัยป้องกันและให้ความรู้เพื่อเตรียมพร้อมในสัดส่วนเท่ากัน ซึ่งแสดงถึงบทบาท ของการเป็นสื่อที่รายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อบอกให้กับคนในชุมชนรับทราบว่าจะเกิดอะไรขึ้นในชุมชน และควรจะเตรียมพร้อมที่จะรับมือกับสถานการณ์ฉุกเฉินนั้นอย่างไรระหว่างที่เกิดภัยพิบัติ รวมทั้งวิธีการและ การช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่วนในช่วงเวลา ก่อนการเกิดภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5 นั้น สื่อท้องถิ่น กลุ่มตัวอย่างได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการแจ้งเตือนภัยให้กับชุมชนซึ่งถือเป็นบทบาทของสื่อท้องถิ่นที่ต้อง

เผื่อระแวงระวังให้กับคนในชุมชนมากที่สุด รองลงมาคือ เนื้อหาที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สิน ส่วนช่วงหลังการเกิดภัยพิบัติ สื่อท้องถิ่นกลุ่มตัวอย่างนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชีวิตและทรัพย์สินมากที่สุด รองลงมาคือ เนื้อหาที่เกี่ยวกับการแจ้งเตือนภัยให้กับชุมชน ขณะที่เนื้อหาที่สื่อท้องถิ่นควรนำเสนอ ได้แก่ เนื้อหาที่เกี่ยวกับการจัดการปัญหาและการติดตาม การแก้ไขปัญหา การหาสาเหตุหรือต้นตอของการเกิดภัยพิบัติเพื่อเป็นการสำรวจติดตาม เกาะติดการช่วยเหลือ หรือความเสียหายว่ามีการตกลงหรือเข้าไม่ถึงการช่วยเหลือ รวมทั้งการหาสาเหตุของการเกิดน้ำท่วม เพื่อนำไปสู่การวางแผน ป้องกันลดความเสี่ยงลงในอนาคตกลับไม่ได้รับการนำเสนอแต่อย่างใด

ดังนั้นเมื่อพิจารณาคุณค่าตามหลักการของสื่อท้องถิ่น จึงกล่าวได้ว่า สื่อท้องถิ่นกลุ่มตัวอย่างสามารถแสดงบทบาทการเป็นสื่อตามคุณค่าของสื่อมวลชนทั่วไป ที่ให้ข้อมูลข่าวสารกับประชาชนในยามที่ประสบปัญหาภัยพิบัติในลักษณะการเป็นสุนัขเฝ้าบ้านที่คอยระแวงระวัง เตือนภัย และรายงานสิ่งที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในช่วงเวลาระหว่างการเกิดภัยพิบัติตามคุณค่าและรูปแบบของการให้ความสำคัญและการรายงานข่าวภัยพิบัติของสื่อมวลชนกระแสหลัก (จิตรพิ บัวผัน, 2554) ที่เน้นการรายงานเหตุการณ์ ความสูญเสียในชีวิตและทรัพย์สินเป็นหลัก (วิสัยศ งามข้า, 2558) แต่ขณะที่บทบาทที่สะท้อนคุณค่าตามนิยามของสื่อท้องถิ่นยังแสดงได้ไม่เด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในในยามที่ชุมชนประสบภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5 ดังจะเห็นได้จากเนื้อหาที่นำเสนอโดยเฉพาะในช่วงเวลาหลังการเกิดภัยพิบัติที่สื่อท้องถิ่นควรเป็นองค์หลักในการติดตามการแก้ไขปัญหา รายงานพื้นที่ที่อาจตกหล่นจากการช่วยเหลือ การติดตามความก้าวหน้าของผลของการจัดการปัญหา ในช่วงเวลาก่อนหน้านั้น ตลอดจนการหาสาเหตุของการเกิดภัยพิบัติเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาไม่ให้เกิดความเสียหายซ้ำ (ภัทรา บุรารักษ์, 2022; Jati, 2021; Yonkongpun, 2015) กลับได้รับการนำเสนอในในช่วงประสบภัยพิบัติน้ำท่วมและไม่นำเสนอเลยในช่วงประสบภัยพิบัติฝุ่นควัน PM 2.5 ทั้ง ๆ ที่ควรจะเป็นโอกาสในการแสดงบทบาทของสื่อท้องถิ่นในการนำเสนอเนื้อหาที่เกาะติดและเจาะลึกได้ดีกว่าสื่อมวลชนกระแสหลัก เพราะเป็นสื่อที่มีศักยภาพในด้านพื้นที่และมีความเข้าใจสภาพชุมชนได้ดีกว่าสื่อกระแสหลัก จากสภาพดังกล่าวหากสื่อท้องถิ่นไม่สามารถแสดงบทบาทได้มากไปกว่าบทบาทของการเป็นสื่อมวลชนกระแสหลักแล้ว การดำรงอยู่ในฐานะสื่อท้องถิ่นที่มีคุณค่าและความหมายอาจค่อย ๆ จางไปจากใจของคนในท้องถิ่น อีกทั้งยังอาจเผชิญกับคำถามว่า สื่อท้องถิ่นดำรงอยู่เพื่ออะไร หรือหากจะล้มหายไปก็จะหายไปอย่างที่ไม่ได้รับความสนใจจากประชาชน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากการวิจัยครั้งนี้ทำให้เห็นการแสดงบทบาทของสื่อท้องถิ่นกลุ่มตัวอย่างในการนำเสนอเนื้อหาของภัยพิบัติระหว่างน้ำท่วมและฝุ่นควัน PM 2.5 ตามคุณค่าของสื่อมวลชนได้ในระดับหนึ่ง แต่คุณค่าตามนิยามของสื่อท้องถิ่นนั้นจำเป็นต้องมีการให้ความสนใจและสำคัญมากขึ้น โดยแนวทางที่จะเพิ่มบทบาทของสื่อท้องถิ่นให้มีคุณค่าตามนิยามของสื่อท้องถิ่นมากขึ้นนั้น สื่อท้องถิ่นควรพิจารณาทำความเข้าใจกับลักษณะของวงจรชีวิตของภัยพิบัติทั้งสามร่วมกับคุณค่าตามนิยามของสื่อท้องถิ่น โดยเฉพาะในช่วงเวลาก่อนและหลังการเกิดภัยพิบัติ โดยช่วงก่อนการเกิดภัยพิบัติ สื่อท้องถิ่นควรสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับภัยพิบัติทิศทางหรือพื้นที่ที่จะได้รับผลกระทบและแนวโน้มความรุนแรงของภัยพิบัติเพื่อนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการแจ้งเตือนภัย ความรู้เกี่ยวกับการรับมือการป้องกันและลดอันตราย เส้นทางอพยพหรือจุดช่วยเหลือในพื้นที่ให้กับประชาชนอย่างชัดเจนเข้าใจง่าย และมีปริมาณเนื้อหาเพียงพอที่จะสร้างเป็นวาระของชุมชนหรือพื้นที่ได้ ส่วนช่วงหลังเกิดภัยพิบัติซึ่งเป็นช่วงที่สื่อท้องถิ่นยังทำได้น้อย ทั้งภัยพิบัติน้ำท่วมและฝุ่นควัน PM 2.5 นั้น

สื่อท้องถิ่นควรแสดงศักยภาพของการเป็นสื่อที่เข้าใจ เข้าถึงและใกล้ชิดกับชุมชนหรือพื้นที่ซึ่งเป็นจุดแข็งของสื่อท้องถิ่นที่สื่อมวลชนกระแสหลักทำได้ไม่ดีเท่าที่มากที่สุด และเน้นการนำเสนอเนื้อหาที่มีสัดส่วนและความถี่ที่เพียงพอต่อการสร้างวาระทางสังคม โดยเน้นเนื้อหาที่เกี่ยวกับการติดตาม เก็บตกสถานการณ์การซ่อมแซมหรือฟื้นฟูทั้งสภาพบ้านเรือนและจิตใจผู้คนรวมถึงหาสาเหตุต้นตอของปัญหา เพื่อให้คนที่เกี่ยวข้องได้เข้าใจและนำไปวางแผนเพื่อลดความสูญเสียลงหากเกิดภัยพิบัติอีกในอนาคตด้วย นอกจากนี้หน่วยงานที่มีหน้าที่ในการส่งเสริมสื่อมวลชนในประเทศไทยควรมีแนวทางส่งเสริมศักยภาพหรือส่งเสริมการทำงานของสื่อท้องถิ่นให้มีคุณค่าและความหมายต่อท้องถิ่นด้วย เช่น เพิ่มเติมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภัยพิบัติโดยเฉพาะภัยพิบัติที่มีปัจจัยเกี่ยวข้องที่ซับซ้อนและต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจหลากหลายศาสตร์มาร่วมในการนำเสนอเนื้อหาและการเพิ่มทักษะการใช้สื่อออนไลน์ให้เข้ามาเสริมกระบวนการทำงานของสื่อท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

ควรศึกษาศักยภาพการใช้และโอกาสการใช้สื่อออนไลน์ของสื่อท้องถิ่นในกระบวนการผลิตเนื้อหาและนำเสนอโดยเฉพาะในภาวะที่ชุมชนประสบปัญหาวิกฤติต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การส่งเสริมและการพัฒนาสื่อท้องถิ่นให้สามารถทำหน้าที่และแสดงบทบาทความเป็นสื่อท้องถิ่นได้มากขึ้น และเพื่อให้คนท้องถิ่นเกิดการรับรู้ เห็นคุณค่าของสื่อท้องถิ่นที่ให้บริการในพื้นที่ของตนเองมากขึ้น อันจะช่วยให้สื่อท้องถิ่นสามารถดำรงอยู่ได้ในท้องถิ่นอย่างมีความหมายและอาจขยายการวิจัยนี้ไปศึกษาสื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภูมิภาคอื่น ๆ ที่ประสบกับภัยพิบัติด้วย

รายการอ้างอิง

- กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย. (ม.ป.ป.). *แผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยแห่งชาติ พ.ศ. 2564 – 2570*. <https://dmcrth.dmcr.go.th/attachment/dw/download.php?WP=nKq4MUNjoGy3ZHKCoMOahKGtnJg4WaN4oGA3A0j1oH9axUF5nrO4MNo7o3Qo7o3Q>
- จิตรระพี บัวผัน. (2554). *การวิเคราะห์การจัดวาระและเนื้อหาของการนำเสนอข่าวภัยพิบัติทางธรรมชาติของหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย*. [วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].
- พิศิษฐ์ ขวาลาธวัช. (2542). *ปฏิรูปสื่อมวลชนท้องถิ่น ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วม และผลักดันองค์กร การปกครองท้องถิ่นให้มีอิสระ*. ดัชนีเบ็ลนายน.
- ภัทรา บุรารักษ์. (2022). *สื่อชุมชน: ทางรอด คุณค่า และทางเดินต่อ*. <https://thecitizen.plus/node/55548>
- วิสัยศ งามข้า. (2558). *ความร่วมมือระหว่างรัฐกับสื่อมวลชนในการรายงานข่าว ภาวะฉุกเฉินในภัยพิบัติ*. [การค้นคว้าอิสระรัฐศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].
- Baker, L. R., & Cornier, L. A. (2015). *Disasters and vulnerable populations evidence-based practice for the helping professions*. Springer Publishing Company.
- Burarak, P. (2020). Community television in Thailand: The new challenge of community media in an online world. *TEST Engineering and Management*, 83, 4013 – 4021.
- DEHLI, J. (n.d.). *Rebuilding local journalism as an essential democratic force*. <https://www.pulitzer.org/article/rebuilding-local-journalism-essential-democratic-force>
- Jati, R. P. (2021). Hyperlocal media: promoting local culture. In *Conference Series Business Management and Social Sciences* (pp.9-15). RSF. <https://proceeding.researchsynergypress.com/index.php/rsfconferenceseries1>

- Nahak, F. M. (2021). Role of media in disaster preparedness: some case studies from calamity prone Odisha. In *International Conference on Disaster Mitigation and Management* (pp.1-6). E3S Web of Conferences. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202133104010>
- Nielsen, R. K. (2015). Introduction: The uncertain future of local journalism. In *Local Journalism: The Decline of Newspapers and the Rise of Digital Media*. (pp. 1-25). I.B. Tausis.
- Radcliffe, D. (2017). *Local Journalism in the Pacific Northwest why it Matters, How it's Evolving, and Who Pays for it*. University of Oregon.
- Robinson, S. (2014). Introduction: Community journalism midst media revolution. *Journalism Practice*, 8(2), 113–120.
- Wharton, T. (2019). *The value of local journalism to the ecology of democracy*. <http://ecologyofdemocracy.org/the-value-of-local-journalism-to-the-ecology-of-democracy>
- Youkongpun, P. (2015). Community-based media in promoting identity and culture: A case study in Eastern Thailand. *Media Watch*, 6(1), 57-72. <https://doi.org/10.15655/mw/2015/v6i1/55389>

แนวทางการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชวังมฤคทายวัน Guidelines for Archives Management of Mrigadayavan Palace

ศรียัย เวลล์ส (Srihathai Wells)¹

Received: January 5, 2024

Revised: March 29, 2024

Accepted: April 1, 2024

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเอกสารจดหมายเหตุ และเพื่อพัฒนาแนวทางในการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชวังมฤคทายวัน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลจำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้บริหารสูงสุดของหน่วยงาน บุคลากรผู้ปฏิบัติงานภายในหน่วยงาน และนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ด้านการจัดการเอกสารจดหมายเหตุ

ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้ 1) สภาพการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชวังมฤคทายวัน ในปัจจุบันพระราชวังมฤคทายวันได้ผลิตและจัดเก็บรวบรวมเอกสารที่สอดคล้องกับพันธกิจของหน่วยงาน ประกอบด้วย 7 คอลเล็กชัน คือ ระบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) หนังสือพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 งานดนตรีไทย งานช่างไม้ งานพฤกษศาสตร์ งานภูมิสถาปนิก และงานโบราณคดี และงานสถาปัตยกรรม สภาพปัญหาของการจัดการเอกสารจดหมายเหตุ พบปัญหา 5 ด้าน ได้แก่ ด้านนโยบาย ด้านแนวปฏิบัติของงานเอกสารจดหมายเหตุ ด้านการใช้ประโยชน์ ด้านบุคลากร และด้านงบประมาณ และ 2) แนวทางในการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชวังมฤคทายวัน คือ การพัฒนานโยบายการจัดการเอกสารที่เป็นรูปธรรมและเป็นเอกสารลายลักษณ์อักษรในรูปแบบ “คู่มือการจัดการเอกสารจดหมายเหตุพระราชวังมฤคทายวัน” เพื่อใช้เป็นแนวปฏิบัติที่หน่วยงานกำหนดขึ้นเป็นกลไกในการบริหารและดำเนินงานตามภารกิจของหน่วยงานต่อไป

คำสำคัญ: จดหมายเหตุ, การจัดการจดหมายเหตุ, การจัดการเอกสารจดหมายเหตุ, พระราชวังมฤคทายวัน

Abstract

This research aims to study the current situation of archives management, and to develop guidelines for archives management of Mrigadayavan Palace. This study employs a qualitative research approach by using the data collection method from in-depth interviews with three groups of informants, a top exclusive, employees, and archives management professionals.

The findings are categorized into two parts based on the objectives. For the first objective, the analysis indicates that Mrigadayavan Palace has generated and gathered archival documents related to the missions. The archival collections include the KM system, the royal writings of King Rama VI, Thai music, carpentry, botany, landscape architecture, as well as archeology and architecture. Five problem areas faced by Mrigadayavan Palace in archives management were: policy, practices, utilization, archivist, and budget problems.

¹ ภาควิชาสารสนเทศศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Department of Information Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University

For the second objective, the guidelines for managing the archives, which will be crucial for Mrigadayavan Palace, are outlined in the “Mrigadayavan Palace’s Handbook of Archives Management.” This handbook will serve as a guideline established by the agency to manage and implement the organization’s mission.

Keywords: Archives, Archives Management, Records Management, Mrigadayavan Palace

บทนำ

เอกสารจดหมายเหตุเป็นข้อมูลทุกรูปแบบที่หน่วยงานทั้งที่เป็นส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน ได้ผลิตขึ้นหรือรับไว้ตามภารกิจของหน่วยงาน ซึ่งเอกสารเหล่านั้นมีความสำคัญและมีคุณค่าต่อการบริหาร การเงิน เป็นหลักฐานด้านกฎหมายได้ โดยมีสาระเชิงประวัติศาสตร์ พัฒนาการ และวิทยาการใหม่ ๆ ที่หน่วยงาน ควรเก็บรักษาไว้ อีกทั้งยังเป็นเอกสารที่สิ้นกระแสการใช้งานและยังได้รับการคัดเลือกและประเมินคุณค่าว่า ควรแก่การเก็บรักษา สงวนและอนุรักษ์ไว้เป็นเอกสารสำคัญของหน่วยงาน ในยุคปัจจุบันนั้นเอกสารจดหมายเหตุ ยังมีความสำคัญในแง่มุมมองที่ต่างไปจากแนวคิดเดิม เช่น อาจเป็นเสมือนบันทึกความทรงจำหรือบันทึกการปฏิบัติงาน ของหน่วยงานที่สามารถใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงเพื่อประโยชน์ต่อการคุ้มครองสิทธิและผลประโยชน์ เช่น กรณี เกิดการฟ้องร้องเรียกค่าเสียหาย เป็นต้น (โครงการหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์, 2537; สมสรวง พุดิกุล, 2539; หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2547; อุบล ใช้สงวน, 2538) ดังนั้นหน่วยงานที่มีเอกสารจดหมายเหตุ จึงต้องมีหน้าที่สำคัญของการจัดเก็บข้อมูลเพื่อประโยชน์ของมนุษยชาติและของประเทศชาติโดยแท้ และ หนึ่งในหน่วยงานที่มีความสำคัญคือพระราชานิเวศน์มฤคทายวัน

พระราชานิเวศน์มฤคทายวัน สร้างขึ้นโดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็น ที่ประทับพักร้อน พระราชานิเวศน์มีลักษณะสำคัญคือ เป็นพระที่นั่งหมู่ประกอบด้วยพระที่นั่งสมุทรพิมาน เป็นที่พักฝ่ายหน้า และหมู่พระที่นั่งพิศาลสาครเป็นที่พักฝ่ายใน มีสโมสรเป็นท้องพระโรง มีสถานที่แสดงละคร และสถานที่ประกอบพิธีสำคัญต่าง ๆ อีกทั้งกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนไว้เป็นโบราณสถานสำคัญของประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 นับเป็นวังสำคัญแห่งหนึ่งของเมืองเพชรบุรีที่ได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพปฏยกรรม รักษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างต่อเนื่อง ต่อมาในปี พ.ศ. 2536 ได้มีการจัดตั้งมูลนิธิพระราชานิเวศน์ มฤคทายวัน ในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรราชสุตา สิริโสภภาพัฒนวิจิตร เพื่อเข้ามาดูแล รักษาอาคาร มีการจัดการพื้นที่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และสถานที่ท่องเที่ยว รวมถึงได้รับการส่งเสริมให้เป็นพิพิธภัณฑ์ มีชีวิตเพื่อสืบสานรักษา และต่อยอดมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ (“ห้องสมุด” ใน “พระราชานิเวศน์มฤคทายวัน” ต้นแบบเยี่ยมชมเข้าใจพิพิธภัณฑ์อย่างลึกซึ้ง, 2563)

จากพันธกิจดังกล่าวข้างต้น ส่งผลให้พระราชานิเวศน์มฤคทายวันต้องผลิตเอกสาร รวมไปถึงการจัดเก็บ รวบรวมเอกสารต่าง ๆ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 – ปัจจุบัน จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการเอกสารของ พระราชานิเวศน์มฤคทายวันที่ผ่านมา พบว่ามีการบริหารจัดการเอกสารด้านงานบูรณะในหน่วยงานที่เป็นระบบ โดยพบว่าพระราชานิเวศน์มฤคทายวันได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลและมีการบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ทางสถาปัตยกรรม และสภาพแวดล้อมของพื้นที่อย่างละเอียด ทั้งในรูปแบบของการใช้ภาพจำลองสามมิติในการบันทึกข้อมูล การวิเคราะห์คุณค่า ความสำคัญ และสภาพปัญหาของสถาปัตยกรรมเพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถเลือกระดับ ของการอนุรักษ์ที่เหมาะสมอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามหน่วยงานยังประสบกับข้อจำกัด คือ ข้อมูลหรืองานเอกสาร สำคัญบางส่วนไม่สามารถสืบค้นข้อมูลได้ อาจเป็นเพราะหน่วยงานยังไม่ได้นำเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์มาช่วย

ในการจัดเก็บและสืบค้นข้อมูล (ปาริฉัตร สกกุลเจริญพรชัย, 2554) และจากการลงพื้นที่ศึกษาภาคสนามของผู้วิจัยพบว่า หน่วยงานขาดแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมของงานเอกสารจดหมายเหตุ และกระทบต่อการปฏิบัติงานของหน่วยงานยกตัวอย่างเช่น การดำเนินงานบูรณะพระราชนิเวศน์มฤคทายวัน ในปัจจุบันหน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้องต้องการปรับปรุงทัศนคติของพระราชนิเวศน์มฤคทายวันให้คงสภาพเดิมเหมือนสมัยอดีตให้มากที่สุด แต่เอกสารหรือบันทึกเก่า ๆ เกี่ยวกับการสร้างพระราชนิเวศน์มฤคทายวันนั้นมีน้อยมาก จึงจำเป็นต้องให้นักโบราณคดีได้สำรวจและศึกษาความร่วมมือกับบริษัทที่ 6 ซึ่งได้แก่ ถนน ระบบประปา ระบบไฟฟ้า และทางรถไฟ เพราะฉะนั้นหน่วยงานจำเป็นต้องทำงานร่วมกันกับหลาย ๆ ฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นโบราณคดี โบราณสถาน สถาปนิก สถาปัตยกรรม ที่มีกระบวนการการทำงานที่เป็นคู่ขนานกันไป เพื่อพยายามฟื้นฟูตัวอาคารและสภาพแวดล้อมให้คงสภาพเดิมเหมือนในอดีตให้มากที่สุด ซึ่งกระบวนการดังกล่าวทำให้ต้องใช้เวลามาก นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดอีกประการหนึ่งคือ การสืบค้นเอกสารหรือภาพถ่าย เนื่องจากไม่มีเครื่องมือช่วยค้นเอกสาร การสืบค้นจึงทำได้แค่เพียงการค้นหาแฟ้มเอกสารที่ได้จัดเรียงตามหมวดหมู่แบบกว้าง ๆ และภายใต้หมวดหมู่จะเรียงไปตามปีปฏิทินเท่านั้น (วัน เดือน ปี) ทำให้เกิดความล่าช้าในการทำงาน เนื่องจากผู้ปฏิบัติงานไม่สามารถใช้เอกสารที่ต้องการได้ทันทีที่ แต่ในส่วนของเอกสารดิจิทัลจะบันทึกลงใน Google Drive และระบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) ผู้ปฏิบัติงานสามารถค้นหาด้วยชื่อไฟล์ หรือข้อความที่ปรากฏในเอกสารหรือภาพถ่ายได้ แต่ข้อจำกัดผู้ปฏิบัติงานลงรายละเอียดข้อมูลของเอกสารไม่ครบถ้วน ไม่ครอบคลุมกับเนื้อหาของเอกสารรวมถึงการขาดความเชื่อมโยงกันของเอกสารในกรณีที่เป็นเอกสารชุดเดียวกัน ทำให้ไม่สามารถสืบค้นเอกสารได้ครบและสมบูรณ์ตามที่ผู้ปฏิบัติงานต้องการ ดังนั้นการสำรวจปัญหาและการค้นหาแนวทางการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชนิเวศน์มฤคทายวัน จะทำให้ช่วยวางรากฐานงานจดหมายเหตุให้พระราชนิเวศน์มฤคทายวันได้ใช้ประโยชน์เอกสารจดหมายเหตุของหน่วยงานสำหรับการปฏิบัติงานให้บรรลุพันธกิจที่กำหนดไว้ อีกทั้งยังก่อให้เกิดการอนุรักษ์และเผยแพร่มรดกวัฒนธรรมทางเอกสาร (documentary heritage) ซึ่งมีความสำคัญของชาติสืบต่อไป

การทบทวนวรรณกรรม

แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการเอกสารจดหมายเหตุที่หน่วยงานจดหมายเหตุสากลนั้น ได้กำหนดหลักการสำคัญสองประการ (Dingwall, 2010, pp. 144-150) คือ

1. วงจรชีวิตเอกสาร (Records Life-cycle) เป็นการควบคุมเอกสารที่จัดทำขึ้นหรือรับไว้และใช้เพื่อการดำเนินงานตามภารกิจของหน่วยงาน โดยแบ่งเป็น 5 ระยะเวลา ได้แก่ การจัดทำและการรับเอกสาร (creation and receipt) การแจกจ่าย (distribution) การใช้ (use) การดูแลรักษา (maintenance) ตลอดจนการกำจัด (disposition)

2. การจัดการเอกสารอย่างต่อเนื่อง (Record Continuum) เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเอกสารที่นักวิชาการและนักวิชาชีพจดหมายเหตุประเทศออสเตรเลียได้พัฒนาขึ้นและนำเสนอต่อวงการวิชาชีพในปี พ.ศ. 2537 ด้วยแนวคิดที่ว่า การจัดการเอกสารต้องดำเนินการเป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่องโดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงขั้นตอนตามลำดับของวงจรชีวิตเอกสาร

นอกจากนี้ แนวคิดการจัดการเอกสารอย่างต่อเนื่อง ครอบคลุมถึงการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเอกสารจดหมายเหตุที่มีแหล่งที่มาชัดเจน สามารถนำมาจัดทำเป็นสารสนเทศมรดกทางวัฒนธรรมที่เชื่อถือได้ ซึ่งเป็นแนวคิดที่พระราชนิเวศน์มฤคทายวันสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดในการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของหน่วยงานตามพันธกิจด้านการอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมได้ การจัดการเอกสารอย่าง

ต่อเนื่องนั้นไม่มีการแบ่งเป็นขั้นตอน และดำเนินการคล้ายถึงกับแนวคิดวงจรชีวิตเอกสาร โดยการจัดการเอกสารไปพร้อม ๆ กันตั้งแต่ 1) การสร้างเอกสาร (documents) ให้กลายเป็นเอกสารจดหมายเหตุที่สมบูรณ์ (records) 2) การคัดเลือก/คัดแยกเอกสารเพื่อจัดเก็บและใช้ประโยชน์สำหรับการดำเนินงานของหน่วยงาน 3) การจัดการเอกสารที่ไม่ได้ใช้งานแล้วหรือสิ้นกระแสการใช้งาน และ 4) การรวบรวมมรดกทางวัฒนธรรมที่มีแหล่งที่มาชัดเจนมาจัดเป็นจดหมายเหตุที่สามารถใช้เป็นหลักฐานสำหรับการศึกษาค้นคว้า การแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของหน่วยงาน การใช้ประโยชน์ต่อการดำเนินพันธกิจ รวมถึงการแสดงออกถึงอัตลักษณ์สำคัญของหน่วยงาน (อนันต์ สมุท, 2566) และในกรณีการจัดการเอกสารของพระราชินีเวสท์มินสเตอร์วันนั้น จะปรับใช้แนวคิดวงจรชีวิตเอกสารและแนวคิดการจัดการเอกสารอย่างต่อเนื่องควบคู่กันไป

สำหรับแนวคิดการดำเนินงานจดหมายเหตุของหน่วยงานในท้องถิ่น ยกตัวอย่างกรณีของพระราชินีเวสท์มินสเตอร์วันนั้น สำนักหอจดหมายเหตุได้กำหนดแนวทางไว้ดังนี้ (สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2547, หน้า 26-80)

1. การรวบรวมเอกสารจดหมายเหตุ (Acquisition) ในการรวบรวมเอกสารจดหมายเหตุ หน่วยงานอาจทำได้หลายวิธี ได้แก่ การรับมอบ การบริจาค การซื้อ และการแลกเปลี่ยน
2. การวิเคราะห์และประเมินคุณค่าเอกสาร (Analysis and Appraisal) คือ การพิจารณาวิเคราะห์เอกสารและคัดเลือกสำหรับการจัดเก็บรักษาไว้เป็นเอกสารจดหมายเหตุซึ่งต้องจัดเก็บแบบถาวรตลอดไป โดยเฉพาะเอกสารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
3. การจัดหมวดหมู่เอกสารจดหมายเหตุและการทำเครื่องมือช่วยค้น (Arrangement Description and Finding Aids) ระบบการจัดหมวดหมู่เอกสารจดหมายเหตุ มีเทคนิคและวิธีการตามมาตรฐานจดหมายเหตุ 2 วิธี คือ 1) ระบบการจัดหมวดหมู่เอกสารตามแหล่งกำเนิด ได้แก่ การจัดเอกสารของหน่วยงานเดียวกันไว้ด้วยกันเพื่อให้เอกสารสะท้อนให้เห็นหน้าที่ และกิจกรรมของหน่วยงานเจ้าของเอกสารนั้น ๆ และ 2) ระบบการจัดเอกสารแบบคงรูปแบบเดิม เป็นวิธีการจัดหมวดหมู่เอกสารโดยคงรูปแบบการจัดไว้เหมือนเดิม
4. การสงวนรักษาเอกสาร (Preservation) หน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่งในการจัดเก็บเอกสารจดหมายเหตุคือการสงวนรักษา เนื่องจากเอกสารทุกประเภทมีความเสื่อมสลายเป็นธรรมชาติ โดยเฉพาะเอกสารเก่าที่มีคุณค่าและต้องจัดเก็บตลอดไป
5. การบริการและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ (Service and Public Relation) เป็นภารกิจสุดท้าย และเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการดำเนินงานจดหมายเหตุ การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์มีหลายรูปแบบ ได้แก่ การจัดนิทรรศการ การจัดบรรยาย อภิปราย สัมมนา การจัดพิมพ์ และการนำชม

ในส่วนของประเทศเอกสารจดหมายเหตุที่จัดเก็บไว้ในพระราชินีเวสท์มินสเตอร์วันนั้น ได้ประยุกต์ใช้แนวคิดของสมาคมนักจดหมายเหตุในสหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับการจัดการเก็บเอกสารตามภารกิจสำคัญของจดหมายเหตุธุรกิจ/บริษัท (corporate archives) และงานจดหมายเหตุในประเทศแคนาดา ที่ได้แบ่งประเภทของหน่วยงานจดหมายเหตุที่เป็นของท้องถิ่นและสมาคมประวัติศาสตร์ ที่มีภารกิจในการรวบรวมและจัดเก็บเอกสารเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับพระราชินีเวสท์มินสเตอร์วันได้รับการจัดตั้งเป็นมูลนิธิที่มีภารกิจเพื่อสาธารณประโยชน์โดยมิได้มุ่งหวังผลกำไรหรือมุ่งหาผลประโยชน์ ดังนั้นการจัดเก็บเอกสารการดำเนินงานของหน่วยงานจึงเน้นเอกสารเพื่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรของพระราชินีเวสท์มินสเตอร์วันเป็นหลัก ซึ่งได้แก่ 1) งานอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยสถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้างในรัชสมัยพระที่นั่ง ถนนทางรถไฟ ระบบสาธารณูปโภค ไฟฟ้า น้ำประปา การอนุรักษ์มรดกคุณค่าความเป็น

ของแท้และดั้งเดิม (authenticity) 2) งานอนุรักษ์มรดกทางภูมิปัญญา ศิลปวิทยา ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ประกอบด้วยงานภาษาและวรรณกรรม ดนตรี การแต่งกาย และอาหาร และ 3) งานอนุรักษ์มรดกทางธรรมชาติ วิทยา งานบูรณะและอนุรักษ์มุ่งเน้นการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภูมินิเวศน์ ภูมิสังคม

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กลุ่มตัวอย่างงานวิจัยนี้เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ปฏิบัติงานตามฝ่ายงานต่าง ๆ ของพระราชินีเวศน์มฤคทายวัน จำนวนทั้งสิ้น 9 คน ซึ่งได้แก่ ผู้บริหารสูงสุดของหน่วยงาน คือ ผู้อำนวยการ จำนวน 1 คน บุคลากรผู้ปฏิบัติงานภายในหน่วยงาน ได้แก่ บรรณารักษ์ ผู้ปฏิบัติงานพฤษศาสตร์ ผู้ปฏิบัติงานช่างไม้ ผู้ปฏิบัติงานดนตรีไทย ผู้ปฏิบัติงานภูมิสถาปนิก ผู้ปฏิบัติงานโบราณคดีและสถาปัตยกรรม และผู้ปฏิบัติงานทะเบียนขึ้นส่วนบนพระที่นั่ง จำนวน 7 คน และนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นกลุ่มคนภายนอกที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการจัดการเอกสารจดหมายเหตุเพื่อให้แนวคิดเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนางานเอกสารจดหมายเหตุได้ ซึ่งได้แก่ นักจดหมายเหตุ ผู้มีประสบการณ์ด้านการจัดการเอกสารจดหมายเหตุ ไม่น้อยกว่า 3 ปีที่สังกัดหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชน จำนวน 1 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการจัดการเอกสารจดหมายเหตุ รวมถึงศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชินีเวศน์มฤคทายวัน แนวคำถามของแบบสัมภาษณ์ มีดังนี้

1. สภาพการบริหารจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชินีเวศน์มฤคทายวัน รวมถึงปัญหา แนวทางการแก้ปัญหา และความต้องการเพื่อการพัฒนาเอกสารจดหมายเหตุในมุมมองของผู้ปฏิบัติงาน
2. ลักษณะเฉพาะของเอกสารจดหมายเหตุของพระราชินีเวศน์มฤคทายวัน
3. การใช้ประโยชน์เอกสารจดหมายเหตุในปัจจุบันและในอนาคต
4. แนวทางการจัดการเอกสารจดหมายเหตุที่เหมาะสมกับพระราชินีเวศน์มฤคทายวัน ตามความคิดเห็นของผู้ปฏิบัติงาน ประกอบด้วยประเด็นสำคัญดังนี้ 1) การผลิต/การจัดทำ/การรวบรวมเอกสารจดหมายเหตุ 2) การประเมินคุณค่าเอกสารเพื่อคัดเลือกให้เป็นจดหมายเหตุของหน่วยงาน 3) การจัดทำคำอธิบายและเครื่องมือช่วยค้นเอกสารจดหมายเหตุ 4) การบริการและการเผยแพร่เอกสารจดหมายเหตุ และ 5) การสงวนรักษาเอกสารจดหมายเหตุ (ทั้งในรูปแบบเอกสารและดิจิทัล)

ทั้งนี้ คำถามสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความพร้อมของผู้ให้ข้อมูลในส่วนของ การวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยผู้วิจัยได้กำหนดหน่วยในการวิเคราะห์ เนื้อหาจากการสัมภาษณ์เป็น 1) การจัดกลุ่มคำสำคัญ ได้แก่ ชื่อเอกสาร ชื่อเรื่อง ชื่อกิจกรรม ชื่อโครงการ ชื่อบุคคล ชื่อสถานที่ ฝ่ายงานที่รับผิดชอบ 2) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดเก็บและสืบค้นเอกสาร ได้แก่ วิธีการจัดเก็บ ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่ต้องการใช้เครื่องมือช่วยสืบค้น และ 3) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเอกสาร ได้แก่ ประเด็นปัญหา แนวทางแก้ปัญหา ความต้องการ ความคาดหวัง จากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลเหล่านั้นมาลงรหัส จัดหมวดหมู่ และสรุปเนื้อหา เพื่อนำไปสู่การพรรณนา และสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้อย่างครอบคลุม

ผลการวิจัย

ในส่วนของการวิจัยที่มาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแต่ละฝ่ายงาน ผู้วิจัยขอสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

ส่วนที่ 1 สภาพการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชานิเวศน์มฤคทายวัน

พระราชานิเวศน์มฤคทายวันผลิตเอกสารและจัดเก็บรวบรวมเอกสารต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับภารกิจของหน่วยงานในแต่ละฝ่ายของหน่วยงาน ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยขอเรียกกลุ่มเอกสารจดหมายเหตุของแต่ละฝ่ายในพระราชานิเวศน์มฤคทายวันตามศัพท์ทางบรรณารักษศาสตร์ว่า คอลเล็กชัน (collection) โดยกำหนดชื่อคอลเล็กชันต่าง ๆ เอกสารในแต่ละคอลเล็กชันนั้นจัดเก็บทั้งรูปแบบต้นฉบับ สิ่งพิมพ์และไฟล์ดิจิทัล โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ระบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) ระบบ KM เริ่มพัฒนาขึ้นในปี พ.ศ. 2563 ระบบ KM ใช้สำหรับจัดเก็บเอกสารดิจิทัลของห้องสมุด และเอกสารของฝ่ายงานอื่น ๆ เนื่องจากแต่ละฝ่ายงานมีข้อมูลจำนวนมาก ต่างฝ่ายต่างเก็บทำให้ไม่เป็นระบบและไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งถือว่าเป็นระบบกลางที่สามารถดึงข้อมูลที่กระจัดกระจายในแต่ละฝ่ายงานมาจัดเก็บอย่างเป็นระบบในพื้นที่เดียวกัน เพื่อให้เป็นข้อมูลรวมขององค์กร ระบบ KM นี้จัดเก็บอยู่ใน Server ที่มีการเชื่อมโยงเครือข่ายท้องถิ่น (Lan) ของพระราชานิเวศน์มฤคทายวัน การจัดเก็บแยกเป็นโฟลเดอร์ตามฝ่ายงาน และจัดเก็บเอกสารตามหมวดหมู่ และในแต่ละหมวดหมู่จัดเก็บตามชนิดของเอกสารที่รองรับทั้งประเภทลิงก์ เว็บไซต์ Pdf ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว ภาพเสียง

2. คอลเล็กชันหนังสือพระราชานิพนธ์รัชกาลที่ 6 รวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี พระราชประวัติและงานศิลปะในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หนังสือและเอกสารสำคัญที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชประวัติ ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี รวมถึงหนังสือและเอกสารสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระราชานิเวศน์มฤคทายวัน

3. คอลเล็กชันงานดนตรีไทย ฝ่ายงานดนตรีไทยได้ผลิตและจัดเก็บเอกสารที่เกี่ยวกับงานดนตรีไทย ศักยภาพของครูดนตรีไทย ทำเนียบนามครูดนตรี เครือข่ายหน่วยงานที่มีส่วนร่วมในโครงการ โน้ตเพลง ไฟล์เสียงดนตรีไทย บทเพลง ภาพถ่ายกิจกรรม ฯลฯ

4. คอลเล็กชันงานช่างไม้ ผู้ปฏิบัติงานนี้ได้ผลิตและจัดเก็บเอกสารที่เกี่ยวกับการประกวดช่างไม้อนุรักษ์ระดับชาติ กิจกรรมของโรงเรียนอนุรักษ์อาคารไม้ ความร่วมมือด้านช่างไม้กับหน่วยงานอื่น ๆ แบบพิมพ์เขียวของอาคาร ภาพถ่ายผลงาน ภาพถ่ายกิจกรรม การจัดอบรมหลักสูตรเกี่ยวกับช่างไม้ บันทึกการออกสำรวจบันทึกสภาพโบราณสถานก่อนการอนุรักษ์ บันทึกการประเมินความเสียหาย และบันทึกการวางแผนอนุรักษ์

5. คอลเล็กชันงานพฤกษศาสตร์ ฝ่ายงานพฤกษศาสตร์ได้ผลิตและจัดเก็บข้อมูลด้านพฤกษศาสตร์ของพันธุ์ไม้ ตัวอย่างพรรณไม้ (ของจริง) ในบริเวณสันทรายชายฝั่งและป่าชายหาด นอกจากนี้มีการจัดเก็บไฟล์แผนที่และไฟล์เอกสารสำคัญที่เกี่ยวกับงานพฤกษศาสตร์ ไฟล์เสียงบันทึกการประชุม ไฟล์รูปแบบของกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ภาพถ่าย แผนที่สวนพฤกษศาสตร์ การจัดตั้งสวนพฤกษศาสตร์ การอนุรักษ์ระบบนิเวศชายฝั่ง การฟื้นฟูระบบนิเวศชายฝั่ง รายงานการประชุมของคณะทำงาน เครือข่ายด้านพฤกษศาสตร์กับหน่วยงานอื่น ๆ

6. คอลเล็กชันงานภูมิสถาปนิก นักภูมิสถาปนิกได้ผลิตและจัดเก็บเอกสารที่เกี่ยวกับโครงการและลักษณะพืชพรรณ การออกแบบงานพืชพรรณภูมิทัศน์ การอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมพื้นที่ชายฝั่ง การก่อสร้างตามแนวชายฝั่ง ภาพถ่ายดาวเทียมแนวชายฝั่ง แบบจำลองการเปลี่ยนแปลงแนวชายฝั่ง

สรุปผลกระทบด้านการเปลี่ยนแปลงชายฝั่ง การกัดเซาะชายฝั่ง รายงานวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม รายงานการประชุมคณะทำงาน โครงการ/กิจกรรมการป้องกันกัดเซาะชายฝั่ง

7. คอลเล็กชันงานโบราณคดีและสถาปัตยกรรม นักโบราณคดีและสถาปนิกได้ผลิตและจัดเก็บเอกสารจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนการบูรณะ งบประมาณการดำเนินงาน การจัดการวัสดุ ภาพถ่าย รายงานการประชุมของคณะทำงาน รวมไปถึงเครือข่ายหน่วยงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการบูรณะ

ในส่วนของสภาพปัญหาของการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชานิเวศน์มฤคทายวันนั้น ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และสามารถจัดกลุ่มปัญหาโดยแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ดังนี้

1. ปัญหาด้านนโยบาย พระราชานิเวศน์มฤคทายวันไม่มีการกำหนดนโยบายด้านการจัดการเอกสารจดหมายเหตุที่เป็นลายลักษณ์อักษร อีกทั้งยังไม่ได้กำหนดเป็นระเบียบหรือแนวปฏิบัติที่ชัดเจน แต่มีการสื่อสารกระบวนการการทำงานผ่านข้อตกลงทางวาจา ที่กำหนดโดยผู้อำนวยการในฐานะที่เป็นผู้บริหารสูงสุดของหน่วยงาน แต่อย่างไรก็ตาม ผู้อำนวยการมีความประสงค์ที่จะกำหนดนโยบายการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของหน่วยงานอย่างเป็นระบบและถูกต้องตามหลักแนวคิดทฤษฎีของการบริหารจัดการจดหมายเหตุ โดยอาจใช้หรืออ้างอิงแนวทางปฏิบัติจากหน่วยงานหรือจดหมายเหตุทั้งในระดับประเทศและระดับสากลเพื่อจัดทำนโยบายและยังคาดหวังว่าเมื่อหน่วยงานมีนโยบายที่ชัดเจนแล้วจะสามารถช่วยพัฒนาระบบจดหมายเหตุให้กลายเป็นงานประจำวันของผู้ปฏิบัติงานในพระราชานิเวศน์มฤคทายวันไปโดยอัตโนมัติ (คุณเอ (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2566)

2. ปัญหาด้านแนวปฏิบัติของงานเอกสารจดหมายเหตุ จากการที่พระราชานิเวศน์มฤคทายวันไม่มีนโยบายด้านการจัดการเอกสารจดหมายเหตุ และระเบียบหรือแนวปฏิบัติที่ชัดเจนส่งผลต่อการปฏิบัติงานโดยมีเสียงสะท้อนจากผู้ปฏิบัติงานที่ทำให้เห็นว่าส่งผลกระทบต่อมาตรฐานการปฏิบัติงานด้านเอกสาร เช่น มาตรฐานการลงรายการข้อมูลคำอธิบายเอกสารจดหมายเหตุ มาตรฐานรูปแบบไฟล์เอกสารจดหมายเหตุ เป็นต้น ทำให้บุคลากรหรือผู้ปฏิบัติงานขาดแนวทางในการปฏิบัติงาน การตัดสินใจ และก่อให้เกิดปัญหาอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับการทำงานด้านเอกสารจดหมายเหตุ ดังข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานต่อไปนี้

“หลายเรื่องยังไม่มีแนวทางสำหรับการปฏิบัติงาน เมื่อพบกับปัญหาเราตัดสินใจไม่ถูก และหลาย ๆ เรื่องยังไม่มีแนวทางในการปฏิบัติงานที่ชัดเจน” (คุณซี (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2566)

“ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ความไม่เข้าใจหลักการในการดำเนินงานเอกสาร ดังนั้นควรมีหลักการหรือคู่มือในการผลิตเอกสารหรือภาพถ่าย เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานได้ทำความเข้าใจก่อนการลงมือทำจริง” (คุณดี (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2566)

“ปัญหาสำคัญที่เจอคือ เครื่องคอมพิวเตอร์ที่เก็บรวบรวมเอกสารเปิดใช้งานไม่ได้ ทำให้เอกสารที่อยู่ในเครื่องคอมพิวเตอร์นั้นสูญหายไปทั้งหมด คนทำงานต้องการระบบที่เสถียรมากกว่านี้ และสามารถสำรองไฟล์ข้อมูลให้พร้อมใช้งานได้ตลอดเวลา และที่สำคัญคือการป้องกันเอกสารสูญหาย” (คุณบี (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2566)

ในขณะที่เดียวกันผู้ปฏิบัติงานยังต้องการระบบการจัดการเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ควบคู่กับการจัดเก็บเอกสารแบบเดิมอีกด้วย ในเริ่มแรกอาจใช้เทคโนโลยีแบบง่ายสำหรับการแปลงเอกสารฉบับกระดาษให้เป็นเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ เช่น การสแกนกระดาษให้เป็น Pdf, Jpeg การพัฒนา Excel ให้เป็นฐานข้อมูลที่ง่ายต่อ

การใช้คำค้นสำหรับการค้นหา ฯลฯ เพื่อรักษาเอกสารไว้ให้สามารถใช้งานได้นานมากขึ้นแต่ก็ยังคงเก็บต้นฉบับไว้
อย่างดีด้วยระบบการรักษาเอกสารเก่าที่ถูกต้องตามแนวคิดของงานจดหมายเหตุ

3. ปัญหาการใช้ประโยชน์หรือการอ้างอิงการปฏิบัติงานจากจดหมายเหตุ จากสภาพของแนวปฏิบัติ
ที่เป็นลายลักษณ์อักษรของงานเอกสารจดหมายเหตุของพระราชานิเวศน์มฤคทายวันส่งผลต่อการปฏิบัติงานของ
หน่วยงาน ซึ่งสะท้อนจากข้อมูลการสัมภาษณ์ ดังนี้

“โครงการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมของพระราชานิเวศน์มฤคทายวัน ในเบื้องต้นผู้ปฏิบัติงาน
ของหน่วยงานไม่ทราบข้อมูลที่ว่า พื้นที่นี้เคยเป็นป่าชายหาดมาก่อน ต่อมาเมื่อทีมงานได้ศึกษา
เอกสารเก่าที่เป็นบันทึกของข้าราชการบริพารในสมัยรัชกาลที่ 6 (เป็นเอกสารที่ได้มาจากสำนัก
หอจดหมายเหตุแห่งชาติ) ทำให้ได้ทราบข้อมูลสำคัญมากขึ้น จากนั้นทีมงานเริ่มสำรวจพรรณไม้
ในพื้นที่ และนำข้อมูลจากภาคสนามมาเปรียบเทียบกับข้อมูลจากเอกสารเก่า ก็สามารถนำไปสู่
การบูรณะฟื้นฟูระบบนิเวศน์ที่สอดคล้องและเหมาะสม” (คุณเอ (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 31
มกราคม 2566)

นอกจากนี้ หน่วยงานยังเกิดแนวคิดที่จะพัฒนาเอกสารจดหมายเหตุ โดยมอบหมายให้ผู้ปฏิบัติงาน
ทุกคนทำบันทึกเหตุการณ์ประจำวันที่เกิดขึ้นในพระราชานิเวศน์มฤคทายวันอย่างต่อเนื่อง เพราะจะสามารถ
ใช้ประโยชน์จากบันทึกเหล่านั้นเป็นเอกสารจดหมายเหตุที่สำคัญสำหรับการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องในอนาคต

4. ปัญหาด้านบุคลากร พระราชานิเวศน์มฤคทายวันต้องการบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ
ด้านการจัดการเอกสารและจดหมายเหตุที่สามารถปฏิบัติงานเกี่ยวกับการเสาะแสวงหาเอกสารจดหมายเหตุ
รวบรวมเรื่องราวและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญของพระราชานิเวศน์มฤคทายวันและจังหวัดเพชรบุรี
เรื่องทั่วไปเกี่ยวกับพระราชานิเวศน์มฤคทายวันและจังหวัดเพชรบุรีที่เป็นที่สนใจของประชาชน การพิจารณาและ
ประเมินคุณค่าเอกสาร การจัดทำคำอธิบายเอกสารและเครื่องมือช่วยค้น การสงวนรักษาเอกสารจดหมายเหตุ
รวมไปถึงการเผยแพร่และให้บริการเอกสารจดหมายเหตุของหน่วยงาน ในช่วงปี พ.ศ. 2564 หน่วยงาน
ได้เปิดรับตำแหน่งบรรณารักษ์ ทำให้สามารถเข้ามาเสริมด้านการจัดการสารสนเทศได้ ไม่ว่าจะเป็นการลง
รายการสารสนเทศ การทำเครื่องมือช่วยค้น แต่ในปัจจุบันบรรณารักษ์ได้ลาออกเพื่อไปศึกษาต่อ ทำให้
หน่วยงานขาดบุคลากรในวิชาชีพสารสนเทศอีกครั้ง ทำให้งานไม่ต่อเนื่องและต้องมาเริ่มต้นใหม่ทุกครั้ง ดังข้อมูล
การสัมภาษณ์ ต่อไปนี้

“เนื่องจากเราไม่มีบรรณารักษ์เชี่ยวชาญเฉพาะทางที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับ
พระราชานิเวศน์มฤคทายวัน เราจำเป็นต้องใช้วิธีขอให้อาจารย์แต่ละท่านหรือเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
เชี่ยวชาญแต่ละท่านแนะนำหนังสือและรายละเอียดต่าง ๆ แล้วเราเป็นคนรวบรวมเข้ามาเก็บไว้”
(คุณเอ (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2566)

“พนักงานที่นี้ลาออกบ่อย ทำให้งานหลายอย่างไม่ต่อเนื่องที่ก่อให้เกิดข้อจำกัด
ในการพัฒนาต่อยอดจากโครงการหรือกิจกรรมเดิมที่เคยทำมา รวมไปถึงเอกสารต่าง ๆ
ที่เกี่ยวข้องก็พลอยค้นหาหายไปตามไปด้วย” (คุณอี (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2566)

อีกทั้ง หน่วยงานยังต้องการบุคลากรด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อมาช่วยในการจัด
การเอกสารดิจิทัลและพัฒนาสื่อดิจิทัลด้วย ในปีที่ผ่านมาเจ้าหน้าที่เพิ่งลาออกไปทำให้ไม่สามารถดำเนินงาน
ในเรื่องนี้ได้ ส่งผลให้เว็บไซต์ของหน่วยงานต้องหยุดให้บริการในช่วงเวลานั้นเนื่องจากไม่มีคนดูแลและพัฒนาต่อ

5. ปัญหาด้านงบประมาณ

“หน่วยงานขาดแคลนงบประมาณในเรื่องการจัดการเอกสารและห้องสมุดเนื่องจากกฎระเบียบของพระราชบัญญัติเทศมณฑลหายวันก็ไม่ได้สอดคล้องกับประเภทของหน่วยงาน ซึ่งมูลนิธิต้องเลี้ยงตัวเองด้วยการหารายได้และเงินบริจาคจากผู้ให้การสนับสนุน ทำให้การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมหลายเรื่องหรือการจ้างอัตรากำลังคนต้องชะงักเพื่อรอการจัดสรรงบประมาณในรอบปีถัดไป” (คุณเอ (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2566)

ส่วนที่ 2 แนวทางในการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชบัญญัติเทศมณฑลหายวัน

แนวทางการจัดการเอกสารจดหมายเหตุในงานวิจัยนี้ หมายถึง คำแนะนำหรือคู่มือการปฏิบัติงานในการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชบัญญัติเทศมณฑลหายวัน ซึ่งครอบคลุม 2 ประเด็นหลัก ๆ คือ 1) แนวทางสำหรับการบริหารงานเอกสารจดหมายเหตุ และ 2) แนวทางสำหรับการจัดการเอกสารจดหมายเหตุ โดยที่ทั้งสองประเด็นจะครอบคลุมรายละเอียดต่อไปนี้ การจัดหาเอกสารจดหมายเหตุ การจัดเก็บและสงวนรักษาเอกสารจดหมายเหตุ การจัดทำคำอธิบายและเครื่องมือช่วยค้นเอกสารจดหมายเหตุ และการบริการและเผยแพร่เอกสารจดหมายเหตุ

แนวทางในการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชบัญญัติเทศมณฑลหายวันในระยะแรกซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของหน่วยงาน คือ การพัฒนานโยบายการจัดการเอกสารที่เป็นรูปธรรมในลักษณะที่เป็นเอกสารลายลักษณ์อักษรเพื่อพัฒนาเป็นแนวทางในการดำเนินงานเอกสารให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น โดยนักวิจัยและบุคลากรของหน่วยงานได้ร่วมกันพัฒนาแนวทางดังกล่าวในรูปแบบคู่มือการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชบัญญัติเทศมณฑลหายวัน คู่มือดังกล่าวถือเป็นวิธีปฏิบัติที่พระราชบัญญัติเทศมณฑลหายวันกำหนดขึ้นเป็นแนวทาง ๆ เพื่อเป็นกลไกในการบริหารและดำเนินงานตามภารกิจของหน่วยงาน ทั้งนี้ผู้ปฏิบัติงานได้กำหนดชื่อคู่มือไว้ว่า “คู่มือการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชบัญญัติเทศมณฑลหายวัน” โดยมีประเด็นสำคัญพร้อมสรุปสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1. นโยบายการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชบัญญัติเทศมณฑลหายวัน ข้อมูลในส่วนนี้ได้มาจากแนวคิดสำคัญของผู้บริหารสูงสุดของพระราชบัญญัติเทศมณฑลหายวัน (ในฐานะคนใน) และนักจดหมายเหตุที่เป็นผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก (ในฐานะคนนอก) ร่วมกันพัฒนานโยบายนี้ขึ้นมา โดยมีสาระสำคัญสรุปได้ว่า

เอกสารจดหมายเหตุของพระราชบัญญัติเทศมณฑลหายวัน หมายถึง ข้อมูลทุกรูปแบบที่พระราชบัญญัติเทศมณฑลหายวันผลิตขึ้นมาใช้ในการปฏิบัติงาน แต่เมื่อสิ้นกระแสการปฏิบัติงานแล้ว และได้รับการประเมินว่ามีคุณค่าในฐานะเป็นข้อมูลขั้นต้นที่แสดงถึงการดำเนินงานและพัฒนาการของหน่วยงานนั้น ๆ ซึ่งมีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ ทั้งนี้หมายรวมถึงเอกสารส่วนบุคคลที่รับมอบจากบุคคลสำคัญหรือทายาทด้วย

2. ประเภทของเอกสารจดหมายเหตุของพระราชบัญญัติเทศมณฑลหายวัน ข้อมูลในส่วนนี้ได้มาจากแนวคิดของบุคลากรผู้ปฏิบัติงานในแต่ละฝ่าย รวมถึงบรรณารักษ์ของห้องสมุดพระราชบัญญัติเทศมณฑลหายวัน สาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

ประเภทของเอกสารจดหมายเหตุของพระราชบัญญัติเทศมณฑลหายวัน แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

2.1. เอกสารจดหมายเหตุประเภทลายลักษณ์อักษร คือ เอกสารที่สื่อข้อความในลายลักษณ์อักษรไม่ว่าจะเขียนด้วยมือหรือพิมพ์ด้วยวัสดุหรืออุปกรณ์การพิมพ์

2.2 เอกสารโสตทัศนจดหมายเหตุ คือ เอกสารที่สื่อโดยภาพหรือเสียง ได้แก่ ภาพถ่าย ฟิล์ม สไลด์ แผ่นพับ โปสเตอร์ แถบบันทึกเสียง ฯลฯ

3.3 การจัดทำคำอธิบายเอกสารจดหมายเหตุ คำอธิบายจดหมายเหตุ (archival description) หมายถึง ข้อความ ข้อมูลที่สำคัญของจดหมายเหตุแต่ละรายการ/แฟ้ม/ชุด/กลุ่ม เช่น ผู้ผลิตเอกสาร ชื่อเรื่อง วันเดือนปีที่ผลิต ปริมาณและเนื้อหาสาระของเอกสาร รวมถึงข้อมูลที่บ่งบอกถึงลักษณะของการดำเนินงานการจัดการของหน่วยงานเจ้าของเอกสาร นอกจากนี้คำอธิบายจดหมายเหตุได้นำมาใช้เป็น

เครื่องช่วยค้นจดหมายเหตุในลักษณะต่าง ๆ เช่น บัญชีรายการเอกสารจดหมายเหตุ คู่มือสืบค้นเอกสารจดหมายเหตุ รวมถึงการใช้เป็นหลักฐานควบคุมเอกสารที่มีอยู่ในหน่วยงาน สารสำคัญของการจัดทำคำอธิบายเอกสาร เน้นการให้ข้อมูลอย่างกว้าง ๆ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถลงรายการในระดับชุดเอกสารเท่านั้น ซึ่งประกอบไปด้วย รหัสเอกสาร ชื่อชุดเอกสาร ระยะเวลาในเอกสาร ปริมาณของเอกสาร ประวัติความเป็นมาของหน่วยงาน เนื้อหาในชุดเอกสารและเงื่อนไขในการใช้เอกสารและความสัมพันธ์กับเอกสารชุดอื่น ๆ

3.4 การจัดทำเครื่องมือช่วยค้นเอกสารจดหมายเหตุ เครื่องมือช่วยค้นเอกสารจดหมายเหตุเป็นเครื่องมือในลักษณะต่าง ๆ ที่มีรายละเอียดของเอกสารเพื่อให้ใช้ในการค้นหาเอกสารจดหมายเหตุ พระราชบัญญัติมรดกทางวัฒนธรรมมีแนวคิดในการพัฒนาเครื่องมือช่วยค้นเอกสาร ซึ่งได้แก่ ดรรชนี (indexes) รายการหรือรายชื่อเอกสาร (lists) และบัญชีรายการเอกสารหรือบัญชีสำรวจเอกสาร (inventories) ทั้งนี้การให้คำอธิบายเอกสารแต่ละชุดจะอธิบายภาพรวมของเนื้อหาพอสังเขป และบอกลักษณะชนิดของเอกสาร เช่น จดหมายโต้ตอบ รายงานการประชุม รวมไปถึงความสัมพันธ์กับเอกสารอื่น ๆ ฯลฯ

3.5 การสงวนรักษาเอกสารจดหมายเหตุ เป็นกระบวนการดูแลรักษาสภาพทางกายภาพของเอกสารจดหมายเหตุ โดยการตรวจสอบ ป้องกันการเปลี่ยนแปลง ป้องกันไม่ให้เอกสารชำรุดเสียหาย รวมไปถึงการซ่อมแซมเอกสารให้พร้อมใช้งานอยู่ตลอดเวลา

3.6 การให้บริการและการจัดกิจกรรมเผยแพร่เอกสารจดหมายเหตุ เป็นการอำนวยความสะดวกและบริการต่าง ๆ เพื่อให้มีการใช้และเข้าถึงเอกสารจดหมายเหตุ การจัดทำสำเนาเอกสารและจัดหาเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้การศึกษาค้นคว้าจากเอกสารจดหมายเหตุสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยที่การบริการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชบัญญัติมรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ การบริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า การบริการให้ใช้เอกสารจดหมายเหตุในระบบสืบค้น และการทำสำเนาเอกสารจดหมายเหตุ ในส่วนของการจัดกิจกรรมเผยแพร่เอกสารจดหมายเหตุนั้น เป็นการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการใช้เอกสารจดหมายเหตุและประชาสัมพันธ์ให้รู้จักเอกสาร การจัดกิจกรรมมีดังนี้ การจัดนิทรรศการ การจัดทำสิ่งพิมพ์ การจัดการบรรยาย และการเผยแพร่สารสนเทศด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศในช่องทางใหม่ ๆ

3.7 การเก็บรักษาเอกสาร การเก็บรักษาเอกสารแบ่งออกเป็น การเก็บระหว่างปฏิบัติ การเก็บเมื่อปฏิบัติเสร็จแล้ว และการเก็บไว้เพื่อใช้ในการตรวจสอบ

3.8 อายุการเก็บเอกสาร ให้ยึดตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยงานสารบรรณ พ.ศ. 2526 และพ.ศ. 2548 (ฉบับที่ 2) และนโยบายการจัดเก็บเอกสารของพระราชบัญญัติมรดกทางวัฒนธรรม

3.9 การทำลายเอกสาร แนวปฏิบัติด้านการทำลายเอกสารของพระราชบัญญัติมรดกทางวัฒนธรรมยึดตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยงานสารบรรณ พ.ศ. 2526 และพ.ศ. 2548 (ฉบับที่ 2) ที่ได้กำหนดขั้นตอนการทำลายเอกสารของงานสารบรรณ และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการทำลายเอกสาร โดยกำหนดให้ผู้อำนวยการแต่งตั้งคณะกรรมการทำลายเอกสารของพระราชบัญญัติมรดกทางวัฒนธรรม จำนวนไม่น้อยกว่า 3 คน เพื่อทำหน้าที่พิจารณาเอกสารที่จะขอทำลาย

อภิปรายผล

ส่วนที่ 1 สภาพปัจจุบันและปัญหาของการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชบัญญัติมรดกทางวัฒนธรรม

พระราชบัญญัติมรดกทางวัฒนธรรมเริ่มดำเนินการจัดการเอกสารอย่างเป็นระบบมากขึ้นตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2563 เป็นต้นมา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเอกสารที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานประจำวันของแต่ละฝ่ายงาน ผู้วิจัยได้สรุป

สภาพปัญหาของการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชานิเวศน์มฤคทายวันที่ได้มาจากการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์บุคลากรของหน่วยงาน ปัญหาดังกล่าวแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ ปัญหาด้านนโยบาย ปัญหาด้านแนวปฏิบัติของงานเอกสารจดหมายเหตุ ปัญหาการใช้ประโยชน์หรือการอ้างอิงการปฏิบัติงานจากจดหมายเหตุ ปัญหาด้านบุคลากร รวมไปถึงการขาดแคลนงบประมาณสำหรับงานจดหมายเหตุ หากพิจารณาเทียบเคียงกับข้อค้นพบในงานวิจัยนี้กับงานวิจัยอื่น ๆ นั้น พบว่า พระราชานิเวศน์มฤคทายวันมีความโดดเด่นด้านการใช้ประโยชน์เอกสารจดหมายเหตุในการปฏิบัติงานที่ผลิตโดยหน่วยงานเอง ซึ่งทำให้สามารถเกิดการพัฒนาต่อยอดงานได้เป็นอย่างดีและเห็นเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะเอกสารสำคัญของงานโบราณคดีและสถาปัตยกรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติงานนำไปวิเคราะห์ข้อมูลและใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงสำหรับการบูรณะส่วนต่าง ๆ ของพระราชวังให้คงสภาพเดิมได้มากที่สุด ในขณะที่หน่วยงานจดหมายเหตุส่วนใหญ่เน้นการให้บริการเอกสารเป็นสำคัญ และเมื่อเทียบเคียงสภาพปัญหาหรืออุปสรรคของการจัดการสารสนเทศท้องถิ่นซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงานจดหมายเหตุของหน่วยงานในประเทศไทย ที่พบว่ามีความคล้ายคลึงกัน ดังนี้ สรลชนา น้ำเงินสุกัญ (2561) ศึกษาการจัดการคอลเล็กชันข้อมูลท้องถิ่นของสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือ ผลการวิจัยพบปัญหาประการหนึ่ง คือ การจัดการคอลเล็กชันข้อมูลท้องถิ่นของหน่วยงานส่วนใหญ่ (ร้อยละ 75) ประสบปัญหาด้านการขาดนโยบายและการขาดแผนงานปฏิบัติในการดำเนินงานข้อมูลท้องถิ่นที่เป็นลายลักษณ์อักษร นอกจากนี้ในด้านสภาพการจัดการเอกสารราชการของหน่วยงานอื่น ๆ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของเอกสารจดหมายเหตุนั้นพบว่ามีความคล้ายคลึงกับงานวิจัยของภาวดี ศรีชุมพวง (2557) ศึกษารูปแบบการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของชุมชนตลาดเก่าห้องจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ในชุมชนมีเอกสารจดหมายเหตุรูปแบบต่าง ๆ จำนวนมาก แต่ยังขาดการจัดการที่เหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นการจัดหาเอกสารจดหมายเหตุและการประเมินคุณค่าเอกสาร การจัดเรียงและจัดทำคำอธิบายเอกสาร การจัดทำเครื่องมือช่วยค้น และการให้บริการเอกสาร นอกจากนี้ยังพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจความสำคัญของเอกสาร ทำให้ไม่เกิดการประโยชน์จากเอกสารเหล่านั้น

ส่วนที่ 2 แนวทางในการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชานิเวศน์มฤคทายวัน

แนวทางในการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชานิเวศน์มฤคทายวันในเบื้องต้นนั้น จะเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของหน่วยงาน คือ การพัฒนานโยบายการจัดการเอกสารที่เป็นรูปธรรมในลักษณะที่เป็นเอกสารลายลักษณ์อักษรเพื่อพัฒนาเป็นแนวทางในการดำเนินงานเอกสารให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น โดยนักวิจัยและบุคลากรของหน่วยงานได้ร่วมกันพัฒนาแนวทางดังกล่าวที่ได้มาจากการวิเคราะห์เนื้อหาทั้งจากการสัมภาษณ์และจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับแนวปฏิบัติการจัดการเอกสารจดหมายเหตุที่เป็นมาตรฐานสากล การพัฒนาแนวทางการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชานิเวศน์มฤคทายวันนั้นอยู่ในรูปแบบของ “คู่มือการจัดการเอกสารจดหมายเหตุพระราชานิเวศน์มฤคทายวัน” โดยมีประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

1. นโยบายการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชานิเวศน์มฤคทายวัน
2. ความสำคัญของเอกสารจดหมายเหตุของพระราชานิเวศน์มฤคทายวัน
3. วงจรชีวิตของเอกสารหรือกระแสรองใช้งาน
4. ประเภทของเอกสารจดหมายเหตุของพระราชานิเวศน์มฤคทายวัน
5. ลักษณะของเอกสารจดหมายเหตุของพระราชานิเวศน์มฤคทายวัน
6. กระบวนการจัดการเอกสารจดหมายเหตุ ซึ่งได้แก่ การจัดหาเอกสารจดหมายเหตุการประเมินคุณค่าเอกสารจดหมายเหตุ การจัดเรียงและจัดทำคำอธิบายเอกสารจดหมายเหตุ การจัดทำเครื่องมือช่วยค้น

เอกสารจดหมายเหตุ การสงวนรักษาเอกสารจดหมายเหตุและการให้บริการ และการจัดกิจกรรมเผยแพร่เอกสารจดหมายเหตุ

7. การเก็บรักษาเอกสาร

ในส่วนของการจัดการเอกสารจดหมายเหตุนั้น พบปัญหาที่คล้ายคลึงกับการดำเนินงานเอกสารจดหมายเหตุของพระราชินีเวสท์มินสเตอร์ตัน ดังนี้ งานวิจัยของสุชาติ สุรางค์กุล และลำปาง แม่นมัตย์ (2553) ที่ศึกษาแนวทางการจัดการเอกสารจดหมายเหตุในสถาบันอุดมศึกษา: กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ผลการวิจัยที่เกี่ยวกับนโยบายการจัดการเอกสารจดหมายเหตุนั้น พบข้อเสนอแนะที่ว่า ทั้งผู้บริหารและกลุ่มผู้ใช้เอกสารจดหมายเหตุมีความเห็นว่าหากจะทำให้การจัดการเอกสารจดหมายเหตุของมหาวิทยาลัยขอนแก่นมีประสิทธิภาพ มหาวิทยาลัยควรกำหนดนโยบายที่ชัดเจนโดยระบุหน่วยงานที่รับผิดชอบและกำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการจัดการเอกสารจดหมายเหตุ โดยมีหลักการสำคัญ คือ เป็นแหล่งรวบรวมเอกสารและบันทึกเหตุการณ์ที่มีความสำคัญต่อประวัติ พัฒนาการ เกียรติประวัติในด้านต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย และงานวิจัยของภาวนา สุพัฒน์กุล (2548) ที่ศึกษาระบบการจัดการเอกสารราชการของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช แล้วพบว่าสภาพปัญหาของการจัดการเอกสารนั้น มีดังนี้ 1) สำนักงานเลขานุการทุกสำนัก/สถาบัน และหน่วยเลขานุการกิจสาขาวิชาของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชไม่ได้กำหนดนโยบายการจัดการเอกสารของหน่วยงานเป็นลายลักษณ์อักษร และ 2) ขาดแคลนทรัพยากรบุคลากรที่มีทักษะด้านการจัดการเอกสาร อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของละอองดาว ภูสำโรง (2561) ที่ศึกษาระบบการจัดเก็บเอกสารภายในของบุคลากรสายสนับสนุน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามที่พบสภาพปัญหาของการจัดเก็บเอกสารของหน่วยงานที่คล้ายคือ 1) ปัญหาด้านบุคลากร ที่ไม่เก็บสำเนาเอกสาร ไม่จัดเก็บให้เป็นหมวดหมู่ที่ถูกต้อง และ 2) ปัญหาด้านการบริหารจัดการ จัดเก็บเอกสารบางอย่างไม่มีความรัดกุม และขาดความเป็นมาตรฐานเดียวกันในการจัดเก็บเอกสาร ทำให้การจัดเก็บเอกสารขาดความเป็นระบบ และส่งผลต่อการสืบค้น นอกจากนี้งานวิจัยของ Adusei and Senyah (2022) ที่ศึกษาความรู้ของผู้ปฏิบัติงานในการจัดการเอกสารจดหมายเหตุในหน่วยงานท้องถิ่นของรัฐในประเทศกานา (Ghana) พบว่า องค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของการจัดการเอกสารจดหมายเหตุคือ การกำหนดนโยบาย การสื่อสารนโยบายให้ผู้ปฏิบัติงานได้รับรู้ รวมไปถึงขั้นตอนการจัดการเอกสารจดหมายเหตุให้เป็นไปตามข้อกำหนด ในขณะที่งานวิจัยของวราภรณ์ พูลสถิตวิวัฒน์ (2564) ศึกษาการวางระบบการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของสถาบันเทคโนโลยีป้องกันประเทศ โดยการประยุกต์ใช้หลักการจัดการเอกสารตามมาตรฐาน ISO 15489 พบว่า วิธีการที่เหมาะสมในการวางระบบเอกสารจดหมายเหตุคือ การกำหนดนโยบายหรือแนวปฏิบัติให้กับเอกสาร ดังนี้ 1) จัดทำแผนผังแฟ้มเอกสารและตารางการกำหนดอายุเอกสาร 2) จัดทำนโยบายรับมอบเอกสารจดหมายเหตุ 3) จัดทำนโยบายจัดเรียงและจัดทำคำอธิบายเอกสารจดหมายเหตุตามมาตรฐาน ISAD(G) และ 4) จัดทำนโยบายการออกให้บริการและแนวทางการเผยแพร่เอกสารจดหมายเหตุ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. พระราชินีเวสท์มินสเตอร์ตันควรส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรผู้รับผิดชอบงานการจัดการเอกสารจดหมายเหตุ โดยกำหนดให้มีการพัฒนาความรู้ความสามารถด้านการจัดการเอกสารอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานได้เพิ่มพูนทักษะและเกิดความรู้ที่เท่าทันกับพัฒนาการของศาสตร์การจัดการจดหมายเหตุ

2. พระราชานิเวศน์มฤคทายวันอาจพิจารณาจัดตั้งฝ่ายงานบริหารและจัดการเอกสารของหน่วยงาน โดยเฉพาะ โดยมีฐานะเทียบเท่าฝ่ายงานอื่น ๆ และมีการกิจหลักและความรับผิดชอบหลัก ดังนี้ 1) มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและแผนงานการจัดการเอกสารของพระราชานิเวศน์มฤคทายวัน 2) พัฒนาเกณฑ์มาตรฐานและแนวปฏิบัติงานเอกสารของพระราชานิเวศน์มฤคทายวันเพื่อให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน 3) มีส่วนร่วมในการออกแบบระบบการควบคุมเอกสารด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศร่วมกับนักสารสนเทศ/บรรณารักษ์ และเจ้าหน้าที่คอมพิวเตอร์ (IT support) และ 4) จัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้ความรู้แก่บุคลากรในพระราชานิเวศน์มฤคทายวันให้มีความรู้ความเข้าใจ และสามารถปฏิบัติงานเอกสารได้ด้วยตนเอง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

การพัฒนาจดหมายเหตุหรือพิพจน์มฤคทายวันบนแพลตฟอร์มออนไลน์ ยกตัวอย่างเช่น Virtual museum 360 หรือพิพจน์เสมือนจริง เพราะเพิ่มโอกาสแห่งการเรียนรู้ผ่านโลกออนไลน์ให้กับคนไทย

รายการอ้างอิง

- คุณชี (นามสมมติ). (2566, 7 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
 คุณดี (นามสมมติ). (2566, 7 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
 คุณบี (นามสมมติ). (2566, 7 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
 คุณอี (นามสมมติ). (2566, 7 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
 คุณเอ (นามสมมติ). (2566, 31 มกราคม). สัมภาษณ์.
 โครงการหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์. (2537). การบริหารงานเอกสาร. *โดมทัศน์*, 15(1), 130-139.
 ปาริฉัตร สกฤตเจริญพรชัย. (2554). *การบริหารจัดการงานบูรณะในพระราชานิเวศน์มฤคทายวัน*. [วิทยานิพนธ์
 สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
 ภาวดี ศรีชุมพวง. (2557). รูปแบบการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของชุมชนตลาดเก่าห้องจังหวัดสุพรรณบุรี. *วารสารวิชาการ Veridian E-Journal*, 7(2), 715-725.
 ภาวนา สุพัฒน์กุล. (2548). *ระบบการจัดการเอกสารราชการของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช*. [วิทยานิพนธ์
 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร].
 ละอองดาว ภูสำโรง. (2561). *ระบบการจัดเก็บเอกสารภายในของบุคลากรสายสนับสนุน คณะมนุษยศาสตร์
 และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏ
 มหาสารคาม.
 วราภรณ์ พูลสถิตวิวัฒน์. (2564). *การวางระบบการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของสถาบันเทคโนโลยี
 ป้องกันประเทศ โดยการประยุกต์ใช้หลักการจัดการเอกสารตามมาตรฐาน ISO 15489*. มหาวิทยาลัย
 ศิลปากร.
 สมทรง พุดติกุล. (2539). *หลักและแนวปฏิบัติงานจดหมายเหตุสำหรับภาครัฐและเอกชน*. มหาวิทยาลัยสุโขทัย
 ธรรมมาธิราช.
 สรลชนา น้ำเงินสุกณี. (2561). *การจัดการคอลเล็กชันข้อมูลท้องถิ่นของสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยี
 สารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคเหนือ*. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัย
 สุโขทัยธรรมมาธิราช].

- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2547). *คู่มือการดำเนินงานหอจดหมายเหตุท้องถิ่น*. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- สุชาติ สุรงค์กุล และลำปาง แม่นมัตย์. (2553). แนวทางการจัดการเอกสารจดหมายเหตุในสถาบันอุดมศึกษา: กรณีศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น. *วารสารวิจัย มข. (บศ.)*, 10(3), 145-156.
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2547). *คู่มือการดำเนินงานจดหมายเหตุท้องถิ่น*. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- “ห้องสมุด” ใน “พระราชานิเวศน์มฤคทายวัน” ต้นแบบเยี่ยมชมเข้าใจพิพิธภัณฑ์อย่างลึกซึ้ง. (2563). <https://www.thaipost.net/main/detail/78242>
- อนันต์ สมมุล. (2566). *Community archives, community spaces: heritage, memory and identity*. <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/531>
- อุบล ใสสงวน. (2538). เอกสารจดหมายเหตุมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ. *สารกรมศิลปากร*, 3(11), 21-23.
- Adusei, C., & Senyah, M. M. (2022). Staff knowledge on records management in the local governments of Ghana: A case study. *Expert Journal of Business and Management*, 10(1), 1-13.
- Dingwall, G. (2010). *Life cycle and continuum: A view of recordkeeping models from the postwar era* (pp.130-161). In *Currents of archival thinking*. ABC-CLIO.

ละครโทรทัศน์ศึกษา: การสำรวจสถานภาพของงานวิจัยว่าด้วยละครโทรทัศน์ไทย (พ.ศ. 2545-2564)

Soap Opera Studies: A Survey of Research Projects about Television Drama in Thailand (2002-2021)

สมสุข หินวิมาน (Somsuk Hinviman)¹

Received: December 29, 2023

Revised: February 15, 2024

Accepted: February 23, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจสถานภาพของงานวิจัยว่าด้วยละครโทรทัศน์ศึกษาของไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545-2564 โดยอาศัยวิธีการวิเคราะห์เอกสาร (documentary analysis) เป็นเครื่องมือหลักของการศึกษา จากการวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ออกแบบวิจัยละครโทรทัศน์ของไทย จำนวน 98 เล่ม พบว่า ประเด็นหัวข้อที่ศึกษาจะครอบคลุม 5 ด้าน คือ การวิเคราะห์ผู้ส่งสาร/ผู้ผลิต การวิเคราะห์เนื้อหา/ตัวบท การวิเคราะห์ช่องทางการสื่อสาร การวิเคราะห์ผู้รับสาร/ผู้ชม และการวิเคราะห์บริบทการสื่อสารของละครโทรทัศน์

ในส่วนสถานภาพแห่งองค์ความรู้ละครโทรทัศน์ศึกษาของไทย พบว่า ภายใต้อัตลักษณ์ร่วมกันที่ว่าละครโทรทัศน์เป็นสื่อบันเทิงสำหรับสาธารณชน แนวทางการเข้าสู่ปัญหาของละครโทรทัศน์ศึกษากลับแตกต่างกันไปตามการกำหนดนิยาม/สถานะของละครโทรทัศน์ ซึ่งจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ นิยามของละครโทรทัศน์ในฐานะสื่อที่มีผลกระทบต่อผู้ชมและสังคม นิยามของละครโทรทัศน์ในฐานะอุตสาหกรรมสื่อ และนิยามของละครโทรทัศน์ในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมและอุดมการณ์ และที่สำคัญชุดนิยามทั้ง 3 กลุ่มนี้ถือได้ว่าเป็นตัวแปรต้นที่กำหนดแนวทางการออกแบบงานวิจัยละครโทรทัศน์ศึกษา ตั้งแต่การตั้งปัญหามานำวิจัย การประยุกต์แนวคิดและทฤษฎี การเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัย และการวิเคราะห์/สังเคราะห์ผลการศึกษา

คำสำคัญ: ละครโทรทัศน์, ละครโทรทัศน์ศึกษา, องค์ความรู้

Abstract

This research project aims to conduct a survey of academic research projects about television drama in Thailand from 2002 to 2021. This documentary analysis of 98 postgraduate theses from Chulalongkorn University and Thammasat University reveals that the research topics include sender/encoder analysis, message/textual analysis, channel analysis, receiver/decoder analysis and contextual analysis of soap opera communication.

This review of the body of knowledge about Thai soap opera studies also indicates that all the selected postgraduate theses regard television drama as mass entertainment. Nevertheless, approaches to the studies of this fictional programme vary according to how

¹ กลุ่มวิชาวิทยุโทรทัศน์และสื่อดิจิทัล คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Department of Broadcasting and Digital Media, Faculty of Journalism and Mass Communication,
Thammasat University

each research project defines soap serials in 3 different ways: (1) the studies of media impact of television drama; (2) the studies of television drama industry; and (3) the studies of television drama as cultural and ideological sphere. Notably, these different definitions significantly make an impact upon how to design research into soap opera studies, namely identifying a statement of problems, adopting conceptual and theoretical framework, conducting research methodology, analysing and sythesising the body of knowledge.

Keywords: Soap Opera, Soap Opera Studies, Body of Knowledge

บทนำ

ในโลกตะวันตก ละครโทรทัศน์ถือกำเนิดขึ้นมาตั้งแต่ราวทศวรรษที่ 1940-1950 แต่ทว่าความสนใจในการพัฒนาศาสตร์การศึกษาละครโทรทัศน์น่าจะเกิดขึ้นคล้อยหลังจากนั้นราว 2-3 ทศวรรษ เช่นเดียวกับกรณีของสังคมไทย แม้ละครโทรทัศน์เรื่อง *สุริยาณีไฉนยอมแต่งงาน* ของ นายรำคาญ (ประหยัด ศ. นาคะนาถ) ถือเป็นเรื่องแรกๆ ที่ออกแพร่ภาพเมื่อวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2499 ทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวี ช่อง 4 บางขุนพรหม แต่อาจจะด้วยงานวิจัยสื่อสารศึกษายุคแรก ๆ มักเลือกประเด็นวิจัยสื่อเชิงสาระ (อาทิ ข่าว สารคดี) หรือสื่อสารเชิงการเมือง ดังนั้น ด้วยเหตุที่เนื้อหาสาระของละครโทรทัศน์ถูกขีดวงว่าเป็นโลกจินตนาการของความบันเทิงเรีงมย์ และมีภาพลักษณ์ความเป็น “น้ำเน่า” ทำให้การศึกษาละครโทรทัศน์ถูกลดทอนคุณค่า หรือแม้แต่ถูกมองข้ามในบริบทแห่งโลกวิชาการ (สมสุข หินวิมาน, 2558) จนราวสองทศวรรษผ่านไป งานวิจัยละครโทรทัศน์เล่มแรกของ ภัทรภร ประยูรเกียรติ (2520) ที่ศึกษาอิทธิพลของละครโทรทัศน์หลังข่าวภาคค่ำที่มีผลต่อการอ่านหนังสือของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตกรุงเทพมหานคร จึงได้รับการนิพนธ์ขึ้นในสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ ก่อนที่อีก 5 ปีถัดมาจะได้ปรากฏงานวิจัยในสาขานิเทศศาสตร์เล่มแรกของธีรณง เกิดสุคนธ์ (2525) กับการศึกษาว่าด้วยอิทธิพลเชิงจริยธรรมของละครโทรทัศน์ที่มีต่อเยาวชน โดยออกแบบเป็นงานวิจัยเชิงปริมาณกับนักศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตกรุงเทพมหานคร

อย่างไรก็ดี จากการสำรวจงานวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาละครโทรทัศน์ในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520-2544 ของ สมสุข หินวิมาน (2545) พบว่า มีโครงงานวิจัยรวมทั้งสิ้น 36 เล่ม และประเด็นที่ศึกษากำหนดขอบเขตเนื้อหาตั้งแต่ 1) การวิเคราะห์ผู้ผลิต ได้แก่ การศึกษาบุคลากร องค์กร และการผลิตรายการ 2) การวิเคราะห์เนื้อหา ได้แก่ เนื้อหาด้านจริยธรรมและค่านิยม เนื้อหาเกี่ยวกับสตรี การวิเคราะห์ความหมายและภาพลักษณ์ 3) การวิเคราะห์ช่องทางการสื่อสาร ได้แก่ การศึกษาสัมพันธ์บท 4) การวิเคราะห์ผู้รับสาร ได้แก่ การวิเคราะห์ผลกระทบของสื่อ การวิเคราะห์การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ การศึกษาทัศนคติ และการวิเคราะห์แนวความคิดรวบรัด และ 5) การศึกษาในประเด็นย่อยอื่น ๆ เช่น การศึกษาแนวประวัติศาสตร์ การศึกษาเชิงการตลาด การพัฒนาเกณฑ์บ่งชี้คุณภาพรายการ แต่ทว่า ในรอบสองทศวรรษที่ผ่านมาหรือราวปี พ.ศ. 2545-2564 มีงานวิจัยบัณฑิตศึกษาที่ใช้ละครโทรทัศน์เป็นวัตถุดิบในการตั้งปัญหานำวิจัยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีนัยสำคัญ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจค้นหาคำตอบว่า การผลิตองค์ความรู้ด้านละครโทรทัศน์ศึกษา (soap opera studies) ของไทยได้มีพลวัตทั้งด้านของเนื้อหาและความเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง โดยงานวิจัยฉบับนี้ได้กำหนดวัตถุประสงค์หลักเพื่อสำรวจสถานะภาพของงานวิจัยว่าด้วยละครโทรทัศน์ศึกษาของไทยในช่วงสองทศวรรษดังกล่าว

การทบทวนวรรณกรรม

ศาสตร์ความรู้ด้านละครโทรทัศน์ศึกษา (soap opera studies) มีพัฒนาการควบคู่ไปกับศาสตร์ด้านสื่อศึกษา (media studies) ด้วยเหตุดังกล่าว ในที่นี้จะฉายภาพสังเขปของการทบทวนวรรณกรรมและองค์ความรู้ที่เรียกว่า “สื่อศึกษา” ซึ่งมีเส้นทางการเดินทางมาแล้ว 3 ยุคสมัยด้วยกัน (Hobson, 2003) ได้แก่

ยุคแรก: ยุคอิทธิพลของสังคมศาสตร์ต่อสื่อศึกษา เป็นการตั้งคำถามเรื่องผลกระทบและบทบาทหน้าที่ของสื่อต่อปัจเจกบุคคลและสังคมตั้งแต่ทศวรรษ 1930-1940 เป็นต้นมา โดยกลุ่มทฤษฎีสองสำนักใหญ่ ๆ ที่ก่อตัวมาด้วยอิทธิพลของสาขาวิชาสังคมศาสตร์ ได้แก่ สำนักทฤษฎีผลกระทบของสื่อ และสำนักทฤษฎีหน้าที่นิยม

ยุคสอง: ยุคอิทธิพลของมนุษยศาสตร์ต่อสื่อศึกษา ตั้งแต่ทศวรรษ 1960-1970 เป็นต้นมา มุ่งความสนใจมาที่ “ตัวสาร” และ “ตัวสื่อ” ในฐานะ “วัตถุแห่งการศึกษา” (object of the study) หรือที่รู้จักกันในชื่อของวิธีวิทยาที่เรียกว่า “การวิเคราะห์เนื้อหา” (content analysis) ในกระบวนการค้นคว้าวิจัยเชิงปริมาณ และ “การวิเคราะห์ตัวบท” (textual analysis) ตามกระบวนการค้นคว้าวิจัยเชิงคุณภาพ

ยุคสาม: ยุคอิทธิพลของวัฒนธรรมศึกษาต่อสื่อศึกษา นับจากปลายทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา สื่อศึกษามีแนวโน้มได้รับอิทธิพลจากแนวทางการเข้าสู่ปัญหาของสำนักวัฒนธรรมศึกษา (cultural studies approach) มากขึ้น ซึ่งสนใจวิเคราะห์การผลิตและผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมผ่านสื่อ โดยอาศัยแนวทางการศึกษาแบบสหวิทยาการ (interdisciplinary) ที่ผสานศาสตร์สาขาต่าง ๆ มาทำความเข้าใจการสื่อสารและวัฒนธรรม

วิธีการวิจัย

เพื่อตอบโจทย์เรื่องการสำรวจสถานภาพองค์ความรู้ด้านละครโทรทัศน์ศึกษาได้อย่างชัดเจน ผู้วิจัยได้อาศัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ด้วยการวิเคราะห์เอกสาร (documentary analysis) จากกลุ่มตัวอย่างวิทยานิพนธ์บัณฑิตศึกษาที่ปรากฏคำค้นหว่า “ละคร” หรือ “ละครโทรทัศน์” หรือ “drama” ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ไม่นับรวมงานวิจัยที่เป็นโครงการเฉพาะบุคคล) ระหว่างปี พ.ศ. 2545-2564 โดยศึกษาวิเคราะห์งานวิจัยทุกเล่มรวมจำนวนทั้งสิ้น 98 เล่ม ทั้งนี้ เกณฑ์การวิเคราะห์เนื้อหาประกอบด้วยนิยาม/สถานะของละครโทรทัศน์ สถานภาพของประเด็นวิจัยละครโทรทัศน์ แนวคิดและทฤษฎีที่ประยุกต์ใช้ในการศึกษา วิธีวิทยาที่ประยุกต์ใช้ในการศึกษา และข้อค้นพบหลักของงานวิจัย

ผลการวิจัย

ประเด็นที่ 1: การสำรวจภาพรวมของการศึกษาวิจัยละครโทรทัศน์ไทย (พ.ศ. 2545-2564)

จากการวิเคราะห์กลุ่มตัวอย่างวิทยานิพนธ์บัณฑิตศึกษาว่าด้วยละครโทรทัศน์ในช่วงปี พ.ศ. 2545-2564 พบว่า จากงานวิจัยจำนวน 98 เล่มนั้น ส่วนใหญ่เป็นงานที่นิพนธ์ขึ้นทั้งในระดับดุษฎีบัณฑิตและมหาบัณฑิตของสาขานิเทศศาสตร์/วารสารศาสตร์/สื่อสารศึกษา ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 88 เล่ม

ในส่วนงานวิจัยของคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในช่วง 10 ปีแรก (พ.ศ. 2545-2554) จะมีสัดส่วนของงานวิจัยที่ผลิตขึ้นโดยภาควิชาการสื่อสารมวลชนมากที่สุด คือ 15 เล่ม และเลือกแง่มุมในการศึกษาวิจัยที่หลากหลายมิติ อันได้แก่ มิติดูอุตสาหกรรมและการผลิตละครโทรทัศน์ อิทธิพลหรือผลกระทบของละครโทรทัศน์ การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของละครโทรทัศน์ และการวิเคราะห์ละครโทรทัศน์เชิงวิพากษ์ตามแนวคิดวัฒนธรรมศึกษา ส่วนงานวิจัยที่เหลือจะสังกัดสาขาวิชาประชาสัมพันธ์ (9 เล่ม) และสาขาวิชาสื่อสารการแสดง (5 เล่ม) ตรงข้ามกับช่วง 10 ปีถัดมา (พ.ศ. 2555-2564) ที่พบว่า จากวิทยานิพนธ์ จำนวน 20 เล่ม ส่วนใหญ่จะอยู่ในสาขาวิชาประชาสัมพันธ์ (9 เล่ม) และสื่อสารการแสดง (9 เล่ม) มากกว่าภาควิชาการสื่อสารมวลชน

อย่างมีนัยสำคัญ (กล่าวคือ เหลือเพียง 2 เล่ม) อันส่งผลให้แนวโน้ม 10 ปีให้หลังของการศึกษาละครโทรทัศน์จะเน้นไปในเชิงสื่อสารการตลาด วาณิชเทศ และสื่อสารการแสดงเป็นหลัก

สำหรับกลุ่มตัวอย่างวิทยานิพนธ์ของคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น ตลอดช่วง 20 ปี งานวิจัยเกินกว่าครึ่งจะอยู่ในสาขาสื่อสารมวลชน (หรือภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นสาขาสื่อสารศึกษา) กล่าวคือ ช่วง 10 ปีแรก (พ.ศ. 2545-2554) เป็นวิทยานิพนธ์ในสาขาสื่อสารมวลชน 8 เล่ม จาก 11 เล่ม และช่วง 10 ปีครึ่งหลัง (พ.ศ. 2555-2564) เป็นงานวิจัยสาขาสื่อสารมวลชน 17 เล่ม จาก 24 เล่ม ส่วนวิทยานิพนธ์ที่เหลือจะอยู่ในสาขาวิชาการบริหารสื่อสารมวลชน (ช่วง 10 ปีแรก มีจำนวน 3 เล่ม และ 10 ปีหลัง มี 3 เล่ม) ทั้งนี้ แม้จะมาจากสาขาวิชาที่ต่างกัน แต่ทว่าแนวทางการตั้งปัญหามานำวิจัยกลับไม่แตกต่างกันจนมีนัยสำคัญ กล่าวคือ มีการศึกษาทั้งในเชิงอุตสาหกรรมสื่อและการผลิตละครโทรทัศน์ อิทธิพลและผลกระทบของละครโทรทัศน์ บทบาทหน้าที่ของละครโทรทัศน์ และการศึกษาละครโทรทัศน์เชิงวิพากษ์ตามแนวคิดสำนักวัฒนธรรมศึกษา

ส่วนวิทยานิพนธ์ละครโทรทัศน์ศึกษาอีก 10 เล่มที่เหลือนั้น กระจายอยู่ในสาขาวิชาอักษรศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ เกาฬศึกษา วิทยาศาสตร์การกีฬา สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ และบริหารงานวัฒนธรรม/วัฒนธรรม ทั้งนี้ แม้จะผลิตขึ้นในสาขาวิชาอื่น ๆ ที่มีใช้แวดวงสื่อสารศึกษา แต่ทว่าวิธีการตั้งปัญหามานำวิจัยและแนวคิดทฤษฎีที่เลือกมาใช้ กลับได้รับอิทธิพลมาจากองค์ความรู้ในเชิงสื่อสารศึกษามากกว่าไม่น้อย

เมื่อวิเคราะห์เจาะลึกลงไป ในรายละเอียดของประเด็นวิจัยที่ถูกเลือกมาศึกษานั้น จำแนกได้เป็น 5 กลุ่มใหญ่ ๆ ด้วยกัน ได้แก่

1. การวิเคราะห์ผู้ส่งสาร/ผู้ผลิตละครโทรทัศน์

1.1 การศึกษาบุคลากรผู้ผลิตละคร ซึ่งจะเน้นหนักไปที่การตั้งคำถามเรื่องคุณสมบัติและสถานภาพทางวิชาชีพ (professionalism) ของบุคลากรผู้ผลิตละครโทรทัศน์

1.2 การศึกษาองค์กรผู้ผลิตละคร ซึ่งเป็นการศึกษากลยุทธ์และปัจจัยที่กำหนดการทำงานของค่ายผู้ผลิตละครโทรทัศน์

1.3 การศึกษากระบวนการผลิตรายการ (ก่อน-ระหว่าง-หลัง) ซึ่งจะเน้นไปที่สองประเด็นหลัก คือ มิติการสร้างสรรคดีตัวละครและบทละคร และมิติด้านการแสดงและการกำกับการแสดง

2. การวิเคราะห์เนื้อหา/ตัวบทละครโทรทัศน์

2.1 การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงภาษาศาสตร์ ซึ่งได้อิทธิพลมาจากสาขาวิชาวรรณกรรมวิจารณ์แบบดั้งเดิม (traditional literary criticism) ที่เลือกหยิบละครโทรทัศน์มาอ่านรูปแบบการใช้ภาษาที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาสารนั้น

2.2 การวิเคราะห์เนื้อหาด้านจริยธรรมและค่านิยม ซึ่งได้อิทธิพลมาจากแนวคิดทฤษฎีสำนึกหน้าที่นิยม (functionalism) ที่วิเคราะห์เนื้อหาละครโทรทัศน์กับการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม (cultural transmission) อันหมายรวมถึงจริยธรรมและคุณค่าต่าง ๆ ของสังคม

2.3 การวิเคราะห์ความหมาย/ภาพลักษณ์/ภาพตัวแทน เป็นการวิเคราะห์ตัวบทเพื่อเข้าใจทั้งการสะท้อนภาพความหมาย และการประกอบสร้างภาพลักษณ์/ภาพตัวแทนที่ซุกซ่อนอยู่ในเนื้อหาสารของละครโทรทัศน์

2.4 การวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับสตรีและเพศสภาวะ ซึ่งได้อิทธิพลจากทฤษฎีสตรีนิยม (feminism) และเพศสภาพศึกษา (gender studies) และเลือกตั้งปัญหามานำวิจัยเนื้อหาละครโทรทัศน์ที่มองผ่าน

“เลนส์แบบเพศภาวะ” (gender lens) เพื่อให้เข้าใจกระบวนการประกอบสร้างตัวละครผู้หญิง (women characterisation) และภาคปฏิบัติการทางสังคมของผู้หญิง (women’s social practices) ตลอดจนการวิเคราะห์ชุดความหมายของเพศทางเลือกในเนื้อหาสารของละครโทรทัศน์

3. การวิเคราะห์ช่องทางการสื่อสารของละครโทรทัศน์

3.1 การวิเคราะห์การเชื่อมโยงตัวบท/สัมพันธ์บท ซึ่งจะเน้นตอบคำถามเรื่องการสื่อสารข้ามช่องทางการแปลงบทจากต้นฉบับหนึ่งมาเป็นละครโทรทัศน์ หรือการถ่ายโอนละครโทรทัศน์ไปสร้างสรรค์เป็นเนื้อหาตัวบทใหม่ ๆ

3.2 การศึกษาการแพร่ภาพละครโทรทัศน์ อันหมายถึงการศึกษาวิถัยมิติของการแพร่กระจาย (distribution) ในอุตสาหกรรมละครโทรทัศน์

4. การวิเคราะห์ผู้รับสาร/ผู้ชมละครโทรทัศน์

4.1 การวิเคราะห์เชิงผลกระทบ ซึ่งมีฐานความคิดมาจากสาขาวิชาจิตวิทยาในกลุ่มพฤติกรรมนิยม (behaviourism) ที่สนใจศึกษาผลกระทบของละครโทรทัศน์ต่อปัจเจกบุคคล และพฤติกรรมในการเลือกใช้สื่อทั้งเพื่อผลประโยชน์ทางการตลาด (marketing interest) และผลประโยชน์เชิงสังคม/สาธารณะ (social/public interest)

4.2 การวิเคราะห์ตามทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจผ่านสื่อ ซึ่งตั้งเจตยบนข้อสันนิษฐานที่ว่า ผู้ชมแต่ละคนมีความต้องการแตกต่างกันไป และความต้องการเหล่านั้นจะเป็นตัวแปรของการเลือกใช้ประโยชน์จากการรับชมละครโทรทัศน์

4.3 การวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ชมกับตัวบทตามทฤษฎีวัฒนธรรมศึกษา ซึ่งได้อิทธิพลมาจากทฤษฎีสำนึกเบอร์มิงแฮม (Birmingham school) ที่สนใจละครโทรทัศน์ในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมและการลงรหัสคุณค่า/ความหมายบางอย่าง โดยมีผู้ชมที่มาจากต่างกลุ่มสังคมวัฒนธรรมเป็นผู้ถอดรหัสคุณค่า/ความหมายดังกล่าว

5. การวิเคราะห์บริบทการสื่อสารของละครโทรทัศน์

5.1 การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งย้อนกลับไปศึกษาพัฒนาการของละครโทรทัศน์จากช่วงเวลาในอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อค้นหาว่ามีอะไรที่คงอยู่ (continuity) และเปลี่ยนแปลง (change) ในเส้นเวลาทางประวัติศาสตร์ดังกล่าว

5.2 การวิเคราะห์มิติทางการตลาด ที่เน้นสนใจศึกษาละครโทรทัศน์ในเชิงการตลาดเป็นพื้นฐาน โดยวิเคราะห์การตลาดละครโทรทัศน์ทั้งในระดับมหภาคและในระดับจุลภาค

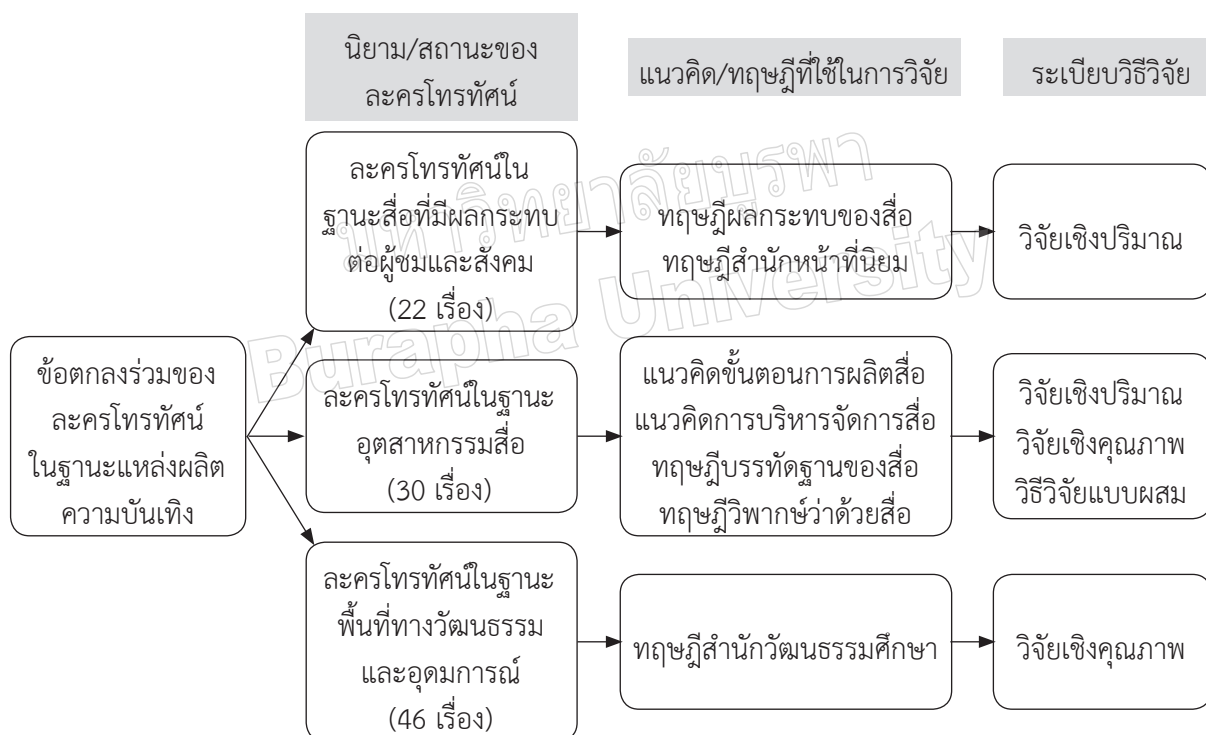
ประเด็นที่ 2: สถานภาพแห่งการผลิตองค์ความรู้ด้านละครโทรทัศน์ศึกษาของไทย (พ.ศ. 2545-2564)

จากการทบทวนวิทยานิพนธ์บัณฑิตศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างงานวิจัยทั้งหมดมีข้อตกลงร่วมกันเบื้องต้นว่า ละครโทรทัศน์เป็น “สื่อบันเทิง” (entertainment media) และจัดอยู่ในประเภทรายการที่เป็นจินตคติ/เรื่องแต่ง (fictional programme) ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อสร้างความบันเทิงให้กับผู้ชม ทั้งนี้ ท่ามกลางความเป็นจริงในชีวิตผู้คนในระบบทุนนิยมที่มีความตึงเครียดกดดันต่าง ๆ จึงทำให้ผู้คนปรารถนาจะมี “ช่วงพัก” (interlude) เพื่อหลีกหนีไปจากสภาวะดังกล่าว ดังนั้นบทบาทของละครโทรทัศน์ในการให้ความบันเทิงจึงเป็นหน้าที่หลักและกลายเป็นอุตสาหกรรมผลิตสารบันเทิงมาป้อนรับใช้ผู้คนในระบบทุนนิยมกันอย่างเป็นล่ำเป็นสัน (สมสุข หินวิมาน, 2561)

แต่อย่างไรก็ตาม ภายได้ข้อตกลงร่วมกันที่ว่าละครโทรทัศน์เป็นสื่อบันเทิงดังกล่าว แนวทางการเข้าสู่ปัญหาของละครโทรทัศน์ศึกษา (approaches to soap opera studies) กลับหลากหลายแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับนิยามและการกำหนดสถานะของละครโทรทัศน์ที่แตกต่างกัน ซึ่งจำแนกได้เป็น 3 ชุด ได้แก่ นิยามของละครโทรทัศน์ในฐานะสื่อที่มีผลกระทบต่อผู้ชมและสังคม นิยามของละครโทรทัศน์ในฐานะอุตสาหกรรมสื่อ และนิยามของละครโทรทัศน์ในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมและอุดมการณ์ และที่สำคัญชุดนิยามทั้ง 3 กลุ่มนี้ถือได้ว่าเป็นตัวแปรต้นที่กำหนดแนวทางการออกแบบงานวิจัยละครโทรทัศน์ศึกษา ตั้งแต่การตั้งปัญหามาวิจัย การประยุกต์แนวคิดทฤษฎี การเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัย และการวิเคราะห์/สังเคราะห์ผลการศึกษา ดังแสดงให้เห็นในภาพ 1

ภาพ 1

สถานภาพแห่งองค์ความรู้ด้านละครโทรทัศน์ศึกษาของไทย (พ.ศ. 2545-2564)

จากภาพ 1 แสดงให้เห็นว่า ในขณะที่งานวิจัยบัณฑิตศึกษาเห็นพ้องต้องกันว่า ละครโทรทัศน์เป็นแหล่งผลิตความบันเทิงป้อนสู่สาธารณชน แต่เมื่อจำแนกกลุ่มตัวอย่างวิทยานิพนธ์ทั้งหมดด้วยมุมมองของนิยามและสถานะที่ต่างกันของละครโทรทัศน์ จะพบว่า เราสามารถแบ่งกลุ่มนิยามละครโทรทัศน์ได้ออกเป็น 3 กลุ่ม ซึ่งมีแนวทางการออกแบบงานวิจัยและการสร้างชุดองค์ความรู้ด้านละครโทรทัศน์ศึกษาที่แตกต่างกัน ดังนี้

กลุ่มที่ 1 องค์ความรู้ด้านละครโทรทัศน์ศึกษาของไทยภายใต้นิยามละครโทรทัศน์ในฐานะสื่อที่มีผลกระทบต่อผู้ชมและสังคม จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างวิทยานิพนธ์บัณฑิตศึกษาจำนวน 98 เล่ม พบว่างานวิจัยที่เลือกกำหนดนิยามละครโทรทัศน์ว่าเป็นสื่อที่มีผลกระทบต่อผู้ชมและสังคม มีจำนวนทั้งสิ้น 22 เล่ม โดยเป็นของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 12 เล่ม และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 10 เล่ม

แนวทางการออกแบบงานวิจัยผลกระทบของละครโทรทัศน์นี้ ได้อิทธิพลมาจากสาขาวิชาสื่อสาร (communication sciences) แบบดั้งเดิม ตามแบบจำลองที่ชื่อ “Shannon-Weaver model of communication” ซึ่งมองการสื่อสารในลักษณะเป็นเส้นตรงทางเดียว (linear and one-way) โดยผู้ส่งสาร (sender) ถือเป็นจุดเริ่มของการสื่อสาร และมีเจตนาธรรมณ์บางอย่างในการถ่ายทอดเนื้อหาสารออกไป (อาทิ การใช้ภาพ

และเสียงของละครโทรทัศน์เพื่อเปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าใจ ทักษะคิด และการกระทำของผู้ชม) ส่วนตัวสาร (message) หมายรวมแค่เพียงเนื้อหาสารของละครโทรทัศน์ แต่ไม่ได้มุ่งศึกษาไปที่ความหมายแฝงที่ซุกซ่อนอยู่ในเนื้อหานั้น ๆ ในขณะที่ช่องทาง (channel) เป็นเพียงตัวสื่อที่บรรจุเนื้อหาสารบางชุด (เช่น การวิเคราะห์ละครโทรทัศน์ในฐานะเป็นสื่อเผยแพร่คุณธรรมศีลธรรม หรือเป็นช่องทางในการ tie in สินค้าและบริการต่าง ๆ) และผู้รับสาร (receiver) คือจุดหมายปลายทางของการสื่อสารที่จะเป็นตัวแปรวัดสัมฤทธิ์ผลของละครโทรทัศน์ว่าเป็นไปตามเจตนารมณ์ที่ผู้ส่งสารกำหนดเอาไว้หรือไม่

ทั้งนี้ แนวคิดและทฤษฎีที่นักวิจัยมักเลือกประยุกต์ใช้มาจาก 2 ชุดใหญ่ ๆ ด้วยกัน ได้แก่ 1) แนวคิดทฤษฎีผลกระทบของสื่อ (media impact theory) ซึ่งเน้นการวัดตัวแปรเชิงจิตวิทยา (psychological factors) ที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบของการสื่อสารต่อการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ตั้งแต่การให้ความรู้ (knowledge) การปรับทัศนคติ (attitude) และการเปลี่ยนพฤติกรรม (practice) ของผู้ชม และ 2) แนวคิดทฤษฎีสำนึกหน้าที่นิยม (functionalism theory) ซึ่งสนใจตั้งคำถามถึงบทบาทหน้าที่ของละครโทรทัศน์ที่จะสนองความต้องการของสังคม หรือที่เรียกว่า ทฤษฎีหน้าที่นิยมเชิงสังคม (social functionalism) และสนองความต้องการระดับปัจเจกบุคคล หรือที่รู้จักกันในชื่อของทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจผ่านสื่อ (uses and gratification theory) (กาญจนา แก้วเทพ, 2552) ในขณะที่ส่วนของวิธีวิทยานั้น กลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดมีแนวโน้มจะเลือกประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research methodology) ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการวิเคราะห์ผู้รับสาร (audience analysis) โดยเก็บข้อมูลทั้งกับกลุ่มตัวอย่างผู้ชมละครโทรทัศน์ทั่วไป ซึ่งวัดตัวแปรลักษณะประชากรในมิติต่าง ๆ และกลุ่มตัวอย่างเฉพาะ ได้แก่ เด็ก วัยรุ่น ผู้หญิง ผู้ชมละครโทรทัศน์ไทยที่มาจากต่างวัฒนธรรม

กลุ่มที่ 2 องค์ความรู้ด้านละครโทรทัศน์ศึกษาของไทยภายใต้นิยามละครโทรทัศน์ในฐานะอุตสาหกรรมสื่อ จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างวิทยานิพนธ์จำนวน 98 เล่ม พบงานวิจัยที่เลือกกำหนดนิยามละครโทรทัศน์ว่าเป็นอุตสาหกรรมสื่อ (media industry) จำนวนทั้งสิ้น 30 เล่ม เป็นของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 25 เล่ม และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 5 เล่ม

แนวทางการออกแบบงานวิจัยอุตสาหกรรมละครโทรทัศน์นี้ ตั้งคำถามวิจัยบนข้อสันนิษฐานว่า ละครโทรทัศน์เป็นสินค้าความบันเทิง (entertainment commodity) ที่ถูกผลิตในลักษณะของอุตสาหกรรมวัฒนธรรม (culture industry) ซึ่งต้องมีการบริหารจัดการตั้งแต่ขั้นตอนการผลิต การแพร่กระจาย และบริโภค ต้องมีการซื้อขาย (อาทิ มีการซื้อขายเวลาของสถานี) ต้องมีการลงทุนในการผลิต (อาทิ มีการลงทุนของสถานีและค่ายผู้ผลิต) และต้องมีการขายให้กับผู้บริโภคที่มีกำลังซื้อเท่านั้น (อาทิ การกำหนดช่วงเวลาออกอากาศเป็น prime time และ non-prime time เพื่อเจาะกลุ่มผู้บริโภคเป้าหมายให้ลงตัว) แต่ในขณะเดียวกันสินค้าละครโทรทัศน์ก็มีคุณลักษณะหลายอย่างที่แตกต่างกันจากสินค้าอุปโภคบริโภคทั่วไป ได้แก่ เป็นสินค้าที่ขายแล้วไม่สูญหาย (อาทิ ละครโทรทัศน์สามารถรีรันได้ซ้ำแล้วซ้ำเล่า) เป็นสินค้าที่ใช้แล้วยังไม่หมดไป (อาทิ การนำวัตถุดิบของเรื่องเดิมมาผลิตใหม่เป็นละครใหม่) เป็นสินค้าที่มีผลกระทบต่อจิตสำนึก/จิตวิญญาณ/อารมณ์ความรู้สึกของผู้ชม (อาทิ การเกิดกระแสแฟนคลับละครอย่าง “อ้อเจ้าฟิเวอร์” ในกรณีเรื่อง *บุพเพสันนิวาส*) เป็นสินค้าเชิงสัญลักษณ์ (อาทิ เนื้อหาสารถูกเข้ารหัสเชิงสัญลักษณ์ที่กำหนดคุณค่าความหมายต่าง ๆ ผ่านเรื่องเล่าแก่นและโครงเรื่อง) เป็นอุตสาหกรรมที่สามารถแปลงผู้รับสารให้กลายเป็นสินค้าได้เช่นกัน (อาทิ การแปลงผู้ชมละครให้เป็นเรตติ้งหรือยอดวิวผ่านสื่อออนไลน์ เพื่อขายให้กับภาคธุรกิจและเอเยนซีโฆษณา) รวมถึงเป็นสินค้าสาธารณะ (public goods) ซึ่งต้องมีข้อตกลง กฎหมาย และจริยธรรมต่าง ๆ และการกำหนดสัดส่วนระหว่างผลประโยชน์เชิงธุรกิจ (business interest) กับผลประโยชน์เชิงสาธารณะ (public interest) ที่ต้องตอรองกันอยู่ ไม่ว่าจะเป็น

เป็นเรื่องของการคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม การรักษาความเป็นศิลปะ/สุนทรีย์ การผลิตด้วยบรรทัดฐานของสื่อและสังคม ฯลฯ

ทั้งนี้ แนวคิดและทฤษฎีที่นักวิจัยมักเลือกใช้มาจาก 4 ชุดใหญ่ ๆ ด้วยกัน ได้แก่ 1) แนวคิดที่ว่าด้วยขั้นตอนกระบวนการผลิตสื่อ (media production stages theory) ที่เน้นศึกษาขั้นตอนก่อน-ระหว่าง-หลังกระบวนการผลิตสินค้าบนเวทีของละครโทรทัศน์ 2) แนวคิดการบริหารจัดการสื่อ (media management theory) ซึ่งประยุกต์องค์ความรู้ส่วนผสมทางการตลาด (marketing mix) มาใช้ในการวิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติงาน และควบคุมกระบวนการทางการตลาด ตลอดจนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริหารจัดการธุรกิจละครโทรทัศน์ 3) ทฤษฎีบรรทัดฐานของสื่อ (normative theory of media) ซึ่งเน้นไปที่การควบคุม ปกป้อง และกำกับดูแลกระบวนการทำงานผลิตละครโทรทัศน์ และ 4) ทฤษฎีวิพากษ์ว่าด้วยสื่อ (critical theory of media) ซึ่งตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ต่อละครโทรทัศน์ในฐานะเป็นธุรกิจชนิดหนึ่งในระบบทุนนิยม โดยประยุกต์ใช้ทั้งระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research method) วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research method) และวิธีวิจัยแบบผสม (mixed research method) ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์การศึกษาที่แตกต่างกันไป

กลุ่มที่ 3 องค์ความรู้ด้านละครโทรทัศน์ศึกษาของไทยภายใต้นิยามละครโทรทัศน์ในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมและอุดมการณ์ จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างวิทยานิพนธ์ 98 เล่ม พบงานวิจัยที่ศึกษาละครโทรทัศน์ ในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมและอุดมการณ์ (cultural and ideological space) จำนวน 46 เล่ม เป็นของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 22 เล่ม และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 24 เล่ม

กลุ่มงานวิจัยในประเด็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมของละครโทรทัศน์นี้ ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากแนวทางการเข้าสู่ปัญหาของสำนักวัฒนธรรมศึกษา (cultural studies approach) ซึ่งเชื่อว่า ละครโทรทัศน์เป็นผลผลิตที่เกิดจากปฏิบัติการทางวัฒนธรรม (cultural practices) ในชีวิตประจำวันของผู้คน (everyday life experiences) และเน้นศึกษาอำนาจและการต่อสู้ทางวัฒนธรรมผ่านพื้นที่ของละครโทรทัศน์ โดยมีตัวแปรที่สำคัญและปรากฏในกลุ่มตัวอย่างงานวิจัย ได้แก่ ระบบสัญลักษณ์ อุดมการณ์ ภาพตัวแทน อัตลักษณ์ สตรีนิยม การเล่าเรื่องสัมพันธ์ในละครโทรทัศน์ ทั้งนี้ ในแง่ของวิธีวิทยาจะตั้งอยู่บนแนวคิดของ Stuart Hall เรื่องการเข้ารหัส/ถอดรหัส (encoding/decoding) และเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นพื้นฐาน โดยอาศัยแนวทางการเข้าสู่ปัญหาและเครื่องมือวิจัยหลัก ๆ ได้แก่ การวิเคราะห์ตัวบท การวิเคราะห์ตัวบท-ผู้รับสาร และการวิเคราะห์ผู้ส่งสาร-ตัวบท-ผู้รับสาร

อภิปรายผล

จากสภาพภาพของการผลิตองค์ความรู้ละครโทรทัศน์ศึกษา (พ.ศ. 2545-2564) ที่อธิบายไว้ข้างต้น หากจะอภิปรายให้เห็นถึงพลวัต (dynamism) ของงานวิจัยละครโทรทัศน์ที่ปรากฏอยู่ในโลกวิชาการของไทย ในที่นี้ผู้วิจัยจะเปรียบเทียบข้อค้นพบและข้อเด่น/ข้อจำกัดของการออกแบบวิจัยที่กำหนดนิยามและสถานะของละครโทรทัศน์แตกต่างกัน 3 กลุ่ม ดังเสนอไว้ในตาราง 1

ตาราง 1

เปรียบเทียบข้อค้นพบและข้อเด่น/ข้อจำกัดของกลุ่มตัวอย่างงานวิจัยใน 3 ชุติเนียมของละครโทรทัศน์

นิยามของละครโทรทัศน์ ในละครโทรทัศน์ศึกษา	ข้อค้นพบหลัก	ข้อเด่นของงานวิจัย	ข้อจำกัดของงานวิจัย
การศึกษาละครโทรทัศน์ในฐานะสื่อที่มีผลกระทบต่อผู้ชมและสังคม	1. ละครโทรทัศน์มีอิทธิพลเชิงจิตวิทยาไม่มากนักน้อยต่อความเข้าใจ ทศนคติ และพฤติกรรมของผู้ชม 2. ละครโทรทัศน์ทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการทั้งในระดับสังคมและระดับปัจเจกบุคคล	1. งานวิจัยเผยให้เห็นทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่เป็นตัวแปรต่อการเข้าถึงใช้ประโยชน์และผลกระทบต่อผู้ชมละครโทรทัศน์ 2. เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณสามารถวัดความสัมพันธ์ของตัวแปรได้เชิงประจักษ์	1. งานวิจัยเน้นเพียงปัจจัยทางจิตวิทยา แต่มองข้ามมิติทางวัฒนธรรม/ความหมาย/คุณค่า/อุดมการณ์ 2. งานวิจัยกำหนดสถานะผู้ผลิตเป็นเพียงผู้ส่ง/สร้างเนื้อหาสารของละครโทรทัศน์ไปสู่ผู้ชม 3. งานวิจัยมีแนวโน้มจะมองผู้รับสารในฐานะเชิงรับหรือเชิงรุกอย่างใดอย่างหนึ่ง 4. งานวิจัยไม่ได้สะท้อนมิติเชิงอำนาจและการต่อสู้ในพื้นที่ของละครโทรทัศน์
การศึกษาละครโทรทัศน์ในฐานะอุตสาหกรรมสื่อ	1. ละครโทรทัศน์เป็นอุตสาหกรรมแห่งการผลิตสินค้าความบันเทิงสู่มวลชน 2. ละครโทรทัศน์เป็นช่องทางต่อร่องระหว่างผลประโยชน์เชิงธุรกิจกับผลประโยชน์เชิงสังคม/สาธารณะ	1. งานวิจัยอธิบายความสัมพันธ์ของการผลิต-การแพร่กระจาย-การบริโภคสินค้าละครโทรทัศน์ 2. งานวิจัยเผยให้เห็นขั้นตอนก่อน-ระหว่าง-หลังการผลิตละครโทรทัศน์ 3. งานวิจัยสายการตลาดชี้ให้เห็นแนวทางและปัจจัยที่กำหนดการบริหารจัดการธุรกิจละครโทรทัศน์ 4. งานวิจัยสายวิพากษ์เผยให้เห็นความขัดแย้งและผลประโยชน์ในธุรกิจละครโทรทัศน์ 5. งานวิจัยกลุ่มนี้พยายามผสานเครื่องมือทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อนำไปสู่คำตอบเชิงประจักษ์ของการตลาดละครโทรทัศน์	1. หากเป็นงานวิจัยสายการตลาด จะมองข้ามประเด็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่อยู่ในอุตสาหกรรมละครโทรทัศน์ 2. งานวิจัยมีแนวโน้มจะพิจารณาผู้ชมในฐานะผู้รับสารที่ถูกระงับ (passive receiver) 3. งานวิจัยเน้นศึกษาขั้นตอนการผลิตสื่อ แต่ยังไม่ค่อยตั้งคำถามต่อคุณค่า/ความหมายที่ผลิตผ่านการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์

นิยามของละคร			
โทรทัศน์ ในละคร	ข้อค้นพบหลัก	ข้อเด่นของงานวิจัย	ข้อจำกัดของงานวิจัย
โทรทัศน์ศึกษา			
การศึกษาละครโทรทัศน์ในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมและอุดมการณ์	1. ละครโทรทัศน์เป็นพื้นที่ของการผลิต/ผลิตรายทางวัฒนธรรม สัญญาและอุดมการณ์ของสังคม 2. ละครโทรทัศน์เป็นปฏิบัติการต่อสู้ทางอำนาจที่ดำรงอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้คน 3. ละครโทรทัศน์เป็นเวทีเผชิญหน้ากันเชิงสัญลักษณ์ระหว่างผู้เข้ารหัสกับผู้ถอดรหัสนัก	1. งานวิจัยเผยให้เห็นมิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจผ่าน การสื่อสารของละครโทรทัศน์ 2. งานวิจัยขยายบทบาทหน้าที่ใหม่ ๆ ของละครโทรทัศน์ในการสร้างความเป็นจริงทางสังคม และผลิตซ้ำวัฒนธรรมและอุดมการณ์บางชุด 3. งานวิจัยแสดงให้เห็นบทบาทเชิงรุก (active role) ที่มากขึ้นของทั้งผู้ผลิตและผู้ชมละครโทรทัศน์ 4. งานวิจัยชี้ให้เห็นมิติความหมายที่ประกอบสร้าง/รื้อถอน/รื้อสร้างผ่านตัวบทละครโทรทัศน์ 5. งานวิจัยกลุ่มนี้พยายามเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของการวิเคราะห์เชิงจุลภาคกับมหภาค (micro-macro analysis)	1. แม้จะใช้แบบจำลองการเข้ารหัส/ถอดรหัสนักเป็นพื้นฐาน แต่งานวิจัยยังไม่ค่อยพบการออกแบบศึกษาประเด็นของผู้ส่งสารในฐานะจุดเริ่มต้นของการเข้ารหัสมากนัก 2. งานวิจัยที่ใช้เครื่องมือวิเคราะห์ตัวบทมีแนวโน้มจะเชื่อมั่นในอำนาจ/อุดมการณ์ที่ดำรงอยู่ในตัวสารเป็นหลัก 3. งานวิจัยอาจสนใจตัวแปรเชิงสังคมวัฒนธรรม แต่ก็ไม่มองข้ามปัจจัยเชิงจิตวิทยาที่กำหนดวิถีการสื่อสารของละครโทรทัศน์

จากตาราง 1 เมื่อเปรียบเทียบข้อค้นพบและข้อเด่น/ข้อจำกัดของงานวิจัยละครโทรทัศน์ศึกษาทั้ง 3 กลุ่ม จะเห็นได้ว่า สำหรับกลุ่มตัวอย่างงานวิจัยที่ศึกษาผลกระทบของละครโทรทัศน์ต่อผู้ชมและสังคมนั้น ข้อค้นพบหลักจะขึ้นอยู่กับทฤษฎีที่นักวิจัยบัณฑิตศึกษาเลือกใช้ กล่าวคือ หากเป็นการประยุกต์ใช้ทฤษฎีสำนึกผลกระทบของสื่อ (media impact theory) งานวิจัยก็จะสะท้อนให้เห็นอิทธิพลที่ละครโทรทัศน์มีต่อการเปลี่ยนแปลงความรู้/ความเข้าใจ ทักษะคิด และพฤติกรรม/การกระทำของผู้ชม แต่ถ้าเป็นการออกแบบโดยใช้ทฤษฎีสำนึกหน้าที่นิยม (functionalism theory) งานวิจัยกลุ่มหลังนี้ก็จะเผยให้เห็นบทบาทหน้าที่ของละครโทรทัศน์ที่สนองต่อความต้องการของสังคมและปัจเจกบุคคล และเนื่องจากวิทยานิพนธ์กลุ่มนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณที่เน้นศึกษาผู้รับสารเป็นหลัก แม้จุดเด่นจะบ่งชี้คำตอบเชิงประจักษ์ (empiricism) ถึงปัจจัยภายใน (endogenous factors) เชิงจิตวิทยา (อาทิ ความต้องการ แรงจูงใจ ความคาดหวัง ความสนใจ ฯลฯ) และปัจจัยภายนอก (exogenous factors) เชิงสังคมวิทยา (อาทิ เพศ อายุ รายได้ การศึกษา อาชีพ ฯลฯ) ที่มีผลต่อการกำหนดการใช้สื่อละครโทรทัศน์ของผู้คน แต่ทว่างานวิจัยกลับเน้นเพียงปัจจัยเชิงประจักษ์ดังกล่าว

โดยมองข้ามมิติทางวัฒนธรรม/ความหมาย/คุณค่า/อุดมการณ์ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซุกซ่อนอยู่ในพื้นที่ของละครโทรทัศน์ รวมทั้งกำหนดสถานะของผู้ผลิตเป็นเพียงผู้สร้างสรรค์เนื้อหาสาร (มิใช่ส่งต่อรหัส/ความหมาย) ไปยังผู้รับสาร ซึ่งมีบทบาทเชิงรับหรือเชิงรุกอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามแต่ทฤษฎีที่เลือกใช้ออกแบบวิจัย กล่าวคือ ถ้าเป็นทฤษฎีผลกระทบของสื่อ ผู้รับสารจะถูกกำหนดบทบาทไว้เชิงรุก (passive role) อย่างเดียว ในขณะที่การใช้ทฤษฎีสำนึกหน้าที่นิยมจะกำหนดบทบาทเชิงรับ (active role) ให้กับผู้ชมละครโทรทัศน์

ในส่วนของกลุ่มตัวอย่างงานวิจัยอุตสาหกรรมละครโทรทัศน์นั้น ข้อค้นพบหลักแสดงให้เห็นว่าละครโทรทัศน์มีสถานะเป็นสินค้าบันเทิงที่ผลิตผ่านระบบอุตสาหกรรมวัฒนธรรม และผู้ผลิตสินค้าดังกล่าวต้องมีการปะทะต่อรองกันระหว่างผลประโยชน์ทางธุรกิจ (เช่น เรื่องเรตติ้งและกำไร) กับผลประโยชน์เชิงสังคม/สาธารณะ (เช่น การรักษาบรรทัดฐานจริยธรรม การรักษาคุณค่าเชิงศิลปะ) ทั้งนี้ ข้อเด่นของงานวิจัยในกลุ่มนี้ก็คือ การตั้งคำถามต่อความเป็นอุตสาหกรรมสื่อจะทำให้เห็นภาพรวมตั้งแต่ความสัมพันธ์ของการผลิต-การแพร่กระจาย-การบริโภคสินค้าละครโทรทัศน์ ไปจนถึงการสกัดภาพขั้นตอนก่อน-ระหว่าง-หลังการผลิตละครโทรทัศน์ โดยหากเป็นงานวิจัยที่เน้นประยุกต์แนวความคิดการศึกษาเชิงการตลาด (marketing approach) จะเผยให้เห็นแนวทางและปัจจัยที่กำหนดการบริหารจัดการธุรกิจละครโทรทัศน์ แต่ในทางกลับกัน หากเป็นงานวิจัยสายวิพากษ์ (critical approach) จะเผยให้เห็นความขัดแย้งและผลประโยชน์ในธุรกิจละครโทรทัศน์ และที่น่าสนใจ งานวิจัยในกลุ่มนี้บางเล่มไม่เพียงแต่ประสานแนวทางการศึกษาทั้งสองสาย หากแต่ยังพยายามผสานเครื่องมือทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อนำไปสู่คำตอบเชิงประจักษ์ของการตลาดละครโทรทัศน์ อย่างไรก็ตาม ข้อจกัดของการออกแบบวิจัยอุตสาหกรรมละครโทรทัศน์ก็คือ การศึกษาวิจัยเชิงการตลาดมักเน้นไปที่การบริหารจัดการหรือขั้นตอนการผลิตสื่อ แต่มองข้ามประเด็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่อยู่ในอุตสาหกรรมละครโทรทัศน์ และไม่คอยตั้งคำถามต่อคุณค่า/ความหมายที่ผลิตผ่านชิ้นงานสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ รวมไปถึงการที่มักมีข้อสรุปไปแล้วว่า ผู้ชมมีสถานะเป็นผู้รับสารที่ถูกกระทำ (passive receiver)

ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างงานวิจัยบัณฑิตศึกษาในสองกลุ่มแรกอาจมองข้ามการตั้งคำถามเรื่องอำนาจและคุณค่า/ความหมายที่ผลิตผ่านโลกบันเทิงคดี แต่กับกลุ่มสุดท้ายของงานวิจัยพื้นที่ทางวัฒนธรรมและอุดมการณ์ของละครโทรทัศน์กลับมุ่งจุดเน้นไปยังเรื่องการต่อสู้เชิงอำนาจกันอย่างเป็นจริงเป็นจัง ด้วยจุดยืนของทฤษฎีสำนึกวัฒนธรรมศึกษา (cultural studies theory) ละครโทรทัศน์ถือเป็นพื้นที่สำคัญของการผลิต/ผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม สัญญา และอุดมการณ์ของสังคม และสาธิตให้เห็นการเผชิญหน้ากันเชิงสัญลักษณ์ระหว่างผู้เข้ารหัสกับผู้ถอดรหัส อันเป็นส่วนหนึ่งของปฏิบัติการต่อสู้ทางอำนาจที่ดำรงอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้คน แม้จะมีจุดอ่อนอยู่ว่าการมองข้ามปัจจัยเชิงจิตวิทยา หรืองานวิจัยบางเล่มก็อาจให้ความสำคัญต่อการศึกษาคูณน้อยเกินไป แต่กลับเชื่อมั่นในอำนาจแห่งอุดมการณ์ที่ดำรงอยู่ในตัวบท/เนื้อหาของละครโทรทัศน์เป็นอย่างมากก็ตาม แต่ข้อเด่นของงานวิจัยกลุ่มนี้ก็ช่วยขยายบทบาทหน้าที่ใหม่ ๆ ของละครโทรทัศน์ออกไป ไม่ว่าจะเป็นการสร้างความเป็นจริงทางสังคม การผลิตซ้ำวัฒนธรรมและอุดมการณ์ และการประกอบสร้าง/รื้อถอน/หรือสร้างความหมายต่าง ๆ รวมไปถึงการตั้งคำถามตอบบทบาทเชิงรุก (active role) ที่มากขึ้นของทั้งผู้ผลิตและผู้ชมละครโทรทัศน์ ที่มองว่าปัจเจกผู้กระทำการเหล่านี้มีทั้งด้านที่ยอมรับและต่อรองท้าทายกับโครงสร้างอำนาจของสังคมได้ในเวลาเดียวกันและที่สำคัญงานวิจัยบางเล่มก็พยายามเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของการวิเคราะห์เชิงจุลภาคกับมหภาค (micro-macro level of analysis) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า แม้แหล่งผลิตความบันเทิงของละครโทรทัศน์อาจจะดูเหมือน “น้ำเน่า” และ “ไร้สาระ” แต่จริง ๆ แล้วการศึกษาวิจัยอย่างลุ่มลึกในประเด็นที่เหมือนจะ “ไร้สาระ” กลับฉายภาพโครงสร้างระดับใหญ่ของความเป็นจริงทางสังคมได้เช่นกัน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. หากละครโทรทัศน์เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรม (cultural space) การสร้างองค์ความรู้ละครโทรทัศน์ศึกษาจึงควรออกแบบวิเคราะห์ที่เชื่อมโยงมิติจุลภาค-มหภาค (micro-macro level of analysis) ให้จริงจังขึ้น กล่าวคือ การศึกษาวิจัยละครโทรทัศน์ที่แม้จะเป็นการทำความเข้าใจกับประเด็นเล็ก ๆ ที่เหมือน “ไร้สาระ” ไม่สลักสำคัญอันใด แต่ก็สามารถฉายภาพสังคม-เศรษฐกิจ-การเมืองในระดับกว้างออกไปได้เช่นกัน

2. จากการสำรวจองค์ความรู้ละครโทรทัศน์ศึกษาพบว่า ในเชิงทฤษฎีนั้น งานวิจัยไม่จำเป็นต้องอาศัยทฤษฎีสำนึกใดสำนึกหนึ่งมาเป็นพื้นฐานการเข้าสู่ปัญหาเพียงอย่างเดียว แต่นักวิจัยสามารถออกแบบโจทย์การศึกษาที่ประสานทฤษฎีต่างสำนึกเพื่อหาคำตอบได้อย่างลุ่มลึกและเห็นตัวแปรที่รอบด้านยิ่งขึ้นได้ เช่น การผสมผสานแนวคิดทางการตลาดกระแสหลักกับแนวคิดเชิงวิพากษ์มาตั้งปัญหาวิจัยละครโทรทัศน์ การศึกษาตัวบทที่มองทั้งมิติของการสะท้อนและประกอบสร้างความเป็นจริงผ่านภาพตัวแทนในละครโทรทัศน์ หรือการตั้งคำถามต่อเหตุผลในการเสพละครโทรทัศน์ด้วยทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจควบคู่ไปกับการวิเคราะห์แบบแผนการบริโภคละครในชีวิตประจำวันตามแนวทฤษฎีวัฒนธรรมศึกษา

3. แม้งานวิจัยละครโทรทัศน์จะอยู่ในพรมแดนหลักของการศึกษา (area of study) ในสาขานิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ หรือสื่อสารศึกษาก็ตาม แต่ผลการวิจัยครั้งนี้ก็พบว่า ขอบเขตการศึกษายังปรากฏอยู่ในสาขาวิชาอื่นด้วยเช่นกัน และที่สำคัญองค์ความรู้ในสาขาอื่นก็จะทำให้เราเห็นตัวแปรที่แตกต่างไปจากเกณฑ์การวิเคราะห์เดิมของสาขาสื่อสารศึกษา ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยละครโทรทัศน์ในเชิงสหวิทยาการ (interdisciplinary approach) ก็อาจจะนำไปสู่คำตอบใหม่ ๆ ออกไปได้เช่นกัน อาทิ การประสานแนวทางการศึกษาอุตสาหกรรมละครโทรทัศน์ด้วยมุมมองศาสตร์การสื่อสารกับสาขาเศรษฐศาสตร์/การตลาด ฯลฯ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

1. แม้จะมีงานวิจัยละครโทรทัศน์ที่ประยุกต์แนวคิดการเข้ารหัส/ถอดรหัส (encoding/decoding) มาใช้ตั้งปัญหาในการศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบการสื่อสารทั้ง 4 ด้านแบบ S-M-C-R ก็ตาม แต่ดูเหมือนว่างานวิจัยจำนวนมากยังให้ความสำคัญแต่กับการวิเคราะห์ตัวบทหรือการวิเคราะห์ผู้รับสารเป็นหลัก ทว่าการศึกษามิติของการผลิตเนื้อหาหรือการเข้ารหัสของผู้ส่งสารจะยังค่อนข้างมีน้อยอยู่ โดยเฉพาะการตั้งคำถามในเชิงการผลิตวัฒนธรรม/ความหมาย (cultural/meaning production) ในมิติของผู้สร้างสาร ซึ่งอาจเป็นอีกแนวทางหนึ่งของการพัฒนาหัวข้อวิจัยในอนาคตได้

2. นอกจากการประสานแนวคิดทฤษฎีและศาสตร์สาขาวิชาแล้ว งานวิจัยละครโทรทัศน์ศึกษาในอนาคตอาจเลือกผสมผสานวิธีวิทยา ซึ่งสามารถเป็นได้ทั้งการใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน (mixed research methods) ระหว่างเชิงปริมาณกับเชิงคุณภาพ หรือแม้แต่การผสมผสานเครื่องมือวิจัยที่หลากหลาย อาทิ การวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ (historical/longitudinal study) ที่ศึกษาพัฒนาการแง่มุมต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์ภาพตัวขวาง (cross-sectional study) เกี่ยวกับแง่มุมนั้น ๆ ของละครโทรทัศน์ในเชิงลึก

3. ด้วยอิทธิพลของทฤษฎีสำนึกวัฒนธรรมศึกษาที่เน้นทำความเข้าใจความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (power relations) ในละครโทรทัศน์ งานวิจัยในอนาคตก็อาจจะขยายการเมืองและการต่อสู้เชิงอำนาจในละครโทรทัศน์ออกไปได้หลากหลายมิติ อาทิ การต่อสู้เรื่องเพศสถานะที่สิ้นไหลมากขึ้น การต่อสู้ผ่านภาพตัวแทนและอัตลักษณ์ในประเด็นที่เฉพาะเจาะจงมากขึ้น ฯลฯ

4. แม้งานวิจัยละครโทรทัศน์ศึกษาที่ผ่านมาจะมีการหยิบปรากฏการณ์ทางสังคมที่ดำรงอยู่ในละครประเภทต่าง ๆ มาบ้างแล้ว แต่ทว่าการวิเคราะห์ตระกูล (genre) ในฐานะวัตถุของการศึกษาเป็นการเฉพาะนั้น ยังไม่มีการศึกษาเท่าใดนัก งานวิจัยในอนาคตก็อาจพินิจวิเคราะห์เจาะจงไปที่ตระกูลละครโทรทัศน์ได้เช่นกัน อาทิ ตระกูลละครแนวยุ้ย/แอ็กชัน ละครแนวตลก ละครแนวสืบสวนสอบสวน ฯลฯ

5. เนื่องจากทุกวันนี้แพลตฟอร์มการสื่อสารของละครโทรทัศน์มีการคลี่คลายและปรับตัวออกไปมากมาย เช่น การผลิตเนื้อหา/สารของละครเพื่อแพร่ภาพผ่านช่องทางออนไลน์ การรับชมละครโทรทัศน์ผ่านเครือข่ายสื่อใหม่ การใช้พื้นที่โลกเสมือนเพื่อเขียนนิพากษ์วิจารณ์เนื้อหาของละคร การเกิดชุมชนแฟนคลับศิลปินนักแสดง/แฟนคลับของกระแสละครโทรทัศน์ร่วมสมัย ฯลฯ การปรับตัวของแพลตฟอร์มใหม่ดังกล่าวน่าจะเป็นช่องว่างของความรู้ที่ยังสามารถศึกษาวิจัยต่อไปได้ในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “ละครโทรทัศน์ศึกษา: การสำรวจสถานภาพของงานวิจัยว่าด้วยละครโทรทัศน์ไทย (พ.ศ. 2545-2564)” ได้รับทุนสนับสนุนจากคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565

รายการอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2552). *สื่อสารมวลชน ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา*. ภาพพิมพ์.
- ธีรณง เกิดสุขคนธ์. (2525). *การศึกษาอิทธิพลทางจริยธรรมของสื่อละครโทรทัศน์ที่มีต่อเยาวชน: ศึกษาเฉพาะนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนรัฐบาลสังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ในกรุงเทพมหานคร*. [วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- ภัทรภู่ ประยูรเกียรติ. (2520). *อิทธิพลของรายการโทรทัศน์ภาคหัวค่ำต่อการอ่านของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในกรุงเทพมหานคร*. [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- สมสุข หินวิมาน. (2545). “ละครโทรทัศน์: เรื่องของ ‘ตบ ๆ จุบ ๆ’ และ ‘ผิว ๆ เมีย ๆ’ ในสื่อ ‘น้ำเน่า’”. ใน *กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (บรรณาธิการ). สื่อบันเทิง: อำนาจแห่งความไร้สาระ* (หน้า 173-247). ออล อเบอร์ท พรินท์.
- สมสุข หินวิมาน. (2558). *อ่านทีวี: การเมืองวัฒนธรรมในจอโทรทัศน์*. พารากราฟ.
- สมสุข หินวิมาน. (2561). *คน ระคน ละคร: รวมบทวิจารณ์ว่าด้วยคน ความคิด และวัฒนธรรมในละครโทรทัศน์*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- Hobson, D. (2003). *Soap opera*. Polity.

กลยุทธ์ร่วมสมัยในการแสวงหาความรู้ทางสังคม The Contemporary Strategies for Social Inquiry

เรวัต แสงสุริยงค์ (Rewat Sangsuriyong)¹

Received: October 16, 2023

Revised: February 14, 2024

Accepted: February 23, 2024

บทคัดย่อ

กลยุทธ์การใช้เหตุผลเพื่ออ้างอิงหลักฐานที่เป็นความจริงในกระบวนการสร้างความรู้ที่มีแบบแผนถูกพัฒนาขึ้นมาสมัยกรีกโบราณโดยอริสโตเติล และกลยุทธ์ของอริสโตเติลได้กลายมาเป็นต้นน้ำของการพัฒนากลยุทธ์ในการใช้เหตุผลในเวลาต่อมา

แม้ว่ากลยุทธ์การใช้เหตุผลแบบนิรนัยของอริสโตเติลจะครอบงำวิธีการหาความรู้มาอย่างยาวนานและจนถึงปัจจุบัน แต่ในคริสต์ศตวรรษที่ 17 ฟรานซิส เบคอน ได้ชี้ให้เห็นว่า วิธีการใช้เหตุผลแบบนิรนัยมีจุดอ่อนที่ไม่ได้เป็นจริงในตัวเองและไม่ได้เป็นการแสวงหาความรู้ใหม่ จึงเสนอกลยุทธ์การใช้เหตุผลแบบอุปนัยขึ้นมาใหม่

ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ชาร์ลส์ แซนเดอร์ส เพียร์ส วิจารณ์ว่า กลยุทธ์การใช้เหตุผลแบบเก่ามีจุดอ่อนที่มองข้ามข้อเท็จจริงบางประการ คือ วิธีนิรนัย คัดข้อมูลที่สอดคล้องกับข้อเสนอเชิงสมมติฐานจากการวิเคราะห์ และวิธีอุปนัย คัดข้อมูลที่สอดคล้องกับรูปแบบจากการสร้างข้อสรุป และได้เสนอกลยุทธ์การใช้เหตุผลแบบจารณัยขึ้นมาใหม่ที่ต่อมาพัฒนามาเป็นวิธีกลันัย

การใช้เหตุผลในการอ้างอิงข้อเท็จจริงของแต่ละกลยุทธ์มีทั้งจุดอ่อนและจุดแข็ง หากนำเอาจุดแข็งของกลยุทธ์หนึ่งไปเสริมจุดอ่อนของอีกกลยุทธ์หนึ่งอาจทำให้ได้ความรู้ใหม่และทฤษฎีใหม่จำนวนมากภายใต้ปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและอุบัติใหม่อย่างรวดเร็ว

คำสำคัญ: การใช้เหตุผล, ตรรกะ, การอ้างเหตุผล, การวิจัย, การหาความรู้ทางสังคม

Abstract

Aristotle developed the strategy of using reason to refer to facts in the formal form of knowledge creation in ancient Greece. It became the precursor to the later development of strategies.

Although Aristotle's deductive reasoning strategy has long dominated the methods of knowledge acquisition and continues to the present day. In the 17th century, Francis Bacon pointed out that the deductive reasoning method has the weakness that it is unrealistic and does not seek new knowledge. Therefore, the inductive reasoning method is proposed.

At the beginning of the 20th century, Charles Sanders Peirce criticized the traditional method of reasoning for its weaknesses in that it overlooked specific facts. Deductive methods excluded information inconsistent with the premise and removed it from the analysis. The

¹ ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Department of Sociology, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University.

inductive method eliminates data that is inconsistent with the pattern of generalization. He proposed using abductive reasoning, which was later developed into a retroductive method.

The fact-based reasoning of each strategy has both its weaknesses and strengths. Suppose the strengths of one approach are used to complement the shortcomings of the other strategy. In that case, it may lead to much new knowledge and theories under rapidly changing and emerging social phenomena.

Keywords: Reasoning, Logic, Argument, Research, Social Inquiry

บทนำ

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการอุบัติใหม่ทางสังคมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว บางปรากฏการณ์ไม่อาจอธิบายได้ด้วยทฤษฎีที่มีอยู่ และกลยุทธ์การใช้เหตุผลแบบเก่าที่เคยใช้อยู่ก่อนศตวรรษที่ 20 ไม่สามารถพัฒนาทฤษฎีได้อย่างรวดเร็วเพื่อใช้อธิบายการอุบัติใหม่ทางสังคมและปรากฏการณ์ที่หายไปอย่างรวดเร็ว จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนากลยุทธ์การใช้เหตุผลแบบใหม่ที่สามารถสร้างองค์ความรู้จากการค้นพบใหม่ที่ไม่เคยมีการศึกษามาก่อน รวมถึงการคาดการณ์และการจินตนาการจากประสบการณ์และความรู้เก่าที่สะสมอยู่ในความคิดของมนุษย์ เพราะเป็นความรู้เชิงสร้างสรรค์ที่จำเป็นต่อการนำไปสร้างนวัตกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์

คำว่า การใช้เหตุผล (reasoning) การอ้างเหตุผล (argument) และการอ้างอิง (reference) เป็นกลยุทธ์ (strategy) ที่ใช้ในการอธิบายให้เห็นกระบวนการและวิธีการใช้ตรรกะในการออกแบบการค้นหาคำตอบด้วยวิธีการวิจัยแต่ละประเภท (Blaikie, 2010; 2011)

การใช้เหตุผลหรือตรรกะเป็นสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญาที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์ที่เป็นสากล (universal) โดยไม่มีข้อจำกัดด้านบริบท (context-free) รวมถึงสิ่งที่มีอยู่ก่อนประสบการณ์ (a priori) หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นหลักการตรวจสอบความถูกต้องในการใช้เหตุผลและการอ้างอิง (inference) เพื่อสร้างข้อสรุป (conclusions) โดยการสร้างข้อเสนองเชิงสมมติฐานเบื้องต้น (initial premises) ที่อาจเป็นคำตอบล่วงหน้า โดยไม่จำเป็นต้องมีหลักฐานที่เป็นข้อเท็จจริงปรากฏให้เห็นก็ได้ (Jary & Jary, 1995, p. 375) จึงทำให้เกิดเป็นประเด็นในการโต้แย้งและพัฒนาวิธีการอ้างอิงไปสู่หลักฐานที่เป็นความจริงเพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล (causation)

การใช้เหตุผลมีลักษณะนามธรรม ในยุคเริ่มต้นของการใช้เหตุผลที่มีแบบแผน อริสโตเติลจึงใช้โครงสร้างทางภาษาเป็นเครื่องมือในการสร้างกฎ แต่อริสโตเติลใช้ชื่อทั่วไป เช่น “สัตว์”, “มนุษย์”, “สีขาว” ทำให้การอ้างเหตุผลมีความไม่ชัดเจนและเกิดปัญหารูปแบบการอ้างเหตุผลที่ไม่ถูกต้องหรือเกิดปัญหาในการอ้างเหตุผลที่เป็นไปไม่ได้ (no syllogism is possible) ต่อมานักตรรกะ (logicians) ตอนปลายยุคกลาง (คริสต์ศตวรรษที่ 15) ได้เริ่มนำเอาสระ² ในภาษาลาตินมาทำเป็นสัญลักษณ์ (symbols) เพื่อใช้เป็นตัวเชื่อมระหว่างข้อความจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19 นักตรรกะยุคใหม่ (นักคณิตศาสตร์) ได้นำเอารูปแบบการอ้างเหตุผลแบบเก่าของอริสโตเติลมาสร้างรูปแบบการอ้างเหตุผลแบบใหม่ โดยแทนที่ข้อความด้วยตัวแปร ตัวเชื่อม และสัญลักษณ์ และมีการพัฒนาที่ซับซ้อนมากขึ้นเพื่อนำไปใช้กับการวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางคณิตศาสตร์ อย่างไรก็ตามวิธีการอ้างเหตุผลในยุคใหม่ไม่ได้เป็นสมการเชิงสัญลักษณ์เท่านั้น แต่ยังมีการอ้างเหตุผลในรูปแบบอื่น เช่น การเขียนเป็นแผนภาพ (diagram)

²a = จริงทั้งหมด (SoP = ทุก S เท่ากับ P), e = เท็จทั้งหมด (SeP = ไม่มี S เท่ากับ P), i = จริงบางส่วน (SiP = บาง S เท่ากับ P) และ o = เท็จบางส่วน (SoP = บาง S ไม่เท่ากับ P)

และการเขียนเป็นข้อความเชิงพรรณนา เพราะสิ่งสำคัญในการอ้างเหตุผลอยู่ที่การแสดงความคิดที่เป็นนามธรรม ออกมาให้เห็นอย่างถูกต้องและครบถ้วน (Jary & Jary, 1995, p. 375; Kulicki, 2020; Walton, 2005, p. 8)

กลยุทธ์การใช้เหตุผลของอริสโตเติลแม้ว่าจะถูกโจมตีว่ายังมีจุดอ่อน แต่ได้กลายมาเป็นฐานของการพัฒนากลยุทธ์การใช้เหตุผลหลายรูปแบบในเวลาต่อมา

กระบวนการทัศน์ของกลยุทธ์การใช้เหตุผล

ความจริงแล้วมนุษย์มีการใช้เหตุผลในการหาความรู้มานานแล้ว อาจเกิดขึ้นมาตั้งแต่โบราณกาล เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคม เพียงแต่ไม่มีหลักฐานที่ใช้อ้างอิงเพื่อแสดงให้เห็นอย่างชัดเจน แต่ที่มีหลักฐานและมีการกล่าวถึงกันเป็นยุคกรีกตอนต้น (ประมาณศตวรรษที่ 5-4 ก่อนคริสต์ศตวรรษ) คือ การสอนให้คนรู้จักการโต้แย้ง (arguments) ด้วยการใช้วาทศิลป์โน้มน้าวให้คนเชื่อโดยกลุ่มคนต่างด้าวที่เข้ามาสอนหนังสือในกรุงเอเธนส์ที่เรียกว่า “กลุ่มโซฟิสต์ (sophist)”

1. กลยุทธ์การใช้เหตุผลที่ไม่มีแบบแผน

แม้ว่าวิธีการสอนของกลุ่มโซฟิสต์จะไม่ได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวคิดเชิงปรัชญา แต่อาจถือได้ว่าเป็นฐานความคิดที่ทำให้เชื่อกันว่า การใช้เหตุผลของมนุษย์เริ่มมาจากการใช้เหตุผลที่ไม่มีแบบแผน (informal logic) เช่น การโต้แย้งหรือการใช้ความคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ (critical thinking) ที่ใช้ในการโต้ตอบกันด้วยภาษาพูดหรือภาษาเขียนในชีวิตประจำวัน แม้ว่าจะถูกโจมตีว่าเป็นการใช้เหตุผลที่โอนเอียงไปมา ไม่มีความแน่นอน สามารถครอบงำได้ด้วยการใช้อำนาจของปัจเจกบุคคล กลุ่มคน และสถาบันทางสังคม เช่น ผู้รู้ ผู้นำ รัฐ และศาสนา แต่มีการยอมรับกันว่าเป็นที่มาของวิธีการใช้เหตุผลแบบจารณัย (abductive reasoning) และการใช้เหตุผลที่เป็นวิทยาศาสตร์ (scientific reasoning) ในสาขาวิชาโบราณคดี และบรรพชีวินวิทยา เช่น เมื่อนักโบราณคดีพบซากฟอสซิลของปลาบนแผ่นดินที่ห่างไกลจากทะเลสามารถอธิบายเป็นสมมติฐานในเชิงคาดคะเนได้ว่าบริเวณนั้นเคยเป็นทะเลมาก่อน (Walton, 2005, p. 5)

2. กลยุทธ์การใช้เหตุผลที่มีแบบแผน

การใช้เหตุผลยุคใหม่และเป็นการใช้เหตุผลที่มีแบบแผน (formal logic) รวมถึงเป็นวิธีการหาความรู้ที่ปฏิเสธ (negative) ความรู้ที่ได้มาจากความเชื่อของคนสมัยก่อน เริ่มมาจากความคิดของอริสโตเติล (Aristotle: 384-322 ก่อนคริสต์ศตวรรษ) นักปรัชญาชาวกรีกกลุ่มประจักษ์นิยม (empiricist) ได้สร้างระบบการหาความรู้โดยใช้วิธีการอ้างเหตุผล (syllogism) หรือการตรวจสอบ (proof) ที่เรียกว่า ระบบสัจพจน์หรือหลักการที่ยอมรับกันทั่วไป (axioms) ในรูปของโครงสร้างทางภาษาที่เป็นประโยคเชิงตรรกะ (propositional logic) เพื่อให้การใช้เหตุผลมีความชัดเจนและนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการหาความรู้ที่ถูกต้อง (Giese & Schnapp, 2021; Jary & Jary, 1995, p. 375; Patzig, 1968, p. 132)

อริสโตเติลออกแบบวิธีการใช้เหตุผลโดยใช้โครงสร้างทางภาษาที่เป็นคำกล่าวหรือประโยคที่มี 3 ข้อความ (terms) และแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรก มี 2 ข้อความ เรียกว่า ข้อเสนอหลัก (major premise) หรือเป็นข้อความที่เป็นต้นเหตุ (subject) และข้อเสนอรอง (minor premise) หรือเป็นข้อความยืนยัน (predicate) ว่าเป็นจริงหรือเป็นเท็จ โดยทั้ง 2 ข้อความแรกเป็นข้อเสนอที่มีความสัมพันธ์กันเพื่อใช้เป็นข้อเสนอสันนิษฐานข้อสรุป และส่วนที่สอง มี 1 ข้อความ เรียกว่า ข้อสรุป (conclusion) มีลักษณะตามภาพ 1

ภาพ 1

โครงสร้างของประโยคเชิงตรรกะ

ส่วนที่ 1		ส่วนที่ 2
ข้อความที่ 1	ข้อความที่ 2	ข้อความที่ 3
ข้อเสนอหลัก	ข้อเสนอรอง	ข้อสรุป
ข้อความต้นเหตุ	ความยืนยัน	

หมายเหตุ. จาก “What is a perfect syllogism in Aristotelian syllogistic?” โดย Ebert, 2015.

นอกจากโครงสร้างของประโยคตามที่กล่าวมาแล้ว การใช้เหตุผลแต่ละเหตุผลต้องเป็นประโยคที่มีความหมายทั่วไป (universal) หรือบางส่วน (particular) และเป็นการยืนยัน/ปฏิเสธ (affirmative/negative) จึงทำให้ต้นแบบแนวคิดวิธีการอ้างเหตุผลที่อริสโตเติลสร้างและนำมาเขียนเป็นประโยคเชิงตรรกะในรูปของสมการของนักตรรกะยุคใหม่มี 4 รูปแบบ ดังนี้ (Ebert, 2015; Kulicki, 2020; Patzig, 1968)

1. การใช้เหตุผลแบบยืนยันทั้งหมด (universal affirmation) มีลักษณะเป็นคำกล่าวที่เป็นจริงทั้งหมดเขียนเป็นสมการ คือ $a = SaP$ (ทุก S เท่ากับ P) เช่น มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์สังคม
2. การใช้เหตุผลแบบปฏิเสธทั้งหมด (universal negative) มีลักษณะเป็นคำกล่าวที่เป็นเท็จทั้งหมดเขียนเป็นสมการ คือ $e = SeP$ (ไม่มี S เท่ากับ P) เช่น ไม่มีมนุษย์คนใดเป็นสัตว์สังคม
3. การใช้เหตุผลแบบยืนยันบางส่วน (particular affirmation) มีลักษณะเป็นคำกล่าวที่เป็นจริงบางส่วน เขียนเป็นสมการ คือ $i = SiP$ (บาง S เท่ากับ P) เช่น มีมนุษย์บางคนเป็นสัตว์สังคม
4. การใช้เหตุผลแบบปฏิเสธบางส่วน (particular negative) มีลักษณะเป็นคำกล่าวที่เป็นเท็จบางส่วนเขียนเป็นสมการ คือ $o = SoP$ (บาง S ไม่เท่ากับ P) เช่น มีมนุษย์บางคนไม่เป็นสัตว์สังคม

วิธีการอ้างเหตุผลของอริสโตเติลนำมาสร้างเป็นกฎหรือทฤษฎีที่เป็นข้อสรุปทั่วไปดังตัวอย่างภาพ 2

ภาพ 2

รูปแบบและตัวอย่างการอ้างเหตุผลของอริสโตเติล

รูปแบบ	ข้อเสนอหลัก (ต้นเหตุ)	ข้อเสนอรอง (ยืนยัน)	ข้อสรุป
จริงทั้งหมด (a)	ทุกเขตเมืองมีอาชญากรรม	ทุกจังหวัดมีเขตเมือง	ทุกจังหวัดมีอาชญากรรม
เท็จทั้งหมด (e)	ไม่มีเขตเมืองใดมีอาชญากรรม	ทุกจังหวัดมีเขตเมือง	ไม่มีจังหวัดใดมีอาชญากรรม
จริงบางส่วน (i)	ทุกเขตเมืองมีอาชญากรรม	บางจังหวัดมีเขตเมือง	บางจังหวัดมีอาชญากรรม
เท็จบางส่วน (o)	ไม่มีเขตเมืองใดมีอาชญากรรม	บางจังหวัดมีเขตเมือง	บางจังหวัดไม่มีอาชญากรรม

หมายเหตุ. จาก “What is an Aristotelian Syllogism?. In: Aristotle’s Theory of the Syllogism” โดย Patzig, 1968.

วิธีการหาความรู้ของอริสโตเติลเป็นความรู้แบบก่อนประสบการณ์ (a priori knowledge) ที่ใช้วิธีการทดสอบความคิดหรือกฎทั่วไปด้วยปรากฏการณ์ที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจง แม้ในเวลาต่อมาถูกโจมตีว่ามีโอกาสผิดพลาด กล่าวคือ ถ้า 2 ข้อความแรกเป็นจริง ดังนั้นข้อความที่ 3 ที่ตามมาต้องเป็นเหตุผลที่เป็น

จริงด้วย เช่น กรุงเทพฯ เป็นเมือง คนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ เป็นคนเมือง ดังนั้นทุกคนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ เป็นคนเมือง แต่ข้อความที่เป็นข้อเสนอในเชิงเหตุผลที่ทั้งถูกต้องและไม่ถูกต้อง เพราะเป็นเพียงการสันนิษฐานที่อาจไม่มีข้อเท็จจริงมาสนับสนุน หรืออาจเป็นจริงในช่วงหนึ่งเท่านั้น เช่น คนที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ อาจเป็นคนชนบทที่มาอาศัยอยู่ชั่วคราวกับเพื่อนหรือญาติ หรืออาจเป็นคนจากชนบทเข้ามาทำงานและพักอาศัยอยู่ โดยไม่ได้ย้ายทะเบียนบ้านเข้ามาอยู่ในเขตกรุงเทพฯ แต่วิธีการอ้างเหตุผลของอริสโตเติลได้รับการยอมรับว่าเป็นวิธีแรกในการใช้เหตุผลแบบนิรนัย (deductive reasoning) และทำให้นักตรรกะสนใจนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาวิธีการใช้เหตุผลอีกหลายรูปแบบในเวลาต่อมา (Kulicki, 2020)

การใช้เหตุผลในการหาความรู้ของอริสโตเติลวางอยู่บนฐานความเชื่อที่ว่า เหตุผลเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความจริงและสามารถนำไปสนับสนุนความเชื่ออันใดอันหนึ่งเพื่อพิสูจน์หาข้อเท็จจริง และเสนอให้ใช้เหตุผลควบคู่ไปกับการรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต (observation) ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นในโลก จึงทำให้อริสโตเติลได้รับการยอมรับว่าเป็นนักปรัชญาสายประจักษ์นิยม แม้ว่าจะเป็นศิษย์ของสำนักเพลโต (Plato) และได้รับอิทธิพลทางความคิดแบบอุดมคติ (idealism) มาจากเพลโต เพราะเป็นผู้วางรากฐานการหาความรู้โดยใช้วิธีการสังเกตในการค้นหาต้นเหตุ (cause) ของสรรพสิ่งที่เกิดขึ้น (Jary & Jary, 1995, pp. 28-29)

แม้ว่ารูปแบบการอ้างเหตุผลของอริสโตเติลแบบแรก (จริงทั้งหมด) ได้รับการยอมรับว่ามีความถูกต้อง (perfect) เพราะมีความประจักษ์ชัดในตัวเองหรือเป็นความถูกต้องที่ไม่มีหลักฐานหรือข้อเท็จจริง (Patzig, 1968, p. 132) แต่นักตรรกะและนักปรัชญาบางกลุ่มมองว่า ยังมีบางถ้อยคำที่ไม่ถูกต้อง (imperfect) ต่อมาข้อโต้แย้งดังกล่าวถูกวิจารณ์ว่า ความถูกต้องและไม่ถูกต้อง ไม่สำคัญเท่ากับการพิสูจน์ให้เห็นด้วยข้อเท็จจริง (Ebert, 2015; Patzig, 1968) จึงทำให้ข้อโต้แย้งที่กล่าวมาไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิธีการอ้างเหตุผลมากนัก และมีการใช้วิธีการอ้างเหตุผลของอริสโตเติลเป็นเครื่องมือในการหาความรู้มาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบัน รวมถึงเป็นฐานในการพัฒนาวิธีการอ้างเหตุผลแบบใหม่ตามมา

3. กลยุทธ์การใช้เหตุผลแบบนิรนัย

การใช้เหตุผลแบบนิรนัยเป็นกระบวนการอ้างอิงความรู้จากผลลัพธ์ (ลักษณะทั่วไป) ไปสู่สาเหตุ (ลักษณะเฉพาะ) หรือเป็นวิธีการใช้เหตุผลจากบนลงล่าง โดยใช้ตัวแบบการอธิบายปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “การนิรนัยจากกฎ (deductive-nomological: D-N)” ของคาร์ล กุสตาฟ เฮมเพิล (Carl Gustav Hempel: ค.ศ. 1905-1997) นักปรัชญาชาวอเมริกัน โดยเริ่มจากกฎทั่วไปที่สร้างจากวิธีการอ้างเหตุผลของอริสโตเติล หรือเป็นทฤษฎีเฉพาะเรื่องที่เหมาะสมกับเรื่องที่ต้องการหาความรู้ (ทฤษฎีพื้นฐานหรือทฤษฎีชั่วคราว) ที่สร้างมาจากการใช้เหตุผลแบบอุปนัย นำมาทำเป็นสมมติฐานเพื่อนำไปสังเกตและทดสอบกับปรากฏการณ์เรื่องใดเรื่องหนึ่งเพื่อการยืนยัน และทำการสรุปภายใต้ขอบเขตของปรากฏการณ์เฉพาะเรื่องที่สังเกตเท่านั้น จึงทำให้บางตำราเรียกการอ้างเหตุผลแบบนี้ว่า “การลดทอนเชิงสมมติฐาน (hypothetico-deductive: H-D)” (Blaikie, 2011, p. 71)

การใช้เหตุผลแบบนิรนัยมีลักษณะเป็นสองข้อความ (statements) หรือข้อเสนอเชิงสมมติฐาน (premises) ที่เป็นจริง เช่น $A = B$, $B = C$ ดังนั้น $A = C$ ดังนั้นการสรุปที่เป็นจริงและไม่มีความคลาดเคลื่อนตามหลักการใช้เหตุผลแบบนิรนัยต้องได้มาจากหลักฐานหรือสาเหตุที่เป็นจริง แต่เป็นวิธีการใช้เหตุผลที่ถูกมองว่าแม้ว่าข้อเสนอเชิงสมมติฐานเป็นจริง แต่ข้อสรุปอาจทำให้เกิดข้อสันนิษฐานที่ไม่สมเหตุสมผล เพราะ $A + B$ ไม่จำเป็นต้องเท่ากับ C เช่น พื้นที่นอกเขตเมือง = ชนบท ชนบท = พื้นที่เกษตรกรรม ดังนั้น พื้นที่นอกเขตเมือง =

พื้นที่เกษตรกรรม แต่ความจริงแล้วพื้นที่นอกเขตเมืองไม่ได้มีพื้นที่เกษตรกรรมเท่านั้น เพราะนอกเขตเมืองยังมีพื้นที่เป็นป่า พื้นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ พื้นที่สำหรับทำอุตสาหกรรม เป็นต้น

หลักการใช้เหตุผลแบบนิรนัยถูกนำมาใช้ออกแบบการวิจัยเพื่อค้นหาความรู้โดยเริ่มจากการนำเอาคำถามหรือปัญหาที่ต้องการทำความเข้าใจหรือต้องการอธิบายไปสร้างคำตอบที่มีความเป็นไปได้หรือที่เรียกว่า “สมมติฐาน (hypothesis)” จากทฤษฎีที่มีอยู่แล้วหรือสร้างเป็นทฤษฎีใหม่ จากนั้นจึงทำการรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตปรากฏการณ์ทางสังคม และนำไปทดสอบเพื่อสนับสนุนหรือปฏิเสธทฤษฎี หรือนำไปปรับปรุงทฤษฎีต่อไป

4. กลยุทธ์การใช้เหตุผลแบบอุปนัย

แม้ว่าวิธีการอ้างเหตุผลของอริสโตเติลจะถูกโจมตีและมีข้อโต้แย้งกันในวงกว้าง แต่ก็ยังเป็นวิธีการอ้างเหตุผลที่ครอบงำอยู่ในกระบวนการหาความรู้ของนักคิดและนักปรัชญามาอย่างยาวนานจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 17 ฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon: ค.ศ. 1561-1626) นักปรัชญาชาวอังกฤษได้ชี้ให้เห็นว่า วิธีการอ้างเหตุผลแบบนิรนัยมีจุดอ่อนที่ไม่ได้เป็นจริงในตัวมันเองและไม่ได้เป็นการแสวงหาความรู้ใหม่ เพราะเป็นการทดสอบหรือยืนยันกฎทั่วไปด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์เท่านั้น เบคอนจึงเสนอวิธีการอ้างเหตุผลแบบใหม่ คือ “วิธีอุปนัย (inductive)” ซึ่งเป็นวิธีการที่ดีกว่าแบบอื่นในการสร้างทฤษฎีที่เป็นจริง โดยใช้วิธีการสร้างข้อสรุปทั่วไปจากปรากฏการณ์ที่มีลักษณะเฉพาะหรือจากข้อเท็จจริงจำนวนไม่มาก (a few cases) ให้ความสนใจกับข้อเท็จจริงที่แตกต่าง (negative instance) มากกว่าข้อเท็จจริงที่เหมือนกัน (positive instance) ซึ่งเป็นกระบวนการตรงข้ามกับวิธีนิรนัย หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นความรู้หลังประสบการณ์ (a posteriori knowledge) แต่ยังคงเป็นวิธีการหาความรู้จากประสบการณ์ เพราะเน้นการสังเกตซึ่งเป็นรากฐานของความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ (Blaikie, 2011, pp. 59-61)

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 วิธีอุปนัยไม่มีการพัฒนามากนัก แม้ว่าเดวิด ฮูม (David Hume: ค.ศ. 1711- 1776) นักปรัชญาชาวสกอตแลนด์ จะยอมรับว่า การทดลอง 1 ครั้ง ก็อาจทำให้เกิดความรู้เชิงสาเหตุได้ แต่ต้องทำขึ้นอย่างระมัดระวัง กำจัดสิ่งแปลกปลอมและสาเหตุที่ไม่เกี่ยวข้องออกไปจากการทดลองแล้ว รวมถึงต้องเป็นไปตามกฎ 8 ข้อที่เขาสร้างขึ้นมา เช่น สาเหตุต้องมาก่อนผล สาเหตุและผลมีความเกี่ยวข้องกับเวลาและสถานที่ สาเหตุและผลมีความสัมพันธ์กันอย่างไม่เปลี่ยนแปลง สาเหตุที่เหมือนกันมักจะทำให้เกิดผลที่เหมือนกัน แต่ผลที่เหมือนกันอาจเกิดมาจากสาเหตุที่ไม่เหมือนกัน ถ้าสาเหตุที่ไม่เหมือนกันแต่ให้ผลที่เหมือนกันน่าจะมีปัจจัยบางอย่างเหมือนกัน และถ้าสาเหตุที่เหมือนกันทำให้เกิดผลที่ไม่เหมือนกันแสดงว่าผลนั้นเกิดมาจากสาเหตุที่ไม่เหมือนกัน แต่ฮูมไม่สนับสนุนการสร้างข้อสรุปจากการทดลองเพียงครั้งเดียว หากจำเป็นต้องใช้การทดลองนับล้านมาสนับสนุน และยอมรับว่ากฎที่สร้างไว้นั้นจะไม่นำเอามาใช้ เพราะธรรมชาติมีความซับซ้อนและมีปัจจัยแทรกมากมาย เพียงแต่เป็นเงื่อนไขในการจำแนกวิธีอุปนัยที่ดีและไม่ดีเท่านั้น แต่กฎ 2 ข้อ ที่เกี่ยวกับความเหมือนและความไม่เหมือนกันได้กลายมาเป็นญาณวิทยา (epistemology) ในการค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลของมิลล์ในเวลาต่อมา (Psillos & Stergiou, 2022)

ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีนักศึกษาของมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์กลุ่มหนึ่งประกอบด้วย วิลเลียม วีเวลล์ (William Whewell: ค.ศ. 1794-1866) จอห์น เฮอร์เชล (John Herschel: ค.ศ. 1792-1871) ชาร์ลส์ แบบเบจ (Charles Babbage: ค.ศ. 1791-1871) และริชาร์ด โจนส์ (Richard Jones: ค.ศ. 1790-1855) ที่สนใจข้อเขียนของเบคอนและมีความเห็นร่วมกันว่าต้องปฏิรูป ปรับปรุง และพัฒนาวิธีการหาความรู้ในยุคนั้นให้ดีขึ้น (Worboys, 2012, p. 421) แม้ว่าแต่ละคนต้องแยกกันไปประกอบอาชีพ แต่ยังมีวีเวลล์และเฮอร์เชลที่เขียนเรื่องเกี่ยวกับวิธีอุปนัย แต่ไม่ได้รับความสนใจมากนัก เพราะไม่ได้สร้างตรรกะที่น่าสนใจในเชิงปรัชญา

(Butts, 1993) กล่าวคือ วีเวลล์เรียกวิธีอุปนัยว่า “การอุปนัยของนักค้นพบ (Discoverers’ Induction)” ที่สามารถใช้ได้กับการค้นหาปรากฏการณ์ (phenomenal) และกฎเชิงสาเหตุ (causal laws) และเซอร์เชลได้เสนอกฎ 10 ข้อ เพื่อใช้ในการค้นคว้าและยืนยันความสัมพันธ์เชิงสาเหตุในการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ และกล่าวว่า สิ่งแรกที่นักปรัชญาต้องพิจารณาเมื่อมีปรากฏการณ์ใหม่ปรากฏขึ้น คือ คำอธิบายหรือการอ้างอิงถึงสาเหตุที่เกิดขึ้นทันที หากไม่สามารถยืนยันได้ ควรสรุปปรากฏการณ์และรวมปรากฏการณ์อื่นที่คล้ายกันไว้ในรูปของกฎ เพื่อหวังว่าความก้าวหน้าในการหาความรู้ทำให้สามารถค้นพบสาเหตุที่ใกล้เคียง (Herschel, 2010, p. 144) และในเวลาต่อมากฎของเซอร์เชลถูกนำมาพัฒนาเป็นกฎ 5 ข้อของมิลล์ (Uchii, 2006)

ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill: ค.ศ. 1806-1873) นักปรัชญาและนักเศรษฐศาสตร์การเมืองชาวอังกฤษที่ได้รับการยอมรับว่ามีส่วนสำคัญในการบุกเบิกและพัฒนาวิธีอุปนัยได้แบ่งทฤษฎีของการอ้างอิงเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มของความจริง (real) และกลุ่มของคำพูด (verbal) และมองว่าวิธีการอ้างอิงเหตุผล (syllogism) ของอริสโตเติลเป็นคำพูดมากกว่าความจริง เพราะวิธีการอ้างอิงเหตุผลไม่ให้ความรู้ใหม่ การอ้างอิงความจริงไม่ใช่การนิรนัยแต่เป็นการอุปนัยที่ไม่เพียงแต่สร้างกฎทั่วไปจากข้อเท็จจริงที่มีลักษณะเฉพาะเท่านั้น แต่กฎทั่วไปที่ถูกสร้างขึ้นมาจากลักษณะเฉพาะสามารถอ้างอิงไปสู่ลักษณะเฉพาะที่ไม่รู้ได้อีกด้วย (Kenny, 2007, p. 8) และได้สร้างกฎการใช้เหตุผลเชิงอุปนัยที่เป็นวิธีเชิงตรรกะเพื่อใช้ตรวจสอบข้อเท็จจริง (fact) และค้นหาสาเหตุ (causes) ไว้ 5 รูปแบบ ดังนี้ (Finn, 2011)

1. วิธีการของความเหมือนกัน (Method of Agreement) โดยให้เหตุผลว่า ถ้าเกิดปรากฏการณ์ตั้งแต่ 2 ปรากฏการณ์ขึ้นไปและมีสาเหตุเหมือนกัน สาเหตุที่เหมือนกันถือว่าเป็นสาเหตุ (อิทธิพลร่วม) ที่ทำให้เกิดผลหรือปรากฏการณ์นั้น เช่น อาชญากรรมทั้งในเขตเมืองและชนบทมีสาเหตุมาจากปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด สรุปได้ว่า ยาเสพติดเป็นสาเหตุของการเกิดอาชญากรรม

2. วิธีการของความไม่เหมือนกัน (Method of Difference) โดยให้เหตุผลว่า ถ้าเกิดปรากฏการณ์ตั้งแต่ 2 ปรากฏการณ์ขึ้นไป แต่มีปรากฏการณ์หนึ่งมีสาเหตุที่แตกต่างออกไปจากปรากฏการณ์อื่น ๆ สาเหตุที่แตกต่างออกไปถือว่าเป็นสาเหตุหรืออิทธิพลที่ทำให้เกิดผลหรือปรากฏการณ์นั้น เช่น อาชญากรรมในเขตเมืองและเขตชนบทมีสาเหตุมาจากยาเสพติด แต่ในเขตชนบทมีสาเหตุมาจากบ่อนการพนัน สรุปว่า ยาเสพติดและการพนันเป็นสาเหตุของการเกิดอาชญากรรม

3. วิธีการเชื่อมโยงความเหมือนกันและความไม่เหมือนกัน (Joint Method of Agreement and Difference) โดยให้เหตุผลว่า ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นต้องพิจารณาทั้งจากสาเหตุที่เหมือนกันและไม่เหมือนกัน โดยการเปรียบเทียบสาเหตุของการเกิดปรากฏการณ์เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจน เช่น อาชญากรรมในเขตเมืองและเขตชนบทมีสาเหตุมาจากยาเสพติด ส่วนในเขตชนบทมีสาเหตุมาจากบ่อนการพนัน แต่อาชญากรรมในเขตเมืองมีมากกว่าในเขตชนบทและเขตชนบท เพราะเขตเมืองมีชุมชนแออัดมากกว่าในชนบทและเขตชนบท สรุปว่า ยาเสพติด บ่อนการพนัน และชุมชนแออัดเป็นสาเหตุของการเกิดอาชญากรรม

4. วิธีการของส่วนที่เหลือ (Method of Residues) โดยให้เหตุผลว่า ถ้าปรากฏการณ์เกิดขึ้นมาจากหลายสาเหตุ ถ้าตัดสาเหตุออกไปจนเหลือสาเหตุสุดท้ายแล้วยังคงเกิดปรากฏการณ์อยู่ ให้สรุปว่าสาเหตุสุดท้ายมีอิทธิพลทำให้เกิดผลหรือปรากฏการณ์นั้น เช่น อาชญากรรมไม่มีปัญหาด้านเศรษฐกิจ ไม่มีปัญหาครอบครัว ไม่ติดการพนัน แต่มีความเชื่อในลัทธิที่แปลกประหลาด สรุปได้ว่า การก่ออาชญากรรมมีสาเหตุมาจากความเชื่อในลัทธิที่แปลกประหลาด

5. วิธีการของการเกิดความแปรปรวนร่วมกัน (Method of Concomitant Variation) โดยให้เหตุผลว่า ถ้าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมีการผันแปรไปตามสาเหตุที่เหมือนกัน ให้ถือว่ามิเป็นปรากฏการณ์ที่มีความสัมพันธ์กัน เช่น ปัญหาอาชญากรรมมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเมื่อเกิดสภาวะเศรษฐกิจชะลอตัว และมีการว่างงานเพิ่มขึ้น และมีจำนวนลดลงเมื่อเศรษฐกิจขยายตัวและการว่างงานลดลง สรุปได้ว่าการเกิดอาชญากรรมมีความผันแปรไปตามสภาวะทางเศรษฐกิจและอัตราการว่างงาน

5. กลยุทธ์การใช้เหตุผลแบบจรรยา

ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ชาร์ลส์ แซนเดอร์ เพียร์ซ (Charles Sanders Peirce: ค.ศ. 1839-1914) นักปรัชญาและนักคณิตศาสตร์ชาวอเมริกัน วิจารณ์ว่าวิธีการอ้างเหตุผลแบบเก่ามีจุดอ่อน คือ มองข้ามข้อเท็จจริงบางประการและถูกรอบงำด้วยหลักการของแต่ละวิธี (Bellucci & Pietarinen, 2015) เป็นวิธีการที่คัดข้อมูลที่สำคัญและไม่สอดคล้องกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเบื้องต้น (initial theoretical frame) หรือข้อเสนอสันนิษฐาน (premise) ออกจากการวิเคราะห์ (Meyer & Lunney, 2013)

อาจกล่าวได้ว่า วิธีนี้เน้นการทดสอบทฤษฎี ไม่สนใจสมมติฐานที่ถูกปฏิเสธ ไม่ให้ความสำคัญกับข้อค้นพบที่สำคัญ และคัดข้อมูลที่สอดคล้องกันออกจากกรอบสมมติฐาน และวิธีอุปนัยที่เน้นการสนับสนุนสมมติฐานชั่วคราว และคัดข้อมูลที่สอดคล้องกับรูปแบบจากการสร้างข้อสรุป ทำให้ข้อมูลที่มีนัยสำคัญในการอภิปรายข้อค้นพบไม่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาเป็นทฤษฎีใหม่และสร้างความรู้ใหม่ต่อไป อีกทั้งยังขาดวิธีการอ้างเหตุผลเพื่อใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เข้าใจได้ยากและความซับซ้อน (puzzle) อาจเป็นประสบการณ์หรือข้อเท็จจริงที่ไม่เคยคาดคิดมาก่อน (unexpected experiences “surprising facts”) เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแบบไม่ชัดเจนและหายไปอย่างรวดเร็ว หรือสังเกตเห็นได้ไม่ครบถ้วน (incomplete observation) ซึ่งจะทำให้เกิดความเชื่อใหม่ (new beliefs) ที่เป็นฐานของการพัฒนาความรู้ใหม่อีกจำนวนมาก

ความต้องการพัฒนาทฤษฎีและความรู้ใหม่ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่ซับซ้อน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและหายไปอย่างรวดเร็ว ความสงสัยเกี่ยวกับความรู้ที่ถูกค้นพบและไม่ได้นำมาวิเคราะห์และสมมติฐานที่ถูกปฏิเสธไม่ได้ถูกนำมาพัฒนาเป็นความรู้หรือทฤษฎีใหม่ ทำให้เพียร์ซเริ่มทำการตรวจสอบวิธีการใช้เหตุผลของนักตรรกะหลายคนในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เช่น จอห์น สจวร์ต มิลล์ (John Stuart Mill: ค.ศ. 1806-1873) จอร์จ บูล (George Boole: ค.ศ. 1815-1864) จอห์น เวนน์ (John Venn: ค.ศ. 1834-1923) และวิลเลียม สแตนลีย์ เจวอนส์ (William Stanley Jevons: ค.ศ. 1835-1882) จึงพบว่าผลงานของนักตรรกะในช่วงเวลาดังกล่าวใช้วิธีการอ้างเหตุผลอยู่ระหว่าง 2 ขั้ว คือ วิธีอุปนัยและวิธีอุปนัย และเสนอวิธีการอ้างเหตุผลแบบที่ 3 คือ “ข้อสันนิษฐาน (hypothesis)” ที่ต่อมาภายหลังเรียกว่า “วิธีจรรยา (abductive)”³ หรือ “วิธีอุปนัย” (อนุสรณ์ ลีมนานี และวรวิทย์ ไรจนพล, 2563) โดยนำเอาวิธีจรรยามาจัดโครงสร้างการอ้างเหตุผลใหม่ และแบ่งรูปแบบการอ้างเหตุผลเป็น 3 รูปแบบ ดังภาพ 3 (Bellucci & Pietarinen, 2015; Davies & Coltheart, 2020)

³เมื่อพิจารณาจากกระบวนการอ้างเหตุผลที่ใช้วิธีการพรรณนาหรือบรรยายในการอธิบายสาเหตุของการเกิดปรากฏการณ์จึงแปลวิธีการอ้างเหตุผลแบบนี้ไว้เป็นเบื้องต้นว่า “วิธีจรรยา” ตามคำแนะนำของ ดร.ชิงชัย เมธพัฒน์ อดีตอาจารย์ด้านมานุษยวิทยาการแพทย์ มหาวิทยาลัยบูรพา ระหว่างการสนทนากันในปี พ.ศ. 2560

ภาพ 3

การแบ่งรูปแบบการอ้างเหตุผลของเพียร์ซ

แบบที่ 1 การนิรนัย	แบบที่ 2 การจรรยา	แบบที่ 3 การอุปนัย
กฎ (rule)	ผลลัพธ์ (result)	เหตุผลสนับสนุน (case)
เหตุผลสนับสนุน (case)	กฎ (rule)	ผลลัพธ์ (result)
ผลลัพธ์ (result)	เหตุผลสนับสนุน (case)	กฎ (rule)

หมายเหตุ. จาก “A Peircean pathway from surprising facts to new beliefs” โดย Davies & Coltheart, 2020.

แม้ว่าเพียร์ซได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ค้นพบและสร้างวิธีการนิรนัยที่กล่าวกันว่าเป็นการสรุปด้วยวิธีการอธิบายที่ดีที่สุด (best explanation) เพราะเป็นการใช้เหตุผลจากข้อเท็จจริง (ข้อมูล) ที่ได้จากการสังเกตและนำไปสู่การสร้างสมมติฐานที่อธิบายด้วยข้อเท็จจริง แต่มีการวิจารณ์กันว่า สมมติฐานไม่จำเป็นต้องสร้างมาจากความรู้ที่มีอยู่แล้ว และวิธีการนิรนัยไม่ใช่วิธีการใหม่ เพราะหากย้อนไปในอดีตมีนักวิทยาศาสตร์เคยใช้วิธีการแบบนี้กันมาแล้ว เช่น ปีทาโกรัส (Pythagoras: 570-495 ปีก่อนคริสต์ศักราช) นักปรัชญาชาวกรีกที่อธิบายว่า ดวงจันทร์เป็นดาวเคราะห์แต่สามารถเปล่งแสงได้ด้วยดวงอาทิตย์ ไอแซก นิวตัน (Isaac Newton: ค.ศ. 1641-1725) นักคณิตศาสตร์และนักฟิสิกส์ชาวอังกฤษ ที่อธิบายทฤษฎีแรงโน้มถ่วงของโลกด้วยการอ้างถึงการหมุนของโลกและปรากฏการณ์น้ำขึ้นน้ำลง และชาลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin: ค.ศ. 1809-1882) ที่อธิบายสมมติฐานการคัดเลือกโดยธรรมชาติด้วยการอ้างถึงการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ ณ ธรรมชาติ (Walton, 2005, pp. 17-18)

วิธีการนิรนัยของเพียร์ซใช้ความคิดพื้นฐานเก่าของอริสโตเติลเกี่ยวกับวิธีการอ้างเหตุผลที่เรียกกันว่า “การลดทอน (reductive)”⁴ มาพัฒนาเป็นกระบวนการอ้างเหตุผลในลักษณะของการเปรียบเทียบ (analogy) กับความรู้ที่มีอยู่แล้ว (อาจเป็นศาสตร์เดียวกันหรือข้ามศาสตร์) และสร้างข้อสรุปหรือสร้างสมมติฐานในลักษณะที่เรียกว่า “คิดว่า/เดา/คาดการณ์ (guess/speculate)”⁵ จึงมีการกล่าวกันว่า เป็นการอธิบายหนึ่งความเป็นไปได้ (a possible explanation) ในหลายความเป็นไปได้มากกว่าเป็นการอธิบายที่ดีที่สุด (Blaikie, 2010; Davies & Coltheart, 2020)

เมื่อพิจารณาจากความคิดของเพียร์ซแสดงให้เห็นว่า กระบวนการใช้เหตุผลแบบจรรยาณียมีลักษณะเป็นวงจร เพราะการก่อตัวของสมมติฐานอาจเป็นความคิดใหม่ ปรากฏการณ์อุบัติใหม่ทางสังคม การค้นพบด้านวิทยาศาสตร์ธรรมชาติที่ไม่เคยมีการศึกษามาก่อน ปรากฏการณ์ผิดปกติที่ไม่สามารถอธิบายได้ (unidentified anomalous phenomena) รวมถึงข้อมูลที่เป็นส่วนเหลือจากการวิเคราะห์และข้อสงสัยที่เกิดจากการปฏิเสธสมมติฐานในการวิจัยที่ใช้วิธีนิรนัยและวิธีอุปนัยสามารถนำมาสร้างเป็นสมมติฐาน (forming hypothesis) ด้วยวิธีการนิรนัย จากนั้นนำสมมติฐานไปใช้ในการทำนาย (prediction) ด้วยวิธีนิรนัย แล้วจึงทำการทดสอบการทำนาย (test) และตรวจสอบสมมติฐาน (validate) ด้วยวิธีอุปนัย (Davies & Coltheart, 2020)

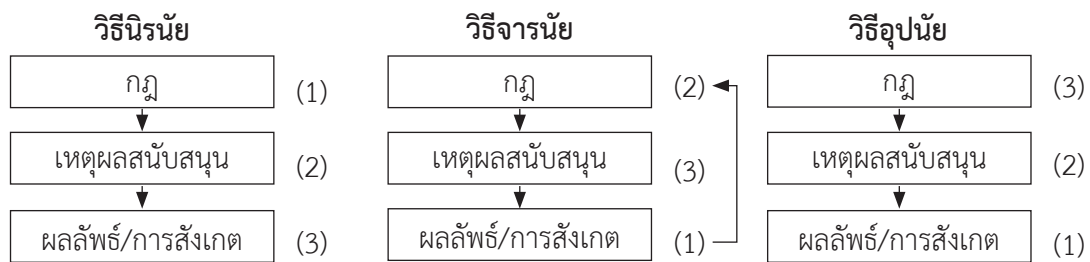
⁴การย่อ/สรุป กฎ แนวคิด หรือทฤษฎี ที่ซับซ้อนของศาสตร์หนึ่งให้เป็นข้อความที่สั้นไม่มีความซับซ้อน และเข้าใจได้ง่ายเพื่อนำไปใช้เป็นข้อความในประโยคตรรกะของศาสตร์เดียวกันหรือศาสตร์อื่นเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น การสรุปทฤษฎีหนึ่งหรือหลายทฤษฎีที่มีความเป็นนามธรรมหรือความซับซ้อนมาเป็นสมมติฐานที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรภายในทฤษฎีเดียวกันหรือระหว่างทฤษฎี

⁵เนื่องจากมีการใช้คำในขั้นการสรุปที่แตกต่างกัน รวมถึงใช้คำว่า “น่าจะเป็นไปได้ (probability/maybe)” เหมือนกับวิธีอุปนัย ในที่นี้จึงใช้คำนี้แทนเพื่อให้เกิดความแตกต่าง

เพียร์ชอธิบายว่าวิธีจาร์นัยและวิธีอุปนัยเป็นการอ้างเหตุผลตรงข้ามกับวิธีนิรนัย ถ้าเรียกข้อเสนอหลัก (ต้นเหตุ) เป็นกฎ (rule) ข้อเสนอรอง (ยืนยัน) เป็นเหตุผลสนับสนุน (case) และข้อสรุปเป็นผลลัพธ์ (result) วิธีจาร์นัยอ้างอิงข้อเท็จจริงมาจากผลลัพธ์และกฎ และวิธีอุปนัยอ้างอิงกฎมาจากข้อเท็จจริงและผลลัพธ์ รูปแบบการอ้างเหตุผลจึงเป็นดังภาพ 4

ภาพ 4

รูปแบบการอ้างเหตุผลแบบวิธีจาร์นัย วิธีอุปนัย และวิธีนิรนัย

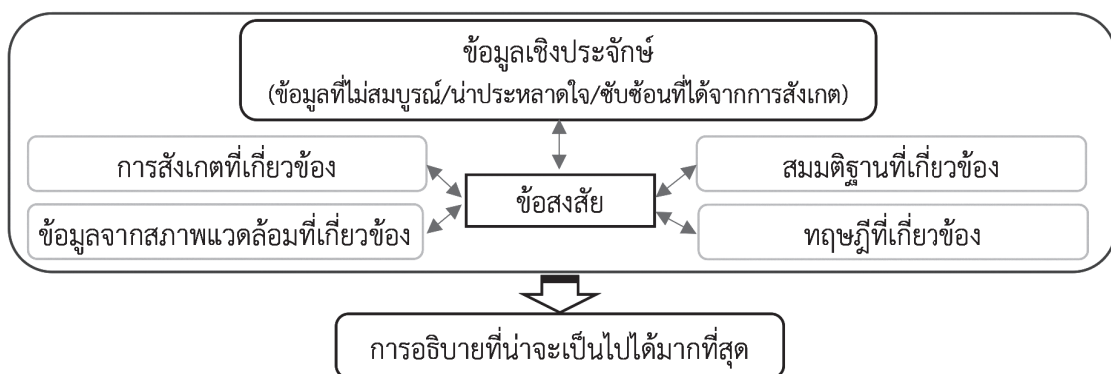

หมายเหตุ. จาก “Abductive Reasoning as a Way of Worldmaking” โดย Fischer, 2001, p. 367.

กระบวนการอ้างเหตุผลแบบจาร์นัยของเพียร์ชมีลักษณะเป็นการเปรียบเทียบ (analogy) ใช้วิธีทำความเข้าใจ (understanding) และการพรรณนา (describe) โดยมีหลักฐาน (evident) เป็นข้อเสนอหลัก (major premise) ส่วนข้อเสนอรอง (minor premise) และข้อสรุป (conclusion) เป็นเพียงการคาดการณ์ หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นการสร้างข้อสรุปหรือสร้างสมมติฐานในลักษณะที่เรียกว่า “คิดว่า/เดา/คาดการณ์” จากข้อมูลหรือความรู้ที่มีอยู่แล้วอาจเป็นศาสตร์เดียวกันหรือข้ามศาสตร์ ดังภาพ 5

ภาพ 5

กลยุทธ์การใช้เหตุผลแบบวิธีจาร์นัย

หมายเหตุ. จาก “Logical reasoning in humanitarian analysis” โดย Grigore, 2016.

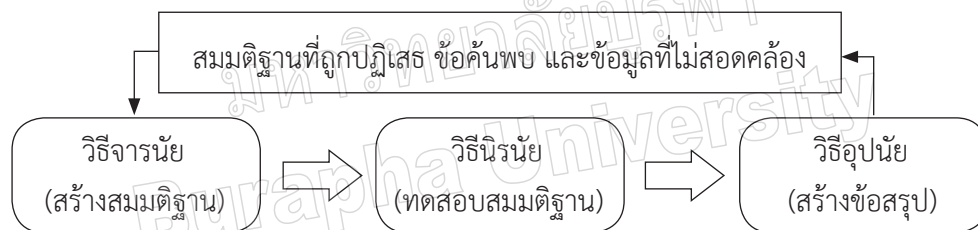
การใช้เหตุผลแบบจาร์นัยเป็นวิธีการอ้างเหตุผลที่ไม่สมบูรณ์รูปแบบหนึ่งของอริสโตเติล เพราะขาดข้อเสนอสนับสนุนการสรุปสมมติฐานไปหนึ่งข้อเสนอ (Aliseda, 2006, p. 7) และมีจุดอ่อน คือ เป็นกระบวนการทำความเข้าใจและการพรรณนา ไม่สามารถอธิบายสิ่งที่ได้มาจากการสังเกต ในปี ค.ศ. 1900 เพียร์ชเห็นว่าวิธีการจาร์นัยมีความไม่เหมาะสมในการอ้างเหตุผล เพราะเป็นเพียงวิธีการอารมณ์ภทให้รู้จักแนวคิดใหม่และสรุปในเชิงคาดการณ์เท่านั้น จึงปรับปรุงแนวคิดกระบวนการอ้างเหตุผลโดยเพิ่มกระบวนการตรวจสอบว่าเป็นจริงหรือไม่ก่อนสรุป ดังนี้ (Bellucci & Pietarinen, 2015)

จากการสังเกตพบข้อเท็จจริงที่น่าแปลกใจ คือ C (The surprising fact, C, is observed.) แต่ถ้า A เป็นจริง C จะเป็นจริงแน่นอน (But if A were true, C would be a matter of course.) ดังนั้น จึงมีเหตุผลที่สงสัยได้ว่า A นั้นเป็นจริง (Hence, there is reason to suspect that A is true.)

แม้ว่าเพียร์ซค้นพบวิธีการอ้างเหตุผลแบบใหม่ แต่กลับพบปัญหา คือ ไม่สามารถนำไปลดทอนเพื่อบูรณาการและนำไปใช้งานกับวิธีการอ้างเหตุผลแบบเก่าได้ จนถึงปี ค.ศ. 1903 จึงสรุปว่า การอ้างเหตุผลทั้ง 3 รูปแบบ แบ่งเป็น 3 ขั้นตอนของการวิจัยที่เป็นวิทยาศาสตร์ (scientific research) โดยเริ่มจากวิธีการน้อย โดยการตั้งสมมติฐานหรือคาดการณ์เพื่ออธิบายข้อเท็จจริงบางประการที่เกิดขึ้นแบบไม่คาดคิดมาก่อน (surprising fact) หรือเป็นความคิดใหม่ (new idea) จากนั้นจึงใช้วิธีการน้อยในการทดสอบสมมติฐานหรือทำนาย การคาดการณ์ และสุดท้ายจึงใช้วิธีการน้อยในการทดสอบการทำนาย ตรวจสอบสมมติฐาน และสร้างข้อสรุปทั่วไป ดังภาพ 6 (Bellucci & Pietarinen, 2015)

ภาพ 6

ขั้นตอนการวิจัยที่เป็นวิทยาศาสตร์ของเพียร์ซ

หมายเหตุ. จาก “Abductive reasoning” โดย Walton, 2005, p. 8.

วิธีการที่เพียร์ซเสนอใหม่เป็นวิธีการใช้เหตุผลที่เริ่มจากผลลัพธ์และอ้างอิงย้อนหลัง (backward) ไปสู่สิ่งที่เกิดขึ้นก่อน (antecedents) เพื่ออธิบายว่าผลลัพธ์เกิดขึ้นมาได้อย่างไร (Walton, 2005, p. 193) จึงทำให้วิธีการนี้ถูกเรียกกันว่า “วิธีการน้อย (retroductive)”⁶ หรือ “ปฏิญญา” (อนุสรณ์ ลืมมณี และวรวลัญช์ โรจนพล, 2563) และใช้สองคำนี้สลับกันไปมา

แม้ว่าวิธีการน้อยจะมีกระบวนการอ้างเหตุผลคล้ายกับวิธีการน้อย แต่ในด้านวิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่ถูกมองว่าเป็นการใช้เหตุผลในขั้นของการค้นพบ (discovery stage) เพื่อใช้ในการสร้างสมมติฐานเชิงวิทยาศาสตร์และการทดสอบ (Walton, 2005, p. xiii) ส่วนด้านสังคมศาสตร์มองวิธีการน้อยเป็นกระบวนการค้นหา (exploratory process) ความรู้ที่เกี่ยวกับความหมายและแนวคิดที่เป็นแรงจูงใจที่ทำให้เกิดการกระทำของผู้คนทั่วไปในชีวิตประจำวันหรือที่เรียกว่า การกระทำทางสังคม (social actions) จากข้อมูลที่มีอยู่จำนวนไม่มาก และไม่ต้องตรวจสอบเหมือนกับหลักการน้อยในการสร้างข้อสรุป โดยเริ่มจากปรากฏการณ์ที่อาจสังเกตได้ไม่ครบถ้วนหรือไม่สมบูรณ์และทำการอธิบายในเชิงคาดการณ์หรือความเป็นไปได้จากข้อมูลเท่าที่ค้นหามาได้และน่าเชื่อถือได้ทั้งจากการสังเกต สภาพแวดล้อม สมมติฐาน และทฤษฎี ไม่ได้รวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตลักษณะเฉพาะหรือรูปแบบของผู้คนทั่วไปในสังคมเหมือนกับวิธีการน้อย หรือกล่าวได้ว่า เป็นการค้นหาความรู้จากต้นเหตุ (grounds) ไปสู่ข้อสรุป (conclusions) แต่ไม่ได้หมายความว่า ข้อสรุปที่ได้มานั้นต้องมาจากต้นเหตุหรือมีทิศทางในการอ้างอิงทิศทางเดียว (uni-directional) เช่น ถ้า $A = S$ ดังนั้น $A = R$ ไม่ได้หมายความว่าต้องกลับเป็น

⁶เมื่อพิจารณาจากกระบวนการอ้างเหตุผลที่ใช้วิธีสร้างตัวแบบที่เป็นกลไกเพื่ออธิบายสาเหตุของการเกิดปรากฏการณ์ก่อนนำไปทดสอบด้วยวิธีการสังเกตจากปรากฏการณ์ที่เป็นจริงจึงแปลวิธีการอ้างเหตุผลแบบนี้ไว้เป็นเบื้องต้นว่า “วิธีการน้อย” ตามคำแนะนำของ ดร.ชิงชัย เมธพัฒน์ อติตตอาจารย์ด้านมานุษยวิทยาการแพทย์ มหาวิทยาลัยบูรพา ระหว่างการสนทนากันในปี พ.ศ. 2560

ถ้า $B = R$ ดังนั้น $B = S$ จึงทำให้วิธีจรรยาญาณมองว่า เป็นวิธีการอ้างเหตุผลเพื่อทำการสรุปในเชิงคาดการณ์หรือที่บางครั้งใช้ความเป็นไปได้ และใช้กับการสังเคราะห์ (synthesis) หรือการปะติดปะต่อปรากฏการณ์เฉพาะเรื่อง (Summers, 2005) เช่น เมื่อเกิดอาชญากรรม ตำรวจจะทำการรวบรวมหลักฐานจากที่เกิดเหตุแล้วคาดการณ์การเกิดอาชญากรรม

6. กลยุทธ์การใช้เหตุผลแบบกลนัย

โดยทั่วไปอาจเรียก “การใช้เหตุผลแบบกลนัย” เป็น “การใช้เหตุผลแบบจรรยาญาณ” หรือกล่าวได้ว่าเป็นการใช้เหตุผลแบบเดียวกัน เพราะใช้การคาดการณ์หรือจินตนาการเป็นเครื่องมือในการอธิบายปรากฏการณ์ที่ได้จากการสังเกตและสามารถนำไปทำการทดสอบได้ (Giese & Schnapp, 2021) แต่หากพิจารณาถึงเป้าหมายในการใช้เหตุผลจะเห็นว่า การใช้เหตุผลแบบจรรยาญาณเป็นเรื่องการวิเคราะห์ข้อมูลที่ย้อนกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเบื้องต้นหรือทำการศึกษาจากข้อค้นพบที่ไม่ตรงกับทฤษฎีปัจจุบัน ส่วนการใช้เหตุผลแบบกลนัยเป็นการสร้างกรอบแนวคิดจากบางสิ่งบางอย่างที่เป็นโนภาพหรือปรากฏการณ์บางอย่างที่ไม่ดำรงอยู่หรือปรากฏให้เห็นในบางสถานการณ์ อย่างไรก็ตามอาจกล่าวได้ว่า การใช้เหตุผลแบบจรรยาญาณและแบบกลนัยเป็นเครื่องมือในการพัฒนาความรู้ใหม่ (new knowledge) และเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ของสำนักสังคมนิยมแนวใหม่หรือสังคมนิยมเชิงวิพากษ์ (critical realism) เพราะกลไกและโครงสร้างของตัวแบบเชิงสมมติฐานเป็นมิติที่อยู่ระดับลึกไม่สามารถสังเกตได้ (Meyer & Lunnay, 2013; Mukumbang, 2023)

วิธีกลนัยถูกมองว่าเป็นวิธีการเชื่อมโยงกับวิธีจรรยาญาณเพื่อทำการอธิบายและเชื่อมโยงการอธิบายไปสู่การสร้างความรู้เข้าใจปรากฏการณ์ที่ได้จากการสังเกต หรือเป็นกระบวนการอธิบายการสังเกตจากเหตุไปสู่ผล แต่ไม่ใช้การทำนายตามวิธีการอ้างเหตุผลแบบนิรนัย (Walton, 2005, p. 18)

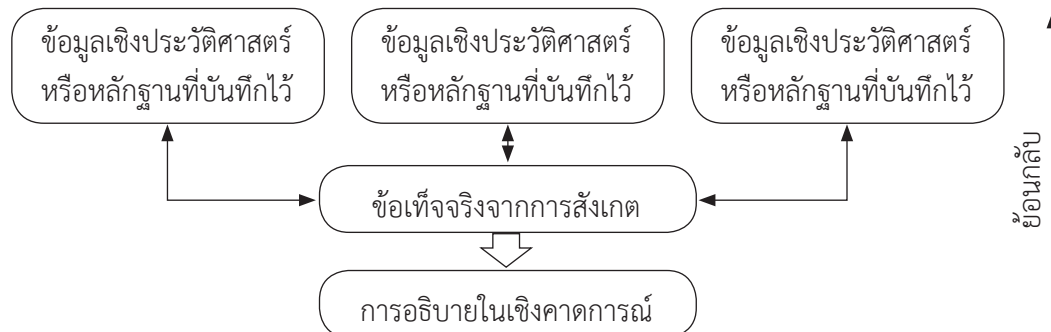
อย่างไรก็ตาม วิธีการอ้างเหตุผลของเพียร์ซไม่ได้รับความนิยมมากนัก แม้ว่าจะมีผู้สนับสนุนและสร้างวิธีการวิเคราะห์ตามวิธีการของเพียร์ซ เช่น นอร์วูด รัสเซลล์ แฮนสัน (Norwood Russell Hanson: ค.ศ. 1924-1967) นักปรัชญาวิทยาศาสตร์ชาวอเมริกัน แต่ถูกเรียกว่าเป็นพวกนอกคอก เพราะเป็นวิธีการอ้างเหตุผลที่ลุ่มลึกลับความเชื่อดั้งเดิม เช่น การปฏิเสธว่าสมมติฐานที่ใช้อธิบายการโคจรของโลกเป็นวงรีของโจฮานเนส เคปเลอร์ (Johannes Kepler: ค.ศ. 1571-1630) ไม่ใช่วิธีการอ้างเหตุผลทั้งแบบนิรนัยและแบบอุปนัย แต่เป็นการอ้างเหตุผลแบบกลนัย เพราะเคปเลอร์ได้ข้อสรุปมาจากการค้นพบข้อเท็จจริงหรือข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสังเกตท้องฟ้าและจากนั้นจึงทำการอธิบายข้อเท็จจริงด้วยการเสนอเป็นความคิดโดยใช้วิธีการอธิบาย (Walton, 2005, p. 17)

วิธีกลนัยเป็นกระบวนการอ้างอิงจากการสร้างตัวแบบสมมติฐานเชิงโครงสร้างและกลไกที่สันนิษฐานว่า ทำให้เกิดปรากฏการณ์เชิงประจักษ์ เพื่อค้นหากลไกที่ซ่อนอยู่ใต้ปรากฏการณ์ที่อยู่ในสภาพแวดล้อมหนึ่งและทำการอธิบายในเชิงความเป็นไปได้ (possible explanation) ด้วยข้อมูลที่ได้จากการสังเกตอย่างมีกฎเกณฑ์ อีกทั้งเป็นเครื่องมือในการปรับแต่งและพัฒนาทฤษฎีเหมือนกับวิธีจรรยาญาณ (Blakie, 2010, pp. 87-89; Meyer & Lunnay, 2013) แต่วิธีกลนัยเป็นการสร้างกลไกการอธิบายเพื่อทำนายผลลัพธ์ (ข้อสรุปทั่วไปหรือทฤษฎี) โดยใช้หลายกฎ (rules) หรือหลายสาเหตุที่ได้จากการสังเกต หรืออาจกล่าวได้ว่าตัวอธิบายหรือตัวทำนาย มีหลายกฎ และเป็นวิธีปิดจุดด้อยของวิธีจรรยาญาณ ทำให้การอธิบายมีหลายสาเหตุสนับสนุนปรากฏการณ์ที่ยังไม่สามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน จึงทำให้วิธีกลนัยเป็นเหมือนกับวิธีการอ้างเหตุผลแบบย้อนกลับ (backward approach) ไปสู่ตัวแบบเชิงตรรกะ (logic modelling) คือ การพยายามค้นหาส่วนประกอบ (components) และขั้นตอน (steps) ที่นำไปสู่การเกิดปรากฏการณ์ในขณะนั้น การอธิบาย

ในเชิงความเป็นไปได้หรือการคาดการณ์จากข้อเท็จจริงที่สังเกตได้จะถูกนำไปเทียบเคียงกับข้อมูลหรือความรู้ในเชิงประวัติศาสตร์และหลักฐานที่บันทึกไว้ ดังภาพ 7

ภาพ 7

กลยุทธ์การใช้เหตุแบบวิกิกลนัย

หมายเหตุ. จาก “Logical reasoning in humanitarian analysis” โดย Grigore, 2016.

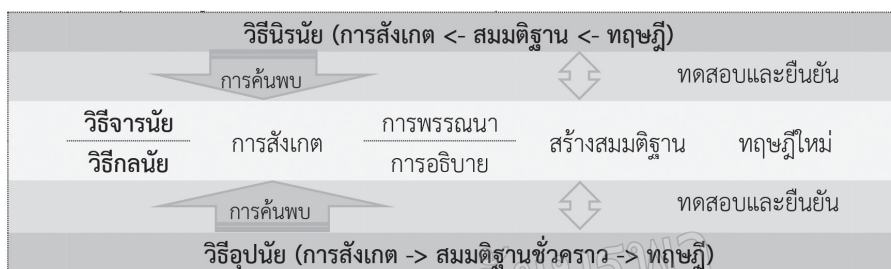
การนำเอาวิกิกลนัยมาใช้ในการด้านสังคมศาสตร์เริ่มมาจากโฮเรซ โรมานโน “รอม” ฮาร์เร่ (Horace Romano “Rom” Harré: ค.ศ. 1927-2019) นักปรัชญาและนักจิตวิทยาชาวนิวซีแลนด์-อังกฤษ โดยนำเอาตัวแบบในทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาปรับใช้กับสังคมศาสตร์ และต่อมา รอย บาสการ์ (Roy Bhaskar: ค.ศ. 1944-2014) นักปรัชญาชาวอังกฤษ ได้แสดงให้เห็นวิธีการอธิบายแบบกลนัยในทางสังคมศาสตร์และนำเอาวิกิกลนัยมาใช้กับกระบวนการอ้างเหตุผลในเชิงจินตนาการ (imagination) เพื่อสร้างภาพหรือตัวแบบ (model) เชิงโครงสร้าง (structures) หรือกลไก (mechanisms) สำหรับนำไปทดสอบด้วยข้อมูลที่ได้จากการสังเกตปรากฏการณ์ที่เป็นจริง (Blaikie, 2011, p. 84; Meyer & Lunnay, 2013)

การใช้เหตุผลแบบกลนัยนอกจากพัฒนามาจากวิธีการอ้างเหตุผลของอริสโตเติลแล้ว ยังมีที่มาจาก 2 สำนักคิด คือ กลุ่มโครงสร้างนิยม (structuralist) ที่สนใจในงานของบาสการ์ ที่เน้นการค้นหากลไกที่เป็นตัวอธิบายโครงสร้างทางสังคม (social structures) และกลุ่มสร้างสรณ์นิยม (constructionist) ที่สนใจงานของฮาร์เร่และพอล เอฟ เซคอร์ด (Paul F. Secord: ค.ศ. 1917-2017) ที่เน้นกลไกที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการรับรู้ (cognitive) (Blaikie, 2010, pp. 87-89)

การใช้เหตุผลแบบจรรยาและกลนัยถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อเสริมจุดอ่อนของวิธีนิรนัย เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลที่อยู่นอกเหนือสมมติฐานของวิธีนิรนัย ทำให้สามารถวิเคราะห์ความรู้อุบัติใหม่ (emergence of knowledge) ที่ไม่สามารถใช้วิธีนิรนัยได้ อีกทั้งการวิเคราะห์พฤติกรรมของคนที่มีความซับซ้อน ต้องอาศัยเครื่องมือในการตีความ (interpretative) เพื่อค้นหาปัจจัยเชิงปัจเจกบุคคลหรือเชิงโครงสร้างที่มีความเกี่ยวข้องกับการกระทำของคนในสังคมในแต่ละสภาพแวดล้อม เพราะการอ้างเหตุผลแบบนิรนัยมีข้อจำกัดในการเข้าถึงความรู้ที่เป็นกระบวนการของการเกิดเหตุผล ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นชั่วคราว หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วซึ่งไม่เหมาะกับวิธีนิรนัยที่ต้องระบุการค้นพบและสรุปภายใต้สมมติฐานที่มีลักษณะเฉพาะแต่ละการวิจัย โดยเยอร์เก้น ฮาเบอร์มาส (Jürgen Habermas: ค.ศ. 1929-ปัจจุบัน) นักทฤษฎีสังคมเชิงวิพากษ์และนักปฏิบัตินิยมชาวเยอรมัน อธิบายว่า เป็นวิธีการอ้างเหตุผลด้วยความรู้เชิงปฏิบัติการ (thought operations) ทำให้สามารถใช้เหตุผลและความคิดที่แตกต่างกันเพื่อเริ่มหาความรู้จากเรื่องหนึ่งไปสู่อีกเรื่องหนึ่ง อีกทั้งยอมรับว่าทั้ง 2 วิธีมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกัน ทำให้นักสังคมศาสตร์มีความเป็นอิสระในการค้นหาความรู้ (Blaikie, 2011, p. 104; Meyer & Lunnay, 2013)

วิจารณ์และกลั่นเป็นกลยุทธ์การใช้เหตุผลแบบใหม่ที่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา ทฤษฎีและการค้นหาคำรู้ใหม่ภายใต้ข้อจำกัดของกลยุทธ์การใช้เหตุผลแบบเก่า (วิธีนรณและอุบณ) แต่ทั้งวิ จารณและกลั่นก็มีข้อจำกัดเช่นกัน ดังนั้นจึงต้องนำเอากลยุทธ์การใช้เหตุผลแบบเก่าและแบบใหม่มาบูรณาการ และเชื่อมโยงเข้าด้วยกันเพื่อให้ได้ความรู้ที่วางอยู่บนฐานของความจริงและมีความถูกต้องมากที่สุด ตามภาพ 8

กลยุทธ์การใช้เหตุผลแบบบูรณาการร่วมกันของวิธีการใช้เหตุผลแบบเก่าและแบบใหม่

วิจารณ์ยูกพัฒนาขึ้นมาจากจุดอ่อนของ 1) วิธีอุปนัยที่ตัดทิ้งข้อมูลที่ไม่สอดคล้องกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีเบื้องต้นออกจากวิเคราะห์ และไม่สามารถอ้างเหตุผลจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและหายไปอย่างรวดเร็วหรือสังเกตเห็นได้ไม่สมบูรณ์ และ 2) วิธีนิรนัยที่มีความเข้มงวดด้านการใช้ตรรกะที่ต้องใช้วิธีการลดทอนด้วยการสร้างสมมติฐานจากทฤษฎีหรือกฎ และใช้เฉพาะข้อมูลที่สอดคล้องกันในการทดสอบสมมติฐานเพื่อยืนยันหรือปฏิเสธทฤษฎี ส่วนข้อมูลที่ไม่สอดคล้องจะถูกตัดออกจากการวิเคราะห์ แม้ว่าจะเป็นข้อมูลที่มีนัยสำคัญในการอธิบายซึ่งอาจเป็นข้อค้นพบ (finding) หรือการค้นพบ (discovery) ไม่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาทฤษฎีและสร้างความรู้ใหม่ (Meyer & Lunnay, 2013)

เพียร์ซยังมองว่า วิธีจรรย์เป็นกระบวนการอ้างเหตุผลที่เป็นฐานเริ่มต้นก่อนการใช้วิธีการอ้างเหตุผลแบบวิธีนัยและวิธีอุปนัย เพราะเป็นเครื่องมือในการสร้างสมมติฐานก่อนนำไปทดสอบด้วยวิธีนัยหรือการใช้เหตุผลแบบอุปนัย (Walton, 2005, p. 8)

การใช้เหตุผลแบบจารณัยแม้ว่าจะได้รับการยอมรับว่าเป็นวิธีที่เน้นการปฏิบัติ (pragmatic approach) และเป็นเครื่องมือในการสร้างความคิดใหม่ แต่ใช้วิธีการทำความเข้าใจและพรรณนาในการสร้างสมมติฐานเท่านั้น ทำให้ไม่สามารถอธิบายในเชิงอ้างอิงได้ จึงต้องใช้วิธีกลนัยมาเชื่อมโยงกับวิธีจารณัยเพื่อเชื่อมโยงการอธิบายไปสู่การทำความเข้าใจในการสนับสนุนการสร้างข้อสรุป โดยวิธีกลนัยเริ่มจากการสังเกตและจากนั้นจึงทำการอธิบายสิ่งที่สังเกตเห็น (Mukumbang, 2023; Walton, 2005, p. 18) จึงเป็นเหตุที่ทำให้เห็นการใช้วิธีจารณัยกับวิธีกลนัยสลับกันไปมาหรือแทนกันเสมอ

หากพิจารณาจากงานของอีมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim: ค.ศ. 1858-1917) ที่เห็นว่าปรากฏการณ์การฆ่าตัวตาย (suicide) ที่เกิดขึ้นจำเป็นต้องมีคำอธิบาย โดยเริ่มจากการอธิบายว่าการฆ่าตัวตายเป็นการกระทำระดับปัจเจกบุคคล แต่ขึ้นอยู่กับสาเหตุที่เป็นพลังทางสังคม 2 ด้าน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2557, หน้า 197-198) คือ ด้านความเป็นปึกแผ่นทางสังคม (social solidarity) เพราะยึดสังคมเป็นหลัก (altruistic) และยึดตัวเองเป็นหลัก (egoistic) และด้านการกำกับควบคุมทางสังคม (social regulation) เพราะสังคมไร้บรรทัดฐาน (anomic) และ

สังคมมีกฎเกณฑ์เคร่งครัดเกินไป (fatalistic) เป็นวิธีการแสวงหาความรู้ที่เริ่มจากวิธีการนัยและตามด้วยวิธีการนัย เพราะเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากพลังของโครงสร้างหรือกลไกที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง ซึ่งต่อมาถูกพัฒนาเป็นทฤษฎี และถูกทดสอบด้วยวิธีนัยอย่างแพร่หลายในหลายสาขาวิชา

อย่างไรก็ตาม วิธีการนัยยังคล้ายกับวิธีนัยในการค้นหาสาเหตุ แต่เป็นเพียงการอ้างเหตุผลจากการทำความเข้าใจ โดยใช้วิธีการพรรณนาจากการสังเกตมากกว่าการอธิบายและการทดสอบที่ใช้วิธีการลดทอนจากทฤษฎีในวิธีนัย และไม่เข้มงวดในด้านการใช้ตรรกะ มีจุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่การพิสูจน์ข้อมูลที่อยู่นอกกรอบของทฤษฎีเพื่อสร้างทฤษฎีและทดสอบด้วยวิธีนัยและวิธีอุปนัยต่อไป (Mukumbang, 2023)

ปัจจุบันมีหลายสาขาวิชา เช่น ด้านปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ด้านการแพทย์ และด้านกฎหมาย นำวิธีการนัยไปใช้ในการอ้างเหตุผลที่เป็นวิทยาศาสตร์ (Walton, 2005, pp. xiii-xiv) โดยเริ่มใช้ข้อมูลที่เกิดจากความสงสัยที่ยังไม่มีการอธิบายด้วยข้อสรุปเชิงทฤษฎีหรือทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับนำเข้าสู่ระบบปัญญาประดิษฐ์ เช่น Chat-GPT และ Google Bard ให้ดึงข้อมูลขนาดใหญ่ (big data) ในโลกไซเบอร์ (cyber world) มาทำการวิเคราะห์ (analytic) ด้วยระบบการเรียนรู้ของเครื่อง (machine learning) หรือระบบการเรียนรู้เชิงลึก (deep learning) เพื่อสร้างตัวแบบการตัดสินใจและทำนายความถูกต้องด้วยโครงข่ายประสาทเทียม (artificial neural networks) ก่อนสร้าง (generative) เป็นความรู้ใหม่เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ต่อไป เช่น การใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการคัดกรองภาวะซึมเศร้าเพื่อป้องกันการฆ่าตัวตายของคนในสังคม

เนื่องจากวิธีการนัยพัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการค้นหาที่เป็นวิทยาศาสตร์ (scientific discovery) และการพัฒนาทฤษฎีใหม่ที่เป็นวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะปรากฏการณ์ที่สังเกตเห็นได้แต่ไม่สามารถอธิบายสาเหตุของการเกิดปรากฏการณ์ได้ รวมถึงกระบวนการที่มีความซับซ้อนและมีประโยชน์ต่อการค้นหาเพื่อนำไปสร้างเป็นนวัตกรรมใหม่หรือประยุกต์ใช้กับงานด้านอื่น ๆ ดังนั้นเพื่อให้ได้การยอมรับว่าเป็นการค้นหาความรู้ใหม่ที่เชื่อถือจึงต้องทำการบรรยายกฎเกณฑ์ให้เพียงพอเท่าที่ทำได้โดยการสร้างตัวแบบเชิงกลไกหรือโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเพื่อนำไปใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเหมือนกับวิธีนัย และอาจต้องใช้ 1) วิธีการนัยคาดการณ์ตัวอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อสร้างเป็นสมมติฐานใหม่ 2) วิธีนัยอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่สร้างขึ้นและทำการทดสอบสมมติฐาน และ 3) วิธีอุปนัยตรวจสอบลักษณะเฉพาะของบริบทที่จะนำมาใช้ในการศึกษาและพิจารณาความเป็นไปได้ของกลไกที่อยู่ในตัวแบบที่ใช้ อธิบายปรากฏการณ์ที่ทำการศึกษาเพื่อสร้างข้อสรุปชั่วคราวที่เป็นความรู้ใหม่ จากนั้นอาจต้องใช้วิธีการนัยในการตีความเพื่อประเมินผลตัวแบบและเสนอเป็นสมมติฐานใหม่ และเริ่มวงจรใหม่ด้วยวิธีนัยในการทดสอบความมีประสิทธิภาพในการอธิบายของตัวแบบ (Blaikie, 2010, pp. 87-89; Summers, 2005)

ปัจจุบันนักคณิตศาสตร์และนักคอมพิวเตอร์นำเอาวิธีการนัยและกลไกไปใช้ออกแบบการวิเคราะห์ปัญญาประดิษฐ์ นักวิจัยนำไปใช้ในการวิเคราะห์เชิงสำรวจ (explorer analysis) และสร้างตัวแบบสมการเชิงโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) และด้านสังคมศาสตร์เป็นวิธีการที่นิยมใช้กันในกลุ่มนักวิพากษ์และสตรีนิยม (feminism) และเป็นจุดเริ่มต้นของทฤษฎีวิพากษ์ (critical theory) สังคมนิยมสังคม (social realism) และทฤษฎีเชิงโครงสร้าง (structuration theory)

บทสรุป

กลยุทธ์การใช้เหตุผลแบ่งได้เป็น 3 สำนัก คือ สำนักอริสโตเติล (Aristotelian) เป็นต้นนำของการเกิดกลยุทธ์การใช้เหตุผลและการใช้เหตุผลแบบนัย สำนักเบคอน (Baconian) เป็นต้นกำเนิดวิธีการใช้เหตุผลแบบอุปนัย และสำนักเพียร์ส (Peircean) เป็นต้นกำเนิดการใช้เหตุผลแบบจารณัยและแบบกลนัย

การค้นหาคำรู้ด้วยกลยุทธ์แบบเก่าที่ใช้มาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 20 คือ วิธีนิรนัยและวิธีอุปนัย เริ่มมีข้อจำกัดในการพัฒนาทฤษฎีและสร้างความรู้ใหม่ ทำให้เกิดการพัฒนากลยุทธ์แบบใหม่ คือ วิธีจารณัยและวิธีกลนัย แต่กลยุทธ์แบบใหม่ต้องเผชิญกับปัญหาที่ไม่สามารถนำไปบูรณาการกับกลยุทธ์แบบเก่าที่มีจุดแข็ง คือ การทดสอบความถูกต้องด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ และการสร้างข้อสรุปจากการอ้างอิงข้อมูลที่มีอยู่อย่างจำกัดทั้งจากปรากฏการณ์ที่มีลักษณะเฉพาะที่สามารถสังเกตปรากฏการณ์ได้และลักษณะเฉพาะที่ไม่รู้ได้อีกด้วย

การบูรณาการกลยุทธ์ร่วมสมัยระหว่างการใช้เหตุผลยุคเก่าและยุคใหม่ทำให้การค้นพบความรู้ใหม่และการสร้างความรู้จากจินตนาการถูกนำไปสร้างทฤษฎีใหม่และความรู้ใหม่ที่ได้รับการยอมรับและมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น กล่าวคือ ข้อมูลที่เป็นส่วนเหลือจากกระบวนการวิเคราะห์ด้วยกลยุทธ์แบบเก่าถูกนำมาสร้างเป็นสมมติฐานเบื้องต้นเพื่อทำการบรรยายและอธิบายด้วยกลยุทธ์แบบใหม่ ปรากฏการณ์ที่อุบัติใหม่และไม่สามารถสังเกตได้อย่างต่อเนื่องและครบถ้วนสามารถใช้การเทียบเคียงกับความรู้เก่าที่มีอยู่แล้วและการคาดการณ์ด้วยการบรรยายหรือสร้างตัวแบบเชิงกลไกความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเพื่อใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนใช้กลยุทธ์แบบเก่าในทดสอบสมมติฐานด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์หรือสร้างข้อสรุปทั่วไปจากการสังเกต

กลยุทธ์การใช้เหตุผลแบบใหม่เป็นเพียงเครื่องมือชิ้นใหม่ที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อปิดจุดอ่อนกลยุทธ์การใช้เหตุผลแบบเก่าเท่านั้น ไม่สามารถนำมาแทนที่ (disruption) กลยุทธ์การใช้เหตุผลแบบเก่าได้ทั้งหมด เพราะกลยุทธ์การใช้เหตุผลแบบใหม่ยังมีจุดอ่อนที่ต้องใช้วิธีการบูรณาการร่วมสมัยระหว่างกลยุทธ์การใช้เหตุผลแบบเก่าและแบบใหม่ให้สามารถพัฒนาความรู้ใหม่ที่ได้รับการยอมรับและมีความน่าเชื่อถือภายใต้ภาวะของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและยุ่งเหยิง

รายการอ้างอิง

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2557). *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา* (พิมพ์ครั้งที่ 4). อรุณการพิมพ์.
- อนุสรณ์ ลีมนณี และวรวัธน์ วิจารณ์พล. (2563). *ปรัชญาและวิธีการแสวงหาความรู้ทางรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์*.
- ใน *ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์ เล่ม 1* (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
- Aliseda, A. (2006). *Abductive reasoning: Logical investigations into discovery and explanations*. Springer.
- Bellucci, F., & Pietarinen, A. (2015). Charles Sanders Peirce: Logic. *Internet Encyclopedia of Philosophy*. <https://iep.utm.edu/peir-log>
- Blaikie, N. (2010). *Designing social research: The logic of anticipation* (2nd ed.). Polity Press.
- Blaikie, N. (2011). *Approaches to social enquiry: Advancing knowledge* (2nd ed.). Polity Press.
- Butts, R. E. (1993). Whewell's logic of induction. In *Historical Pragmatics: Philosophical Essays; Boston Studies in the Philosophy of Science*, vol 155. Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-015-8188-2_10
- Davies, M., & Coltheart, M. (2020). A Peircean pathway from surprising facts to new beliefs. *Transactions of the Charles S. Peirce Society: A Quarterly Journal in American Philosophy*, 56(3), 400–426. <https://doi.org/10.2979/trancharpeirsoc.56.3.05>

- Finn, V. K. (2011). J. S. Mill's inductive methods in artificial intelligence systems. Part I. *Scientific and Technical Information Processing*, 38(6), 385–402. <https://doi.org/10.3103/S0147688211060037>
- Fischer, H. R. (2001). Abductive reasoning as a way of worldmaking. *Foundations of Science*, 6, 361-368. <https://doi.org/10.1023/A:1011671106610>
- Giese, D., & Schnapp, K. - U. (2021). D. Deductive, inductive, and retroductive reasoning. Politics Trove. In *Research Methods in the Social Sciences: An A-Z of key concepts*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/hepl/9780198850298.003.0019>
- Grigore, C. (2016). *Logical reasoning in humanitarian analysis*. https://www.acaps.org/sites/acaps/files/resources/files/acaps_technical_brief_logical_reasoning_in_humanitarian_analysis_april_2016.pdf
- Ebert, T. (2015). What is a perfect syllogism in Aristotelian Syllogistic?. *Ancient Philosophy*, 35(2), 351-374. <https://philarchive.org/archive/EBEWIA>
- Herschel, J. F. W. (2010). *A preliminary discourse on the study of natural philosophy*. University of Chicago Press.
- Jary, D., & Jary, J. (1995). *Collins dictionary of sociology* (2nd ed.). HaperCollins.
- Kenny, A. (2007). *Philosophy in the modern world*. Oxford University Press.
- Kulicki, P. (2020). Aristotle's syllogistic as a deductive system. *Axioms*, 9(2), 1-16.
- Mukumbang, F. C. (2023). Retroductive theorizing: A contribution of critical realism to mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, 17(1), 93-114. <https://doi.org/10.1177/15586898211049847>
- Meyer, S. B., & Lunnay, B. (2013). The application of abductive and retroductive inference for the design and analysis of theory-driven sociological research. *Sociological Research Online*. 18(1), 86-96. <https://doi.org/10.5153/sro.2819>
- Summers, J. D. (2005). Reasoning in engineering design. In *Proceedings of the ASME 2005 International Design Engineering Technical Conferences and Computers and Information in Engineering Conference. Volume 5a: 17th International Conference on Design Theory and Methodology* (pp. 329-340). ASME. <https://doi.org/10.1115/DETC2005-85334>
- Patzig, G. (1968). What is an Aristotelian Syllogism?. In *Aristotle's Theory of the Syllogism*. (Synthese Library, vol 16; pp. 1-15). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-017-0787-9_1
- Psillos, S., & Stergiou, C. (2022). *The problem of induction*. <https://iep.utm.edu/problem-of-induction/#H8>
- Uchii, S. (2006). *Herschel-Mill's theory of induction*. http://www1.kcn.ne.jp/~h-uchii/Holmes/holmes_4.html

Walton, D. (2005). *Abductive reasoning*. The University of Alabama Press.

Worboys, M. (2012). Africa as a living laboratory: Empire, development, and the problem of scientific knowledge, pp. 1870–1950, [Book review by Tilley, H.]. *Isis*, 103(2), 421–423.
<https://doi.org/10.1086/667509>

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

การเสนอบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ใน วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ได้เผยแพร่ผลงานวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ติดต่อกันมา 3 ทศวรรษ การเสนอบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารฯ นั้นมีรายละเอียดหลักเกณฑ์และรูปแบบ ดังนี้

1. ประเภทของบทความที่รับพิจารณาต้องเป็นบทความวิชาการ หรือบทความวิจัย ของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา อาจารย์ นักวิจัย และนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ
2. ขอบเขตเนื้อหาต้องเกี่ยวข้องกับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และ/หรือข้อมูลท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงใต้ สาขาภาษา ภาษาศาสตร์และวรรณคดี ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา นิเทศศาสตร์ ศาสนา และปรัชญา สารสนเทศศาสตร์ หรือจิตวิทยา
3. บทความที่ส่งมาให้กองบรรณาธิการพิจารณาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อน และต้องไม่อยู่ระหว่างการเสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารฉบับอื่น

รูปแบบการพิมพ์บทความ

ผู้เขียนต้องจัดบทความให้เป็นไปตามรูปแบบที่วารสารฯ กำหนด ดังนี้

1. การตั้งค่าน้ำกระดาษ ขนาดกระดาษ A4 ตั้งระยะขอบกระดาษบนและล่าง ซ้ายและขวา 2.5 ซม. (1 นิ้ว) ระยะบรรทัด 1 เท่า (single space) พร้อมกำหนดเลขหน้ามุมบนขวาของหน้ากระดาษความยาวของบทความ
2. ความยาวของบทความอยู่ระหว่าง 13-17 หน้า โดยรวมรูปภาพ ตาราง เอกสารอ้างอิง (ระบบ APA style ทั้งภายในและส่วนท้ายของบทความ)
3. รูปแบบตัวอักษรในบทความ คือ TH Sarabun PSK

ส่วนแรกของบทความ

1. ชื่อเรื่องภาษาไทย (TH Sarabun PSK 18 พอยท์ จัดข้อความกึ่งกลางหน้ากระดาษ ตัวอักษรตัวหนา)
2. ชื่อเรื่องภาษาอังกฤษ (TH Sarabun PSK 18 พอยท์ จัดข้อความกึ่งกลางหน้ากระดาษ ตัวอักษรตัวหนา) โดยกำหนดตัวอักษรตัวแรกของคำเป็นตัวใหญ่
3. ชื่อผู้เขียน (TH Sarabun PSK 14 พอยท์ จัดข้อความชิดขวา) ระบุชื่อภาษาไทย และวงเล็บชื่อภาษาอังกฤษ และให้ใส่อ้างอิงเชิงบรรณานุกรมของผู้เขียนแต่ละคน เพื่อใส่ข้อมูลข้อที่ 6
4. บทคัดย่อภาษาไทย (TH Sarabun PSK 16 พอยท์) และคำสำคัญ (จำนวน 3-5 คำ) (TH Sarabun PSK 12 พอยท์) ไม่เกิน 250 คำ
5. บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (TH Sarabun PSK 16 พอยท์) และคำสำคัญ (จำนวน 3-5 คำ) (TH Sarabun PSK 12 พอยท์) ไม่เกิน 250 คำ โดยคำสำคัญภาษาอังกฤษนั้นให้กำหนดตัวอักษรตัวแรกของคำเป็นตัวใหญ่
6. เชิงอรรถ ให้ระบุข้อมูลสถานที่ทำงานหรือหลักสูตร และสถานศึกษาถ้าผู้เขียนกำลังศึกษาอยู่ (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

ส่วนเนื้อหาของบทความ

1. เนื้อหาบทความให้ใช้ตัวอักษร TH Sarabun PSK ขนาด 16 พอยท์ และจัดข้อความชิดซ้ายทั้งหมด
2. บทความวิชาการ เนื้อหาประกอบไปด้วย
 - บทนำ
 - เนื้อหา
 - บทสรุป
 - รายการอ้างอิง
3. บทความวิจัย เนื้อหาประกอบไปด้วย
 - บทนำ
 - การทบทวนวรรณกรรม
 - วิธีการวิจัย ให้ระบุรายละเอียดเกี่ยวกับ 1) ประเภทของการวิจัย 2) ประชากร ตัวอย่าง และการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง (กรณีเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ) กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (กรณีเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ) หรืออื่น ๆ 3) เครื่องมือในการวิจัย การพัฒนา และการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ 4) การเก็บรวบรวมข้อมูล 5) การวิเคราะห์ข้อมูลและการรายงานผล
 - ผลการวิจัย
 - อภิปรายผล
 - ข้อเสนอแนะการวิจัย (ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต)
 - กิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี)
 - รายการอ้างอิง

ส่วนการอ้างอิง

เป็นไปตามหลักเกณฑ์ APA version 7.0 (American Psychological Association) ทั้งนี้ กองบรรณาธิการได้ทำตารางสรุปตัวอย่างวิธีการเขียนอ้างอิงในเนื้อหา และการอ้างอิงในรายการอ้างอิงเบื้องต้น เพื่อช่วยในการเตรียมบทความ

วิธีการจัดส่งบทความ

ดาวน์โหลดแบบเสนอบทความได้ที่หน้าเว็บไซต์วารสาร และส่งบทความในรูปแบบไฟล์ Word และ Pdf เข้ารับการพิจารณาผ่านระบบออนไลน์ Thai Journals Online (Thaijo) ได้ที่ URL: <https://www.tci-thaijo.org/index.php/husojournal/index> เท่านั้น สำหรับบทความที่ผ่านการกลั่นกรองแล้ว จะได้รับการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารต่อไป

ตารางสรุปตัวอย่างวิธีการเขียนอ้างอิงในเนื้อหา

จำนวนผู้แต่ง	7.1 รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อหา	
	(ภาษาไทย)	(ภาษาอังกฤษ)
1 คน	ชื่อ/สกุล/(ปีพิมพ์) ชื่อ/สกุล/(ปีพิมพ์,หน้า/เลขหน้า) ชื่อ/สกุล/(สัมภาษณ์,วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์)	สกุล/(ปีพิมพ์) สกุล/(ปีพิมพ์,/p./เลขหน้า) สกุล/(ปีพิมพ์,/pp./เลขหน้า)
	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> กาญจนา แก้วเทพ (2557) xxx ขจีรัตน์ ดวงดาว (2555, หน้า 10) xxx เพชรรุ่ง เทียนปิวโรจน์ (2560, หน้า 123-126) xxx นงนารถ ชัยรัตน์ (สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2553) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (กาญจนา แก้วเทพ, 2557) xxx (ขจีรัตน์ ดวงดาว, 2555, หน้า 10) xxx (เพชรรุ่ง เทียนปิวโรจน์, 2560, หน้า 123-126) xxx (นงนารถ ชัยรัตน์, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2553)	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> Kessler (2003) xxx Week (2003, p. 27) xxx Kidd (1987, pp. 15-16) xxx Paradis (personal communication, February 24, 2020) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (Kessler, 2003) xxx (Week, 2003, p. 27) xxx (Kidd, 1987, pp. 15-16) xxx (Paradis, personal communication, February 24, 2020)
2 คน	ชื่อ/สกุล/และ/ชื่อ/สกุล/(ปีพิมพ์)	สกุล/and/สกุล/(ปีพิมพ์)
	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> สุพร ชัยเดชสุริยะ และพัชรี วรจรัสรังสี (2554) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (สุพร ชัยเดชสุริยะ และพัชรี วรจรัสรังสี, 2554) xxx (เสรี วงศ์พิเชษฐ และพิศาล หมื่นแก้ว, 2556, หน้า 15) xxx (ชัชวาลย์ หลิวเจริญ และณิชชา โขศพิทักษ์กุล, 2559, หน้า 275-280)	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> Bernard and Krupat (1994) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (Bernard & Krupat, 1994) xxx (Haynes & Rao, 2013, p. 12) xxx (Jaiswal & Kant, 2018, pp. 345-356)

จำนวนผู้แต่ง	7.1 รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อหา	
	(ภาษาไทย)	(ภาษาอังกฤษ)
3-5 คน	ชื่อ/สกุล,/ชื่อ/สกุล/และชื่อ/สกุล/(ปีพิมพ์)	สกุล,/สกุล,/and/สกุล/(ปีพิมพ์)
	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> นักรบ หมี่แสน, จารุวรรณ สกุลคู, อรรณพ โพธิสุข และสุชาดา สุธรรมรักษ์ (2557) xxx	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> Fisher, Bashyal, and Bachman (2012) xxx
	การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (นักรบ หมี่แสน, จารุวรรณ สกุลคู, อรรณพ โพธิสุข และสุชาดา สุธรรมรักษ์, 2557, หน้า 266) xxx (นักรบ หมี่แสน, จารุวรรณ สกุลคู, อรรณพ โพธิสุข และสุชาดา สุธรรมรักษ์, 2559, หน้า 265-266)	การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (Fisher, Bashyal, & Bachman, 2012, p. 172) xxx (Fisher, Bashyal, & Bachman, 2012, pp. 172-173)
6 คนขึ้นไป	ชื่อ/สกุล/และคณะ/(ปีพิมพ์)	สกุล/et al./(ปีพิมพ์)
	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> อวยพร เรื่องตระกูล และคณะ (2551) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (อวยพร เรื่องตระกูล และคณะ, 2551) xxx (ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ และคณะ, 2560, หน้า 89) xxx (พวงพรภัสสร วิริยะ และคณะ, 2560, หน้า 48-56)	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> Eker et al. (2000) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (Eker et al., 2000) xxx (Gleim et al., 2013, p. 118) xxx (Leary et al., 2011, pp. 35-42)
หมายเหตุ: 1) การอ้างอิงผู้เขียน 3-5 คน นั้น ให้ใส่ชื่อผู้เขียนทุกคนในการอ้างอิงในเนื้อหาครั้งแรก และเขียน “และคณะ” หรือ et al. ในการอ้างอิงครั้งต่อไป ในกรณีอ้างอิงผู้เขียนตั้งแต่ 6 คนขึ้นไป สามารถเขียนชื่อผู้เขียนคนแรก และตามด้วย “และคณะ” หรือ et al. ได้ตั้งแต่การอ้างอิงครั้งแรก 2) / หมายถึง เคาะ space bar 1 ครั้ง, // หมายถึง เคาะ space bar 2 ครั้ง		

การอ้างอิงในเนื่อหารูปแบบอื่น ๆ

- กรณีอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความจากแหล่งข้อมูลระดับทุติยภูมิ ให้เขียนดังนี้
รูปแบบ ชื่อ/สกุล/(ปี/อ้างอิงใน/ชื่อ/สกุล,/ปี)
ตัวอย่าง เพิ่มพูน แพนศรี (2548 อ้างถึงใน ศิริวรรณ มีคุณ, 2551) xxx
Arnett (2000 cited in Claiborne & Drewery, 2010) xxx
- กรณีอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความมากกว่า 1 แหล่ง ให้เรียงตามลำดับอักษร ก-ฮ หรือ A-Z และ
อ้างอิงแหล่งข้อมูลภาษาไทยก่อนแหล่งข้อมูลภาษาอังกฤษ ดังนี้
รูปแบบ แหล่งข้อมูลภาษาไทย xxx (ชื่อ/สกุล,/ปี;/ชื่อ/สกุล,/ปี) xxx
แหล่งข้อมูลภาษาอังกฤษ xxx (สกุล,/ปี;/สกุล,/ปี) xxx
ตัวอย่าง xxx (เพิ่มพูน แพนศรี, 2551; ศิริวรรณ มีคุณ, 2548)
xxx (Embretson & Reise, 2000; Marvelde et al., 2006)
- กรณีอ้างอิงในเนื้อหาที่แหล่งข้อมูลอ้างอิงไม่มีชื่อผู้แต่ง ให้เขียนดังนี้
รูปแบบ (ชื่อเรื่อง,/ปีที่เผยแพร่) หรือ (Title,/ปีที่เผยแพร่)
ตัวอย่าง (เส้นทางความสุข: การสัมผัสธรรมชาติ, 2559) (Preschool Prep, 2010)
ถ้าไม่มีปีที่เผยแพร่ปรากฏ ถ้าแหล่งข้อมูลอ้างอิงเป็นภาษาไทยให้ใส่ ม.ป.ป. หรือแหล่งข้อมูลอ้างอิง
เป็นภาษาอังกฤษให้ใส่ n.d.

ตารางสรุปตัวอย่างการอ้างอิงในรายการอ้างอิง

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
หนังสือทั่วไป	ชื่อ/สกุล./(ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง/(ครั้งที่พิมพ์ ระบุครั้งที่ 2 เป็นต้นไป). สำนักพิมพ์. ตัวอย่างภาษาไทย สุรางค์ โค้วตระกูล. (2544). <i>จิตวิทยาการศึกษา</i> (พิมพ์ครั้งที่ 5). ด้านสุทธาการพิมพ์. ศิริวรรณ เสรีรัตน์, ศุภร เสรีรัตน์, อองอาจ ปทพานิช, ปริญ ลักษิตานนท์ และสุพิศ ลิ้มไทย. (2543). <i>หลักการตลาด: Principles of marketing</i>. ดวงกลมสมัย. พิทยา ว่องกุล. (บรรณาธิการ). (2541). <i>ไทยยุควัฒนธรรมทาส</i>. โครงการวิถิทรศน์. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). <i>ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง</i> (พ.ศ. 2552-2561). พรักหวานกรากฟัก. ชินวุฒิ เตชานุวัตร และธนัชพร นันทากิวัธน์. (2564). <i>ดีแฟ่สมรภูมิ E-Commerce ไทย ตรงไหนคือโอกาส</i>. https://media.kkpfg.com/document/2021/Aug/(ฉบับเต็ม)%0KKP%20Research_ecommerce.pdf <u>ในกรณีที่ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง</u> ผู้หญิงอีสาน: <i>ทางเลือก ศักยภาพและแนวทางการพัฒนา</i>. (2541). สถาบันและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Ritchie, B. W. (2003). <i>Managing educational tourism</i>. Channel View Publications. Ettinger, R. H., Crooks, R., & Stein, J. (1994). <i>Psychology: Science, behavior, and life</i> (3rd ed.). Harcourt Brace College Publishers. <u>ในกรณีหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีเลข DOI</u> Schmid, H. J. (Ed.) (2017). <i>Entrenchment and the psychology of language learning: How we recognize and adapt linguistic knowledge</i>. American Psychology Association; De Gruyter Mouton. https://doi.org/10.1037/15969-000 Brown, L. S. (2018). <i>Feminist therapy</i>. American Psychology Association. https://doi.org/10.1037/0000092-000
หนังสือแปล	ชื่อผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง/(ชื่อผู้แปล, แปล)./สำนักพิมพ์. โอเวน, ลินเนตต์. (2543). <i>คู่มือธุรกิจลิขสิทธิ์</i> (งามพรรณ เวชชาชีวะ, แปล). สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. ธอโร, เฮนรี เดวิด. (2562). <i>วอลเดน</i> (สุริยฉัตร ชัยมงคล, แปล) (พิมพ์ครั้งที่ 5). ภาพพิมพ์.

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
หนังสือ ต่างประเทศ ที่ไม่ใช่ ภาษาอังกฤษ	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อเรื่องภาษาต่างประเทศ/[ชื่อเรื่องแปลเป็นภาษาอังกฤษ]./ สำนักพิมพ์. Hong, N. (1959). <i>Lịch sử truyền giáo Việt Nam [History of missionaries in Vietnam]</i>. Contemporary Publishing House. Launay, A. (1924). <i>Histoire de la Mission de Cochinchine 1658-1823 (Vol 3: 1771-1823) [History of the Cochinchina mission 1658-1823 (Vol 3: 1771-1823)]</i>. Documents Historiques Maisonneuve Frères.
บทความ ในหนังสือ	ชื่อ/สกุลผู้เขียนบทความ./ (ปีพิมพ์)./ ชื่อบทความ./ ใน/ ชื่อบรรณาธิการ(บรรณาธิการ) (ถ้ามี)./ ชื่อหนังสือ/(เลขหน้า)./ สำนักพิมพ์. ตัวอย่างภาษาไทย จามะรี เชียงทอง. (2543). ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร: ศักยภาพและการต่อสู้ของท้องถิ่น. ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ), <i>พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร: สถานการณ์ในประเทศไทย</i> (หน้า 1-51). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กาญจนา แก้วเทพ. (2557). ทฤษฎีการสื่อสารตามทัศนะของสำนักทฤษฎีวิพากษ์. ใน <i>ประมวลสารชุดวิชาปรัชญานิติศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร</i> (หน้า 103-105). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Keyes, C. F. (1993). Why the Thai are not Christians: Buddhist and Christian conversion in Thailand. In R. W. Hefner (Ed.), <i>Conversion to Christianity: Historical and anthropological perspectives on a great transformation</i> (pp. 259-283). University of California Press.
วารสาร/ นิตยสาร	ชื่อผู้เขียนบทความ./ (ปีพิมพ์)./ ชื่อบทความ./ ชื่อวารสาร./ ปีที่ (ฉบับที่)./ เลขหน้า. ตัวอย่างภาษาไทย หฤทัยทิพย์ ตัณตเทศ. (2563). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความผูกพันของนักเรียนนายเรืออากาศต่อโรงเรียนนายเรืออากาศนวมินทกษัตริยาธิราช. <i>วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา</i>, 28(3), 214-234. วิระ แก้วสุกใส และชัยรัตน์ จุสาลอ. (2556). เครือข่ายสังคมออนไลน์: กรณีเฟสบุ๊ก (Facebook) กับการพัฒนาผู้เรียน. <i>วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์</i>, 5(197), 195-205. ณรงค์ นิตินันท์. (2547). ปัญหาหญิงไทยในต่างแดน. <i>คู่สร้างคู่สม</i>, 24(464), 38. ดวงพร สุรพงษ์พิพัฒน์. (2562). พ่อแม่...ตัวแปรพัฒนาการของลูกรัก. <i>หมอชาวบ้าน</i>, 41(488), 61-64.

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
วารสาร/ นิตยสาร	ตัวอย่างภาษาไทย (ต่อ) ณิชาพร เจริญวานิชกูร และไพโรจน์ น่วมนุ้ม. (2562). ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์ที่เน้นแบบอย่างและกลวิธีตามแนวคิดของเมย์เนสและจูเลียน-ชูลต์ซ ที่มีต่อความรู้ทางคณิตศาสตร์และความสามารถในการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5. <i>วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</i>, 47 (ฉบับเพิ่มเติม 2), 88-100. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/EDUCU/article/view/232424 ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Porter, M. E., & Kramer, M. R. (2006). The link between competitive advantage and corporate social responsibility. <i>Harvard Business Review</i>, 84(12), 78-92. Sengupta, K. M. (2018). Community and neighborhood in a colonial city: Calcutta's para. <i>Sage Journals</i>, 38(1), 40-56. Barone, M. (2014). The experience factor. <i>U.S. News & World Report</i>, 141(24), 26. Bucur, I. (2013). Managerial core competencies as predictors of managerial performance, on different levels of management. <i>Social and Behavioral Sciences</i>, 78, 365-369. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.04.312 Chunhachinda, P. (2017). FinTech: Towards Thailand 4.0. <i>Electronic Journal of Open and Distance Innovative Learning</i>, 7(1), 1-23. http://e-jodil.stou.ac.th/filejodil/14_0.pdf
หนังสือพิมพ์	ชื่อ/สกุล/(ปี,/วัน/เดือน)/ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์/หน้า/(ระบุเลขหน้า). หมายเหตุ: กรณีที่บทความเป็นภาษาอังกฤษ ขอให้ใช้ (ปี,/เดือน/วัน) ตัวอย่างภาษาไทย จิราวัฒน์ จารุพันธุ์. (2556, 3 มกราคม). โฆษณาดีจัง 56 กระแสยังแรงไม่เลิก. <i>เดลินิวส์</i>, หน้า 10. ทีมข่าวการเมือง. (2557, 24 กุมภาพันธ์). ปรีศนา “เสธ.น้ำเงิน” แฉรวบโลกไซเบอร์. <i>โพสต์ทูเดย์ออนไลน์</i>. https://www.posttoday.com/politic/report/279972 ไทยรัฐออนไลน์. (2563, 3 มกราคม). ล้อมคอกโรคซึมเศร้า ปฏิบัติการพิทักษ์สุขภาพคนไทย สู้พิษฆาตภัยเงียบ ลดตายปีหนึ่งท้อแท้ 2563. https://www.thairath.co.th/news/society/1738735

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
หนังสือพิมพ์ (ต่อ)	ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Schwartz, J. (1993, September 30). Obesity affects economic, social status. <i>The Washington Post</i>, pp. A1- A4. Belluck, P. (2018, July 26). New Alzheimer's drug slows memory loss in early trial results. <i>NY Times</i>, p. A1. Brody, J. E. (2007, December 11). Mental reserves keep brain agile. <i>The New York Times</i>. https://www.nytimes.com
วิทยานิพนธ์	ชื่อ/สกุล(ผู้เขียนวิทยานิพนธ์)/(ปีที่เผยแพร่)/(ชื่อวิทยานิพนธ์/[วิทยานิพนธ์ปริญญาโทหรือปริญญาเอก]บัณฑิตหรือวิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต,/ชื่อมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษา). ตัวอย่างภาษาไทย ปิติพัฒน์ ธีระณัชชญาณนท์. (2555). <i>การศึกษากลวิธีในการแปล มุกตลกไทยในภาษาอังกฤษ: กรณีศึกษาภาพยนตร์เรื่องหลวงพี่เท่ง ภาค 1 และรถไฟฟ้ามหานคร</i>. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา]. ชลวรินทร์ แป้นสุวรรณ. (2562). <i>ลักษณะทางกายภาพ ความไว้วางใจคุณภาพการให้บริการ คุณค่าที่รับรู้ และความพึงพอใจส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำและการบอกต่อของลูกค้ารับประทานอาหารบุฟเฟต์โรงแรมระดับ 4 ดาวขึ้นไป ในกรุงเทพมหานคร</i>. [วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ]. ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Footrakoon, O. (1999). <i>Lived experiences of Thai war brides in mixed Thai-American families in The United States</i>. [Doctoral dissertation of Philosophy, University of Minnesota]. Sehwised, W. (2007). <i>A study of conflict between mothers and daughters in The Joy Luck Club</i>. [Master's thesis, Srinakharinwirot University].
เอกสาร การประชุม วิชาการ	ชื่อ/สกุล/(ปีพิมพ์)/(ชื่อเรื่อง/ใน/ชื่อบรรณาธิการ/(บรรณาธิการ)/(ถ้ามี), ชื่อการประชุม/(ระบุเลขหน้า)/สำนักพิมพ์. ตัวอย่างภาษาไทย บุญเชิด หนูอ้อม. (2558). สภาพเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมวิถีชุมชนปากคลองนาจอมเทียน. ใน สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์ (บรรณาธิการ), <i>การประชุมวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ประจำปี 2558</i> (หน้า 223-232). คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. หัตยา ศรีวงษ์. (2554). ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะงาน ความสามารถในการทำงาน และบรรยากาศองค์การกับความสุขในการทำงานของพยาบาลส่วนงานอุบัติเหตุฉุกเฉินในโรงพยาบาลชุมชนในเขตภาคกลาง. ใน <i>การประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ “ราชนครินทร์วิชาการและวิจัย ครั้งที่ 5”</i> (หน้า 1-13). สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์.

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
เอกสาร การประชุม วิชาการ (ต่อ)	ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Pojanapunya, P., & Todd, R. W. (2011). Relevance of findings in results to discussion sections in applied linguistics research. In R. W. Todd (Ed.), <i>Proceeding of the Internation Conference: Doing Research in Applied Linguistics</i> (pp. 51-60). King Mongkut's University of Technology Thonburi. Ramesh, S. (2012). Preparation and evaluation of nanoparticles for sustained delivery of ampicillin. In <i>Proceedings of the Burapha University International Conference 2012 Global Change Opportunity & Risk</i> (pp. 351-357). Burapha University.
ราชกิจจานุเบกษา	ตัวอย่างภาษาไทย กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมบริเวณอุตสาหกรรมและชุมชนแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี (ฉบับที่ 2). (2561, 16 สิงหาคม). <i>ราชกิจจานุเบกษา</i> . หน้า 1-2. ประกาศกรมศิลปากร เรื่องขึ้นทะเบียนโบราณสถานและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน (วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎ์ อาคารพุทธสมาคม (ศาลเก่า) วัดบุปผาราม ศาลากลาง จังหวัดตราด (หลังเก่า) ตึกมหาราช ตึกราชินี วัดชนะไชยศรี ปราสาทตาโบ ปราสาทพุลผล ปราสาทหนองผักบุ้งใหญ่ คุกขี้ไก่). (2539, 18 ธันวาคม). <i>ราชกิจจานุเบกษา</i> . หน้า 3, 7.
จดหมายเหตุ คำสั่ง ประกาศ ระเบียบ	ตัวอย่างภาษาไทย หอสมุดแห่งชาติ. (จ.ศ. 1206). <i>จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3</i> . เลขที่ 12. ศรีสทเทพ, พระยา. (2451). <i>จดหมายเหตุเสด็จประพาสยุโรป ร.ศ. 116 เล่ม 1</i> . โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. มหาวิทยาลัยบูรพา. (2548, 13 กุมภาพันธ์). <i>ประกาศมหาวิทยาลัยบูรพา เรื่องกำหนดการเกี่ยวกับการเรียนการสอนประจำปีการศึกษา 2548</i> . มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2549, 18 มีนาคม). <i>ระเบียบมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี ว่าด้วยการออกหลักฐานแสดงผลการศึกษา พ.ศ. 2549</i> . จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2458). <i>พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตั้งแต่ พ.ศ. 2417 ถึง พ.ศ. 2453)</i> . ใน <i>หนังสืออนุสรณ์ในงานศพ อำพัน มารดา พุทธศักราช 2458</i> . โสภณพิพรรฒธนากร.

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
สื่อประเภท อื่น ๆ เช่น ภาพถ่าย ภาพยนตร์ คลิปเสียง เป็นต้น	ชื่อหน่วยงาน./(ปี)/ชื่อเอกสาร./รหัสเอกสาร (ถ้ามี)/ ประเภทของเอกสาร. ตัวอย่างภาษาไทย สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). <i>การแสดงละครพระราชานิพนธ์รัชกาลที่ 6 เรื่องโพงพาง</i>. รหัสเอกสาร M7500037. ภาพถ่าย. หอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน). (2564). 15 คำ เดือน 11 (Mekhong Full Moon Party). https://www.fapot.or.th/main/cinema/view/998 ภูวนาท คุณพลิน. (2542). เจ้าไม่มีศาล ใน <i>กรรมมีโกลด์ซีรีส์</i> [ซีดี]. บริษัทจีเอ็มเอ็ม แกรมมี่. ตัวอย่างภาษาอังกฤษ BBC (Producer). (n.d.). <i>EYFS. Listening skills - 1: Weather</i> [Audio podcast]. BBC School Radio. https://www.bbc.co.uk/teach/school-radio/eyfs-listening-skills-weather/zvrcf4j
เว็บไซต์	ชื่อ/สกุล./(ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง./URL ตัวอย่างภาษาไทย ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ. (2560). <i>เขาดิน เดิมไม่ใช่สวนสัตว์ แต่เป็น botanical garden ไฮโซ ในพระราชวังสวนดุสิต</i>. https://thematter.co/thinkers/dusit-zoo/40695
สื่อ โซเชียลมีเดีย	ชื่อเจ้าของผลงาน./(ปี./วัน/เดือน)/ชื่อเรื่อง./[Video]./YouTube./URL ตัวอย่างภาษาอังกฤษ IQD Media Official. (2561). <i>IQD Media Official</i>. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/channel/UCBl1dBQ0n1ZW_pYqk7HLeTA
บทสัมภาษณ์	ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์./(ปี./วัน/เดือน)/ตำแหน่ง/(ถ้ามี)/สัมภาษณ์. ตัวอย่างภาษาไทย นงนารถ ชัยรัตน์. (2553, 10 กรกฎาคม). ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดกลาง. สัมภาษณ์. ศักดิ์ศิริ (นามสมมติ). (2553, 10 กันยายน). สัมภาษณ์.

การอ้างอิงในรายการอ้างอิงรูปแบบอื่น ๆ

- กรณีผู้เขียนมือสกริยศ

รูปแบบ ชื่อ/สกุล./ยศ./(ปี)/ชื่อหนังสือ./ชื่อสำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง นริศรานันต์วงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา. (2552). *บันทึกความรู้เรื่องต่าง ๆ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). มูลนิธิเสถียรโกเศศ-นาคะประทีป.

- กรณีผู้เขียนมีสมณศักดิ์

รูปแบบ สมณศักดิ์/(นาม)/(ปี)/ชื่อหนังสือ./ชื่อสำนักพิมพ์.

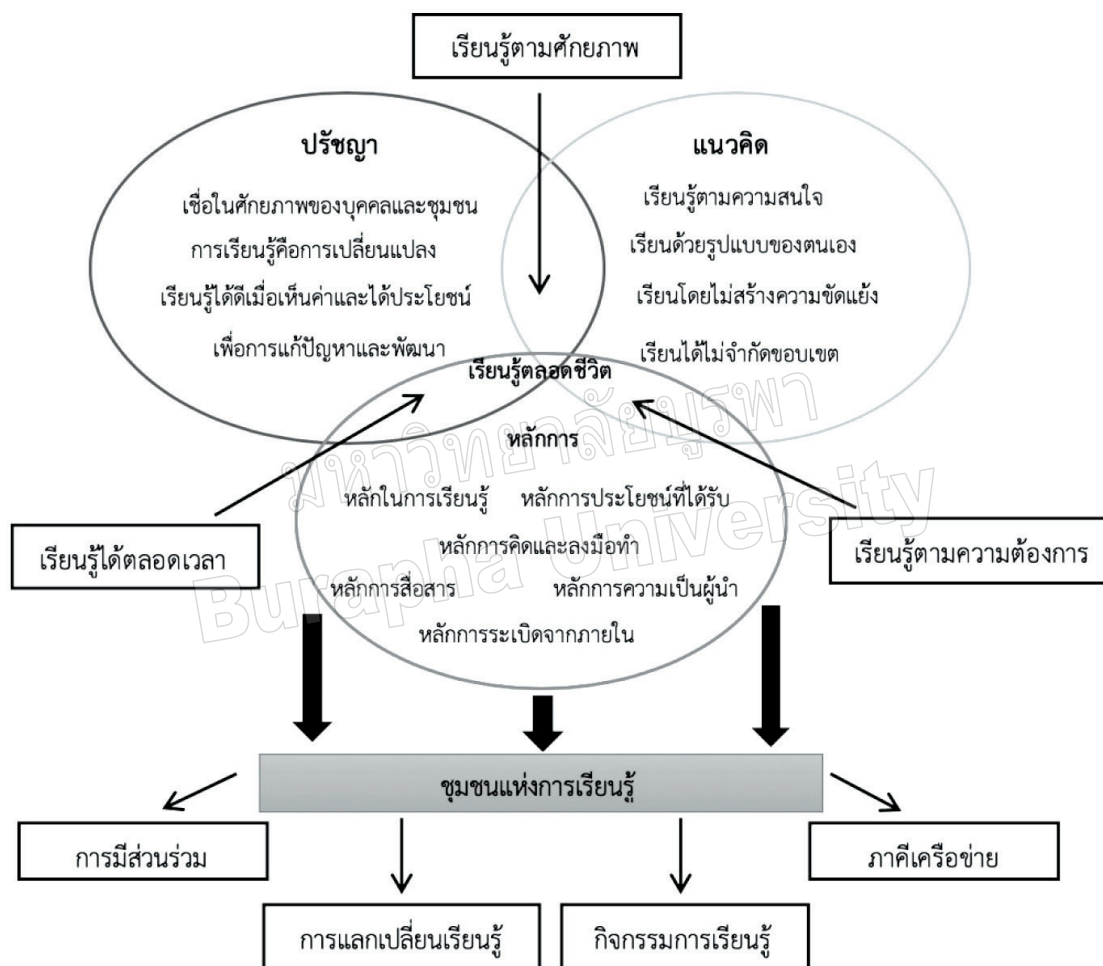
ตัวอย่าง พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2549). *ชุดเพชร. อนัญญา*.

รูปแบบการทำภาพประกอบ การทำตาราง และการอ้างอิง

การอ้างอิงภาพและตารางจะใส่ในหมายเหตุ โดยมีลักษณะการอ้างอิงแตกต่างกัน ดังนี้

ภาพ 1

ปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนแห่งการเรียนรู้

หมายเหตุ. จาก “การวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษา ตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้” โดย อาชญญา รัตนอุบล, 2562, วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 47(ฉบับเพิ่มเติม 2), หน้า 436 (<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/EDUCU/article/view/232667/>).

ภาพ 2

การแสดงเรื่องโพงพาง พ.ศ. 2463

หมายเหตุ. จาก การแสดงละครพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 เรื่อง โพงพาง, โดย สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ม.ป.ป., รหัสเอกสาร M7500037, ภาพถ่าย.

กรณีผู้เขียนสร้างหรือออกแบบด้วยตนเอง ให้เขียนอ้างอิงได้ภาพ ดังตัวอย่างต่อไปนี้
หมายเหตุ. โดย เพชรรุ่ง เทียนปัวโรจน์, ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2560
หมายเหตุ. โดย อัจริยา ตามัน, ออกแบบเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2564

ตัวอย่างรูปแบบการอ้างอิงตาราง

ในกรณีที่สร้างตารางรายงานผลด้วยตนเอง ไม่จำเป็นต้องระบุแหล่งที่มา ยกเว้นตารางดังกล่าวนั้นดัดแปลงมาจากงานของนักวิจัยท่านอื่น ๆ หรือนำมาจากหนังสือ ตำรา หรือบทความวิชาการใด ๆ จำเป็นต้องเขียนอ้างอิง

ตาราง 1

ความเที่ยงรายองค์ประกอบและค่าสถิติการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของโมเดลการวัด

ตัวแปร	คุณภาพด้านความเที่ยง		คุณภาพด้านความตรงเชิงโครงสร้าง
	องค์ประกอบการวัด	ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา	
ความร่วมมือในการปฏิบัติงานของครู	การวางแผนการทำงานร่วมกัน	0.920	chi-square = 0.010, df = 1, p = 0.914, RMSEA = 0.000, GFI = 1.000, AGFi = 1.000
	การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน	0.912	
ปัจจัยเชิงสาเหตุของความร่วมมือในการปฏิบัติงานของครู	ทัศนคติที่มีต่อความร่วมมือในการปฏิบัติงาน	0.886	chi-square = 0.330, df = 2, p = 0.747, RMSEA = 0.848, GFI = 0.999, AGFi = 0.995
	การรับรู้ความสามารถของตนเอง	0.919	
	บรรยากาศของโรงเรียน	0.923	
	ความผูกพันต่องานและองค์กร	0.910	
การเรียนรู้ของครู	การต่อยอดองค์ความรู้	0.904	chi-square = 0.000, df = 1, p = 0.947, RMSEA = 0.000, GFI = 1.000, AGFi = 1.000
	การนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้	0.870	
	การปรับเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติงาน	0.865	
การปฏิบัติงานในชั้นเรียนของครู	ความสามารถในการสร้างนวัตกรรม	0.900	chi-square = 0.010, df = 1, p = 0.936, RMSEA = 0.000, GFI = 1.000, AGFi = 1.000
	ความสามารถในการสอน	0.887	
	โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ		

หมายเหตุ. จาก “บทบาทการส่งผ่านของความร่วมมือของครูในการศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีต่อการเรียนรู้และการปฏิบัติงานในชั้นเรียนของครู” โดย พจนา อาภาณัฐรักษ์ และสุวิมล ว่องวาณิช, 2557, *วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา*, 9(2), หน้า 716 (<https://so01.tci-thaijo.org/index.php/OJED/article/view/37280>).

จริยธรรมการตีพิมพ์ผลงานในวารสารวิชาการ (Publication Ethics)

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการที่มีคุณภาพต่อสาธารณะ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับแวดวงวิชาการ ดังนั้นเพื่อให้การเผยแพร่เป็นไปอย่างถูกต้อง มีคุณภาพ โปร่งใส และสอดคล้องกับมาตรฐานการตีพิมพ์ที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพาจึงได้กำหนดแนวทางวิธีปฏิบัติ และจริยธรรมการตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการ โดยได้กำหนดบทบาทสำหรับผู้นิพนธ์ (authors) บรรณาธิการวารสาร (editor) และ ผู้ประเมินบทความ (reviewers) ไว้เพื่อให้ศึกษาและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดเพื่อประโยชน์ต่อผู้อ่านและแวดวงวิชาการต่อไป

บทบาทและหน้าที่ของผู้นิพนธ์ (Duties of Authors)

1. ผู้นิพนธ์ต้องยืนยันว่าผลงานของตนเองที่ส่งมานั้นเป็นผลงานใหม่ ไม่เคยตีพิมพ์ที่ไหนมาก่อน และไม่อยู่ในระหว่างการเสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารอื่น
2. ผู้นิพนธ์ทุกคนที่มีชื่อปรากฏในผลงานจะต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการผลิตผลงานจริง
3. ผู้นิพนธ์ต้องรับรองว่าเนื้อหาในผลงานของตนเองไม่ได้คัดลอกผลงานของตนเองและผู้อื่น หรือมีการนำเนื้อหาที่ได้รับการตีพิมพ์อื่นมาใช้ซ้ำ (recycle) โดยไม่มีการอ้างอิงในรายการอ้างอิงท้ายบทความ หากพบว่ามีกรณีละเมิดลิขสิทธิ์ (plagiarism) ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความโดยตรง
4. ผู้นิพนธ์ต้องรับรองว่าผลงานของตนเองนั้นได้มาจากข้อมูลที่ถูกต้อง ไม่บิดเบือนข้อมูล หรือให้ข้อมูลที่เป็นเท็จ
5. ผู้นิพนธ์ต้องอ้างอิงแหล่งข้อมูลทุกครั้งที่มีการนำผลงานของผู้อื่นมาใช้ในผลงานของตน โดยมีการจัดทำรายการอ้างอิงถูกต้องครบถ้วน และต้องมีรายการอ้างอิงท้ายบทความ
6. ผู้นิพนธ์ต้องเขียนบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบที่วารสารกำหนดไว้ใน “คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์”
7. ผู้นิพนธ์ต้องระบุแหล่งทุน (financial support) ที่ได้รับสนับสนุนในการผลิตผลงาน รวมทั้งต้องระบุผลประโยชน์ทับซ้อน (conflicts of interest) ที่อาจมี
8. ในกรณีที่ผู้นิพนธ์ทำผิดข้อตกลงหรือจริยธรรมการตีพิมพ์ผลงานในวารสารวิชาการ งานวารสารจะตัดสิทธิ์การตีพิมพ์เป็นระยะเวลาอย่างน้อย 2 ปี และจะดำเนินการแจ้งหน่วยงานที่ผู้นิพนธ์สังกัด

บทบาทและหน้าที่ของบรรณาธิการวารสาร (Duties of Editor)

1. แสดงความรับผิดชอบต่อผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร บรรณาธิการจะต้องรับผิดชอบต่อทุกสิ่งที่ตีพิมพ์ในวารสาร ซึ่งครอบคลุมการดำเนินการดังต่อไปนี้
 - 1.1 บรรณาธิการมีหน้าที่พัฒนาวารสารให้ได้มาตรฐานการตีพิมพ์ที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล
 - 1.2 บรรณาธิการต้องรักษาความซื่อสัตย์สุจริตทางด้านวิชาการ
 - 1.3 บรรณาธิการต้องรับรองคุณภาพเนื้อหาของบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ลงในวารสาร
 - 1.4 หากตรวจสอบพบการประพฤติทุจริตมิชอบใด ๆ ภายหลังจากดำเนินการตรวจสอบแล้ว บรรณาธิการต้องดำเนินการเพิกถอนบทความนั้นด้วยความโปร่งใสและสามารถพิสูจน์ได้
2. สนับสนุนความถูกต้องทางวิชาการ
 - 2.1 บรรณาธิการต้องควบคุมคุณภาพบทความโดยให้ความเห็นชอบในการตีพิมพ์หรือปฏิเสธการตีพิมพ์ผลงานของผู้นิพนธ์บนพื้นฐานของความถูกต้องทางวิชาการ ปราศจากอคติ

- 2.2 บรรณาธิการต้องแจ้งรูปแบบและเกณฑ์การตีพิมพ์ของวารสารเพื่อให้การจัดทำบทความมีความถูกต้องทางวิชาการ
- 2.3 บรรณาธิการต้องสนับสนุนให้ผู้พิมพ์อ้างอิงข้อมูลอย่างถูกต้องและเหมาะสมรวมทั้งแจ้งคำแนะนำที่ได้รับจากผู้ประเมินให้ผู้พิมพ์ได้รับทราบเพื่อนำไปใช้ในการปรับปรุงบทความ
- 2.4 บรรณาธิการต้องสนับสนุนให้ผู้พิมพ์มีความรู้และปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการตีพิมพ์ผลงานในวารสารวิชาการ
- 2.5 บรรณาธิการควรมีแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับผู้ประเมินบทความที่มีความสอดคล้องกับขอบเขตเนื้อหาของวารสาร เพื่อให้ได้ผู้ประเมินที่มีความเชี่ยวชาญในศาสตร์และให้ข้อมูลหรือข้อคิดเห็นที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ
3. คຸ່ມครองข้อมูลส่วนบุคคล บรรณาธิการต้องไม่เปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลของผู้พิมพ์ (authors) และผู้ประเมินบทความ (reviewers) แก่บุคคลอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ โดยจัดให้มีกระบวนการกลั่นกรองผลงานในลักษณะ double-blind peer review
4. ควบคุมและจัดการผลประโยชน์ทับซ้อน บรรณาธิการจะต้องไม่เป็นหนึ่งในผู้พิมพ์ของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสารเพื่อเป็นการควบคุมและจัดการผลประโยชน์ทับซ้อนอันอาจเกิดขึ้น

บทบาทและหน้าที่ของผู้ประเมินบทความ (Duties of Reviewers)

1. ผู้ประเมินบทความต้องประเมินความเชี่ยวชาญและความรอบรู้ของตนเองว่าตรงกับศาสตร์ในบทความของผู้พิมพ์อย่างแท้จริงเมื่อรับเป็นผู้ประเมิน
2. ผู้ประเมินบทความต้องประเมินบทความด้วยความยุติธรรม (fair) ปราศจากอคติ (unbiased) เป็นประโยชน์กับผู้พิมพ์ และส่งมอบผลการประเมินตรงเวลา (timely)
3. ผู้ประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบทันที หากพบว่ามีส่วนใดส่วนหนึ่งของบทความมีความเหมือนหรือซ้ำซ้อนกับบทความชิ้นอื่น หรือการกระทำใด ๆ อันเป็นการฝ่าฝืนจริยธรรมของการวิจัยหรือการพิมพ์เผยแพร่
4. ผู้ประเมินบทความต้องรักษาความลับและไม่เปิดเผยข้อมูลใด ๆ ของบทความที่ส่งมาเพื่อรับการประเมินแก่บุคคลอื่น ๆ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา

วิสัยทัศน์

Huso for All

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์สำหรับทุกคน

พันธกิจ

Smart Education

Smart Research

Smart Wisdom

Smart Organization

ค่านิยม

Happiness (ทำงานอย่างมีความสุข)

Unity (ทำงานร่วมกันเป็นทีม)

Social Responsibility (มีความรับผิดชอบต่อสังคม)

Outcome-Oriented (มุ่งเน้นผลลัพธ์)

รูปแบบ หน้าที่ และความสัมพันธ์ทางความหมายของคำปฏิญาณตนในหน้าที่และอาชีพ
ในสังคมไทย

ขจิตา ศรีพุ่ม

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรมในการปฏิบัติตามศาสตร์พระราชاةของประชาชน
คมสัน รัตนะสิมากุล และอัญมณี ภักดีมวชน

คำยืม: กรณีศึกษาลักษณะการยืมคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทย

จิตตาภา สารพัฒน์ก ไชยปัญญา

สัญญาะทางร่างกายของผู้พิการในภาพยนตร์โฆษณา

บดินทร์ เตชาบุรณานนท์

สื่อท้องถิ่นกับการแสดงความเป็นสื่อท้องถิ่นในภาวะชุมชนประสบภัยพิบัติ

ภัทรา บุรารักษ์

แนวทางการจัดการเอกสารจดหมายเหตุของพระราชานิเวศน์มฤคทายวัน

ศรีหทัย เวลล์ส

ละครโทรทัศน์ศึกษา: การสำรวจสถานภาพของงานวิจัยว่าด้วยละครโทรทัศน์ไทย

(พ.ศ. 2545-2564)

สมสุข หินวิมาน

กลยุทธ์ร่วมสมัยในการหาความรู้ทางสังคม

เรวัต แสงสุริยงค์

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ที่อยู่: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

169 ถ.ลงหาดบางแสน ต.แสนสุข อ.เมือง จ.ชลบุรี 20131

โทรศัพท์: 0 3810 2344 อีเมล: husojournal@buu.ac.th

<https://www.tci-thaijo.org/index.php/husojournal/index>